శ్రీరామ శ్శరణం మమ

చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ గుణోపసంహారాత్మక

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారః

ఉత్తరకాండః

కేవల సంస్కృత గ్రంథ ప్రథమాభాగః

ఇత్యేతద్గ్రంథకర్తా

(1) పురాణిక విశారద (2) రామాయణ సుధాసాగర (3) అభినవవాల్మీకి
(4) విమర్శకాగ్రేసర (5) బాల సరస్వతీ ఇత్యాది బిరుదాంకిత
శ్రీ కాశీ పండిత

ములుకుట్లోపనామక బ్రహ్మశ్రీ నరసింహావధాని పాకయాజీ
(రామాయణశాస్త్రి ప్రథితః)

ఆంగ్లేయ 1981 వర్షసమయేతు 74 వర్షవయోవృద్ధః

చిత్రకూటాశ్రమమ్ - కృష్ణలంక - విజయవాడ-2.

[రైలు రిజిష్టర్డు] [క్రయధనం రు. [illegible]-50]

కేవల సంస్కృత శ్రీ రామాయణసారోద్ధార

ఉత్తరకాండ ప్రథమభాగ

విషయసూచికా

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణవైభవః

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారః ఉత్తరకాండః

ప్రథమభాగః

శ్రీరామ శ్శరణం మమ.

శ్లో॥ యంశైవా స్సముపాసతే శివ ఇతి బ్రహ్మేతి వేదాంతినః
బౌద్ధాబుద్ధ ఇతి ప్రమాణపటవః కర్తేతి నైయ్యాయికాః
అర్హన్నిత్యథ జైనశాసనరతాః కర్మేతి మీమాంసకాః
సోఽయంనోవిదధాతువాంఛితఫలం శ్రీరామచంద్రో
హరిః॥

శ్రీరామనామ సంకీర్తనం.

1. కీర్తన జంఝూటిరాగః — ఆదితాళం

పిబరే రామరసం హేరసనే పిబరే రామరసం॥
దూరీకృతపాతక సంసర్గం । పూరిత నానావిధ ఫలవర్గం ।
జననమరణ భయశోకవిదూరం। సకలశాస్త్రనిగమాగమసారం
పరిపాలిత సరసిజ గర్భాండం। పరమ పవిత్రీకృత పాషండం॥
శుద్ధపరమహంసాశ్రమగీతం । శుక శౌనక కౌశిక ముఖ పీతం॥

2. కీర్తన సురటరాగం — ఆదితాళం.

చేతః శ్రీరామం-హేచింతయ-జీమూత శ్యామం
అంగీకృత తుంబురు సంగీతం। హనుమద్గవయ గవాక్షసమేతం।
నవరత్నస్థాపిత కోటీరం నవ తులసీదళ కల్పితహారం॥
పరమహంస హృద్గోపురదీపం । చరణదళిత మునితరుణీశాపం॥

3. అఠాణారాగః — ఆదితాళం.

ఖేలతి మమ హృదయే-రామః-ఖేలతి మమ హృదయే
మోహమహార్ణవ తారకకారీ । రాగద్వేష ముఖాసురమారీ॥
శాంతివిదేహ సుతాసహచారీ। దహరాయోధ్యానగరవిహారీ॥
పరమహంస సామ్రాజ్యోద్ధారీ । సత్యజ్ఞానానంద శరీరీ॥

శ్రీరామచ్ఛరణం మమ

శ్రీ చిత్రకూటాశ్రమ చిన్మయ శ్రీరామ ప్రార్థనాష్టకమ్

శ్లో॥ భాస్కరం భగవతీం పరశివం కేశవం
గణపతిం పంచధాగణ్యమానం హరిం
నిర్గుణం నిర్మలం నిత్య సత్యంభజే
చిత్రకూటాలయం చిన్మయం రాఘవం॥ 1

శ్లో॥ సచ్చిదానంద మాత్రాత్మ కూటస్థకం
సాక్షిణంచేశ్వరం వాసుదేవం పరం
సద్ధిరణ్యాత్మకం స్వచ్ఛజీవం భజే॥చిత్ర॥ 2

శ్లో॥ ఆదినారాయణం అఖిల విశ్వాత్మకం
బ్రహ్మదేవం హరిం పరశివం చిద్ఘవం
వ్యూహరూపాత్మకం వైభవంతం భజే॥చిత్ర॥ 3

శ్లో॥ మత్స్య కూర్మాత్మకం మహిత వారాహకం
నారసింహం వటుం నవ్య త్రైవిక్రమం
భార్గవం రాఘవం బాలకృష్ణం భజే॥చిత్ర॥ 4

శ్లో॥ బుద్ధ కల్క్యాత్మకం భూతభవ్యప్రభుం
అర్ధ నారీశ్వరం కనకదుర్గాత్మకం
కృష్ణ వేణీనదిం విష్ణుమీశం భజే॥చిత్ర॥ 5

శ్లో॥ మాయయామానుషం స్వీయచిన్మాత్రకం
సార్వభౌమం శివం సర్వ దేవాత్మకం
సర్వదం ముక్తిదం సత్యరూపం భజే॥చిత్ర॥ 6

శ్లో॥ శంఖినం చక్రిణం శార్ఙ్గ పంచాయుధం
భక్తిముక్తిప్రదం భక్తపాలం హరిం
భూషణైర్భూషితం పుణ్యరాశిం భజే॥చిత్ర॥ 7

శ్లో॥ విజయవాట్యంతరే విద్ధిత కృష్ణాతటే
చిత్రకూటాశ్రమే శ్రీనృసింహార్చితం
సాంగదేవైర్యుతం సగుణ రామంభజే॥చిత్ర॥ 8

ఇతి శ్రీరామ ప్రార్థనాష్టకం సంపూర్ణం - హరిః ఓం తత్సత్.
సర్వం సాంగసపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.

— వేదాంతడిండిమ శ్లోక సప్తకం :—

శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యవర్య శ్రీమ దాది శంకర భగవత్పాదాచార్యపాదే నానుగృహీత సర్వోపనిష త్సారభూత వేదాంతడిండిమాఖ్య గ్రంథేఽత్ర శ్లోకసప్తక మాత్రం సప్తజ్ఞానభూమిగా స్వరూపం లిఖ్యంతే—

॥ తథాహి ॥

శ్లో॥ కర్మిణో వినివర్తంతే నివర్తంతే ఉపాసకాః ।
జ్ఞానినో వనివర్తంతే ఇతి వేదాంతడిండిమః॥ 1

శ్లో॥ వృథా శ్రమోఽయం విదుషాం వృథాఽయం కర్మిణాం
శ్రమః । యదిదం బ్రహ్మవిజ్ఞాన మితి ... మః॥ 2

శ్లో॥ కర్మాణి చిత్తశుద్ధ్యర్థ మైకాగ్ర్యార్థ ముపాసనమ్ ।
మోక్షార్థం బ్రహ్మవిజ్ఞాన మితి ... మః॥ 3

శ్లో॥ సాకారంచ నిరాకారం నిర్గుణంచ గుణాత్మకం ।
తత్వం తత్పరమం బ్రహ్మ ఇతి ... మః॥ 4

శ్లో॥ యన్నాదౌ యచ్చవా స్త్యంతే తన్మధ్యే భాంతమ
ప్యసత్ । అతో మిథ్యా జగత్సర్వ మితి ... మః॥ 5

శ్లో॥ ఘటకుడ్యాదికం సర్వం మృత్తికామాత్ర మేవహి ।
తథా బ్రహ్మ జగత్సర్వ మితి ... మః॥ 6

శ్లో॥ బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యా జీవో బ్రహ్మైవ నాపరః ।
జీవన్ముక్తస్తు తద్విద్వా దితి ... మః॥ 7

ఇత్యుక్తం సర్వమప్యస్తి - అస్మిన్ గ్రంథే సీతారామాంజ
నేయ సంవాదాఖ్య శ్రీ రామహృదయేతి శమ్।

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

ఇత్యేత ద్గ్రంథగ్రథనకర్తా

1. పౌరాణిక విశారద, 2. రామాయణ సుధాసాగర,

3. అభినవ వాల్మీకి 4. విమర్శకాగ్రేసర,

5. బాలసరస్వతీ - ఇత్యాది బిరుదాంకిత

శ్రీ కాశీవందిత

ములుకుట్లోపనామక నరసింహావధానీ శర్మా పాకయాజీ

రామాయణ శాస్త్రీతి ప్రథితః

చిత్రకూటాశ్రమం,

కృష్ణలంక, విజయవాడ-2.

"శ్రీరామ శ్శరణం మమ"

పండితాభిప్రాయములు

శ్రీమత్పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవవాల్మీకి, విమర్శకాగ్రేసర, బాలసరస్వతీ-ఇత్యాది బిరుదావళీవిరాజమానులును ఇటీవల శ్రీపరాభవనామ సంవత్సర అధిక శ్రావణమాసము మొదలుకొని ఒకమండలము రోజులు శ్రీకాశీక్షేత్రమందు శ్రీరామాయణ సారోద్ధారప్రవచనము గావించి అచ్చటగల పండితబృందముచే సత్కరింపబడిన కాశీ పండితులునగు బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీ పాకయాజిగారికి లోగడ శ్రీరామాయణ సారోద్ధార షట్కాండములం దుదహరింపబడినవిగాక ఇంకనుగల పండితాభిప్రాయములను హిందీ, ఇంగ్లీషు, సంస్కృత, నాగరాక్షరముల యందున్నవాటిని క్లుప్తపరచి, వ్రాసి వాటిని నే నీ శ్రీరామాయణ సారోద్ధార ఉత్తరకాండ భూమికాదియందు ప్రకటించుచున్నాను. మహద్భ్యో నమః.

ఇట్లు
బుధజనవిధేయుడు,
చిట్టి పురుషోత్తమ సోమయాజీ
సిద్ధాంతకల్పవల్లీ, సిద్ధాంతదర్శనము, పరమార్థసారము, అద్వైతమకరన్దము మొదలగు గ్రంథానువాదకుడు.

1. నెల్లూరు, వేదసంస్కృతకళాశాల యందు గల పండితోత్తము బృందమువారి పండితాభినందన పత్రికాసారము

(6–9–39)

శ్లో॥ ములుకుట్లాఖ్యే మహతివిమలే వంశకే పావనేస్మిన్
ఉద్భూతోయం కవికులగళాలంకృతో దోషహీనః
ముక్తాహారం సుజనశ్రవణానందదం సత్యసారం
నానారామాయణమథనజం నిర్మమే గ్రంథ మేకం.

శ్రీమ దభినవ వాల్మీక్యా ద్యనేక బిరుదభూషణైః బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిభిః సంగ్రథిత శ్రీరామాయణ సారోద్ధారాఖ్య గ్రంథ మామూలం శ్రీమద్రామాయణ సంధిగ్ధార్థనివారకత్వేన, అపూర్వార్థప్రకాశకత్వేన, నాతి విస్తృతత్వేనచ– సర్వేషాం నితరా మానంద మాదధాతి.

1. బ్ర. శ్రీ గా. హనుమచ్ఛాస్త్రీ, ప్రధానోపాధ్యాయః
2. ,, వరఘల గురుమూర్తిశాస్త్రీ, జ్యోతిషోపాధ్యాయః
3. యన్. యన్. హరిహరశాస్త్రి, ఫస్టుఅసిస్టెంటు
4. ,, వై. ఆంజనేయశర్మా, రీసర్చిస్కాలర్
5. ,, పి. నరసింహశాస్త్రీ, ఆయుర్వేదాచార్యః
6. ,, శింగరాజు వేంకటేశ్వరశాస్త్రీ, సాహిత్యాచార్యః
7. ,, అ. కృష్ణమూర్తి ఘనపాఠీ, సలక్షణవిద్వాన్, యజుర్వేద ప్రధానాధ్యాపకః.

2. బ్ర. శ్రీ ఇంకొల్లను సుబ్బరామ శాస్త్రిగారు

నెల్లూరు, 27-7-39

భోః! ములుకుట్లాన్వవాయ క్షీరవారాసి సుధాకరాః, నృసింహావధానినః భవద్భి స్సంగ్రథిత శ్రీరామాయణ సారోద్ధార నామక గ్రంథో మ యావల్లోకితః సమ్యక్తరాం ప్రతిభాతి.

---

3. విక్రమసింహపురీవాస్తవ్యై స్సమర్పితం వినతిపత్రమ్

10-7-38

భోః, పండితప్రవర ములుకుట్ల నరసింహావధానినః! అస్మన్నగరవాసి తపోవిశేషపరిణామశామ్యాయ మస్మన్నగర మాగత్య శ్రీమదాంజనేయదేవాలయాంత ర్విరాజమాన శ్రీ శివరామకృష్ణ భజనమందిరే శ్రీరామాయణ సారోద్ధారగ్రంథం ప్రావోచత. శ్రీరామచంద్ర కథాసుధారసోఽయ మస్మాభి ర్బహుభ్యః పండితేభ్యః శ్రవణాంజలిపుటైః పీత ఏవ. ఏతాదృశానాం భవతాం చంద్రస్య జీర్ణవస్త్రతంతు మివ నతిశతీ సమర్పయామః.

---

4. మహేశ్వరం వీరాచార్యకవిగారు, కంకిపాడు.

7-7-47

రామాయణశాస్త్రిలుగారని ప్రఖ్యాతిగాంచిన బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిగారు ప్రవచనము గావించిన శ్రీరామాయణసారోద్ధారమును వింటిమి. దానిచే నామిత్రుల కిట్లు మనవిచేయుచున్నాను. దానిని మీా రవధరించి నన్ను దీవించుడు.

సీ॥ ఉభయభాషలలోన నుత్తీర్ణులై గొప్ప
శాంతమూర్తులునైన శాస్త్రిగారు
వేదమంత్రాభ్యాస విధివత్ప్రివర్తన
సాధనలెరిగిన శాస్త్రిగారు
ఇతరభాషాజ్ఞానవిద్య లభ్యాసించి
సత్యమేదో తెలుపు శాస్త్రిగారు
కలిగినదానితో కడుతృప్తినొందిన
సజ్జనమూర్తి శ్రీ శాస్త్రిగారు
శౌరిశ్రీపాదభక్తుడు శాస్త్రిగారు
సకలలోక మెరిగినట్టి శాస్త్రిగారు
సంతతానంద నరసింహశాస్త్రిగారు
శాస్త్రపద్ధతి నడచెడి శాస్త్రిగారు!

5. బందరు శ్రీ నాగేశ్వరాలయ భక్తబృందము

15-5-54.

ఉ. వక్తవుగా చెలంగుటయొ, భావముస్పష్టముగా వెలార్చుటో
యుక్తులసొంపునింపి సమయోచితహాస్యములన్వచించుటో
భక్తిని ముంచుటో భవదుపాసిత దైవబలంబొ పురా
ణోక్తుల నేమహత్వ మిక నున్నదొ తెల్పు నృసింహధీమణీ!

ఉ॥ పుట్టకమున్నె నేర్చితివొ, పుట్టినమీదట నేర్చినాడవో
మెట్టిన దేశదేశముల మేటిరహస్యములన్ గ్రహించియొ
ట్టెట్టి విచిత్రముల్ విన వచింతువు నిత్యపురాణగాధలన్
దిట్ట! త్వదీయ వాగ్ఝరులు తేనియవాకలుగా స్రవింపగన్॥

సీ॥ వేదాంతవీధుల విహరింపగా జేసి,
యుత్సాహమున ముంతు వొక్కమాటు
వైరాగ్యసీమ గన్పరచి యీజగమెల్ల
నుత్తదే యనిపింతు వొక్కమాటు
భక్తిభూమికలందు పర్యటింపగ జేసి
యున్మత్తులను జేతు వొక్కమాటు
హాస్యవారిధి నోలలాడించునెడ కడు
పుబ్బగా నవ్వింతు వొక్కమాటు

సారమొలికింతు వొకట నిస్సారజగతి
సమయ సముచిత వివిధరసప్రసంగ
రుచుల దనియించి మము కృతార్థులనొనర్చు
శ్రీనృసింహార్య తే నమస్తే మహాత్మా!

6. బ్ర. శ్రీ కలగ ఆంజనేయశాస్త్రిగారు

కంకిపాడు, 7-8-47

విజయోక్తి

శ్లో॥ ములుకుట్ల మహావంశ సంభవస్య మహాత్మనః।
విజయోక్తి మహం వక్ష్యే శ్రీ నృసింహావధానినః॥

ఉ॥ శ్రీములుకుట్లవంశ్య కవిశేఖరసన్నుత నారసింహ వి
ద్యామహితాత్మ నీవు కడుధన్యుఁడవయ్యును నెల్లవేళలన్
రామకథాసుధారసము ప్రాజ్ఞులు మెచ్చ సభాస్థలంబులన్
పామరసజ్జనాళి కిడి భవ్యులఁ జేసితివయ్య ధీమణీ!

గీ॥ మా॥ శంకరానందమైనట్టి కంకిపురిని
సప్తసప్తాహ మను దాని సంస్మరించి
దీక్ష నలుబదితొమ్మిదిదినము లుండి
భక్తసంతృప్తిగావించి ప్రబలినాఁడ
వనఘ ములుకుట్ల నారసింహావధాని!
అమల వాల్మీకిరామాయణాభిధాన
కావ్యమును లక్ష్యముగ నెంచి శ్రావ్యముగను
హాయి నిరువదినాల్గు రామాయణముల
గూర్చి యవధానివైతివి పీ కుతలమందు॥

---

7. శ్రీ టి. కృష్ణన్‌గారు

ఆంధ్ర అసోసియేషన్ లైబ్రేరియన్, పూనా 23-12-65

బ్ర. శ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిగారికి నమస్కృతులు. తమచే పరిష్కృతమైన శ్రీరామాయణ సారోద్ధారము మాసంఘమువారు చదివి ఆనందించెదరనియు, తద్ధర్మాచరణము చేయగలరనియు తమకు మనవి చేయుచున్నాను. దానిచే నీ సంఘమువారు-ధన్యు లగుదురు.

---

8. కవిప్రశంసా

ప్రొఫెసర్ కె. సెల్డునల్, మార్సెల్, పూనా

బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానినం ప్రతి నమస్కారపూర్వక మిదం ప్రశంసాశ్లోకం లిఖ్యతే। స్వీకురుధ్వ మితి ప్రార్థ్యతే॥

శ్లో॥ వచస్సుధామయం కావ్యం పీత్వాహం తృప్తిమానసః
కృతజ్ఞోభిప్రశంసామి భవంతం కవిశేఖరం॥

---

9. శ్రీ రామాయణసారోద్ధార ప్రవచనాకాలక్షేప ప్రకటనము - కాశీ

శ్రీ వారాణసీక్షేత్ర నివాసశ్రోతలు
శ్రీరామతారక ఆంధ్రాశ్రమము-మానససరోవర స్థానము
కే దా ర ఘా ట్ - శ్రీ కా శీ.

(హిందీ-సంస్కృతాంగ్లభాషాపరివర్తనము.)

శ్రీ బాలసరస్వతీత్యాద్యనేక బిరుదావళీ విరాజమాను లగు బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీ పాకయాజిగారు యాత్రార్థమై శ్రీ కాశీక్షేత్రమున కరుదెంచి శ్రీరామతారక ఆంధ్రాశ్రమమున శ్రీరామచంద్రసాన్నిధ్యమందు ఒక మండలము దినములు శ్రీరామాయణసారోద్ధారప్రవచనమును గావించి శ్రోతలను సంతోషపరచిరి.

ఈ కాలక్షేపమునకు పర్యవేక్షక పండితమహాశయు లీక్రింద నుదహరించిన కాశీవాసులు :

1. బ్రహ్మశ్రీ రాజేశ్వరశాస్త్రిగారు, ద్రవిడశ్రీ- కాశీరాజాస్థాన పండితులు- సాంగవేద పాఠశాలాధ్యక్షులు, బ్రహ్మఘాట్.

2. బ్ర. శ్రీ వి. యస్. రామచంద్రశాస్త్రిగారు, శ్రీ కాశీ హిందూయూనివర్సిటీ సంస్కృత మహావిశ్వవిద్యాలయ ప్రిన్సిపాల్, శ్రీ శృంగేరీమఠాస్థాన మహావిద్వాన్, వి. హెచ్. యు. (కేదారఘాట్.)

3. బ్ర. శ్రీ వేదాంతం ఆంగీరసశాస్త్రిగారు, శ్రీ బిందుమాధవ స్వామి మందిరాస్థాన పండితులు, పంచగంగాఘాట్.
4. శ్రీ మాధవచైతన్యబ్రహ్మచారిగారు, న్యాయమీమాంసాచార్య, వేదాంతశిరోమణి, విద్యావారినిధి, పి. హెచ్. డి. ముకుటేశ్వరమందిరం, సురాభాండేశ్వరస్వామివీధి.
5. బ్ర. శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యఘనపాఠీగారు, సంస్కృతవిద్వాన్, హనుమాన్ ఘాట్.
6. బ్ర. శ్రీ నారాయణఘనపాఠీగారు, హనుమాన్ ఘాట్.
7. బ్ర. శ్రీ దేవర భట్టుశాస్త్రిగారు, తర్కవిద్వాన్, హనుమాన్ ఘాట్
8. శ్రీ ద్వైత మధ్వాచార్యులుగారు, సంస్కృత విద్వాన్, రాఘవేంద్రమఠం.
9. బ్ర. శ్రీ రామనాథదీక్షితులుగారు, సంస్కృత విద్వాన్, బి. హెచ్. యు. చింతామణిగణపతిరోడ్డు, కేదార్ ఘాట్.
10. బ్ర. శ్రీ రామచంద్రదీక్షితులుగారు, సంస్కృతవిద్వాన్, శుకదేవమఠము, హనుమాన్ ఘాట్.
11. బ్ర. శ్రీ నారాయణశాస్త్రిగారు, హనుమాన్ ఘాట్.
12. శ్రీ ద్వైత గోపాలాచార్యులుగారు, తృణదే ఉత్తరాది మఠం, హనుమాన్ ఘాట్.
13. బ్ర. శ్రీ ఆర్. విశ్వనాథశాస్త్రిగారు, స్వామిమ్మలై, హనుమాన్ ఘాట్.
14. బ్ర. శ్రీ రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, భజనమఠము.
15. బ్ర. శ్రీ నాగప్పగారు, **Personal Assistant to U. P. Govt. (Retd.)**, హనుమాన్ ఘాట్.

16. బ్ర. శ్రీ చల్లా లక్ష్మణశాస్త్రిగారు, క్షేత్రపురోహితులు.
17. బ్ర. శ్రీ రాయవరపు విశ్వనాధశాస్త్రి క్షేత్రపురోహితులు.
18. బ్ర. శ్రీ జానకీరామజోషీగారు, క్షేత్రపురోహితులు.
19. బ్ర. శ్రీ సీతారామ జోషీగారు, క్షేత్ర పురోహితులు, అన్నపూర్ణాఘాట్.
20. బ్ర. శ్రీ పండిత గజాననజోషీగారు, క్షేత్రపురోహితులు,

తదితరశ్రోత లనేకమంది కలరు.

---

10. మాధవచైతన్య బ్రహ్మచారిగారు

కాశీపండితులు, న్యాయమీమాంసాచార్య,
వేదాంత శిరోమణి, విద్యావారినిధి, పి. హెచ్. డి.
ముకుటేశ్వరమందిరం, సురాభాండేశ్వర మందిరంలైను,
వారణాసి, 31—8—66.

శ్రీరామాయణ సారోద్ధార ప్రణేతౄన్ప్రతీదం మయాలిఖ్యతే॥

శ్లో॥ దృష్టా పండితవర్య తావక కృతిః పుష్టా వచస్సంపదా
జుష్టా కావ్యగుణాదిభి ర్వ్యకవే హృష్టంచ మే మానసమ్
కష్టాచేదృశో దివ్యకావ్యరచనా దిష్ట్యా భవన్నిర్మితా।
వ్యాచష్టాం కిమయంచ మాదృశజనస్తాదృగ్విపశ్చిత్కృతౌ॥

శ్లో॥ నానారామచరిత్రజాతమసకృద్వ్యాలోడ్యసారోత్రహి।
పుష్పేభ్య స్సరఘేవ మధ్వివ మహోయత్నాత్సముద్ధారితః
యోవేదం చరితామృతం నిజహృది శ్రద్ధాన్వితోధారయేత్
సంసారార్ణవదుఃఖితోఽపి పరమా ముద్ధారయేద్ధి ధృవం॥

11. బ్ర. శ్రీ వి. పూర్ణానందశర్మా, ఎం ఏ.

ఈ పండితునిచే రచింపబడిన "మానవతాజారాహేపర్" అను గ్రంథమునకు యీ క్రింది పండితమహాశయులును ఇతరులును తమ యభిప్రాయముల నొసగి వీరిని గౌరవించిరి:

1) అనంత శ్రీ విభూషిత జగద్గురు శ్రీ శంకరాచార్యులవారు, (శ్రీ కాశీస్థ ఊర్ధ్వామ్నాయ సుమేరుపీఠాధీశ్వరస్వామి శ్రీ మహేశ్వరానంద సరస్వతీ మహారాజ్, 2) మహామహోపాధ్యాయ, పద్మవిభూషణ శ్రీ గోపీనాథ కవిరాజ్ (ఎం. ఏ. డి. లిట్) గారు. 3) బొంబాయికిని, అస్సాముకును భూతపూర్వరాజ్యపాలశ్రీ శ్రీ ప్రకాశ్ గారు, 4) శ్రీ శాంతిప్రియ ద్వివేదీ లాలాబిహారీమిశ్ర వ్యాకరణ, ధర్మశాస్త్ర సాహిత్యాచార్య గారును, తదితర పండితులును మెచ్చిరి.

"శ్రీ కాశీక్షేత్రమందు కేదారఘాట్ సమీపమునగల శ్రీ రామతారకాంధ్రాశ్రమమున బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీపాకయాజిగారిచే ప్రవచనము గావింపబడిన శ్రీరామాయణసారోద్ధార గ్రంథార్థమును శ్రవణము గావించు సౌభాగ్యము మాకు లభించినది. వీరు సాంగవేదాధ్యయనము గావించుటేగాక ధర్మశాస్త్ర, వేదాంత, కావ్య, పురాణములు వీరి పురాణశ్రవణమువలన శ్రోతలకు విశేషజ్ఞానప్రాప్తి కలిగినది. ఇరువదినాల్గు (24) ఆర్ష రామాయణముల సారము తీసి శ్రీ రామాయణసారోద్ధారమను గ్రంథమును వీరు చక్కగా కూర్చిరి. దీనివలన రామాయణమందున్న సందేహము లన్నిటికిని సమాధానము చెప్పినట్లయినది. శీఘ్రముగ నీగ్రంథము నాగరలిపితో ముద్రితమగునట్లు చేయుమని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాము. ప్రవచనముగావించిన పండితుల కనేక నమస్కృతులు.

12. బ్ర. శ్రీ గోసుకొండ వేంకట్రామశాస్త్రి

అయి భోః విద్వత్ప్రవరాః ! పూజ్యతమాః, వేదశాస్త్ర విద్యానిదానాః, పౌరాణిక విశారదేత్యన్వర్థ బిరుదాంకితాః, ములుకుట్ల నరసింహావధానీపాకయాజినః !

శ్రుత మస్మాభిః పండిత గజాననజోషీమహోదయప్రభృతిభిః భవత్కృత శ్రీరామాయణసారోద్ధారప్రవచనమ్. అనవరతశ్రీరామసంకీర్తనమాధురీభూతియా అత్యంతపేశలయా వాచా భవదుచ్యమానం శ్రీ రా మ చ రి త మామూలాగ్రం మహానందేన శ్రుత్వా సఫలీకృత మస్మదీయ జన్మ. వేదవేదాంతధర్మశాస్త్రపురాణానిషు సర్వత్రాపి బహుముఖం త్వదీయప్రజ్ఞాం దృష్ట్వావిస్మయతేఽస్మాకం హృదయం. తథాహి-

శ్లో॥నానామునీంద్రరచితంపృథగధ్వజుష్టం శ్రీరామదివ్యచరితం బహుగ్రంథదృష్టం సమ్యక్సమన్వయ విరోధవినాశనాద్యైరేకీకృతంచ భవతా సుగృహీతసారం.

---

13. బ్ర. శ్రీ వి. యస్. రామచంద్రశాస్త్రీ

శ్రీ కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయు సంస్కృత మహావిద్యాలయ ప్రిన్సిపాల్, శ్రీ శృంగారీ మఠాస్థానవిద్వాన్, కేదారఘాట్.

శ్రీః బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిభిః రచితస్య శ్రీరామాయణసారోద్ధారగ్రంథస్య సుందరకాండభాగం క్వాచిత్క్వాచి దవలోకయమ్. రామాయణప్రతిపాద్యానాం సారాంశానాం తత్రత్ప్రామాణ్యవచన సంగ్రహపూర్వకం, నిరూపణం గ్రంథాంతరేభ్యో ఽస్య వైశిష్ట్యం. తథా చైతద్రామాయణోపన్యాసః పండితానాం పామరాణాంచ హృదయంగమా నితరాం సంతోష ముత్పాదయంతి. భగవాన్ శ్రీరామచంద్రః ఏతేషాం కల్యాణం వితరతాది త్యాశాసే॥ 16-8-66

---

14. శ్రీశ్రీశ్రీ పరమహంస పరివ్రాజకేత్యాది శ్రీరామభద్రేంద్ర సరస్వతీ దండీస్వామీమహాశయః

సాంప్రతం బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీ పాకయాజీ యాత్రార్థ మత్రాశ్రమ మాగత్య శ్రీరామచంద్ర సన్నిధౌ స్వీయసంగ్రథితశ్రీరామాయణసారోద్ధారగ్రంథప్రవచనాకాలక్షేపం మండలదినపర్యంతం కృత్వా శ్రీవారణాసీక్షేత్రస్థ పండితపామరజనమనాంసి రంజయిత్వా తైర్దత్తాని పండితాభినందనపత్రాణి బహూని సన్మానాని చావాప్య అతీవాస్మద్హృదయానంద మకరోత్.

తేషాం నిరంతర మితో ఽధికశ్రీరామానుగ్రహాభూయా దిత్యహం శ్రీనారాయణస్మరణపూర్వకం శాఠీ బహుమతిప్రదానం కరోమి.

15. బ్ర. శ్రీ కె. ఆర్. చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు,

M. A. B. Ed.,

వ్యా క ర ణ వి ద్వా న్

(శ్రీ వారణాసీ శృంగగిరి మఠాస్థాన పండితులగు బ్రహ్మశ్రీ ,
(పతాప సీతారామశాస్త్రిగారి ముఖ్యశిష్యులు)

వారణాసి 19-8-66

బ్రహ్మశ్రీ పౌరాణికవిశారదా ద్యనేక బిరుదాంకితులును, ఆంధ్రప్రదేశ్ విజయవాడ - కృష్ణలంకలోగల చిత్రకూటాశ్రమ నిర్మాతలు నగు బ్ర. శ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీపాక యాజిగారు యాత్రార్థమై వారణాసికిదయచేసి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారప్రవచనము గావించిరి. వారి వ్యాఖ్యానమును వారణాసీశ్రోతలు శ్రద్ధతో శ్రవణము చేసిరి. బహుకాలమునుండి మేము కోరినకోరిక నేటికి నెరవేరినది. శ్రీశాస్త్రిగారు వేదాంత మీమాంసాశాస్త్ర విశారదులు. ఇంకను వారు క్రమాంత స్వాధ్యాయపరులు. వారివ్యాఖ్యానమునందు నేను నియమముగ పాల్గొనగలిగితిని. వారుచెప్పునది రామాయణకథయైనను అందులో మానవులకు జీవితాంతము ఉపయోగించు వేదాంత మిమిడియున్నది. వారు రామాయణమును వేద శ్రుతిప్రామాణ్యముతో పూర్వపక్షములఖండించుచు శ్రోతలకు విజ్ఞానక్రాంతితుల్యమగు పరివర్తన మొనరించినారు. వారిబోధ ప్రామాణ్యమైనది గాన శ్రోతలకు విజ్ఞానబలము తప్పక కలుగగలదు.

---

16. శ్రీ పౌరాణిక, చామర్తి శివరామశాస్త్రీ
వారణాసీ - 27-8-66

శ్రీ భారతీయాస్తిక మహాశయులకు నేచేయు విజ్ఞాపన మేమన మా పూర్వపుణ్యముచే విజయవాడయందు చిత్రకూటాశ్రమ నిర్మాతలగు బ్ర. శ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానీ పాకయాజీగారు యాత్రార్థమై కాశీక్షేత్రమరుగుదెంచి శ్రీరామతారకాంధాశ్రమమున నొక మండలదినములు వారిచే సంగ్రథితమగు శ్రీ రామాయణసారోద్ధార గ్రంథము ప్రవచనముగావించిరి. కాశీవాస పండితపామరులీ ప్రవచనమును శ్రద్ధగా శ్రవణము చేసి సంతోషించిరి. వారిలో కొందరు పండితులు సన్మానపత్రము లొసగిరి. వారెవరన

1) న్యాయమీమాంసాచార్య, వేదాంతశిరోమణి, విద్యావారినిధి, పి. హెచ్. డి. శ్రీ మాధవచైతన్య బ్రహ్మచారిగారు, 2) శ్రీ కాశీ హిందూ విశ్వవిద్యాలయసంబంధ సంస్కృతమహావిద్యాలయ ప్రిన్సిపాల్‌గారును, శ్రీ శృంగగిరి మఠాస్థాన విద్వాంసులునగు వి. యస్. రామచంద్రశాస్త్రి గారును; 3) బహుపండిత సన్మానగ్రంథకర్తలగు వి. పూర్ణానందశర్మ, యం. ఏ. గారును; 4) శ్రీ వారణాసీ శృంగగిరి మఠాస్థాన పండితులు; బ్ర. శ్రీ ప్రతాప శీతారామశాస్త్రి గారి ముఖ్యశిష్యులును, వ్యాకరణవిద్వాన్ బ్ర. శ్రీ కె. ఆర్. చంద్రశేఖరశాస్త్రి యం. ఏ, బి. ఇడి. (బేసిక్) గారును; 5) బ్ర. శ్రీ గోసుకొండ వెంకట్రామశాస్త్రిగారును; 6) శ్రీరామతారకాంధ్రాశ్రమనిర్మాతలగు శ్రీరామభద్రేంద్ర దండీస్వామిగారును సన్మానించిరి.

ఇవికాక జగత్ప్రసిద్ధ శ్రీశ్రీశ్రీ పరమహంసేత్యాది కరపాత్రస్వాములవారు శ్రీ రామాయణశాస్త్రిగారిని నారాయణ స్మరణపూర్వకముగ స్వహస్తాక్షరములతో నాశీర్వదించి "వేదప్రమాణమీమాంస" యను స్వవిరచితగ్రంథము ననుగ్రహించిరి. పంచగంగాఘాటు సమీపమున రామఘాటు నందున్న సాంగవేదాధ్యయన పాఠశాలాధ్యక్షులును శ్రీకాశీ రాజాస్థాన పండితులునగు బ్ర. శ్రీ ద్రవిడరాజేశ్వరశాస్త్రి గారును స్వవిరచిత "ధర్మనిర్ణయ" మను గ్రంథము నాశీర్వచనపూర్వకముగనిచ్చి సన్మానించిరి. శ్రీ రామాయణశాస్త్రి గారంతకుమున్నె దక్షిణయాత్రయందు, 1 జంబుకేశ్వరం, 2. రామేశ్వరములందున్న శ్రీ కంచికామకోటి స్వామివారి శంకరమఠమందు శాలువను బహుమానమంది, ఉత్తర యాత్రకువచ్చి శ్రీ బదరీనారాయణక్షేత్రమున గల శ్రీమదష్టాక్షరీ రామానుజకూట నిర్మాతలగు ఉభయవేదాంత శ్రీమాన్ రామానుజజియ్యర్ త్రిదండీస్వామివారివలనను, ఋషీకేశమందాంధ్రాశ్రమ నిర్మాతలగు శ్రీశ్రీశ్రీ సచ్చిదానంద సరస్వతీస్వామివారివలన ఉన్నిశాలువలు, కంబళ్ళు - చిత్రాసనముద్రికలను వారు యాశీర్వాదపూర్వకముగ నొసగ గ్రహించిరి. కాశీపట్టణ రామాయణశ్రోతలు వస్త్రములను తామ్రమకమండలమును, గడియారమును ప్రీతితో నొసగ వాటిని సంతోషముగ స్వీకరించిరి. బ్రహ్మశ్రీ దోనెపూడి నారాయణ శాస్త్రిగారు భక్తితో శ్రీ రామాయణశాస్త్రిగారి కన్నివిధముల తోడుపడి సేవించిరి. వీరి రామాయణసారోద్ధారప్రవచన శ్రవణసౌఖ్యమును మా జీవితపర్యంతము మరువజాలము. వీరికి మా సహస్రాధిక సాష్టాంగవందనములు.

16. బ్రహ్మశ్రీ కర్రా అగ్నిహోత్రశాస్త్రీ మహాశయః

వ్యాకరణ, వేదాంత, వేదార్థ విద్వాన్, సత్ప్రద పారమార్థిక పాదరేణుః

సప్తగోదావరీవరక్షేత్రవాసీ. లూటుకుర్రు గ్రామాభిజనః

17-10-58

బ్రహ్మశ్రీ యుక్తైః మూలుకుట్లోపపద నృసింహావధాని మహోదయైః శ్రీరామాయణ సారోద్ధారనామ్నా సత్రియా వేదవేద్యాష్టాచక్రా నవద్వారా దేవపురీతి విరాజితా యోధ్యా నగరీ నిర్మిత ప్రభృతి లోకాలోక చక్రవాళాచలాంతకాల కూర్మ కూట స్థాత్మ ప్రత్యక్ష విభూత్యనుభూయమాన పూర్వాభి ర్యత్ప్రస్తి మండలాధిపాపార మహోహర్షప్రద శ్రీ గౌరీ కన్యావరణ సందేశాఖ్య కథాపురస్సరం శ్రీపార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణాఖ్యం ఖండకావ్య నిర్మాణాఖ్యం కర్మ కృతం తత్ర్పాత్రియా కేనై వాత్మచక్షుషా స్థాలీపులాకన్యా యేన పరిశీలితం దృష్టంచ. ఇదంతు సర్వేషాం ప్రీతావతా మనపేక్షం స్వతఃప్రమాణం వేదవాఙ్మయమివ బహూపకరో తీతి విశ్వసిమి.

“ శ్రీరామచంద్రాయ నమః ”

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధార గ్రంథమున

ప్రస్తుతము నేను ప్రకటించిన పండితాభిప్రాయములు మాత్రమే కాక లోగడనే బ్ర॥ శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రులు గారి శిష్యులగు బ్రహ్మశ్రీ పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారిచే బాలకాండము మొదలు యుద్ధకాండము వరకును ప్రకటింపబడిన అభిప్రాయము లొసగిన మహనీయులగు పండిత మహాశయుల నామములు మాత్రమే ఇచ్చట చేర్చ బడుచున్నవి.

బాలకాండమున ప్రకటింపబడినవారు

1 బ్రహ్మశ్రీ లక్కావఝుల కృష్ణశాస్త్రిగారు బెజవాడ
2 అమరవాది నీలకంఠయజ్వగారు
3 వేదాంతం రామకృష్ణశాస్త్రిగారు
4 సోమయాజుల వేంకటసుబ్బరామకవిగారు
5 పువ్వాడ శేషగిరిరావుగారు బందరు
6 శ్రీరామమోహన గ్రంథాలయమువారు
7 క్రొత్తగుళ్ళలో సనాతన వర్ణాశ్రమధర్మసంఘమువారు
8 వెన్నెలకంటి సూర్యనారాయణపంతులుగారు వంగోలు
10 చన్నావఝుల సుబ్రహ్మణ్య మహాగ్నిచిద్యజ్వగారు చింతలపూడి
11 ముక్తినూతలపాటి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు వంగోలు
12 శ్రీమాన్ ఆధూరి వెంకటరంగాచార్యులుగారు
13 విక్రమసింహపుర సంఘ సభ్యులు నెల్లూరు
14 శివరామకృష్ణ భజనసంఘ సభ్యులు

ఇక నయోధ్యాకాండమున

15 బ్రహ్మశ్రీ పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, బెజవాడ

16 బ్రహ్మశ్రీ కె. ఆర్. విశ్వనాథశాస్త్రి కన్నకుక్కుటీ రామనాథపురంజిల్లా
17 కురుగంటి శ్రీరామశాస్త్రిగారు తెనాలి
18 ము దిగొండ నాగలింగశాస్త్రి అయవార్లంగారు తెనాలి
19 ము యికుట్ల రాఘవశాస్త్రులుగారు ఇంకొల్లు
20 శిష్ట్లా లక్ష్మీకాంత శాస్త్రులుగారు బెజవాడ
21 అయ్యగారి వీరభద్రరాయకవి ఆచంట–గోదావరి జిల్లా
22 మహారాజరాజశ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు జైపూర్ మహారాజా విశాఖపట్టణం
23 చెళ్లపిళ వేంకటశాస్త్రిగారు,కడియం తూర్పుగోదావరిజిల్లా
24 వావిలికొలను సుబ్బదాసుగారు ఆంధ్రాశ్రమము–సత్తెనపల్లి
25 కోన వేంకటరామశర్మ–పాలవంచ – నైజాము
26 పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి–పరశువాకం–మద్రాసు
27 చిలుకూరి చల్లయ్యశాస్త్రి–కంచుమర్రు
28 సిరాట్ల మృత్యుంజయశాస్త్రి–కాకినాడ
29 బొమ్మకంటి నృసింహశాస్త్రి–కాకినాడ
30 కురుగంటి పిచ్చయ్యశాస్త్రి–వేమూరు
31 ప్రక్కి సూర్యనారాయణశాస్త్రి, కొవ్వూరు
32 చింతలపాటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి, కొవ్వూరం
33 అంబటిపూడి నరసింహశాస్త్రి–పుష్పగిరి
34 తాడేపల్లి వేంకటప్పయ్యశాస్త్రి–చందోలు
35 నారపరాజు సీతారామశర్మ–చీరాల
36 పిళ్లా వేంకటరత్నం పాత్రుడు–బెజవాడ
37 వేదాంతం శ్రీరామశాస్త్రులు– భద్రాచలం
38 ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘమువారు–బెజవాడ
39 శ్రీ శ్రీరాజా మంత్రిప్రెగ్గడ భుజంగరావుబహద్దరు–ఏలూరు
40 ఆదిభట్ల నారాయణదాసు–విజయనగరం
41 వడ్డాది సుబ్బారాయుడు–రాజమంద్రి
42 మల్లాది అంజనేయశాస్త్రి–గుంటూరు

43 బ్రిహ్మశ్రీ కొణిదెన బాలకృష్ణయ్యగారు-చీరాల
44 లంకా సాంబశివశాస్త్రిలు-చినఅగ్రహారం
45 బందా ఆదినారాయణశర్మ-చీరాల
46 చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రిలు-ఇంటూరు
47 ముఙకుట్ల కృష్ణశాస్త్రి-తెనాలి
48 లంకా సుందరరామశాస్త్రి-అంబాపురం
49 శ్రీమన్ దూపాటి కొండమాచార్యులు-చీరాల
50 బ్రిహ్మశ్రీ బండ్లమూడి గురుమూర్తిశాస్త్రి-తెనాలి
51 రాణీ వేంకట లక్ష్మీచయనులు-బెజవాడ
52 మల్లాది అచ్యుతరామశాస్త్రి-ధూళిపూడి
53 అంబటిపూడి రామనాధభాగవతులు-గుంటూరు
54 పాతూరి మధుసూదనశాస్త్రి-ధూళిపూడి
55 శంకరమంచి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి-నరసారావుపేట
56 రాణీ వేంకటచలపతిశాస్త్రి-బెజవాడ
57 మైలవరపు వేంకటేశ్వరశాస్త్రి
58 వ్యాఖ్యాన వాచస్పతి మల్లాది రామకృష్ణవిద్వచ్ఛయనులు
59 పెద్దిబొట్ల వీరయ్యాగారు
60 అక్కిపెద్ది సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలు-ఇతవలపాడు
61 అంబటిపూడి సీతారామశాస్త్రి-వల్లభాపురం
62 రేశ్నపల్లి వేంకటశాస్త్రి-వెల్నాతల
63 కంభంపాటి రామకృష్ణశాస్త్రి
64 శ్రీమన్ మరుధూలి తాతాచార్యులు-కనుకుదురు
65 బ్రిహ్మశ్రీ బి. యస్. సుందరశాస్త్రి-తంజావూరు
66 వేమూరి శ్రీరామశాస్త్రులు-బెజవాడ
67 వెంపటి కోటేశ్వరశాస్త్రి-సంగంజాగర్లమూడి
68 లంకా గోపాలకృష్ణశాస్త్రి-ఒప్పిచర్ల, పల్నాడు
69 డి. కృష్ణశాస్త్రి-తిరునిపై-మద్రాసు
70 లంకా నరసింహశాస్త్రులు-కాయపురాగ్రహారం
71 ముదిగొండ వెంకటరామశాస్త్రీ-చౌటపాపాయపాలెం

72 బ్రహ్మశ్రీ అవిరుత్తై సీతారామ సోమయాజి-కాకవాకాగ్రహారం
73 విజయవాడ గ్రంథాలయసంఘంవారు—బెజవాడ
74 శ్రీమాన్ పరవస్తు రంగాచార్యులుగారి కుమారుడు లక్ష్మీనరసింహస్వామి-విశాఖపట్టణం
75 వడ్లమాని వరహాలుశాస్త్రి
76 శ్రీపాద లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి-నరేంద్రపురం

ఆరణ్యకాండమున

77 బ్రహ్మశ్రీ బాకూరుపండా వేంకటరమణమూర్తిగారు- విశాఖపట్టణం
78 పుల్య వుమామహేశ్వరశాస్త్రి-ముంగొండ అగ్రహారం
79 జనమంచి శేషాద్రిశర్మ-కడప
80 యేలేశ్వరపు వేంకటకృష్ణమూర్తి-మొగల్తుర్లు్రి.ప. గోదావరి
81 పిళుపాటి చిదంబరశాస్త్రి-పిఠాపురం
82 గాదె పాపరాజు-విశాఖపట్టణం

కిష్కింధాకాండమున

83 నిష్ఠల సుబ్బరామశాస్త్రి
84 వేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి- దేవాడ అగ్రహారం
85 చిదంబర స్వామిశాస్త్రి—రేగాగ్రహారం—విశాఖపట్టణం
86 సోమయాజుల పురుషోత్తమశాస్త్రి-రేపల్లె
87 వేదుల కామేశ్వరశాస్త్రి -దేవాడాగ్రహారం—విశాఖపట్టణం
88 అయ్యగారిసోమయాజుల విశ్వనాథశాస్త్రి
89 బెంగాల్ నాగపూర్ రైల్వే ఉద్యోగ సంఘంవారు

సుందర కాండమున

90 మల్లాది రామకృష్ణ విద్వచ్ఛాయనులు—బెజవాడ
91 దెందుకూరి నరసింహశాస్త్రి-నల్లబాడు—గుంటూరు
92 శిష్ట్లా యోగానందశాస్త్రి-కైతేపల్లి, రేపల్లె తాలూకా
93 బండ్లమూడి వేంకటశాస్త్రి-నల్లబాడు-గుంటూరుజిల్లా
94 లేళ్ళపల్లి వేంకటశాస్త్రి-వేమూరు

95 బ్రహ్మశ్రీ చిట్టి పురుషోత్తమసోమయాజిశర్మ-రేపల్లె
96 కొను రాఘవకవి-పెంటపాడు
97 కూచిభొట్ల ప్రభాకరశాస్త్రి-కొలూరు
98 తాయి వెంకటేశ్వర్లు బి. ఏ. బి ఎల్. చామర్లకోట
99 శ్రీ వేంకటేశ్వర సంఘసభ్యులు-కొల్లూరు
100 పాదుర్తి సూర్యప్రకాశశర్మ-పాలకొల్లు

యుద్ధకాండ ప్రథమ భాగమున

151 వేద సంస్కృతకళాశాలా-నెల్లూరు
102 మంచాలకట్ట గోవిందాచార్యులు
103 గొట్టిముక్కల నరసింహశాస్త్రి-నెల్లూరు
104 ముప్పరాల వెంకటనారాయణశాస్త్రి
105 ఇందుకూరు వేంకటరామశాస్త్రి-నెల్లూరు
106 చెరుకుపల్లి సుబ్బరామశాస్త్రి
107 దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి
108 ఇంగువ వెంకటసీతారామశర్మ
109 పులుగుండ్ల నరసింహశాస్త్రులు 110 మహిళాసంఘంవారు
111 పుష్పగిరి వెంకటకృష్ణశాస్త్రి 112 ఇంకొలను సీతారామశాస్త్రి
113 శ్రీమాన్ రంగరామానుజాచార్యులు
113 బ్రహ్మశ్రీ జటావల్లభుల పురుషోత్తమశాస్త్రి-కొవ్వూరు
115 ముదిగొండ పిచ్చయ్యశాస్త్రి-కందిపాడు-సత్తెనపల్లి తా॥
116 రాజనాల శంకరశాస్త్రి-ప్రత్తిపాడు-గుంటూరుజిల్లా
117 అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మ-సంతగుడిపాడు
118 ఉంగుటూరి వరదరాజశర్మ-నెల్లూరు
119 శిష్టా లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి-బెజవాడ
120 చక్రాల రామచంద్రశర్మ-నెల్లూరు
121 శిఖాకొల్లు గురవయ్య
122 శ్రీ కన్యకాపరమేశ్వరీ దేవాలయసంఘంవారు

123 శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజక శ్రీ చంద్రశేఖర
స్వామి వారు కామకోటి పీఠాధీశ్వరులు-కంచి
124 బ్రహ్మశ్రీ ఆకిలి శంకరయ్య 125 పాకల సుబ్బారావు
126 వంగోలు వెంకటరమణయ్యపంతులు

ఇక యుద్ధకాండ రెండవభాగమందు

127 కొప్పరపు సోదరకవులు - కొప్పరం
128 శ్రీమాన్ వికాల్రి రామచంద్రాచార్యులు
విద్యారణ్యపంచానన - కలికివాయి. కందుకూరు

N. B. ఇవిగాక మిగిలినవి నేను ఈ ఉత్తరకాండాదియందు ప్రకటించు చున్నాను.

---

17. బ్రహ్మశ్రీ నాదెళ్ళ దక్షిణామూర్తి శాస్త్రి

బందరు

దుర్ముఖి ఆశ్వయుజ శుద్ధ ఏకాదశి సోమవారః

శ్లో॥ శ్రీరామైక కథాప్రదర్శిత నిజప్రజ్ఞా విశేషోల్బణ
స్తుత్య శ్రీ ములుకుట్ల వంశ్య నృహరి స్స్వర్షి సందేశతః
శ్రీ మచ్ఛిత నగాత్మజాపరిణయ శ్శోచత్సవ భక్త్యాన్వితం
శైవంచాప్యధునా ప్రకల్ప్య నితరాం భూతి శ్శివాపాదకః.

శ్లో॥ యో వేదాధ్యయనా దధీత బహుళ ప్రాచేతసవ్యాసవాన్
ప్రస్థానత్రయ దీపితార్థ మనసా శ్రీరామ పాదార్చనాత్
గీర్వాణాంధ్ర వచో విచారకలనా న్నానావిధోద్బోధనా
త్సోయం శ్రీనరసింహ సీమణి రహో జేజేతి మత్సోదరః.

ఉపోద్ఘాతము

పండిత మహాశయులారా!

ఈ మొదలగు పండితసన్మానపత్రములను నేను ప్రకటించితిని. నా ఈ సంతోషమునకు కారణము బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల నరసింహావధానిపాకయాజిగారు తన ముప్పదవ వయస్సునందే శ్రీరంగమున ఉత్తరాది పీఠస్థులగు మధ్వశ్రీ స్వాములచే నాశీర్వాద పురస్సరముగ సంభావింపబడుట వలనను, తదుపరి కర్ణాటక ద్రవిడాంధ్రదేశములందనేక పండిత మహాశయులచే 'పౌరాణిక విశారద' 'రామాయణ సుధాసాగర' 'అభినవ వాల్మీకి' 'విమర్శకాగ్రేసర' 'బాల సరస్వతీ' త్యాది బిరుదావళుల స్వీకరించి, ఇటీవల విశ్వావసు సంవత్సర మాఘమాసమున సేతుబంధ రామేశ్వరమందును, పరాభవ సంవత్సర ఆషాఢమాసమున బదరీనారాయణక్షేత్రమందును, అధికశ్రావణమున వారణాసియందును, ఆయా చోట్ల అనేక పండిత మహాశయులచే సన్మానింపబడిరి. కావున నేనును స్వల్పముగ నా సన్మానము నొక శ్లోకరూపమున సమర్పించుచున్నాను.

శ్రీ కాశీపండిత ప్రశంసా శ్లోకః

శ్లో॥ ముల్కుట్లాన్వయ దుగ్ధసాగర శశీ శ్రీరామసేవారత
శ్శ్రీరామాయణతత్త్వబోధనచణో వేదాంత విద్యాధికః
కాశీపండిత సంస్తుతామలయశ శ్శ్రీనారసింహః కవిః
శ్రీరామానుగ్రహాతత్పరోఽతిజయతా త్సత్పాకయాజీ
చిరం॥

యలమర్రు
కృష్ణాజిల్లా

ఇతి, కవితాభూషణ
చిట్టి పురుషోత్తమసోమయాజి

" శ్రీరామశ్శరణం మమ "

శ్రీ చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణసారోద్ధారగ్రంథ ఉత్తరకాండ భూమికా

—: గజానన ప్రార్థనా :—

శ్లో॥ అంతరాయ తిమిరోపశాంతయే। శాంతపావన మచింత్యవైభవం
తన్నరం వపుషి కుంజరం ముఖే। మన్మహే కిమపి తుందిలం మహః॥

శ్లో॥ జేతుం యస్త్రిపురం హరేణ హరిణా సాక్షాద్బలిం బధ్నతా
స్రష్టుం వారిభవోద్భవేన భువనం, శేషేణ ధర్తుం ధరాం
పార్వత్యా మహిషాసుర ప్రమథనే సిద్ధాధిపైః స్సిద్ధయే
ధ్యాతః పంచశరేణ విశ్వజితయే పాయాత్స నాగాననః ॥

—: సరస్వతీ ప్రార్థనా :—

శ్లో॥ కరబదరసదృశ మఖిలం భువనతలం యత్ప్రసాదతః కవయః
పశ్యంతి సూక్ష్మమతయ స్సా జయతి సరస్వతీదేవీ ॥

—: హ రి హ రా :—

శ్లో॥ గంగాయమున యోగేన తుల్యం హరిహరం వపుః
పాతు వాక్యగతం శ్లోకం యస్య తన్మధ్యగం యథా॥

—: శ్రీరామచంద్ర ప్రార్థనా :—

శ్లో॥ యన్మాయావశవర్తి విశ్వ మఖిలం బ్రహ్మాదిదేవాసురా
యత్సత్త్వాదమృషైవ భాతి సకలం రజ్జౌ యథాఽహేర్భ్రమః
యత్పాదప్లవమేకమేవహి భవాంభోధే స్తితీర్షావతాం
వందేహం తమశేష కారణపరం రామాఖ్య మీశం పరం॥

—: ఆంజనేయ ప్రార్థనా :—

శ్లో॥ అశేష లంకాపతిసైన్యహంతా శ్రీరామ సేవైక సమగ్రకర్తా
అనేక దుఃఖాహతలోకగోప్తా త్వసౌ హనూమాన్ మమ సౌఖ్యకర్తా॥

"శ్రీరామశ్శరణం మమ"

శ్రీమచ్చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణసారోద్ధార గ్రంథ

ఉత్తరకాండ భూమికా

శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వత మన్వంతరే
చతుర్వింశ త్రేతాయుగే త్వవతారభూత

—: శ్రీరామచంద్ర ప్రార్థనాయుత ప్రస్తావనా :—

శ్లో॥ మజ్జీవం మదనుగ్రహం మదధిపం మద్భావనం మత్సుఖమ్।
మద్భాగ్యం మమ సద్గురుం మమవరం మోహాంధకోచ్ఛేదనమ్।
మత్పూజ్యం మదనేక బాంధవజనం మత్స్వామినం మన్నిధిం
మత్సిద్ధిం మమ సర్వకర్మ సుకృతం రామం భజే తారకమ్॥

భో, భో, నానామతావలమ్బినః శ్రీరామభక్తాః దత్తశ్రవసి మద్వచసి; నావిదితం తత్ర భవతా మేతత్॥ య చ్ఛ్రీరామాయణసారోద్ధారాఖ్యం శ్రీరామవైభవం కాండషట్కపర్యంతం గ్రంథం సాక్షా చ్చిత్రకూటాశ్రమ శ్రీరామచంద్రప్రేరణయా మయా సంగ్రథితమితి, ముద్రాప్య ప్రాచీకశం కాలఃపూర్వమేవేతిచ,

తత్రతు శ్రీరామలీలాప్రతిపాదకే ష్వనేకార్షరామాయణేషు సత్స్వ ఇదానీంతన. శ్రీరామచంద్రమానవామానుష లీలావిశేషమాత్ర ముపవర్ణిత చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణా న్యుపలబ్ధమాత్రాణి స్వీకృత్య తేషు సుప్రసిద్ధ వాల్మీకి రామాయణాఽవిరుద్ధ సామాన్యవిశేషరూపాణి సంక్షేపోపసంహారమార్గ మనుసృత్య యే యే -

శ్లో॥ శ్లోకే రామాయణే శ్రేష్ఠాః తత్ర తత్ర వ్యవస్థితాః।
తుల్యార్థవిహితా న్సర్వాన్ యోజితం సంగ్రహేణహి॥

శ్లో॥సర్వాన్ శ్లోకా న్సమాహర్తుం కశ్శక్తో రాఘవం వినా
శక్తః కస్సర్వరత్నాని సముద్ధర్తుం మహార్ణవాత్ ॥

ఇతి విజ్ఞాపయామి. ఇత్యేత ద్గ్రంథమపి శ్లో॥ న చ ప్రజ్ఞాభిమానేన మయాకర్తుం సముద్యతః కింతు శ్రీరామచంద్రైవ వివశం మా మనూనదత్ ॥ తన్మహారాఘవః ప్రీత్యై పరాధీనాంతరాత్మనః క్షంతవ్యా పండితై రేష మయాయం క్రియతేఽధునా॥ ఇతి నతిశతపూర్వకం సంప్రార్థ్య ప్రథమతః శ్రీరామాయణాఖ్యగ్రంథావిర్భావ తత్స్వరూపాదికం యథాశాస్త్రం యథామతి యథావకాశం తథా విశదీక్రియతే॥

2. శ్రీరామాయణ గ్రంథావిర్భావ తత్స్వరూపాది వివరణమ్

శ్లో॥ శ్రీమద్బ్రహ్మకృత దేవబీజ మమలం యస్యాంకుర శ్చిన్మయః
కాండైస్సప్తభి రన్వితో౽తివితతో ఋష్యాల్లవాలోదితః
పత్రైస్తత్త్వ రహస్యకైః సువిలస చ్ఛాఖాశతైః పంచభిః
శాఖాత్సత్ప్రాప్తి ఫలప్రదో విజయతే రామాయణ స్స్వస్తరుః॥

శబ్దైకగమ్యేషు ప్రమేయేషు ఆస్తికానా మస్మాకం యథావచన ముపదిశతి తథైవ ప్రవృత్తి ర్న్యాయ్యా 'వచనాత్ప్రవృత్తి ర్వచనా న్నివృత్తి' రితి ప్రామాణికై ర్వాక్యన్యాయవిద్భిః సమ్ప్రదాయై రంగీకృత విషయమేవ ఖలు 'తృణై ర్విధీయతే రజ్జుః బధ్యంతే హి తయా ద్విపాః. తథాహి. జడత్వే వాక్యైరపి మంత్రసామర్థ్యా న్మంత్రః. స మంత్రాధీనంతు దైవత' మిత్యుక్త శక్తిత్వం సంభవతి. తస్మాన్మాతాపితృ సహస్రేభ్యో౽పి వత్సలతరత్వం శాస్త్రస్య స్వాశ్రితానాం జంతుత్వసాధారణాత్ ఉద్ధృత్య విశేషమానుషభూత మహాపాదసత్వసామర్థ్యాత్. అతఏవోక్తమ్ "ధిగ్జీవితం శాస్త్రవిహోజ్ఝితస్యేతి. తథాపి మూర్ఖాణాం బోధకో రిపు రిత్యుక్తిస్తు కేవల మూర్ఖజనవిషయం. తాదృశా స్త్వధికోన్నతస్థానే స్థితో౽పి ప్రాసాదశిఖరస్థోపి "కాకః కిం గరుడాయతే" ఇత్యుక్త్యా

తేషాం ప్రసక్తి ర్విహాయ – అత్రత్య పండిత భాగవత భక్తానాం భవదీయ సన్నిధౌ. "శ్లో॥ రామాయణస్య మాహాత్మ్యం వక్తుం వర్షశతైరపి, అశక్యం విస్తరాద్వక్తుం సంక్షేపాద్వచ్మి సాంప్రతం॥" తథాప్యస్త్యేవ లోకసిద్ధోయ మనుభవః. సర్వేషాం సామాన్యానాం యదాత్మీయోత్కట రాగాదివిషయాసక్తానాం కాంతాపుత్రాదౌ గుణవిశేషాదిక మనుభవేన జ్ఞాత్వాఽపి. అన్యేన చతురవాక్యైః పునః బోధ్య మానం, శ్రవంశ్రవం పురుషాది రానందాబ్ధౌ నిమజ్జతీతి. కిం పున రానందసేచనకేఽమృతవర్షప్రాయే సకలకల్యాణ గుణభాజనే పురుషోత్తమే శ్రీరామే భక్తిభరితాంతఃకర ణానాం భక్తభాగవతానాం పరమాత్మప్రాప్తి ఫలదాయక శ్రీరామాయణ కథా సంకీర్తన శ్రవణాది విషయే. తథాపి 'శ్లో॥ శ్రుతిశ్చ భిన్నా స్మృతయశ్చ భిన్నా మహాఋషీణాం మతయశ్చ భిన్నాః, ధర్మస్య తత్త్వం నిహితం గుహాయామ్'॥ మహాజనో యేన గతా స్సపంథా ఇతివత్ । శాస్త్రీయ శ్రీరామాయణ గ్రంథ స్వరూప మత్ర శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయా వక్తు ముద్యుక్తోస్మి తేన తర్కపండిత ప్రాబల్యా త్పరాభవప్రాప్తేపి – పరాభవోప్యుత్సవ ఏవ యోగినాం ఇతి వచ్చ తర్కప్రతిష్ఠానాత్. తర్కాలాపాన్ విసృజే దితి వచనానుసారేణ తదప్యనాదృత్య శాస్త్రవిద స్సాధుసన్నిధౌ చంద్ర చందనయోశ్చాపి శీతలా సాధుసంగతి రిత్యుక్త్యా తత్తుల్య యుష్మచ్ఛ్రవణాంజలిషు యత్కించిత్ వార్తాం నిక్షిప్యతే. తథాహి–

3. రామాయణం నామ సాక్షాద్వేదఏవ

"శ్లో॥ వేదవేద్యే పరేపుంసి జాతే దశరథాత్మజే।
వేదఃప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా ॥
ఇత్యుక్త్యా స్పష్ట్యేదా మహాభారతోక్త్యా బ్రహ్మపుత్రరూప ప్రాచేతస దశకజ్యేష్ఠేన ప్రాచేతసాఖ్యేన. ప్రథమత వేదఏవ రామాయణాఖ్యయా శతకోటిశ్లోక ప్రవిస్తరరూపేణావిర్బభూవ. సఏవ ప్రాచేతసో శాపకారణేన వాల్మీకి రభవత్. అత ఏవోచ్యతే. శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణోత్తర కాండే సాక్షా ద్వాల్మీకిముఖేనైవ శ్రీరామసన్నిధా. "శ్లో॥ ప్రాచేతసోఽహం దశమః పుత్ర ఇతి. తాదృక్ వాల్మీకిరపి పరమభాగవత నారదేన బ్రహ్మలోకస్థ శతకోటిప్రవిస్తర రామాయణం సంగ్రహేణ సంశ్రుత్య చతుర్వింశ త్సహస్ర శ్లోకరూపేణ స్వీయకవితా కావ్యరూపేణ రచితవాన్। తన్మధ్యేకాలే ష్వనేకై ర్మహర్షిభిః శతకోటిరామాయణ భాగాన్ విదిత్వా స్వీయాభిధానేన రామాయణా న్యనేకార్ష రామాయణాని సంగ్రథితాని. ఇత్యేత త్ప్రస్తావనాంశం శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణేఽపి - బాలకాండ ప్రథమసర్గే సప్తమ సంఖ్యాక శ్లోకే "మునే.ర్వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్వా" ఇత్యుక్త శ్లోకస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యానేపి ద్రష్టుం శక్యతే। తత్ప్రశ్చాన్నివేశయతే। ఇత్యేతావతా - రామాయణం సాక్షాద్వేద ఏవేతి జ్ఞాయతే అతఏవోక్తం వాల్మీకిరామాయణ బాల కాండ ప్రథమసర్గాంతిమశ్లోకేపి- "శ్లో॥ ఇదం పవిత్రం

పాపఘ్నం పుణ్యం వేదైశ్చ సమ్మితం యః పఠేద్రామచరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే" ఇతి. తస్య శ్లోకస్య గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానే. "వేదైశ్చ సమ్మితం" సర్వవేద సదృశ మిద మిత్యర్థః. ఇదం సంక్షేపరామచరితం పఠేత్, వేదవత్ నియమేన ప్రతిదినమితి.

ఏవ తస్యైవ శ్లోకస్య మాహేశ్వరతీర్థవ్యాఖ్యానే "వేదైశ్చ సమ్మితం" సర్వవేదార్థ ప్రతిపాదన తుల్యత్వా మితి.

తిలకవ్యాఖ్యానేతు "వేదైశ్చ సమ్మితం" సకల వేద రహస్యప్రతిపాదకతుల్యం - ఇతి ప్రతిపాదనం దృశ్యతే ॥ నచైతావన్మాత్రం తతః పునశ్చ వాల్మీకిరామాయణావిర్భావాది ప్రస్తావనారూప బాలకాండ చతుర్థసర్గేపి ॥ "శ్లో॥ వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః । ఇత్యుక్త శ్లోకస్యాపి "వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తి" రితి న్యాయేన విశిష్టవ్యాఖ్యాకర్తృభి స్సకలితానా మర్థానాం పరిగ్రాహ్యతమత్వాత్, గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానేతు వేదోపబృంహణ ప్రయోజనాయ - ఉపబృంహణం నామ నానాశాఖాను సారేణ నిర్ణీత వేదార్థప్రతిపాదక గ్రంథ ఇత్యస్తి అతఏవోచ్యతే - స్మృ - శ్లో॥ ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదః సముప బృంహయేత్. బిభేత్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మామయం ప్రహరిష్యతీతి - పునః తస్యైవ శ్లోకస్య మాహేశ్వరతీర్థ వ్యాఖ్యానేపి వేదార్థ వ్యక్తీకరణాయే" త్యస్తి. తిలకవ్యాఖ్యానేఽపి అనేక శ్రుతితాత్పర్య విషయీభూతార్థ ప్రతిపాదకతయా ప్రామాణ్య సోపాదేయత్వం సూచిత మితి దృశ్యతే"

ప్రామాణ్యనిరూపణేషు "ప్రమాణం పరమం శ్రుతిః" ఇతి కిల మహాప్రామాణికాంగీకృత మార్గం. అతఏవ సాక్షాత్సర్వవేద శిరాత్మక పంచోపనిషత్స్వపి శ్రీరామచంద్రస్య సగుణనిర్గుణాత్మక స్వరూప సత్యలీలాధర్మప్రవర్తనాదిక మపి శ్రూయతే॥ ఇత్యతః - రామాయణంనామ సాక్షాద్వేదస్వరూప మేవేతి విజ్ఞాతవ్యమేవ. అతఏవ ఖలు ఇతఃపూర్వమేవ మయా సాక్షాత్ శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయా ఋగ్వేదా ద్వ్యాఖ్య సహితం సతాత్పర్యం - వేదరామాయణమితి సముద్ధృత్య విరచయ్య ముద్రాపయిత్వా ప్రత్యేక గ్రంథరూపేణ - కేవల సంస్కృతం అన్య దాంధ్రతాత్పర్యసహితం సంగ్రథ్య పున స్తదేవ సుందర యుద్ధకాండయో శ్చైత దుత్తరకాండేఽపి గ్రంథాదౌ తత్తత్కాండస్థ కథాపురస్కృతం ఆదితః సుందరే సంపూర్ణత శ్చోత్తరకాండేఽపి నిక్షిప్తం. తస్మా దస్మిన్విషయే సందిహానైః ప్రత్యక్షీక్రియతా మితి." తథాచ "శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణం నామ సాక్షాద్వేద ఏవేతి నిరూపణార్థం వేదసమర్థన ప్రకాశగ్రంథకర్త్రా "శ్లో॥ తేషు వేదస్థమంత్రాణాం బుద్ధిమా నుద్ధరేత్ సుఖం." ఇతి భార ద్వాజోక్త్యా "శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణ శ్లోకాత్ కృష్ణ యజుర్వేదీయ ప్రథమకాండే ప్రశ్నాష్టక ముద్ధృత్య తద్గ్రంథం పండితానాం హస్తే నిక్షిప్తం పునశ్చ ఋగ్వేదే వర్గచతుష్టయం తథైవ సామవేదసూక్తమపి చేతి. న తావనా్మ త్రేణ తద్రామాయణం 1. వేదత్వేన, 2. ధర్మశాస్త్రత్వేన, 3. పురాణేతిహాస కావ్యత్వేనాపి పురాణేషు ప్రతిపాదనం

దృశ్యతే। అంతతః రామాయణగ్రంథే "శ్లో॥ యదిహాస్తి తదన్యత్ర, యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్" ఇతి ప్రతిజ్ఞా పూర్వక సిద్ధాంతవచనము ప్యమాసంహితాదిషు ప్రతిపాదిత వచన ముపలభ్యతే. అతఏవ వేదస్వరూపవివరణే విద్యారణ్య భాష్యేపి నిరుక్తసూత్ర మిద ముదాహృతం. "మంత్ర బ్రాహ్మణస్య (వేదస్య) లోకవృత్త మితిహాసస్యచ లోక వ్యవస్థాపన ధర్మశాస్త్రవిషయః-తత ఏకేన - సర్వం వ్యవస్థా ప్యతే ఇతి. అతఏ వోచ్యతే. శ్రీరామ ద్వర్తితవ్యం - న రావణవ దితి. తస్మా ద్బ్రాహ్మణ వ ద్రామాయణస్యాఽపి గ్రాహ్యం భవతి. వేదే, మంత్రబ్రాహ్మణయో ర్వేదనామ ధేయ మిత్యుక్త్వాత్. "శ్రు॥ యద్బ్రాహ్మణా నితిహాసా న్పురాణాని కల్పా న్గాథా నారాశగంసీః ప్రీణాతి. ఇతి వేద స్వరూప నిరూపణాత్వాచ్చ. శుక్లయజుర్వేదీయ శతపథ బ్రాహ్మణేషు- బ్రహ్మన్ శబ్దస్య అణ్ ప్రత్యయ సంయో గేన "బ్రాహ్మణశబ్ద స్సంబభూవ" బ్రాహ్మణం నామ - మంత్ర నైరుక్త్య వినియోగ ప్రయోజన ప్రతిష్ఠాది విజ్ఞాన రూప ఇతిహాస మిత్యస్తి. తస్మిన్ పౌరాణి కేతిహాసోక్తానేన కథాప్రశంసాదిక మస్తి.

తథాహి = ఋగ్వేద సం. 10-71-3 "శ్రు॥ యజ్ఞేన వాచంపదనీయమాయం స్తా మన్వవింద న్నృషిషు ప్రవిష్టాం ఇతి- 'శ్రుతిం పశ్యంతి మునయః వదంతిచ తథా స్మృతిం' ఇతి భారతే శాంతిపర్వణి 210 అ. 19శ్లో. యుగాంతే న్తర్హితా న్వేదా న్సేతిహాసా న్మహర్షయః। లేభిరే తపసా పూర్వమనుజ్ఞాతా

స్వాయంభువా ఇతి. తపసా కింభవే దితి చే దుచ్యతే. 'శ్లో॥ యద్దుఃఖం యద్దురారాపం యత్కష్టం యచ్చ దుస్తరం।' "తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపోహి దురతిక్రమమితి." "చరిత్రంతు సతాం వృత్త" మితి. "ఆచారశ్చ సతాం ధర్మం, సంతశ్చాచారలక్షణా" ఇతి మహాభారతోక్తేశ్చ, అతఏవోక్తం. పతంజలినా "సూ॥ స్వాధ్యాయేశ్వర ప్రణిధానాద్వా" ఇత్యుక్తం. పునశ్చ మనుస్మృతౌ- శ్లో॥ అనాదినిధనా నిత్యా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా। ఆదౌ వేదమయీ దివ్యాయత స్సర్వాః ప్రవృత్తయః॥ ఇతి. 'శ్రు॥ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై' । ఇత్యుక్త శ్రుతిస్మృతి వచనై స్సర్వపురాణేతిహాసరూపేణ వేదఏవ ప్రకాశ్యతేతి జ్ఞాయతే। అతఏవ పురాణేతిహాస్యా ప్రమాణానీ త్యుక్తిర్నసంగచ్ఛతే। పూర్వమీమాంసా సూ 1–2–7.

పురాణేతిహాసాదిక మర్థవాదరూపమపి ప్రమాణమేవ విధినా త్వేకవాక్యత్వా స్తుత్యర్థేన విధీనాం. ఇతి నిర్ణీతం దృశ్యతే. అపిచ స్మృతిః 'శ్లో॥ పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం ప్రథమాం బ్రహ్మణాస్మృతం। అనంతరంతు వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిర్గతాః॥ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ । బిభే త్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మామయం ప్రహరిష్యతి. ఇత్యాది నిర్ణయవాక్యైః రామాయణంనామ వేదప్రతిపద్యమాన పరమపురుషస్య శ్రీరామచంద్రస్య సాక్షాన్మాయాలీలావిశేషవర్ణనాత్ - వేదతుల్యత్వం - వేదార్థప్రతిపాదన గ్రంథఏవేతి వ్యజ్యతే॥ అతఏవ శ్రీరామమాహాత్మ్యే

మపి విశదీకృతం వేదవేదాంత పురాణేతిహాసాదిషు సర్వత్ర.

స్కాందేతు, కేదారఖండే, "శ్లో॥నత త్పురాణం నహి యత్ర రామో। యస్యాం న రామో నచ సంహితాచ॥ న చేతిహాసో నహి యత్ర రామః। కావ్యం న తస్యా న్నహి యత్ర రామః॥ ఇతి. పునశ్చ ఇతిహాస సముచ్చయేఽ ప్యేవమేవ ప్రతిపాద్యతే. తస్మా ద్రామవేవ పరం బ్రహ్మేత్యాదినా పరశ్శత శ్రుతివచనా న్యుపలభ్యంతే॥ సర్వత్రచ.

4 అథ రామాయణశబ్ద నిర్వచనమ్.

న తావన్మాత్రేణ. రామాయణశబ్ద నిర్వచనమ ప్యేతద్విధయా పండితమహాశయాః నిర్ణీతాః. తథాహి–

1. రామ మయతి ప్రాపయతీతి రామాయణ మితివా.
2. రామ మయతి ఖ్యాపయతీతి రామాయణ మితివా.
3. రామస్య – అయనం స్థానం ప్రాపయతీతి – వా.
4. రామః అయ్యతే ప్రాప్యతే అనేనేతివా
5. వాల్మీకిరామాయణే 'శ్లో॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహత్। పౌల స్త్యవధమిత్యేవ చకార చరితవ్రత ఇతి దృశ్యమానత్వాత్.
6. రామాయాః – సీతాయాః పాతివ్రత్యాది చరితం ఖ్యాపయతీతి రామాయణ మితివా.
7. శ్రీరామచంద్ర స్యానంతకల్యాణ సద్గుణలీలా ధర్మప్రవర్తనా ద్యుపాఖ్యానత్వాచ్చ –

రామాయణ మిత్యనేకవిధయా ప్రతిపాదితాః

అత ఏవైతన్మాహాత్మ్య మురరీక్రియతే. స్మృతిషు, "శ్లో॥ వేదాక్షరాణి యావంతి పఠితాని ద్విజోత్తమైః। తావంతి హరినామాని స్మృతానీ త్యవధారయ." ఇతి 'శ్లో॥ చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరం। ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశన' మితి. తాదృశ శ్రీరామాయణాఖ్యం శతకోటి శ్లోక పరిమిత మిత్యేత ద్వివరణంతు శ్రీరామాయణసారోద్ధార బాలకాండపీఠికాయా మ్యక్షపూర్వమేవ సవిమర్శనపూర్వకం ప్రతిపాదితం.

5. శతకోటిరామాయణ విభాగ విస్తారః

తథాపి- పునరత్ర కించిత్ ప్రతిపాద్యతే. తథాహి-బ్రహ్మాండపురాణే, అర్థపంచకవివరణే శ్రీరామవైభవే నారదం ప్రతి బ్రహ్మణో వచనమ్- శ్లో॥ మయా నిత్యం పఠ్యమానం మంత్రం మత్సన్నిధౌ స్థితం రామాయణం మహాభాగ శతకోటిప్రవిస్తరం। త దహం సర్వలోకానా మాయుర్వృద్ధిప్రమాణశః విభాగం కృతవా నస్మి శతకోటి ప్రవిస్తరం। తద్గ్రంథ భాగాన్ లోకేభ్యో దత్తోఽస్మి ఋషికర్మణి భాగా ద్భారత ఖండాంతర్గతా దామాయణా త్వనః। నారదాది పురాణాని వ్యాసేనాత్ర కృతానిహి। భూమౌ వాల్మీకి రేవాహ మిత్యాదినా॥ అత ఏవోచ్యతే- 'శ్లో॥ వాల్మీకి రభవ ద్బ్రహ్మవాణీ వాక్తస్య రూపిణీ చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్రపద మాత్మవాన్॥' ఇత్యుక్తం. తతఃపరమేవ శతకోటి శ్లోక రామాయణ

సారం నారదేన శ్రుత్వా రామాయణకావ్యం 24 సహస్ర శ్లోకరూపేణ చకారేతి వేదితవ్యమ్ ॥

తదేవోక్తం. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే, బాలకాండే, ప్రథమసర్గే, సప్తమశ్లోకే వాల్మీకింప్రతి నారదేన- "శ్లో॥ మునే వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్వా, తైర్యుక్తం శ్రూయతాం నరః॥" ఇతి. తచ్ఛ్లోకస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యేయం - వ్యా "బుద్ధ్వావక్ష్యామితి=మత్పితృసకాశాత్ శతకోటి రామాయణముఖేన విదిత్వా త్వాం వక్ష్యామీతి. పునః అత్రైవ అతఃపూర్వస్థ "తపస్స్వాధ్యాయ నిరత"మితి శ్లోకస్య శ్రీరామ పండితకృత తిలకవ్యాఖ్యానే - ఏవం దృశ్యతే. బ్రహ్మాంశభూతఏవ వాల్మీకిః స్వకృతం శతకోటి రామాయణసారభూతం చతుర్వింశత్యక్షర గాయత్ర్యాశ్య పరబ్రహ్మవిద్యా విలాసభూతం రామాయణం చతుర్వింశతి సహస్రాత్మకం కృత్వా కుశలవాభ్యా మగ్రాహయత్॥ ఇతి॥ మహేశ్వరతీర్థీయ వ్యాఖ్యానేతు - బ్రహ్మలోకప్రసిద్ధం శతకోటి ప్రవిస్తరం రామాయణం భూలోకవర్తినాం చతుర్ణాం వర్ణానాం తాపత్రయవిమోచనార్థం సంక్షిప్య రచయితు ముద్యుక్తః పరమకారుణికో బ్రహ్మ వాల్మీకిరూపేణ భూమావాంశేన సమభవత్ ।తథాచ స్కాందే - 'శ్లో॥ వాల్మీకి రభవద్బ్రహ్మ ...".మత్స్యపురాణే 58 అ. శ్లో॥ వాల్మీకినాచ యత్ప్రోక్తం రామోపాఖ్యాన ముత్తమం బ్రహ్మలోకస్థితం తచ్చ శతకోటి ప్రవిస్తరం। ఆహృత్య నారదేనైవ వాల్మీకాయ నివేదితం । ఇత్యస్తి. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణోత్పత్తికాల విజ్ఞానేపి

శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయ ణో త్తరకాండే ఏవ ముచ్యతే ।
'శ్లో॥ ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకి ర్భగవాన్ఋషిః ॥
చకార చరితం కృత్స్నం విచిత్ర పదమాత్మవాన్" - ఇతి ॥
పునశ్చ "శ్లో॥ రామస్సీతా మనుప్రాప్య రాజ్యం పున రవాప్త
వాన్ । ఇతి బాలకాండే పూర్వమే వో క్తం । అపి చాత్ర
ముఖ్యకాలనిర్ణయ ము త్తరకాండే - "శ్లో॥ తథాఽవయో
ర్విహరత స్సీతా రాఘవయో శ్చిరం దశవర్ష సహస్రాణి
గతాని సుమహాత్మనోః'॥ ఇతి ॥ తదనంతర మేవ సీతాదేవ్యాః
వాల్మీకాశ్రమప్రవేశః కుశలవోత్పత్తిశ్చ । తేషా ముపనయన
వేదాధ్యయనానంతరం నారదాగమనం ప్రశ్నప్రతివచనా
నంతర మేవ మానిషాద" ఇతి శ్లోకోత్పత్తి రి త్యురరీకృతం
దృశ్యతే - సుస్పష్టం । ఏత త్సర్వ మాలోచ్య సృష్ట్యాదౌ
ప్రాచేతసేన శతకోటి రామాయణావిర్భావ ఇతిచ - తదనం
తరమే వానేకాన్య రామాయణా నీతిహాసపురాణేతిచ. అంతతః
ప్రాచేతసావతారరూప శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణా శ్రీరామ
రాజ్యకాలేఏవ కావ్యలక్షణలక్షిత శ్రీమద్రామాయణ మాది
కావ్యోత్పత్తి రితిచ సిద్ధాంతిక్రియతే ॥

6. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయ ణో త్తరకాండ స్వరూప నిర్ణయః

అథ వాల్మీకిరామాయ ణో త్తరకాండ స్వరూప
నిర్ణయః క్రియతే. తత్రానేకభేదవాద దర్శనాత్ । తేషు ప్రధాన
మల్లనిబర్హణాన్యాయ్యేన వాదత్రయ ముపన్యస్య సిద్ధాంత

ముచ్యతే. గుణోపసంహారరూపేణ, తథాహి-తేషు ప్రథమః (1) శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణా శ్రీమద్రామాయణం శ్రీరామ పట్టాభిషేకాంతం షట్కాండాత్మకమేవ. "శ్లో॥ తపస్స్వాధ్యాయ" మిత్యాది శ్లోకాదారభ్య కృతవాన్. అతఏవ పద్మపురాణే, పాతాళఖండే, 67 అధ్యాయేతు శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ - 1 బాల, - 2 అయోధ్యా, 3 అరణ్యా, 4 కిష్కింధా, 5 సుందర, 6 యుద్ధకాండాంత పారాయణఫలం నిరూప్య, తతః "శ్లో॥ ఇతి షట్కాండ మాఖ్యాతం బ్రహ్మహత్యాఽపనోదనం। సంక్షేపతో మయా తుభ్య మాఖ్యాతం సుమనోహరం । చతుర్వింశతి సాహస్రీం షట్కాండపరిచిహ్నితం । తద్ధి రామాయణం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనం ॥ ఇత్యుక్తం. పునశ్చ బ్రహ్మాండపురాణే ఏకపంచాశ దుత్తరశతత మాధ్యాయే సనత్కుమారంప్రతి-శివః "శ్లో॥ ఆచార్యాః కేచి దూచుర్వై పరమార్థప్రకాశకాః"॥ ఇత్యారభ్య ఉత్తరకాండ మిత్యేకగ్రంథమస్తీతి శ్రూయమాణత్వేపి తన్నగ్రాహ్య మిత్యర్థేన "శ్లో॥ దేవాలయేషు సర్వేషు నవరాత్రాదిషు ద్విజః। తథాన్యేషుచ సర్వేషు వ్రతోద్యాపనకర్మసు॥ ఉత్తరో నైవ పాఠ్యస్స్యా న్నైవశ్రావ్యః కదాచనేతి ప్రతిపాదనం దృశ్యతే. అతఏవ శ్రీమద్రామాయణబాలకాండేపి-'తదుపగత సమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధం। రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వ' మితి ఘంటాఘోషేణ యుద్ధకాండాంతశ్రవణ మాత్రమేవ ప్రతిపాదితం. ఇత్యతోఽస్మ

త్సిద్ధాంత మేవ సత్యమితి యద్వా ఉత్తరకాండాఖ్యమపి రామాయణషట్కాండాంతర్గత మేవేతి. కుత ఇతి చేత్- శ్రీరామపట్టాభిషేకపర్యంతం యుద్ధకాండస్య పూర్వకాండ మితి తదుత్తరసైన్య విసర్జన పఠన పాఠన ఫలశ్రవణాదిక ముత్తరకాండ మితి యుద్ధకాండాత్మకమేవ ద్విధా పరిగణ్యతే తిచ. మహాతా పరికరబంధేన స్వీయసంఘమధ్యే హస్తతాడన పూర్వకం వక్ష్యంతి. ఇదం సర్వేషాం విదితమేవ.

ద్వితీయాస్తు- తద్విరుద్ధతయా ఏవ ముద్ఘోషయంతి। తథాహి=ఉత్తరకాండాఖ్యమపి శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణైవ కృతం, అతఏవ ప్రోచ్యతే. సంగ్రహరామాయణే వాల్మీకిం ప్రతి నారదేన "శ్లో॥ దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ। రామో రాజ్య ముపాసిత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి" తీతి॥ ప్రథమపక్షీయ నిరూపిత పద్మపురాణ, బ్రహ్మాండపురాణాఖ్య గ్రంథద్వయేఽపి వాల్మీకిరామాయణ ముత్తరకాండ మపి- 'శ్లో॥ సీతావివాహపర్యంతం పాఠం కృత్వా సమాపయేత్'- ఇత్యుక్త్వాచ్చ. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణేపి- బాలకాండే తృతీయసర్గే 'శ్లో॥ రఘువంశస్య చరితం చకార భగవాన్ ఋషిః రామాభిషేకాభ్యుదయం సర్వసైన్యవిసర్జనం॥ స్వరాష్ట్రరంజనంచైవ వైదేహ్యాశ్చ విసర్జనం। అనాగతంచ యత్కించిత్ రామస్య వసుధాతలే।తచ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకి ర్భగవాన్ ఋషిః॥" ఇతి ప్రతిపాదనం దృశ్యతే. పునస్తత్రస్థ- అనాగత మిత్యుక్త వచనస్య గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానే తచ్చ వైదేహ్యాశ్చ విసర్జన మిత్యంతం వాల్మీకిః

రామాయణం రచితవా నిత్యస్తి తథాచ - శ్రీరామపట్టాభి షేకాంతం దశవర్ష సహస్రవర్షాణి తదనంతరమపి సహస్రవర్షా ణ్యపి శ్రీరామావతారం భూమౌ స్థితత్వాత్॥ ఉత్తరకాండ పారాయణ శ్రవణాదికమపి సీతావిసర్జనపర్యంతమేవ శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణమితి జ్ఞేయం." తతఃపరం రామాయణం ఉత్తరకాండం భవతి, తస్మాత్తద్వచనాత్ తత్పారా యణం మాస్త్విత్యుక్తం భవతి. అతఏవ - శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే "శ్లో॥ తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః। పురా యత్తత్ర నిర్వృతం పాణా వామలకం యథా॥ ఇతి ప్రతిపాదితం. తత్రభవిష్య ద్వృత్తాం తవాక్యం నైవ ఏతేన-సీతావిసర్జనానంతరమేవ రామాయణ రచనారంభత్వాత్. తావత్పూర్వవృత్తం స్వీయ యోగ శక్త్యా బ్రహ్మదేవానుగ్రహేణ దృష్ట్వా రామాయణం రచితవా నితి ద్యోత్యతే" అత ఏవోచ్యతే. బాలకాండే 'శ్లో॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయా శ్చరితం మహ'దితి సుస్పష్టముక్తం. తస్మాద్వాల్మీకి రామాయణం నామ సప్తకాండాత్మకమ్. ఉత్తరకాండంనామ సీతావియో గాంత మితి సిద్ధాంతత్వాత్తావత్పర్యంతం పారాయణ కర్తవ్య మితి. వక్షస్థలతాడనం కుర్వంతి.

అథ తృతీయపక్షీయ వాద ఏతత్ప్రతిపాద్యతే. తథాహి- పూర్వోక్త వాదద్వయమపి న సంగచ్ఛతే కుత ఇతి చేత్- సీతావియోగపర్యంతం పఠనీయ మితి కిల తత్తు దశవర్షశతా నంతర కథాభాగమేవ ఖలు। శ్రీరామస్య దశవర్షసహస్రాణి

(3)

సీతావియోగాత్పూర్వమేవ గతాని॥ కుతఇతిచేత్-శ్రీమద్వా
ల్మీకి రామాయణోత్తరకాండే ఏవ- సీతావిసర్జనా త్పూర్వ
కాలనిర్ణయరూప వచనం- శ్లో॥ తథానయో ర్వ్యహరత స్సీతా
రాఘవయో శ్చిరం దశవర్షసహస్రాణి గతాని సుమహాత్మ
నోః॥ ఇతి సుస్పష్టం నిర్ణీతత్వాత్. పూర్వోక్త ప్రథమ ద్వితీ
యశక్తీనాం ప్రతిపాదన మసత్యమేవ. సిద్ధాంతవాదః కథ
మితిచే దుచ్యతే.బ్రహ్మాండపురాణేఏవ. శివవచనం త్వేతత్.
"శ్లో॥ రామాయణ స్యోత్తరంతు యశ్శృణోతి పఠేతవా
సీతారామ ప్రసాదేన సస్వర్గం లభతే ధ్రువం। సహస్రాణాం
చతుర్వింశ చ్ఛ్లోకానాం సంఖ్యయాయుత.। ఉపాదిశ మహం
తస్య వాల్మీకే ర్భావితాత్మనః। తామేవ సంహితాం చోమా
పఠత్యన్వహ మాదరాత్॥ కృత్స్నం రామాయణం కావ్యం
శృణుతే శ్రావయేతవా సర్వబంధ వినిర్ముక్తో బ్రహ్మ
భూయాయ కల్పతే। చతుర్వింశతి సంఖ్యాక గాయత్రీ వర్ణ
సంయుతాః శ్లోకేచ ప్రతిసాహస్రం ప్రథమే ప్రథమే క్రమాత్।
గాయత్ర్యక్షర మేకైకం స్థాపయామాస వై మునిః॥
గాయత్ర్యా త్రీణి (3) చత్వారి (4), త్రీణి (3), ద్వే (2),
సుందరేతు వై — చత్వారి (4) పంచ (5) త్రీణ్యే (3), వ
క్రమశః మునిరాట్స్వయం బాలాది సప్తకాండేషు స్థాపితా
న్యక్షరాణితు యద్వా- శ్లో॥ గాయత్ర్యా త్రీణి చత్వారి ద్వే
ద్వే త్రీణ్యథ షట్ క్రమాత్। చత్వారి సప్తకాండేషు స్థాపితా
న్యక్షరాణితు। ఇతి ప్రతిపాద్య తతఃపరం 143 అధ్యాయే

ఉత్తరకాండపారాయణ ఫలనిర్ణయరూపం పునరిత్థముక్తం॥
శ్లో॥ అగస్త్యాది మునిస్తుత్యం వాంఛితార్థప్రదాయకం। సర్వదేవోత్తమం ధ్యాయే దుత్తరేకాండ ఉత్తమే॥ ఇతి తథాచ చతుర్వింశ త్సహస్రాంతిమ సహస్రశ్లోకాది గాయత్ర్యాక్షర పూర్వక శ్లోకంతు ఉత్తరకాండే ఏవం ప్రతిపాదితం॥ 'శ్లో॥ యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలా ముపావిశత్-తామేవ రాత్రౌ సీతాఽపి ప్రసూతా దారకద్వయ' మిత్యుక్త శ్లోకత్వాత్తదా దుత్తరకాండాంత పర్యంతమపి వాల్మీకినైవ కృతమితి ద్యోత్యతే. అత ఏవోక్తం. స్కాందే శ్రీరామాయణ మాహాత్మ్యే 23 అధ్యాయే నారదంప్రతి బ్రహ్మణో వచనం-
శ్లో॥ శృణు నారద వక్ష్యామి శ్రీరామాయణవైభవం। యస్యస్మరణమాత్రేణ నరః పాపాత్ప్రముచ్యతే. సప్తకాండాహ్వయా శాఖా సప్తరూప ఫలప్రదాః। (వ్యా॥ సప్తభూమికా ఫలద ఇత్యర్థః.)

బ్రహ్మాండపురాణేతు- శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణస్యోత్తరకాండ పారాయణఫలమేవ తథా ప్రతిపాదితం. తథాహి- శ్లో॥ ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య తత్రత్య ప్రథమాక్షరం కృత్వైకవింశ ద్గాయత్ర్యా కౌబేరవసతి ర్ధ్రువా॥ దేవదానవగంధర్వై రిత్యాదిమ మక్షరం। యశ్శృణోతి పరాభక్త్యా సూర్యలోకం సగచ్ఛతి. (తత్రైవ శ్లో॥ "చలనాదితి" శ్లోకః 23 అక్షరం) యామేవరాత్రి మిత్యత్ర గాయత్ర్యాః బీజముత్తమం, చతుర్వింశంతు మనుజ శ్శ్రుత్వా మోక్షమాప్నుయాత్। తద్వదేవ పద్మపురాణే పాతాళఖండే

67 అధ్యాయే వాత్స్యాయనం ప్రతి శేషః శ్లో॥ ఉత్తరే ఋషి సంవాదో యజ్ఞప్రారంభ ఏవచ। తత్రానేక రామకథాః శృణ్వతాం పాపనాశనం॥ షడబ్దకృచ్ఛ్రా ద్యత్పుణ్యం తత్పుణ్యం సేతుమధ్యగే, తత్పుణ్యం లభతే। మర్త్యః శ్రీరామాయణకీర్తనాత్॥ శృత్వా రామాయణం పుణ్యం పూజయేద్వస్తువాచకం. తేన బ్రహ్మాచ రుద్రశ్చ విశ్వేదేవా స్తథాశ్వినౌ। పూజితశ్చ నసందేహ ఏవ మాహా పితామహాః, ఇతి॥ అపిచ బ్రహ్మాండే 151 సర్గే "శ్లో॥ సమాప్యైనం మహామంత్రం సహస్రయుత సంఖ్యయా।గాయత్ర్యాహవనం కుర్యాదాజ్యై నైవాతిభక్తితః ॥ఇతి॥ తత్త్వసంగ్రహ రామాయణేతు- శ్లో॥ సంస్కృతం రామచరితం పరిత్యజ్య నరాధమః। పఠేత్ భాషేతర కృతం కథ- తరతి పాపధీః। ష్ఠణ్ణివృత్తి ర్భోజనేన వినా తత్కథనే నహి॥ శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే తృతీయసర్గే- "శ్లో॥ స్వరాష్ట్రరంజనం చైవ సీతాయాశ్చ విసర్జనం। అనాగతంచ యత్కించి ద్రామస్య వసుధాతలే। త చ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకి ర్భగవాన్ ఋషిః॥" ఇతి. తత్రత్య అనాగత మిత్యత్ర మాహేశ్వరతీర్థ వ్యాఖ్యానే "అనాగతంచ యత్కించి దిత్యనేన- సీతావిసర్జనా త్పూర్వకాల భూయస్త్వం- అనంతరకాల స్యాల్పత్వం ద్యోత్యతే॥ ఇతి. ఏతేన సీతావిసర్జనానంతర మపి సహస్రవర్ష పర్యంతం శ్రీరామరూపేణ భగవాన్ స్థితయితి. తత్కాలీన

శ్రీరామపరివర్తన మపి - శ్లో॥ తతఃపశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః" ఇత్యుక్త్వా భావికాల వృత్తమపి బ్రహ్మణో౽నుగ్రహాత్ప్రతిభయా విదిత్వా వాల్మీకిస్స్వయమేవ ఉత్తరకాండాంత (111) సర్గపర్యంతం రచితవానితి వ్యజ్యతే॥ తస్మాదుత్తరకాండాంతపర్యంతం వాల్మీకిరామాయణ మితి తత్సర్వం పఠన పాఠనం కర్తవ్యమితి— దేవాలయాదిషు షట్కాండపారాయణఫల మితి వచనంతు సుందరకాండపారాయణవ త్తాత్కాలీనమేవవా, న సార్వకాలీన మిత్యస్మదీయ సిద్ధాంతఏవ. సర్వతో ప్రమాణాం అతఏవ. బ్రహ్మాండపురాణేపి బాలకాండాది యుద్ధకాండాంతఫల నిరూపణాత్॥ యశ్శృణో త్యుత్తరం కాండం భక్తిశ్రద్ధాసమన్వితః। తస్య రామప్రసాదేన సర్వసిద్ధి ర్భవిష్యతీతి, ఉత్తర కాండపారాయణ శ్రవణఫలమపి నిరూపిత మితి ఘంటా ఘోషేణ ప్రవదంతి, ఘోషయంతిచ.

తథాచేత్, కోవా సిద్ధాంత ఇతిచే దుచ్యతే॥

7. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణస్వరూప నిరూపణమ్

యథాతథావా భవతు. శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణం గాయత్రీమంత్రాద్యక్షర ప్రతి సహస్రశ్లోకసహితం చతుర్వింశ త్సహస్రశ్లోకాః స్థాతవ్యమ్ కిల॥ తత్తు ప్రథమకల్పే ద్వితీయకల్పేచ- స్వప్నేపి నసిద్ధ్యతి. తస్మా దర్ధజరతీయ న్యాయేన తే ప్రలపంతి కుత ఇతిచేత్. తేషా ముదాహృత శ్లోకోపరి బ్రహ్మాండపురాణస్థ శ్లోకమిదం."శ్లో॥ తము త్తరం సోఽదరంవై సంశ్రావ్య మనుజోత్తమః। సీతావివాహ

పర్యంతం కథాం శ్రుత్వా సమాపయేత్. ఇత్యుక్త శ్లోకానం తరం- "శ్లో॥ సోత్తరం క్రమశో పాఠ్యోనైవ శ్రావ్య ఇతి కేవ లోత్తరకాండపారాయణమాత్రం నగ్రాహ్య మిత్యుక్త శ్లోకా స్సంతి తత్తు కత్కాలీనాస్యేవ.

అతఏవ తపస్స్వాధ్యాయ మిత్యుక్త శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ ప్రథమశ్లోక వ్యాఖ్యానే మహేశ్వరతీర్థః ఏవం ప్రతిపాదితః॥ తథాహి-ఇత్యుత్తర కాండే గాయత్రీమంత్రాంతి మాక్షర త్రితయ పరిమితం "చోదయాత్" ఇత్యుక్త ప్రధాన క్రియావచనాత్మక కథాప్రసంగేతు అంతిమం చతుర్వింశా త్మకం యకారాద్యం - "శ్లో॥ యామేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలా ముపావిశత్, తామేవ రాత్రిం సీతాఽపి ప్రసూతా దారకద్వయం" ఇత్యుక్త శ్లోకాదారభ్య సహస్రశ్లోకపర్యంత ముత్తరకాండమితి నిర్ణయం, రామాయణగ్రంథ మితి భవతి.న తత్ర ద్వాపః. "సర్వేషాం పండితానాం సమ్మతత్వాత్. అత్రాపి కించి ద్వక్తవ్యమస్తి తత్కిమితి చేత్.ఉత్తరకాండాం తిమ (111) సర్గాంతపఠనేనాపి చతుర్వింశ త్సహస్రశ్లోకసంపూ ర్ణత్వం న భవతి.

ఇత్యాగః యథా శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణ స్వరూప తత్త్వవిదాం పండితమహాశయానాం సాంప్రదాయ నిర్ణయం యదస్తి తదత్ర సుస్పష్టం విశదీక్రియతే॥ "సుందరం" తథాహి - శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణాం తదతి గాయత్రీ

మంత్రాదిమాక్షర మారభ్య - 'ద' ఇత్యంతం త్రయోవింశత్సహస్రశ్లోకానంతర మంతిమం - య - కారాద్యం "శ్లో॥ యామేవ రాత్రిమిత్యుక్త ఉత్తరకాండాంతిమే 66 సర్గాదా ప్రతిపాదిత కుశలవోత్పత్తికథా మారభ్య సహస్రసంఖ్యా శ్లోకపరిగణనేతు ఉత్తరకాండ 197 సర్గే సీతాభూతలప్రవేశాంత శ్లోకపరిగణనేపి 331 శ్లోకా ఏవ సంతి - తథా తదుత్తర కాండాంతిమ 111 సర్గాంత శ్లోకగణనేపి 319 శ్లోకా ఏవ దృశ్యంతే. తదుభయ మాహత్య 632 శ్లోకా ఏవ భవంతి॥ కింతు పూర్వోక్తవిధయా 'యామేవ రాత్రీ'త్యుక్త శ్లోకాదారభ్య సహస్రశ్లోకపర్యంత ముత్తరకాండమిత్యేవ విజ్ఞాయతే. తథైవ స్థితేరేవ చతుర్వింశత్సహస్రశ్లోక సంపూర్తి ర్భవిష్యతి. అతః (1000) సహస్రసంఖ్యాకోత్తరకాండశ్లోకేషు - 632 శ్లోకాని ప్రాస్వీకరణేతు - శిష్టాని - 368 శ్లోకాని న్యూనాని సహస్రసంఖ్యాకే - అవశ్యం భవిష్యంతి. తస్మాదత్ర కిం కర్తవ్యమిత్యుక్తే - ఉచ్యతే.

తత్రైవం రామాయణ తత్త్వవిదాం మహాత్మాశయ స్త్విదం. వాల్మీకిరామాయణ పారాయణపరా శ్చోత్తరకాండస్థ'యామేవరాత్రి' మిత్యారభ్య తత్కాండాంతిమ 111 సర్గాంతం 632 శ్లోకాని పారాయణం కృత్వా శ్రావయిత్వాచ, బ్రహ్మాండపురాణోక్త్యా పునః బాలకాండేతు షట్షష్ఠితమ సర్గావిష్ఠ "శ్లో. తతః ప్రభాతే విమలే కృతకర్మా నరాధిపః। విశ్వామిత్రం మహాత్మాన మాజుహావ సరాఘవం॥'

ఇత్యుక్త శ్లోకాదారభ్య బాలకాండాంతిమ సర్గాంతస్థ "శ్లో॥ తతో తయా రాజసుతో౽భిరామయా। సమే ఇవా నుత్తమ రాజకన్యయా। అతీవ రామ శ్శుశుభే౽తి కామయా। విభు శ్రియా విష్ణురి వామరేశ్వరః॥ ఇత్యంతం 368 శ్లోకపారాయణ ప్రవచన శ్రవణాదికరణేన శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణోత్తర కాండసహితం చతుర్వింశతిసహస్ర సంఖ్యాక శ్లోకపారాయణ ప్రవచన శ్రవణ కరణేన సంపూర్ణ ఫలం లభతేతి నిరుష్టం సుష్టుసిద్ధాంత ఇతి. పర్యవస్యతి॥ అథవా కేవన ఇతో౽న్యథా నిర్ణీతాః.

అథవా శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ బాలకాండస్థ పంచమసర్గాదౌ పరిదృశ్యమాన "శ్లో॥ తదిదం వర్తయిష్యామి" ఇతి శ్లోకాదారభ్యేవ రామాయణమితి శ్రీగోవింద రాజాది వ్యాఖ్యాకర్తౄణా మభిప్రాయత్వాత్। తత్పూర్వస్థ సర్గచతుష్టయమపి శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణోత్పత్త్యుపోద్ఘాతరూప ఉత్తరకాండత్వాచ్చ. తత్సర్గచతుష్టయేష్వపి విద్యమాన 218 శ్లోకానపి ఉత్తరకాండఏవేతి పారాయణం కృత్వా తతః పరం బాలకాండాంతిమ 73 సర్గాదారభ్య కాండాంత 150 శ్లోకాఃసీతావివాహకథాప్రసంగత్వా త్తదుభయశ్లోకాన్ 368 సంఖ్యాకా న్యాహత్య పారాయణం కృత్వా శ్రావయేత్. ఇతి బ్రహ్మాండపురాణోక్త్యా శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణా త్మకచతుర్వింశ త్సహస్రశ్లోకపారాయణ స్వరూపతత్త్వవిదాం మహర్షితుల్యానాం నిగర్వపండితానాం పరమాశయః. అతఏ వోచ్యతే-శ్లో॥ అగాధజలసంచారీ నగర్వం యాతి రోహితః ఇతి.

అతఏవోక్తం బ్రహ్మాండపురాణే 150 అధ్యాయే శ్లో॥ చతుర్వింశత్సహస్రంతు రామాయణ మతంద్రితః యః పఠేచ్ఛృణుయాద్వాపి వైకుంఠం పద మశ్నుతే" శ్లో॥ రామాయణకథాం పూర్ణం యశ్శృణోతి నరోత్తమః విధూతపాపాస్తే యాతి బ్రహ్మలోక మనామయం"ఇత్యుక్త్వా అశక్తానాంతు విషయేఽపు " శ్లో॥ రామాయణస్య వాక్యంవా పాదంవా పదమేవవా భుక్త్యంతేతు ప్రయుంజానః బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ ఇతిచోక్తం. అతఏవైతత్సంపూర్ణపారాయణ సాంప్రదాయ మేవంవిధ ఇతి సిద్ధాంతః

శ్రీ రా మ నా మ మా హా త్మ్య మ్

ఇతఃపరం శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యం కించి దత్ర సంక్షేపేణ ప్రతిపాద్యతే- శ్లో॥ కల్యాణోల్లాసిమా కలయతు కుశలం కాలమేఘాభిరామా। కాచి త్సాకేతసీమా భవ గహనగతి క్లాంతిహారిప్రణామా। సౌందర్యాహ్లాదకామా ధృతిజనకసుతా సాదరాపాంగధామా। దిక్షు ప్రఖ్యాతసీమా దివిషదభిమతా దేవతా రామనామా॥ శ్లో॥ మధురమధుర మేతన్మంగళం మంగళానాం సకలనిగమవల్లీ సత్ఫలం చిత్స్వరూపం సకృదపి పరిగీతం శ్రద్ధయా హేలయా వా కిలిమలనరసంఘం తారయే ద్రామనామ॥ 'శ్లో॥ రామేతి వర్ణద్వయ మాదరేణ సదా స్మరన్ముక్తి ముపైతి జంతుః। కలౌయుగే కల్మష మానసానా మన్యత్ర ధర్మే ఖలు నాధికారః' శ్లో॥ రా శబ్దోచ్చారమాత్రేణ ముఖా న్నిర్యాంతి పాతకాః

పునః ప్రవేశభీత్యేతి మకారస్తు కవాటవత్॥

"శ్లో॥ వనేచ రామో వసుధాహరామో । నదీం స్తరామో నభయం స్మరామః॥ ఇతీరయంతో విపినే కిరాతా ముక్తింగతా రామపదానుషంగాత్॥ శ్లో॥ జానాతి రామ తవనామ రుచిర్మహేశః। జానాతి గౌతమసతీచరణ ప్రభావమ్ జానాతి దోర్బల పరాక్రమ మీశచాపం । జానాత్యమోఘ పటుబాణగతిం పయోధిః॥"

ఇతి పురాణేషు ప్రతిపాదితం దృశ్యతే. తతః ఇత్యాదినా శ్రీరామనామమాహాత్మ్యం పరశ్శతవచనైః స్సర్వత్ర సుప్రసిద్ధం విరాజతే। కింతు శ్రీరామమంత్ర ఫలాధికత్వ వివరణే సపకోటిమహామంత్ర ఫలాధిక్యత మితి వేదశిరాత్మకోపనిషత్స్వేవ శ్రూయతే॥ తథాహి-శ్రుతిః-గాణాపత్యేషు శైవేషు శాక్తసౌరే ష్వభీష్టదః- వైష్ణవేష్వపి సర్వేషు రామమంత్రః ఫలాధికః గాణాపత్యాది మంత్రేభ్యః కోటి కోటి గుణాధికః। ఇత్యాద్యనేక శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస మంత్ర తంత్రాగమాదిషు సర్వత్ర సర్వోత్తమరూపేణ స్మర్యతే రామమంత్రః.

పునశ్చ మంత్రలక్షణనిరూపణేతు పూర్వమీమాంసా శాస్త్రే ద్వితీయాధ్యాయే ఏవం ప్రతిపాద్యతే। తథాహి- శిష్టైః యస్యవాక్యస్య మంత్రత్వేన గృహ్యతే। స ఏవ

మంత్రః। అన్యేషాం మంత్రలక్షణానాం అవ్యాప్త్యాఽతివ్యాప్త్యాది దోషదూషితత్వాత్- న గృహ్యాంతేతి, నిరూపితం అత్ర కించి చ్ఛంకావాదం క్రియతే॥

శబ్దానామపి వీర్యవత్త్వేన మంత్రత్వం ప్రమాణాయాతమేవ. తథాఽపి బీజవిశేషాది ఘటితాయా తేషాం మంత్రవిశేషత్వం- అతఏవ విష్ణుసహస్రనామ పూర్ణసామ్య మేకస్య శ్రీరామమంత్రస్యేతి నిరూపితం సాధుదీక్షరేణ। శాస్త్రజ్ఞైరిష్టర్ణీత అభేద పంచకమధ్యే మంత్రదేవతయోగ స్యాభేద సిద్ధాంతాంగీకారాత్। తదేవ సత్యం. యచ్ఛ్రీరామచంద్రస్య మంత్రస్తు పుంమంత్రేష్వధికమితి వచనంతు తత్సామాన్యత్వాద్గ్రాహ్యమేవ. కింతు అద్వితీయ శాక్తేయ స్త్రీత్వ మంత్రాణ్యేవ ముఖత్వాత్ తేష్వప్యాధిక్యత్వంచ- కథం సంగచ్ఛత ఇతిచే దుచ్యతే॥ శ్రీరామస్వరూప మపి స్త్రీప్రాయత్వాత్. తథాహి-

శ్రీరామచంద్రస్య దేవీస్వరూప నిరూపణమ్

కాకినాడపట్టణ వాస్తవ్యైః బొమ్మకంటి పండిత భ్రాతృషట్కమితి ప్రసిద్ధసోదరేషు తురీయసంఖ్యాక బ్రహ్మశ్రీ నృసింహశాస్త్రిభిః ఇతః పూర్వమేవ శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణం నామ కేవల దేవీమాహాత్మ్యమేవేతి ప్రతిపాదనపూర్వకం 'శ్రీమద్రామాయణ కల్పవల్లీ' నామక గ్రంథ మరచితమ్. తచ్చేత ద్విషయే సందిహానైః ప్రత్యక్షీక్రియతాం.

అత్రాపి కించిదుచ్యతే। మహర్షివాల్మీకినా స్వీయ
రామాయణే ప్రతిసహస్రశ్లోకాదావపి. శ్రు॥ "గాయత్రీవా
ఇదగ్ంసర్వం" ఇత్యుక్త్వా, చతుర్వేదమాతృభూత చతు
ర్వింశతివర్ణాత్మక గాయత్రీమంత్రాక్షరనిక్షేపణేనై
వాస్యగ్రంథస్య శ్రీరామాత్మక శ్రీదేవీస్వరూపత్వమితి జ్ఞాతుం
శక్యతే। తద్గాయత్ర్యాస్స్థానే తు వ్యాహృతిత్రయం కథం నయనే
ష్వేదమాణవకానాం వ్యాహృతిమిశ్రగాయత్రీమంత్రోప
దేశకారణాత్। గాయత్రీనామ సతూ త్రిభిర్దైవైరితి
శ్రీదేవీభాగవత మేరుతంత్రాది గ్రంథేషు ప్రతిపాదనాచ్చ.
తద వ్యస్తావృత్త్యర్థ వర్ణనే తు తత్రైవ శ్లో॥ భూకారశ్చతు
భూలోకో భువర్లోకో భువస్తథా। స్వకారస్స్వర్లోకశ్చ గాయ
త్ర్యాస్స్థానవర్ణకః॥ ఇచ్ఛాశక్తిస్తు భూలోకః। క్రియాశక్తి
ర్భువస్తథా। స్వకారో జ్ఞానశక్తిశ్చ భూర్భువస్స్వ స్వరూ
పకః॥ ఇత్యుక్తత్వాచ్చ. మూర్తిత్రయాత్మకా దేవీత్యుక్త్వా శ్రీ
దేవీభాగవతే దేవీగీతాసు శ్రీదేవ్యైవ స్వయం। శ్లో॥ సృష్ట్వార్థ
మాత్మనో రూపం మయైవ స్వేచ్ఛయాపి తత్। కృతం ద్విధా
సంగ్రశ్చైవ స్త్రీపుమానితి భేదతః। శివః పురుష శ్శక్తిశ్చ
స్త్రీశక్తిః పరమా శివా। శివశక్త్యాత్మకం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే
తత్వదర్శిభిః॥ మూర్తిత్రయాత్మకం మాం హి సిద్ధి శక్త్యాత్మకం
జగత్। సృజామి బ్రహ్మరూపేణ జగదేతచ్చరాచరం। సంహ
రామి మహారుద్రరూపేణాంతే నిజేచ్ఛయా। దుర్వృత్తశమ
నార్థాయ విష్ణుః పరమపూరుషః। భూత్వాహం జగత్కృత్స్నం
పాలయామి మహీపతే॥ ఇత్యుక్త్వాత్రేషు సాహో ద్విష్వేవ

కారభూత శ్రీరామచంద్రోఽపి శక్తిస్వరూప ఏ వేత్యుక్తం భవతి. ఏతేనైవ కూర్మపురాణేపి తత్ప్రధానశక్తిరూపం నిర్గుణ మితి. శ్లో॥ యత్తు మే నిర్గుణం రూపం చిదాత్మకం కేవలం శివం। సర్వోపాధివినిర్ముక్తమేకమేవ పరాత్పరం। జ్ఞానేనైకేన తల్లభ్యం సాక్షాత్తత్పరమం పదం। అశక్తో యది మాం ధ్యాతుం ఐశ్వర్యం రూపమాద్రియ॥ యద్దేవరూపం మే తాత మనసా గోచరం తవ। తన్నిష్ఠస్తత్పరో భూత్వా మదర్చనపరో భవ। ఇత్యుక్తత్వాద్వ్యాలిమ్నీరపి స్వాత్మాభీష్టదేవీ నిభవాత్మస్వరూప శ్రీరామతత్త్వం ప్రణీతవానితి॥ అతఏవ వారౌధ్యానకాండే, 30 సర్గే, శ్రీరామం ప్రతి సీతాదేవ్యపి "శ్లో॥ కిం త్వా మన్యత వైదేహః పితా మే మిథిలాధిపః। రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహం॥ ఇత్యుక్తవతీ॥ అస్యార్థస్త్విదం। హే శ్రీరామ, త్వాం విగ్రహమాత్రేణ పురుషవ దవభాసమానం జామాతరం మోహవశాత్సంప్రాప్య విదేహ త్వాం చిదానందం విజ్ఞానవశాత్త్వాం స్త్రియం త్రిపురసుందరీ మిత్యమన్యత కిం- ఇత్యర్థః అతఏవ చోక్తం - త్రిపురసుందరీధ్యానే॥ అశేషజనమోహినీమితి॥ యథార్థతః విద్యమాన జగత్కారణవస్తుస్వరూపణే న కేవలం బ్రహ్మజగత్కారణం శుద్ధ నిర్వికారత్వాత్। నాపి కేవలం మాయాశక్తి కారణం స్వాతంత్ర్యాభావాత్। తస్మాదుభయం మిళిత్వైవ జగత్కారణం భవతీతి ద్యోత్యతే॥ అతఏవోక్తం- దేవి- తద్విశయ మహామేనేతి॥ దిహైవ బహ్వృచోపనిషత్సు- శ్రు॥ ఓమ్ దేవైకాగ్ర ఆసీత్ - సైవ బ్రహ్మ

ఆజీజనత్। విష్ణు రజీజనత్। రుద్రోఽజీజనత్। ఇతి. తస్మా
చ్ఛ్రీరామః సాక్షాత్పరదేవైత్యుక్తం॥
మంత్రిదేవీభాగవతే- పర్వతచలన కాలకృత్య సంభా
షణానంతరం తన్నిదర్శనార్థం పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వర
వచనం: శ్లో॥ యదిమే త్వం ప్రపన్నాసి తదా పుంస్త్వ
మవాప్నుహి। క్వచి త్పృథివీపృష్ఠే యాస్యేహం స్త్రీస్వరూ
పతాం॥ ఇతి. ఉక్త వక్ష్యమాణ శ్రుతిస్మృతివచనై శ్శివ
రామయో రభే. త్వాచ్ఛేదసి సంగచ్ఛతే।- అపిచ శ్రీదేవీ
భాగవతేతు- శ్లో॥ అహంచ లలితాదేవీ పుంరూపా కృష్ణ
విగ్రహేతి శ్రీరామకృష్ణయో రభేదత్వ శ్రీదేవ్యావచనాచ్చ।
పునస్తత్రైవ- "శ్లో॥ శ్రీరామ శ్యామలాదేవీ శ్రీకృష్ణో లలి
తాంబికా" ఇత్యుక్త్యాచ।- పద్మపురాణే పాతాళఖండే,
7వ అధ్యాయే- 'శ్లో॥ అహంచ లలితాదేవీ రాధికాయాచ
గీయతే॥ సత్యం యోషిత్స్వరూపోహం షిచ్ఛాహం
సనాతనీ ఇతి- శ్రీమహావిష్ణు వచనాచ్చ॥ బ్రహ్మాండ పురా
ణోత్తరఖండే శ్రీలలితోపాఖ్యానే 13 అధ్యాయః ప్రథమ
శ్లోకే దక్షయజ్ఞే స్వీయచరాయధం వీరభద్రేణ గళితకాశే-
దేవాన ప్రతిగ్రహా విష్ణువచనయా కేణ-' శ్లో॥ ఆద్యాశక్తిర్మహే
శస్య చతుర్ధాభిన్న విగ్రహా। భోగే భవానీరూపా సాదుర్గా
రూపాచ సంగరే కోపేచ కాళికాదేవీ పుంరూపాచ మదా
త్మికా। తస్మాన్న వశుచ శంభోశ్చ మాభేదమితి నిశ్చయః।
ఇచ్ఛావచ కార్యాణి కల్పితాన్యే వేదన్యర్థః। ఇత్యుక్తవచన
పర్యాలోచనయా నపసత్త్రైవ 82 అధ్యాయే ఆగస్త్యం ప్రతి

హాయగ్రీవవచనే - "శ్లో॥ సహర్జసా కరాంగుళినఖాగ్రైశ్చ మత్స్యకూర్మాదికా స్తనూః ఇత్యస్తి"

అతఏవ శ్వేతాశ్వరోపనిషది "శ్రు॥ దేవాత్మశక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢాం" ఇత్యస్య మంత్రస్య శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదభాష్యే- దేవాత్మనా ఈశ్వరరూపేణావస్థితాః శక్తిం ఇత్యర్థః॥ బ్రహ్మవిష్ణుశ్వరాః బ్రహ్మ ప్రధానా బ్రహ్మ శక్తయః- ఇత్యుక్త్వాత్, ఇత్యస్తి. పునస్తత్రైవ 4 అధ్యాయే, 3 మంత్రం "శ్రు॥ త్వం స్త్రీ పుమానసి" ఇత్యస్తి, శ్రీ దేవీ భాగవతే, 9 స్కంధే, 2 అధ్యాయేఽపి- "శ్లో॥ సకృష్ణస్సర్వ సృష్ట్యాదా సిసృక్షు నేక ఏవచ। స్వేచ్ఛామయయాచ ద్విధారూపో బభూవహ। స్త్రీరూపో వామభాగాంశో దక్షిణాంశః పుమాన్ స్మృతః। సకృష్ణో రామరూపేణ సీతయాసహ జాయతే॥ ఇత్యాది పరశ్శతవచన పర్యాలోచనయా శ్రీరామస్యాపి స్త్రీరూపమస్తీతి జ్ఞాయతే॥

శ్రీరామచంద్రస్య శివస్వరూపత్వమ్.

నను పునస్సంశయః సత్యం తత్తద్ధివే త్యాకరీ కుర్మం కింతు- శ్రీమన్నారాయణావతారస్య శ్రీరామచంద్రస్య శివత్వం కథం సంగచ్ఛతేతిచే దుచ్యతే।- తథాహి- శ్రీరామ రహస్యోపనిషది- "శ్రు॥ రామం త్రినేత్రం సోమార్ధధారిణం శూలినం పరం। భస్మోద్ధూళిత సర్వాంగం కపర్దిన ముపాస్మహే॥ రామాభిరామాం సౌందర్యసీమాం సోమావతంసికాం పాశాం కుశధరాం బాలాం సీతాం ధ్యాయే త్రిలోచనాం॥" ఇతి

శూ)యతే। అతఏవ పాద్మే ఈ తరఖండే ఋషీన్ ప్రతి రావణ విషయే శివవచనం త్విదముచ్యతే॥ అహం మానుషరూపేణ రామో భూత్వా హరామి తం। రామో మహాంశసంభూతో సీతాం గిరిజాంగజా। ఇతి. మహాభారత ఆశ్వర్యపర్వణి (శేష ధర్మే) వాలివధఘట్టే – "శ్లో॥ శరీర స్సర్వభక్తానాం తదా రామత్వ మాప్తవాన్ । పంపాసరోవరం గత్వా రామాఖ్యో భగవాన్హరః వాలినం పాతయామాస" ఇత్యస్తి. శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణేపి యుద్ధకాండే, 12 సర్గే. రావణవధా నంతరం శ్రీరామచంద్రం ప్రతి బ్రహ్మణో వచనం "శ్లో॥ త్రయాణాంత్వంహి లోకానా మాదికర్తా స్వయం ప్రభుః రుద్రాణాం త్వష్టమో రుద్ర- ఇత్యస్య లోకస్య మాహేశ్వర తీర్థీయ వ్యాఖ్యా॥ రుద్రాణాం త్వష్టమోరుద్రః మహాదేవ ఇత్యర్థ ఇత్యస్తి. తత్రైవ వాల్మీకిరామాయణే అరణ్యకాండే 24 సర్గే, ఖరాదివధాగాలే- శ్లో॥ రూప మపతిమం తస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః। బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్రస్యేవ పినాకినః ఇతిం తత్రైవ 36 సర్గే- "శ్లో॥ దక్షస్యేవ క్రతుం హర్తుం ఉద్యతస్య పినాకినః। ఆవిష్టతేజసా రామం సంగ్రామ శిరసి స్థితం। దృష్ట్వా సర్వాణి భూతాని భయార్తాని ప్రదు ద్రువుః" ఇత్యస్య శ్లోకస్థ ఇవ శబ్దో ఏవకారార్థః। ఇతి వ్యాఖ్యాయా తత్సమయఏవ స్కాందపురాణస్థ శ్లోకమిత్థం ప్రతిపాదితః। తథాహి- "శ్లో॥ రుద్రతేజో విలసితం దృష్ట్వా రామకళేబరం। శంఖం చక్రంచ శూలంచ పినాకం ఖేటమే వచ। ఘంటాం ఘంటాంచ డమరుం బాణం పాశాంకుశం

తథా । చాపంచ వజ్రంచ ఖడ్గంచ పరశుం ప్రాసకారణం।
జయశ్రియంచ గంగాంచ దదృశు స్సిద్ధచారణాః॥ ఇతి వరదా
భయయు తాష్టాదశభుజ శ్రీరామచంద్రస్వరూప ముక్తం॥
అన్యత్ర గ్రంథాంతరేషు- షోడశభుజా అష్ట షట్ చతుర్భుజ
రామవర్ణన మపి దృశ్యతే । ఇత్యతః శ్రీరామచంద్రస్య
రుద్రత్వ మన్యత్స్యేవేతి విజ్ఞాయతే । న తావన్మాత్రం మూల
బలనాశేసి అనంతరామత్వం స్మర్యతే॥

ఇత్థం శివశక్త్యాత్మక శ్రీరామ — ఇత్యుచ్యమాన
ప్రసంగేతు తత్రస్థైకేన శాక్తేయ శాస్త్రివర్యేణ ఇత్థం సంభా
షితం । తథాహి — అయిభోః శ్రీ రామాయణ సిద్ధాంత
శాస్త్రిణః । యదుక్తం భవతా తత్సర్వం సత్యమేవ భవతు।
తథాఽపితానివచనాని సర్వాణ్యపి। శ్రీరామోఽపి శివశక్త్యంశ
ఏవేత్యర్థేప వోపయుజ్యంతే॥ తేన సర్వాధికా శ్రీలలితా
భట్టారికాంబికా శ్రీశక్త్యేవేతి । పూర్వోక్త సిద్ధాంతస్యతు -
న కించిదపిహానిః । ఇత్యుక్తే శ్రీరామోపాసక సిద్ధాంతినా
పున రేతథా ఉపన్యాసః క్రియతే॥ తథాహి ।

—. శ్రీ దేవీ తత్వోపన్యాసః :—

అయిభోః ! శాక్తేయ సమయ దక్షిణాచారమార్గ శ్రీ
విద్యోపాసకశాస్త్రివర్య ! అవధత్త మద్వచనే యదుక్తం
భవతా పూర్వవత్ సర్వాధికా శ్రీలలితాపరాభట్టారికాం
బికా శ్రీశక్తిరేవేతి రేవేతి।-

తత్తు కేవల వామాచార తాంత్రిక కౌళాగమశాక్తేయ శ్రీ
శక్త్యుపాసనాపరై రేవ వక్తు ముచితః । న భవాదృశై ర్వైదిక
సాంప్రదాయైః॥

తద్భవానపి స్వయం శాక్తేయత్వాభిమానే నైవ తథోక్త
వా.వసీతి మన్యే॥ యథావా భవతు తత్సునతరాం.న సంగచ్ఛతే।
కుత. ఇతిచేత్॥ శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్య సమ్మత
షణ్మతాత్మక వైదికసాంప్రదాయానాం విరోధాత్. తానితు
తత్తత్సాంప్రదాయ దేవతా ప్రతీక బ్రహ్మోపాసనా రూప
తత్త్వాత్ తద్బ్రహ్మాపి "శ్రు॥ ఏకమేవాఽద్వితీయం బ్రహ్మ"
"శ్రు॥ సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదరహితం బ్రహ్మ"
"[illegible] నద్వితీయోస్తి కశ్చిత్" "శ్రు॥ ద్వితీయా ద్వై భయం
భవతి" ఇత్యాద్యనేకోఽపనిషచ్ఛ్రుతి స్మృతి బ్రహ్మసూత్ర
భగవద్గీతాఖ్య ప్రస్థానత్రయ విరోధాచ్చ। తద్విషణ్మతానేవ
శ్రీమ దాదిశంకర భగవత్పాదాచార్యైః స్థాపితత్వాచ్చ॥
తే ద్వైతాద్వైత ఏవ- శాక్తేయాద్వైతమపి శ్రీచక్రాది రూప
ప్రతీక బ్రహ్మోపాసనా వివేతి [illegible] కేవలశ్చ్ఛ్రు
త్వాఽపి శాక్తేయా [illegible] మిత్థం క్రియతే-
తథాహి.

— : పూర్వ పక్షః

నను తథాచేత్। తాస్వోపనిషత్సు శ్వేతాశ్వతరోఽ
[illegible] శ్రు॥ బ్రహ్మ విష్ణు శివా బ్రహ్మన్ ప్రథానా దేవి
[illegible] ఇతి- శ్రూయమాణత్వాత్। కేవల పరశక్తిరూపే

నైవ నవావరణాత్మక శ్రీచక్రంచ। తత్పూజావిధానాదికమపి ఉపనిషత్స్వేవ శూ్రయమాణత్వాత్।పునస్తత్రైవ శక్త్యేతర సర్వస్వమపి శక్త్యేతర సర్వస్వమపి శక్త్యంతర్గతత్వేన శూ్రయమాణత్వాత్। శ్రీమదాదిశంకరాచార్యైరపి స్వకీయ సౌందర్యలహర్యాం- "శ్లో॥ చతుర్భి శ్శ్రీకంఠై శ్శివయువతిభిః పంచభి రపి ప్రభిన్నాభి శ్శంభో ర్నవభిరపి మూలప్రకృతిభిః॥" ఇతి త చ్ఛ్రీచక్రాంతర్గత చక్రనవకే ప్యధిక సంఖ్యాక శ్రీచక్రోక్త్యాచ. పునశ్చ. శ్లో॥ శివ శ్శక్త్యాయుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితుం। నచేదేవం దేవో న ఖలు కుశల స్స్పందితు మపి। అతస్త్వా మారాధ్యాం హరిహర విరిఞ్చాదిభి రపి ప్రణంతుం స్తోతుంవా కథ మకృతపుణ్యః ప్రభవతి॥ ఇతి మూర్తిత్రయారాధ్యత్వం, శ్రీచక్ర శ్రీదేవ్యర్చనా రహితా స్సర్వే ప్యపుణ్యా ఏవేతిచ నిరూపణాత్। శ్రుతి సమూహోక్త శ్రీ లలితా సహస్రనామే ష్వపి - "శ్లో॥ శివదూతీ శివారాధ్యా" - ఇత్యాదినా సర్వదేవతాధిక్యత్వ నిర్ణయాత్॥ "శ్లో॥ పరోపి శక్త్యారహితః శక్తః కర్తుం న కించన। శక్తస్త్వ త్పరమేశాని శక్త్యాయుక్తో భవేద్యది॥" ఇత్యుక్తత్వాత్. స్కాందేపి పార్వతీంప్రతి సాక్షా చ్ఛివేనైవ "శ్లో॥ త్వామాశ్రితా మహాభాగే।ప్రాప్నువం త్యచిరేణ మాం। కేవలం త్వామనాదృత్య మాం భజంతో విచేతనాః। నార్చంతి మమసాయుజ్యం కల్పకోటి శతైరపి॥ ఇత్యుక్తత్వాత్। పునశ్చ త్రిపురాతాపినీ- బహ్వృచోపనిషదాదిషు- శ్రీమదగస్త్యోక్త శ్రీవిద్యాదీపికా గ్రంథేచ। శ్రీదేవ్యాః 1. షోడశీ, 2. పంచ

దశీ, 3. త్రిపురసుందరీ, 4. బాలా, 5. బగళా, 6. చండీ - ఇత్యాది మంత్ర సర్వస్వమపి- సాక్షా ద్గాయత్రీమంత్రాదేవ సముద్ధృతా ఇతి దర్శనాత్॥ శ్రు॥ 'గాయత్రీవా ఇదగ్ం సర్వం' 'నగాయత్ర్యాః పరం మంత్రం' ఇత్యుక్తత్వాత్। శ్రీ గాయత్రీ పరదేవతాపి సాక్షాత్ శ్రీరూప పరదేవ్యాస్వరూప త్వాత్। కింతు- తత్రతు తదాచే ద్గాయత్రీ మంత్రస్యైవాలం కిల కి మే తేన మంత్రబాహుళ్యే నేతి చేత్। తద్గాయత్రీ మంత్రస్తు కేవ లోపనీత ద్విజై రేవోపాసితు మర్హత్వా త్తదితరాణాం మంత్రతః శ్రీనామ ప్యుపాసనానుకూలార్థమేవ తథా విభ కఇతి తత్రైవోక్తత్వాచ్చ॥ శ్రీవిద్యాయాం ప్రతి పాదిత శ్రీ లలితానామ నిర్వచనేఽపి। "శ్లో॥ లోకా నతీత్య లాలిత్య శ్రీ ల్లలితా తేన ప్రోచ్యతే।" ఇతి ప్రతిపాదనాత్. శ్రీమ దష్టాదశపురాణ మూలభూత బ్రహ్మాండ పురాణేఽపి— "శ్లో॥ కలౌ పాపైకబహుళే- ధర్మానుష్ఠాన వర్జితే। నామ సంకీర్తనం ముక్త్వా- నృణాం నాన్యత్పరాయణం। లౌకికా ద్వచనా న్ముఖ్యం విష్ణోర్నామైక ముత్తమం। విష్ణోర్నామ సహస్రేభ్య శ్శివనామైక ముత్తమం। తస్మాత్సంకీర్తయే దేవీం కలిదోష నివృత్తయే। ఇతి దేవ్యాధిక్యత్వం సహస్రధా సిద్ధాంతీకరణాచ్చ॥ కి మే తేన- సాంప్రతం భవ త్సంగ్రధిత శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారగ్రంథో త్తరకాండ భూమికోఽ పన్యాసేపి సర్వదేవాత్మక శ్రీరామచంద్రేతి ప్రతిపాదితు ముద్యుక్త సాక్షా చ్ఛ్రీరామచంద్రోప శ్రీదేవ్యుపాసక విష్ణో రవతార ఏవేతి భవానపి స్వీకృతవాన్ ఖలు। తథాచేత్—

"విష్ణురూపిణ్యై నమః॥ ఇతి శ్రీదేవ్యా నామ సుప్రసిద్ధత్వాత్। యద్వా- భవతా శ్రీరామచంద్రస్తు న కేవల విష్ణ్వవతార మూర్తిమాత్రః। కింతు - బ్రహ్మాది దేవర్షయః క్షీరాబ్ధిశాయినం సాక్షా న్నారాయణం సంప్రార్థ్య- తేనైవాహం శ్రీరామత్వే నావతరిష్యామీతి వరం లబ్ధ్వా ఆగతా ఇత్యుక్తత్వా చ్ఛ్రీరామో సాక్షా న్నారాయణాంశ సంభూత ఏవ ఇత్యుక్తేఽపి। సాత్త్విక పురాణాంతర్గత శ్రీ కూర్మ విష్ణు పురాణేతు॥ శ్రీ దేవీంప్రతి- శ్లో॥ సహస్రమూర్ధాన మనంత శక్తిం సహస్రబాహుం పురుషం పురాణం। శయాన మబ్ధౌ లలితే తవైవ నారాయణాఖ్యం ప్రణతోఽస్మి నిత్యం। ఇతి శివోక్త్యాచ- సాక్షాన్నారాయణోఽపి శ్రీ దేవ్యంశరూప ఏవేతి సుష్టుప్రతిపాదనాత్ కిం బహునా ఇత్యాది పరశ్శత ప్రమాణ వచనై ర్నిర్ణీత శ్రీ దేవ్యా స్సర్వ దేవతాధక్యతాత్వం తు సుతరాం కుత్ర న సంగచ్ఛతే। ఉచ్యతాం॥ ఇత్యయం పూర్వః పక్షః॥

ఇతిపూర్వపక్షశాక్తేయశాస్త్రిణా పూర్వపక్షముక్తేపి- పున స్సిద్ధాంతినా త త్సర్వవాక్య సమాధాన పూర్వకం శ్రీ శక్తి శ్రీచక్రస్వరూప వివరణ ప్రమాణవచనరూపేణ తత్సమాధాన ముక్త్వా సిద్ధాంత ముచ్యతే। తథాహి॥-

సిద్ధాంతః

అయి భోః! పూర్వపక్ష శాక్తేయ శాస్త్రివర్య! మా విస్మర భవదీయ పూర్వ వైదిక స్వస్వరూపం భవాన్ స్వయం

సాంప్రతం కేవల శాక్తేయాద్వైత మార్గస్థోఽపి వైదిక ఏవ। తథాపి అహం శాక్తేయ ఏవేతి కల్పిత వామతంత్రమార్గాభి నివేశేన- యదద్య దుక్తం పూర్వపక్షం తత్సర్వం సమాధీయతే సావధానేన శృణుధ్వం భవాన్పూర్వపక్షే దావేవ శ్వేతాశ్వతరోపనిషన్మంత్రం య దుదీరితం 'శు॥ బ్రహ్మ విష్ణు శివా బ్రహ్మన్ ప్రధానా దేవిశక్తయః। ఇతి తదేవాలం భవదీయ శాక్తేయావేశ నిరూపణే తత్ర న తథాస్తి కింతు- ప్రధానా బ్రహ్మశక్తయ ఇత్యేవాస్తి। పశ్యతాం తద్గ్రంథం. పునశ్చ॥ పరబ్రహ్మ యమహత్తు మిశ్రత్వమేవ నారాయణ స్యస్వరూపమితి ఛాందోగ్యే, 6 ప్రపాఠకే శ్రూయతే తథాచ- తన్మంత్రస్యాయమే వార్థః॥ హే శిష్యరూప బ్రాహ్మణ! అంతతః ప్రపంచహేతు ప్రధాన రూప త్రిమూర్తయోఽపి మాయాశబలిత బ్రహ్మణ ప్రధానశక్తిస్వరూపాత్మకా ఏవేతి ఖలు - కిం తత్ర శ్రీదేవ్యాధిక్యతాస్తి? తస్మాదేత త్పరి దృశ్యమాన నామరూపాత్మక మాయాయా స్సత్యత్వబుద్ధిం విహాయ, కేవల సత్యాత్మక, సచ్చిదానంద నీరూప నిర్గుణ నిరంజన పరబ్రహ్మణం సాధన చతుష్టయ సంపత్యా విజ్ఞాయ, అహం బ్రహ్మాస్మీతి భావనయా మానవ స్స్వయం జీవోఽపి జీవబ్రహ్మైక్య సాయుజ్యం ప్రాప్తవ్యమితి. పునశ్చ తన్మా గ్గాఽనర్గాణా మపి తద్విజ్ఞానార్థం ద్వాత్రింశ దుపాసనాని చాపి ప్రతిపాదితానీతి. సర్వోపనిష త్స్వేకవాక్యేన ప్రతిపాదితం బ్రహ్మవిద్యాయాం. తదేవ శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్స్వపి ప్రతిపాద్యతే. తథాహి-తత్త్వమర్థ మితిచే దుక్తంహి-శ్రీరామపూర్వ

తాపిన్యుపనిషది - "శు॥ చిన్మయస్యాఽద్వితీయస్య నిష్క-
లస్యాఽశరీరిణః। ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో రూప
కల్పనా ఇత్యుక్త్వా మాయయా పరబ్రహ్మణః మిథ్యా
నామ రూపకల్పనేనాపి తత్తత్ప్రతీకే బ్రహ్మభావం కృత్వా
పరబ్రహ్మోపాసితవ్య మితి నతు తత్త త్ప్రతీక సత్యత్వ
దృష్ట్యా ఉపాసితవ్య మిత్యేవఖ ల్వతోచ్యతే। తథాపి తాన్యు
పాసనా న్యనేకవిధానాని - 1 అహంగ్రహోపాసనా, 2 పర్యం
కోపాసనాదీని తే ష్వేకః ప్రతీకోపాసనాపి। తత్ప్రతీకా న్యనం
తాని మాయాకల్పిత నామరూపాత్మకాని. తే ష్వేకః శ్రీ
చక్ర ప్రతీకబ్రహ్మోపాసనాపి తేషు న్యూనాధిక్య భావ
నాంచ - అంతతః సత్యత్వదృష్టించాపి విహాయ - తత్తన్ని
మిత్తేన బ్రహ్మోపాసనమేవ కర్తవ్యమిత్యేవోపనిషత్సిద్ధాంతః
'శు॥ అనంతశక్తి ర్ద్వివిధాచ శ్రూయతే - స్వాభావిక జ్ఞాన
బలక్రియాచ. ఇత్యుక్తత్వాత్.

ఇత్యేత తత్ప్రతీకాఽసత్యత్వ సిద్ధాంత మనాదృత్య భవతః ప్రమాణవచన నిరూపణార్థం భవత్ప్రతిపాదిత శ్రీ శక్త్యాధికతార్థ ద్వితీయోఽదాహరణాత్మక శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యప్రణీత సౌందర్యలహరీ శ్లోక ప్రవాలం తత్ప్రతివచనార్థం తత్ర తు - ఏకస్య బ్రహ్మణశ్చా ప్యనేక ఇవ దర్శనకారణం కిమితిచేత్ ఉత్కంఠా - తచ్ఛ్లోకే - "శ్లో॥ చతుర్భి శ్శ్రీకంఠై శ్శివయువతిభిః పంచభిరపి ప్రభిన్నాభి శ్శంభో ర్నవభి రపి మూలప్రకృతిభిః ఇతి॥ ఏకస్య శంభోః పరమాత్మనః స్వరూపంతు కేవల మూల ప్రకృతిభిః। శివచక్ర

చతుష్కృతయా - పంచధా - శంభోర్భవతి శక్తిచక్రస్వ రూపతయా విభక్తమితి। తన్మాయాప్రభావశక్త్యైవ నిర్దిష్టఏవ ఖలు తత్ర తాత్పర్యం? కింతు తథా అధిక చక్రాత్మకత్వం శ్రీదేవ్యాః ఇతి ప్రతిపాదితేపి తత్సర్వాణ్యపి. శంభోర్నవభి రిత్యుక్త్యా ఈశస్వరూపాణీత్యేవ ఖలు. ఏతేన - శ్రీ చక్ర మపి సాక్షాచ్ఛక్తిరూపమితి వక్తుం నయుజ్యతే. శ్లో॥ శ్రీచక్రం శివయో ర్వపుః ఇత్యుక్తత్వాత్॥ ఆచార్యోపి - ప్రథమ వచన భావ దార్ఢ్యర్థమేవ ద్వితీయశ్లోకే తదా మిథ్యాకల్ప సామర్థ్యం మాయయా ఏవేత్యుక్తమపి తత్స్వరూపం శివ స్యైవఖలు. తత్సర్వమపి మాయాయామేవ కల్పితమితి. తస్యాశ్శ బళితత్వం నోచేత్ మిథ్యాసృష్టి ర్నభవత్యేవ. సతు కేవలా చలత్వా త్స్పందితుమపి స నజానాతీ త్యేవార్థః - సోఽపి - శ్లో॥ శక్త్యా యుక్త శ్చేదేవ తథా మిథ్యా సృష్టిం' కల్పితుం శక్త ఇవ భాతి నోచేత్స్వయం స్పందనమపి నక్రియతే త్యర్థః। తథా ఏకస్య బహుత్వేన మిథ్యాకల్పనమపి మాయాయాః న స్వీయశక్తిః తత్సర్వం శివ వైభవమేవ ఏకత్వేన బహుత్వేనచ దృశ్యతే మాయయా ఇతి తద్యథా ఇతిచే దుచ్యతే। ఏకస్య చంద్రస్య సద్వితీయఇవ దర్శన కారణరూప కాచదోషమపి నేత్రోద్భవమేవఖలు.తథా దర్శనసామర్థ్యమపి నేత్రస్యైవహి ఖలు! న కాచాదిదోష మాత్రస్య. తద్వత్తథా ఏకరూప పరమాత్మాన మనేకఇవ కల్పనాసామర్థ్యమాత్రమేవ మాయా ప్రకృతేః తత్సర్వం శివస్యైవ స్వరూపవ వేతి సిద్ధాంతః

కిం బహునా శా క్తేయమిత్యేవ ఖలు తత్సాంప్రదాయ నామధేయం! కేవలశ క్తే రభావాత్। తస్యాః నామరూపత్వా భావాచ్చ. అతఏవ శక్తి రిత్యు క్తే కస్యవా శక్తిః — ఇత్యా శాంకాయా ము క్తం। శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్యేవను॥ దేవాత్మ శక్తిం స్వగుణై ర్నిగూఢాం - ఇతి-సా పరమాత్మన శ్శక్తి రేవ-తథాపి సా న స్వతంత్రా-యథా దీపసత్వే తత్ప్రకాశ సత్వం దీపాఽభావేతు తత్ప్రకాశాభావఏవ ఖలు — తస్మాత్ సాశక్తి రస్వతంత్రాపిదీపస్వరూపైవ న బ్రహ్మేతరాఽద్వితీయాచ-తర్కనిర్ణయేపి-పంచైక్యత్వనిర్ణయే॥ యత్సత్వేయత్స త్వం యదభావే యదభావః । తద్వయమప్యేకఇత్యేవ - తథా తత్ బ్రహ్మైకమేవ మాయయా చానేకధా దృశ్యమా నత్వేప్యేకఏవేతి నిర్ణీతం-తస్యైవపరమాత్మనశ్శ క్తేరేవ।అవ్య క్తమితి, 2 మూలప్రకృతిరితి, 3 అవిద్యా 4మాయా-ఇత్యనే కథా శ్రూయతే॥ తథాపి సా శక్తిః జడత్వా త్కేవలాఽ స్వతంత్రా - చైతన్యరహితత్వా న్నసత్యస్వరూపాచ-సా న దృశ్యతే-తథాపి తత్కల్పిత సర్వవస్తూన్యపి దృశ్యమాన త్వాదదృశ్యరూపైవ-సా న దృగ్రూపా-కింతు దృశ్యరూపైవ-యద్వా-భవాదృశాః శా క్తేయత్వాత్ - నతథాసాపి స్వతం త్రేవేత్యు క్తంచేత్।తత్సాంప్రదాయస్తు సాంఖ్యమతాంతర్గ తత్వా త్తత్క్షణమేవ సతు బహిష్క్రియతే అద్వైత సంఘ మధ్యాత్॥తథాచ సా ప్యస్వతంత్రాఏవ-అపిచోచ్యతే-తద్యథా ఽగ్నితప్తాఽయఃఖండేన మదీయం గృహం దగ్ధమిత్యు క్తేఽపి తద్దహనశక్తిః నాఽయఃఖండస్య-కింతు కేవలతదాశ్రితాగ్నే

నైవదగ్ధ మిత్యేవఖలు జ్ఞేయం - ఇత్యతః శక్త్యైవ సర్వా
ధికా ఇతి తదుపాసకా ఏవ సర్వశ్రేష్ఠా ఇతిచ- కేనాపి వక్తుం
నయుజ్యతేత్యు క్తం మయా-తదసాంప్రదాయ వామాచారాది
తాంత్రికార్థత్వాత్ -వైదికానా మసాత్వికంతథావక్తుం నోచిత
మిత్యేవేతి సిద్ధాంతః. తథాచే ద్వేధివిహిత సమయాచార
శాక్తేయోపాసనామార్గః కథం వక్తవ్య మితి తే దుచ్యతే।
తదితః పూర్వమేవో క్తం మయా — శాక్తేయంనామ
శక్తి ప్రతీక బ్రహ్మోపాసనమితి। శ్రీజగద్గురు శ్రీశంకరాచా
ర్యైరేవ తదుపాసనాపద్ధతిః "వినాతంత్రాగమో క్తమార్గం"
కేవల వైదికేనమార్గేణైవ శ్రీచక్రార్చనావిధాన సర్వస్వ
మపి శాక్తాద్వైతమితి సమయ దక్షిణాచారమార్గమితి నిరూ
పితః-స్వపీఠేఽనుష్ఠితంచ-తదేవ శ్రీవిద్యేత్యుచ్యతే॥-యయా
విద్యయా బ్రహ్మాణం వేత్తుం శక్యతే సావిద్యా ఇతి ఖలు-
తత్సాంప్రదాయ విరుద్ధశాక్తేయస్య కేవల స్త్రీవిద్యేత్యేవ
నామ-న తేషాం శ్రీవిద్యానామత్వం-పునశ్చశ్రీవిద్యానామ
కిమితి చేత్ -దశప్రణవాంతర్గత శ్రీం ఇత్యు క్తబీజ ప్రధానా
త్మక బ్రహ్మవిద్యేత్యర్థః కుత ఇతి చేత్! "తదంతస్థ శ వర్ణస్య
బ్రహ్మజ్ఞానమితి- ఇవర్ణస్య బ్రహ్మశక్తి రితి — రేఫోనామ
తత్కేవలప్రకాశ ఇత్యేవార్థత్వాత్" కింతు తత్ప్రకాశస్తు న
స్త్రీ,పుం, నపుంసకనామరూప మిత్యేవ। అంతతః తదుపాస
నేన బిందురూప కేవలమాతృ ఇత్యేవార్థః" తథాచ-శ్రీవిద్యేతి
తన్నామ। తస్మా న్మాయాకల్పిత నామ రూపాత్మకం సర్వమపి
మాయాకలిత పరమాత్మస్వరూప ఏవ- మాయయా తథా

భాతీతి-అంతతః తథా మాయాశక్తేరపి తత్పరబ్రహ్మణాఽభిన్నస్వరూపిణ్యేవేతి విజ్ఞేయం- ఇత్యేత ద్విజ్ఞానేన ॥శు॥ బ్రహ్మణోఽన్యం నకించనఇత్యుక్త్యా; జీవబ్రహ్మైక్యవిజ్ఞానం భవతి "శు॥ జ్ఞానాదేవతుకైవల్యం" "శు॥ నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ" ఇత్యుక్తత్వాత్-

నను వేదాంతేతు వినా మంత్ర జపార్చనాదికం కేవల భావనామాత్రేణ కింవాప్రయోజనం భవతీత్యుక్తే ఉచ్యతే- తథా లలితా సహస్రనామేష్వపి "భావనామాత్ర సంతుష్టహృదయా"ఇత్యుక్తత్వాత్- తథైవ శ్రీవిష్ణుసహస్రనామేపి" సర్వైరర్చ్యజనార్దనం"ఇత్యస్తి.తస్య శ్రీశంకరభగవత్పాదభాష్యే "అంతతః పూజాక్రతుష్వపి పుష్ప తులసీదళ ఛేదనారూప హింసాస్తి- తత్ర సర్వార్చనేతు తదపి నాస్తీతి కిల"ఽత్యస్తి-యదపూజాయామిత్యేవఖలూక్తంతథాచతత్ కేవలాఽహింసాత్మకమేవభావనా ఇతి-తద్భావనాపిత్రివిధా- 1 భావనా 2 అసంభావనా 3 విపరీతభావనాచేతి॥ తేషు భావనా స్వరూపముక్తం 2 అసంభావనా ఇత్యత్ర- శాస్త్రీయాఽనుక్తాఽవైదిక సాంప్రదాయ విధయా భావనా। 3 విపరీత భావనా నామ-ఉపాసనాకాలేఏవ కించిన్నియమేన స్థిత్వా తదితరత్ర అశాస్త్రీయప్రవర్తనమిత్యేవ తాత్పర్యత్వాత్ ।. లోకేతూర్ధ్వపురాణస్య వైష్ణవాన్తామస త్వేనపరిగణనాత్ అస్తి

కిలాఽభాణకవచనం- "శ్లో॥ ఆప్తః కూర్మఇతి భ్రాంత్యా వయం నష్టా బభూమిరే" ఇతి॥

అన్యచ్చ యదుక్తం పూర్వపక్షశాస్త్రే వయస్యేవ సాక్షాచ్ఛ్రీదేవి గాయత్రీస్వరూపత్వాత్-సాఽపి స్త్రీరూపత్వాత్-త్రిపురతాపినీబహ్వృచోపనిషదాదిషు శ్రీదేవ్యాః షోడశీ. పంచదశ్యాది సర్వమంత్రాః సాక్షాద్గాయత్రీ మంత్రాదేవ సముద్ధృతా ఇత్యుక్తత్వాచ్చ. శ్రీ దేవ్యా ఏవ సర్వాధిక్యరూపేతి- తత్సుతరాం శ్రీదేవ్యాధిక్యోక్తిర్న సంగచ్ఛతే-తుత ఇతి చేత్! శ్రీ గాయత్ర్యాః స్త్రీత్వనిర్దేశస్తు కేవల శాక్తేయస్మార్తానాం సాంప్రదాయేవాస్తి అత ఏవోచ్యంతే స్మార్తదూషణే తదితరమతస్థాః॥

శ్లో॥ అంతశ్శాక్తం బహిశ్శైవం సభాయాం వైష్ణవం తథా।
అనుష్ఠానేతు సౌరత్వం గాణాపత్యంతు భావనేతి - ఇత్యేతావన్మాత్రమేవ-న తేషాం స్మార్తానాంవిజ్ఞానం నతదీయసర్వాత్మభావనా- తేషామపి ఇతోప్యతిశయేనతదితరాఃనిందంతి-శాక్తస్మార్తైర్వినాతదితరశైవవైష్ణవసౌరగాణాపత్యేషు తత్తదభీష్టపుం దేవతా స్వరూపత్వేనగాయత్ర్యుపాసనం క్రియతే-సందిహానైః ప్రత్యక్షీక్రియతాం - శ్రు॥ 'నగాయత్ర్యాః పరంమంత్రం॥''గాయత్రీవా ఇదగ్ంసర్వం' ఇత్యుక్తత్వాత్తేషాంమతానామపి ప్రమాణమస్త్యేవ-ఛాందోగ్యోపనిషది తృతీయప్రపాఠకే 'గాయత్రీనామ'సవితృప్రతీకబ్రహ్మవిద్యే వేత్యస్తికిలతద్విభేద కారణం కిమితి చేదుచ్యతే।శ్రుణుధ్వం శ్రీగాయత్రీమంత్ర

ద్రష్టారో మహర్షయ బహవస్సంతి. తేషు- 1 బ్రహ్మ 2 వసిష్ఠః, 3. విశ్వామిత్రః, 4 అగస్త్యః, 5 వాల్మీకిః, 6 భరద్వాజః, 7 నారదాదయ స్సప్త సంఖ్యాక ఏవ ప్రధానాః తే సర్వేపి- గాయ త్రీస్వరూపంతు- భర్గో దేవస్య ధీమహీతి కేవల తేజోముఖ్యత్వా త్స్వేష్ట దేవతాస్వరూపేణ గాయత్రీ దేవతాముపాశిషాః సిద్ధిం ప్రాప్తాశ్చ। అతః గాయత్రీ నామ కేవల తేజస్స్వరూప ఇత్యేవఖలు. తదేవ దేవతాశబ్దార్థః। తేషు విశ్వామిత్రాగస్త్యమహర్షి ద్వయమేవ శ్రీ గాయత్ర్యాః స్త్రీత్వేనోపాసితాః । తేషు సాక్షా ద్వాల్మీకిస్తు "శ్రు॥ "అథోరామా సావిత్రౌ" ఇత్యుక్త శ్రుత్యా అక్షశ్శబ్దస్య శ్యామ ఇత్యర్థత్వాచ్చ- శ్యామలానామ సదా షోడశవర్ష వయస్కా- ఇత్యర్థత్వాత్ - తథాచ శ్రీ సీతారామా సాక్షా ద్గాయత్రీ స్వరూపిణావితికృత్వా స్వీయాభీష్ట శ్రీ సీతారామప్రతీకాస్వరూపత్వమేవ గాయత్రి ఇతి కృత్వా శ్రీ గాయత్రీదేవ్యా మంత్రాక్షరాణి 24 ప్రతిసహస్రాదౌ నిక్షిప్యైవ శ్రీరామాయణాఖ్య గ్రంథమపి విరచితవాన్. అతఏవోత్తరకాండే (111) సర్గే శ్లో॥ తద్గాయత్ర్యా స్వరూపం తద్రామాయణ మనుత్తమం. ఇతి శ్రీమ ద్వాల్మీకి మహర్షిణా ప్రోక్త వచనం దృశ్యతే. అతః శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదై రుక్త మహిమ్నస్తోత్రే ప్రతిపాదిత అతద్వ్యావృత్తిలక్షణయా త త్సర్వమపి ప్రమాణమిత్యేవ సమన్వయం భవత్యేవం. ఏకత్వానేక సమన్వయాత్. ఇతి.

అత ద్వ్యావృత్తిలక్షణానామ కి మితిచే దుచ్యతే। దీప ప్రకాశయోరివ తయో రభేద సత్యత్వేపి? తద్దీపేతు శ్రు॥ 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' ఇత్యుక్త్యా కిమపి ద్వైతభావ నాఽపి నాస్తి. తథాపి తత్ప్రకాశేవ నామరూపాది భేద ప్రపంచ మవభాసతే కిల. తథా మాయయా, బహుధా దృశ్యమానేపి న ఏకత్వ పరమాత్మస్వరూపభంగః. తత్తు మిథ్యాత్మక కేవల దీపశక్త్యైవ. న సుతరాం ప్రకాశశక్తిః. తత్ దీపాభావేతు తత్ప్రకాశ స్వరూపత్వాఽభావాత్. తత్రైవ ఏకస్య పరమాత్మనస్యాపి మాయావశేన నానాత్వదర్శనం భవతి. తథాపి తత్సర్వం దీపవైభవ మేవేతి- న ప్రకాశవైభవ మేవేతి వ్యజ్యతే. త దనన్యత్వాత్. నాస్త్యత్ర అద్వైతభంగ ఇత్యేవ- 'అతద్వ్యావృత్తి' రిత్యుచ్యతే । తథాచ శ్రీవిద్యా ఇత్యుక్తమాత్రేణ పరబ్రహ్మశక్తి విద్యాకారణాత్। శాక్తేయ మితి. పునశ్చ సా కేవల స్త్రీస్వరూప ఇతి న మన్తవ్యం. శక్తి రిత్యత్ర కేవల పరబ్రహ్మస్య సామర్థ్యరూప ఏవేతి ప్రమాణేషు సర్వత్ర శ్రూయమాణత్వాత్। అత ఏవోచ్యతే. శ్లో॥ సచ్చిన్మయ శ్శివస్సాక్షాత్। తస్యానందమయీ శివా। స్త్రీరూపాం చింతయే ద్దేవీం పుంరూపా మథవేశ్వరీం. అథవా నిష్కళం ధ్యాయే త్సచ్చిదానందవిగ్రహం. శివశక్త్యాత్మకం జ్ఞేయం 'శ్రీచక్రం శివయో ర్వపుః। న శివేనవినా శక్తిః- న శక్తిరహితశ్శివః.' ఇతి- తస్మాత్ తౌ ప్రదీప తచ్ఛక్తిరూప ప్రకాశావివ ఏక రూపావేవ. ఇత్యాది ప్రమాణోక్త్యా తత్పర

మాత్మశక్తిం స్త్రీత్వేన పుంరూపేణచ భావితుం శక్యతే। తా కేవల పరమాత్మా తచ్ఛక్తిరూపా. అతః భోః, పూర్వ పక్షశాస్త్రివర్య! 'శ్రీశక్తిరేవ సర్వాధికా' ఇతి వక్తుం నయుజ్యతే. ఉపాసనం నామ- ఉప-సమీపే-ఆసనం ఉపాసనం. తథాచ యథా శాస్త్రముపాస్యస్యార్థస్య- స్వవిషయీకరణేన సామీప్య ముపగమ్య- తైలధారావత్ సమాన ప్రత్యయ ప్రవాహేణ దీర్ఘకాలం యదాసనం తదుపాసన మిత్యాచక్షతే॥ ఇత్యేవార్థః. తతః ఉపచారోనామ- 'శ్లో॥ విధినా చరణం ప్రోక్త ముపచారమితి స్మృతం' ఇత్యర్థః. అథ శ్రీదేవీతత్వ ప్రకాశకాని గ్రంథానికానీతిచే దుచ్యతే. 1. చిద్గగన చంద్రికా, 2. శారదాతిలకం, 3. విజ్ఞానలతికా 4 మేరు తంత్రం, 5. సనత్కుమారతంత్రం, 6. వారాహీతంత్రం, 7. శివాగమం, 8. కులచూడామణిః, 9. చతుశ్శతీ- ఇత్యాదిష్వేవ. తేషు కేచి ద్వైదికాని, శేషా ణ్యవైదికాని. కేచిత్ ఉభయాథాఽపి- శ్లో॥ శ్రీచక్రమంత్రార్చనతత్పరాణాం భోగశ్చ మోక్షశ్చ కరస్థ ఏవేత్యుక్తః. తథాపి తేషు వైదికా న్యేవ మోక్షప్రదాని. నేతరేషాం 'శ్రు॥ జ్ఞానాదేవతు కైవల్య' మిత్యుక్తత్వాత్। కిం వైదికమార్గ మిత్యుక్తే దక్షిణాచారోక్త కేవల పుంస్వరూపిణ్యేవ పరశివఏవ వక్ష్యతి. శ్రీదేవీభాగవతే- 'శ్లో॥ మమరూపాసి దేవి, త్వం న భేదోస్తి త్వయా మమ' ఇతి॥ నవావరణ శ్రీచక్రేతు- 1. బిందుః, 2. అష్టదళం, 3 షోడశారం, 4 భూపురాఖ్యచక్రచతుష్టయం షాట్కౌచ్ఛిష్టస్యేతి॥ తత్రైవ

1 ప్రధానభూత త్రికోణం, 2 అష్టకోణం, 3 దశారద్వయం, 4 చతుర్దశారాఖ్యాని, పంచ- మాయాశబలిత శివచక్రాని సాత్వాచ్ఛి) దేవీచక్రాణీతి జ్ఞేయాని. పునశ్చ దక్షిణాచార, సమయాచారో నామ కిఞ్చిచ్చే దుచ్యతే। ఉపాసక స్వీయ దహరాకాశే- శ్రీచక్రం విభావ్య తదుపాసనం॥ సమయం నామ- శివశక్త్యోః పంచవిధ శివశక్తిరూప సామ్యం సమయ మిత్యేవార్థః। ఉపాసకస్తు- 'శ్లో॥ అహం దేవీ నచాన్యోస్మి బ్రహ్మైవాహం న శోకభాక్। సచ్చిదానందరూపోహం న్వాత్మాన మితి చింతయే దిత్యేవార్థః'॥ అతఏవోక్తం గాయత్రీవిషయే వసిష్ఠభరద్వాజౌ 'శ్లో॥ నభిన్నాం ప్రతిపద్యేత- గాయత్రీం బ్రహ్మ[illegible] అహం బ్రహ్మేత్యుపాసీత, విధినా యేన కేనచిత్ ॥ఇతి॥ ఇత్యేతదుక్తం తద్వైదికమార్గనిందాపూర్వకా సాంప్రదాయ ప్రవర్తనామ్యేవ వామ-కౌళ-తంత్రాదికం తత్తంత్రమార్గమపి కించి దుచ్యతా మిత్యుక్తే- ఉచ్యతే॥ కులార్ణవ తంత్ర నామక గ్రంథం త్వేకాదశోల్లాస సహితమస్తి॥ తత్రతు (1) ఉల్లాసే- 'శ్లో॥ సర్వేభ్యశ్చోత్తమా వేదా, వేదేభ్యో వైష్ణవం పరం। వైష్ణవా దుత్తమం శైవం, శైవా ద్దక్షిణ ముత్తమం। దక్షిణా దుత్తమం వామం వామా త్సిద్ధాంత ముత్తమం। సిద్ధాంతా దుత్తమం కౌలం, కౌలా త్పరతరం నహి। ఇతి॥ 2-ఉల్లాసే- "శ్లో॥ తృణంవా ప్యవిధానేన భేదయే న్నకదాచన "కౌలమార్గవిధినా గాం ద్విజంవాపి హత్వా పాపై ర్నలిప్యతే" ఇతి॥ 11 ఉల్లాసేతు- శ్లో॥ మాతరం పితరం

భార్యాం భ్రాతరం బాంధవం సుతం కులనిందాకరం దేవి హన్యాద్దేవాఽవిచారయన్. ఇత్యస్తి- పునశ్చ శ్రీచక్రం చతుర్విధం- 1. శ్రీచక్రం, 2 బృందచక్రం, 3 శక్తిచక్రం, 4 భైరవీచక్ర మితి తత్రైవ జగన్నాథక్షేత్రే 'శ్లో॥ ప్రవృత్తే భైరవచక్రే సర్వేవర్ణాః ద్విజాతయః। నివృత్తే భైరవచక్రే సర్వ వర్ణాః పృథక్ పృథక్॥ ఇత్యలం. తతః దక్షిణసమయాచారాఖ్య వైదిక శాక్తేయమార్గేతు- తథా సర్వోపాదానకారణంతు సాక్షాత్పరబ్రహ్మైవ। కింతు- నిమిత్తమాత్రకారణమేవ తస్య ప్రకాశశక్తేర్నామైవ మాయా ఇతి॥ సా తథాఽనేక నామ రూపభేదే నైవైకస్య ఈశ్వరస్య రూపం కల్పితత్వేపి॥ తత్తు అపహ్నవత్వాన్మిథ్యైవ। అపహ్నవోనామ కిమితిచేదుచ్యతే॥ "శ్రు॥ యత్రచిన్మాత్రకలనా, యాత్యపహ్నవమంజసా। తచ్చిన్మాత్ర మఖండైకరసం బ్రహ్మ భవామ్యహమ్॥" సూర్యాతపేతు- మరుమరీచికాయాం జలతరంగాదికం దృశ్యమానత్వేపి తన్మిథ్యైవ। న సత్యవస్తురూపం। ఇతి విజ్ఞానరూపమేవాపహ్నవాఖ్య మాయాభిధ్యాస్వరూపేణ తథా దృశ్యతేతి। అతఏవ తత్పరమాత్మనశ్శక్తి నామ నిర్వచనేపి। చిత్ప్రకాశత్వాచ్చిదగ్నిరూపా ఇత్యేవ నిర్దిష్టః। శ్రీదేవ్యా అపి॥ చిదగ్నికుండ సంభూతా ఇత్యేవఖలు శ్రీలలితా సహస్రనామేష్వస్తి. 'తచ్చిదగ్ని తేజసాత్మక శ్రీశక్తేః 'దేవానాం ధామనామాసి' ఇత్యుక్త్యా సర్వదేవతాస్వరూపేణ భావనార్హస్వరూపిణ్యైవ సర్వదేవోపాసకా భారతీయా అపి- 'శ్రు॥ అగ్నిమిచ్ఛధ్వం భారతాః'

ఇతి శ్రూయమాణత్వాత్. 'భాసు యేషు రతా స్తేవై భారతా' ఇతి వ్యుత్పత్త్యాచ సాంప్రతం నానామతావలంబి నానేక దేవతోపాసకా భారతీయా స్సర్వేఽపి తద్బ్రహ్మ తేజోపాసకా ఇత్యేవ. అతఏవ శాక్తేయా ఇతి వక్తుం శక్యత్యేవ. అగ్న్యు పాసకాత్వాత్॥ శ్రు॥ అగ్ని స్సర్వా దేవతాః॥ ఇత్యుక్తత్వాచ్చ। తదాచే త్రేషు కస్యవా న్యూనత్వం కస్యవాధిక్యత్వం? సర్వం తద్బ్రహ్మశక్తిరూపత్వాత్। తథాచ కేవలం స్త్రీస్వరూపం బ్రహ్మశక్తేః। అతఏవ శ్వేతాశ్వతరోఽపనిషది- 5. అ. 10వ మంత్రే "శ్రు॥ నైవస్త్రీ న పుమా నేష నచైవాయం నపుంసకః। యద్యచ్ఛరీర మాధత్తే తేనతేనచ లక్ష్యతే॥" ఇత్యాదినా తచ్ఛక్తే స్స్వరూపం శ్రూయమాణత్వాత్। తద్బ్రహ్మశక్త్యా త్మకవస్తు ష్వేకం. 'శ్రు॥ ఉద్యంత మస్తంయంత' మితివత్. గృహీత్వా తత్ప్రతీకే బ్రహ్మదృష్ట్యా ప్రతీకోపాసనా కర్తవ్య ఇత్యేవ సిద్ధాంతః. తత్ర తత్ప్రతీకేషు యత్రకుత్రాపి సత్యత్వ న్యూనాధిక్యత్వాదృష్టి ర్నకర్తవ్యా ఇత్యేవ వ్యజ్యతే। తత్సర్వ భేదత్వమపి మాయయా మిథ్యాకల్పితత్వాత్। బ్రహ్మేతర వస్త్వభావాచ్చ। అత్రాయం దృష్టాంతః – "యథా జడ స్యాయః ఖండస్యాపి- అయఃకాంతశిలాసమీపే - చలనత్వం దృశ్యమానేపి- తత్తు అయఃకాంతశిలాశక్త్యేవ। నాఽయః ఖండశక్తిః। తథైవ మాయాయాఽపీతి సిద్ధాంతః॥

తథాఽపి శ్రుతి శ్రోతృహితైషిణీ- ఇత్యుక్త్యా తదుప బృంహణరూప స్స్మృతి పురాణేతి హాసేష్వపి - విధివాక్యదా

ర్థార్థం స్తుత్యర్థ వాదాని బహూని విద్యంతే। తద్యథా క్రతుషు-హవిస్స్వీకరణార్థ మింద్రాద్యాహ్వానే- హే ఇంద్ర! త్వమేవ సర్వోత్కృష్ట ఇతి, తథైవాగ్న్యాహ్వానేపి- యమనా ద్యాహ్వానేపి- త్వమేవ సర్వోత్కృష్ట ఇతి స్తుతిపూర్వక, తదితర నిందాపూర్వక వచనాని శ్రూయంతే. తథైవ పురాణా దిష్వపిచ తత్ర సమన్వయం కథమితిచేత్। పూర్వమీమాంసా శాస్త్రే నహి నిందా న్యాయ్యేనైవ సమన్వయః కర్తవ్య ఇత్యేవ నిర్ణీతః॥ నహి నిందా న్యాయోన్యానామ కిమితిచే దుచ్యతే. 'సూ॥ నహి నిందా నిందితుం ప్రవృత్తా అపిచ స్తుత్యం స్తోతుం ప్రవృత్త ఇత్యేవ। నహి నిందాన్యాయ్యః. పురాణాది సమన్వయమ స్యేతథైవ కర్తవ్యం। తస్మా త్తేషు తత్తన్మత సాంప్రదాయకా స్వీయ దేవతా స్తుతిమాత్ర వచనాని స్వీకృత్య మదీయేష్ట దేవతైవ శ్రేష్ఠ ఇతి తదుపాసకా వయమేవోత్కృష్టా ఇత్యజ్ఞానేన- తదితరా దేవా స్సర్వేపి నికృష్టా ఇతి వక్తుం న యుజ్యతే- అశాస్త్రీయత్వాత్। ఇత్యేతావతా॥ స్మృ॥ "బ్రహ్మసత్యం- జగన్మిథ్యా, జీవో బ్రహ్మైవ నాఽపరః॥" ఇత్యేవ నిర్ణయత్వాత్। పూర్వోక్త సిద్ధాంతస్యైవ సత్యత్వం। తద్బ్రహ్మణంచ తచ్ఛక్త్యా కల్పితనామరూప జగత్స్వరూప నిరూపణే తూపనిషచ్ఛ్రుతి రేవం శ్రూయతే॥ తథాహి-

శ్రు॥ అస్తి భాతి ప్రియం రూపం. నామ ఇ త్యంశపంచకమ్॥ ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం నామరూపాత్మకం జగత్ ॥ఇతి॥ తస్మా న్నామరూపాత్మక షణ్మతదర్శనేషు ప్రతిపాదిత దేవ

తాస్సర్వేపి సాక్షాత్పరబ్రహ్మప్రతీకా న్యేవేతి విజ్ఞాయ మోక్షార్థి తత్తత్ప్రతీక బ్రహ్మోపాసనమేవ కర్తవ్యః. ఇత్యేవ సిద్ధాంతః॥

అతఏవైతద్విషయేఽప్యుక్త మాదిశంకరభగవత్పాదైః- 'శ్లో॥ నారాయణఃపరో వ్యక్తా దండ మవ్యక్తసంభవమ్। అండమధ్యా స్త్విమే లోకా స్సప్తద్వీపా స్ససాగరాః॥ ఇతి॥ ఇత్యేత న్నిర్ణయానుసారేణ॥ శ్రీదేవ్యుపాసనమపి సమయాచార దక్షిణాచార మార్గవిధానేన- శాక్తేయ బ్రహ్మవిద్యోపాసనా రూపం కర్తవ్యమేవ. దక్షిణాఖ్య తత్సమయాచారంతు కేవలం వైదికమార్గం- అతఏవైతత్సర్వమపి తచ్ఛ్రుతిస్మృత్యుప బృంహణరూప శ్రీమ ద్దేవీభాగవతేఽపి- శ్రీదేవీగీతాసు సాక్షా త్పరదేవ్యైవ హిమవంతం ప్రత్యేతథా స్వస్వరూపోపదేశః కృతవతీ॥ తథాహి- 'శ్లో॥ అహమేవాస పూర్వంతు నాన్య త్కించి న్నగాధిప। తదాత్మరూపం చిత్సంవిత్ పరబ్రహ్మైవ నామకం। అప్రతర్క్య మనిర్దేశ్య మనౌపమ మనామయం। తస్య కాచిత్స్వతస్సిద్ధా శక్తి ర్మాయేతి విశ్రుతా। నసతీ నాసతీ సాచ నోభయాత్మా నిరోధతః। చంద్రస్య చంద్రికేవేయం మమేయం సహజాధ్రువా। కేచి త్తాం తప ఇత్యాహు స్తమః కేచి జ్జడం పరే। జ్ఞానం మాయాం ప్రధానంచ। ప్రకృతిం శక్తి మప్యహం। అవిద్యా మితరే ప్రాహు ర్వేదతత్త్వార్థచింతకాః। తస్యాం జడత్వం దృశ్యత్వాత్। జ్ఞానహీనా త్తతోఽసతీ। అవ్యాకృతం తదవ్యక్తం మాయాశబల మిత్యపి। హ్రీంకార

మంత్రవాచ్యత్వం తదాదిత్వం తదుచ్యతే। హకార స్థూల దేహస్స్యాద్రికారం సూక్ష్మదేహకం। ఈకారః కారణాత్మాసౌ హ్రీంకారోహం తురీయకం। ఇత్యాదినా॥

ఏతేన- దేవ్యైవ ప్రథమతః-పరబ్రహ్మేతి వాచ్య పరమాత్మేతి। తదభిన్న బహిరాగత తచ్ఛక్తియుత (కూటస్థ బ్రహ్మణోఽపి- బ్రహ్మపదవాచ్య ఏవేతి.) తతఃపరం అస జ్జడాత్మక ప్రాకృతశక్తి రేవాహమితి। తదా ద్యహంతు యుష్మత్ప్రత్యయరూపత్వం ఇదం। ఇత్యేవ మన్నామఇతి ప్రపంచాత్మకశక్తి రేవాహ మిత్యుక్తిం భవతి॥ అతఏవ పూర్వోపన్యాస భావం సత్యమేమేతి విజ్ఞాయతే॥

అతఏవోక్తం శ్వేతాశ్వతరోఽపనిషది-'అస్య పరిదృశ్యమానరూప ప్రపంచరూపేణ బ్రహ్మణ మేకమేవం కల్పిత కారణాత్మకమస్తు'-నామ కిం తత్కారణమితిచే దుచ్యతే 'శ్రు॥ దేవాత్మశక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢాం' ఇతి॥ తస్య శ్రీమ దాది శంకరభగవత్పాదాచార్యభాషేతు- దేవస్య ద్యోతనాత్మకస్య మాయినో మహేశ్వరస్య పరమాత్మనః। ఆత్మభూతా మస్వతంత్రాం పృథగ్భూతాం మాయాఖ్యా మిత్యేవ కారణ మిత్యస్తి. ఇత్యేత ద్వైదికసాంప్రదాయ శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస వచనభావ సర్వస్య మనుసృత్యైవ। శ్రీమ దాదిశంకరభగవత్పాదాచార్యైః సమయాచార దక్షిణాచార ఇతినామ్నా సాక్షాచ్ఛాక్తేయ శ్రీవిద్యాం ప్రతిపాదితః। తదేత చ్ఛక్తి ప్రతీక బ్రహ్మోపాసన మిత్యేవ భవతి॥ ఏతన్మార్గేతర సాంప్రదాయాణ్యేవ- శ్రీవిద్యాత్మక వామాచారా ద్యాగమతాంత్రికోక్త శాక్తేయమార్గాణీతి జ్ఞేయం। పునః అస్య సమయాచార శ్రీవిద్యాయాః। దక్షిణాచార వామాచార నామకత్వం కుత

ఇతిచే దుచ్యతే। ఉక్తంహి-శ్రీదేవీభాగవతే ఏవ। పూర్వోక్త విధయా మాయాశబలిత బ్రహ్మైవ బ్రహ్మాత్మక విశ్వవిరాట్పురుషస్వరూప ఇవాస్తి. తస్యతు శ్రీదేవీభాగవతోక్త్యా, శ్లో॥ స్త్రీరూపో వామభాగాంగో దక్షిణాంగ స్సదాశివః। 'శివ శక్త్యాత్మకం జ్ఞేయం శ్రీచక్రం శివయోర్వపుః' ఇత్యుక్తత్వాత్। శ్రీచక్రంనామ విశ్వవిరాట్స్వరూపమితి। తస్య శ్రీచక్రస్య పురుషాఖ్య దక్షిణభాగ ఏవ బ్రహ్మప్రధానత్వే నోపాసిత శ్రీవిద్యాయాః దక్షిణాచారత్వం తస్యైవ వామాంగరూప ప్రకృత్యాత్మక స్త్రీప్రధానత్వోపాసిత శ్రీవిద్యాయాఏవ వామాచారత్వ మిత్యేవోక్తం భవతి॥

తద్వామాచారాది తాంత్రికాగమోక్తాని సర్వాణ్యపి బ్రాహ్మణై రగ్రాహ్యాణీత్యుక్తం। శ్రీపద్మపురాణే- శ్లో॥ వైదికం బ్రాహ్మణానాంతు। రాజ్ఞాం వైదిక తాంత్రికం. సత్రం త్రతం వైశ్యశూద్రాణాం భ్రష్టానాం తాంత్రికం వరమితి॥ శ్రీమద్దేవీభాగవతేపి- 7 స్కంధే, 36 అధ్యాయే, 27 శ్లో॥ 'శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధాని తామసాన్యేవ సర్వశః- శ్లో॥ 1 వామం, 2 కాపాలికంచైవ, 3 కౌలకం. 4 భైరవాగమం। శివేన మోహనార్థాయ ప్రణీతో నాన్యహేతునా। 1 శైవాశ్చ, 2 వైష్ణవాశ్చైవ, 3 సౌర, 4 శాక్తా స్తథైవచ। 5 గాణాపత్యాద్యాగమాశ్చ ప్రణీతా శంకరేణతు। యో వేదధర్మ ముత్సృజ్య ధర్మమన్యం సమాచరేత్। బ్రాహ్మణై ర్నచ సంభాష్యః పంక్తిగ్రాహ్యో న చ ద్విజైః॥ ఇతి దారుకావనమునిమోహనార్థం మధ్రూపేణ శివేనైవ తథా కల్పితమితి పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వరేణై వోక్తత్వాత్॥ తా న్యగ్రాహ్యాణి వైదికై రితి జ్ఞాయతే॥ సమయాచారేతు సర్వమస్తి- కిమర్థం వామాచార

ప్రవర్తనం వైదికానాం? స్త్రీ పుం నపుంసక దేవతాత్మక సర్వ మంత్రాణ్యపి- శ్రీవిద్యాయాం షడామ్నాయే ష్వంతర్గతా న్యేవ|| శాబరాణి శతకపంచకాన్యపి- శ్రీవనదుర్గా మహా విద్యాంతర్గతాని ప్రకాశ్యంతే కిల||

పునశ్చ కాని తాని స్త్రీ, పుం, నపుంసకాఖ్యాని- శాబరాఖ్యాని మంత్రాణీతిచే దుచ్యతే|| శ్రీమద్గీర్వాణేంద్ర విరచిత ప్రపంచసారాఖ్యగ్రంథే- ఏతథా ప్రతిపాదితంహి మంత్రాంతేతు యత్ర 'హుం-ఫట్'- ఇతి విద్యంతే తాని సర్వాణి పుంలింగమంత్రాణీతి. స్వాహాంతాని స్త్రీలింగానీతి. నమ ఇత్యంతాన్యేవ నపుంసకాని మంత్రాణీతి అపి చైకదా శబరరూపధారిణా శివేనైవ- శబరీరూపధారిణీం వనదుర్గాం ప్రతి లోకోద్ధారణార్థ ముక్తాని సర్వాణి మంత్రాణ్యపి శాబ రాణీతిచ| తావన్మాత్రాణ్యేవ- బ్రాహ్మణైర్గ్రాహ్యాణీతి| శాస్త్రే ష్వస్తి త్యస్తి తద్గ్రంథే||

శ్రీ దేవీపూజాదివిషయేతు, సమయ వామాచారయో రత్యంతభేద ప్రవర్తనాస్తి. తత్కిమితిచే దుచ్యతే|| యథా- 'నారుద్రో రుద్రమర్చయే దితి|| నావిష్ణు ర్విష్ణురర్చయే' దితి పంచసాంప్రదాయపూజాస్వపి నియమోస్తి తథైవ- దేవీపూజాయామపి దేవీభూత్వా దేవీం యజే దిత్యస్తి. తద్వాక్య రహస్యార్థాఽవిజ్ఞానేన పరంపరయా వామాచారై స్స్వయం స్త్రీవేషం ధృత్వైవ- శ్రీచక్రపూజాదికం కుర్వంతి| వైదిక శ్రీవిద్యాయాం తథా న కర్తవ్యం| తత్రతు కథం దేవీభూత్వా వైదికా దేవీం యజంతీత్యుక్తే- న కేవల వేషధారణమాత్రేణ- తథాహి- ఆదౌ ఉపాసకః స్వకులోచిత స్నానసంధ్యాది కృ

త్యాని నిర్వర్త్య- దేవీప్రతీకసన్నిధి ముపవేశ్య భూశుద్ధిః భూత శుద్ధిః అంతర్మాతృకా- బహిర్మాతృకాదికం కృత్వా, మంత్రా ధీనంతు దైవత మిత్యుక్త్యా స్వీయానుష్ఠిత మంత్రేణైవ స్వస్య దేహేంద్రియాంతఃకరణకర్తారం జీవాఖ్యాత్మానం 82 విధ న్యాసైః కేవల దేవీస్వరూపం విభావ్య- తచ్ఛక్తిం శ్రీచక్రాది ప్రతీకేషు ప్రాణప్రతిష్ఠారూపేణ సంస్థాప్య కళాన్యాసాదికం కృత్వా పునః స్వయం తదుపాసక జీవభావేనైవ- చతుష్షష్ట్యుప చారై స్సంపూజ్య అంతతః పూజాంతే- తచ్ఛక్తి మాత్మ న్యారోప్య, 'అహం కేవల బ్రహ్మశక్తిరూపోఽహం' ఇతి భావ యేత్॥ ఏవం దినదినాభివృద్ధ్యా శ్రీదేవీపూజనేన భ్రమరకీట న్యాయేన ఉపాసకోఽపి స్వయం శ్రీదేవీస్వరూప ఆత్మజ్ఞాన వాన్ భవతి। తత స్తద్దేవ్యా స్స్వస్వరూపం బ్రహ్మైవేతి తథై వాత్మాన మపి పరబ్రహ్మైవేతి త్రికరణశుద్ధభావనేన సాక్షా జ్జీవబ్రహ్మైక్యరూపసాయుజ్యం లభ్యతే। అతఏ వోచ్యతే- "శ్లో॥ దేహబుద్ధ్యాతు దాసోఽస్మి, జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః। ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమేవాహ మితి మే నిశ్చితామతిః" ఇతి హనుమ దుక్తిః॥ఇత్యేతద్ద్వైదికమాత్రోపాసనామార్గస్థోపాసకా వక్ష్యంతి। నతు స్త్రీవేషధారణమాత్రేణ నదేవీ భవతి। గౌడదేశే హింసా ప్యస్తి దేవీపూజాయాం.

అయి భోః! పూర్వపక్షశాక్తేయోపాసకశాస్త్రివర్య! శ్రుతం కిల ఏతావత్పర్యంతం భవదీయోక్త పూర్వపక్ష ప్రశ్నోత్తరరూప సంభాషణం కృతం। ఇతఃపరం భవా నస్మ ద్విషయమపి అత్యంత దయయా శృణుధ్వం। 'అసూయైకా గ్రుణాన్ హంతి' ఇత్యుక్తిః స్మర। తథాహి-

* శ్రీవిద్యారామ మహాపాదుకోపాసనాదీక్షావిధిః *

యథా శాక్తేయా శ్రీవిద్యోపాసకా వయం శ్రీదేవీ మహాపాదుకాంతదీక్షాం స్వీకృతాస్మ ఇతి అస్మదీయ శ్రీరామోపాసనమపి సర్వ శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాస ప్రమాణసమన్వయపూర్వకం సాక్షాచ్ఛ్రీమచ్ఛంకరాచార్యసమ్మతపూర్వకంచేతి సంభాషణం కుర్వంతి। తథైవ కేవల వైదికైః అనాద్యా ఽపౌరుషేయ పంచోపనిషత్సు తదుపబృంహణరూప పురాణేతిహాస స్మృత్యాదిషు- శతద్వయాధికార్ష రామాయణేషుచ ప్రతిపాదిత సుప్రసిద్ధ శ్రీవిద్యారామ మహాపాదుకోపాసనాదీక్షా విధాయక పూర్వోత్తరాంగసహిత శ్రీరామదీక్షా ప్యస్తి॥ తథైవ శ్రీవిద్యా నృసింహ గోపాల త్రిపురసుందరీ మహాపాదుకా ప్యస్తీతిశ్రుతం। కింతు-అత్ర ప్రకృత మస్మదుపాసిత శ్రీవిద్యారామ మహాపాదుకదీక్షాహి ప్రస్తూయతే। ఏతత్ అస్మదాంధ్రదేశేతు కాదాచిత్కం - అస్మద్గురువర్యోఽపి ఉత్తరదేశేతు। 30 వర్షపర్యంతం స్థిత్వా గంగోత్తరీ యమునోత్తరీపర్యంతం పాదచారేణ యాత్రాం విధాయ స్వయం బ్రహ్మచారిత్వా త్తత్తన్మహనీయోపాసకానా మాశ్రిత్య ఏతదుపాసనాం విజ్ఞాయ స్వీయపరంపరాగత శ్రీదేవీమహాపాదుకాం మదీయ భావుకంప్రతి దత్త్వా మాం ప్రత్యేత ద్విద్యోపదేశం కృతవాన్। అస్మద్గురుపాదోపి అద్య సన్యాసాశ్రమత్వాత్ శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజక శ్రీరామచంద్రసరస్వతీతిలింగేన నంద్యాలప్రాంత బొల్లవరగ్రామే సర్వేశ్వరమందిరం సంస్థాప్య

తత్ మందిరే స్థిత్వా సిద్ధింగతః. తం సాక్షాత్ గురుం సంస్మృత్య శ్రీరామపాదుకాదీక్షాం వక్ష్యామి। అహంతు తద్విద్యారామ మహాపాదుకాంత దీక్షితే ప్రథమాధమః। తథాపి తచ్ఛ్రీరామచంద్ర స్స్వీయానుగ్రహాదేవ శ్రీరామాయణ సారోద్ధారాది పంచాశద్గ్రంథాని మాం నిమిత్తీకృత్య గ్రథనం కృతవాన్। ఇతివక్తుం సంతోషం జనయతి। తదాచేత్ సంక్షేపేణ తద్విద్యారామోపాసనం తస్య స్వరూపమ ప్యుచ్యతా మిత్యుక్తే తత్సంగ్రహేణ వక్ష్యామి - శ్రుణుధ్వం - తథాహి - "శ్రు॥ రమంతే యోగినోఽనంతే నిత్యానందే చిదాత్మని" ఇతి రామపదే నాసౌ పరబ్రహ్మాఽభిధీయతే। ఇత్యాది శ్రుత్యుక్త్యా తద్విద్యాప్రధానమూర్తి శ్రీరామనామకః సాక్షాత్ పరమాత్మైవ॥ ఇత్యతః పరమాత్మనః 'రాం' ఇత్యేవ నామ ఇతి॥ తత్స్వరూపాదికం కేవల సచ్చిదానందాత్మక మేవేతి; నామరూపాదికం తస్య నాస్తీతి తస్య శక్త్యైవ మాయానామికా ఇత్యమాత్రారూపా, తదాత్మికైవ ఇతి. తన్మాయాపి॥ తస్యానందరూపాత్మికా భవతీతి. తయాసహాపానన్యా ఇతి తథాపి తన్మాయాబహిర్గత పరమాత్మస్వరూపస్యైవ కూటస్థఇతిచ శ్రూయమాణత్వాత్। అతఃపూర్వం దారుమయరూపాత్. బహిర్గత అగ్నివత్। తత్సర్వకారణ భూత బహిర్గతశక్తియుతఏవ కూటస్థః ఇతిచ। తస్యతు ఇత్యేవ నామ ఇతి- తత్సర్వకారణ కారణ మభూత్॥ 'శ్రు॥ యథైవ వటబీజస్థః ప్రాకృతశ్చ మహాన్ద్రుమః। తథైవ రామబీజస్థం

జగదేత చ్చరాచర' మిత్యుక్త శ్రుత్యా తస్యకూటస్థస్య నామ 'రాం' ఇతి బీజపూర్వక రాం ఇత్యేవేతి॥ 'రాం'-పరమాత్మ శ్రీరామః కూటస్థఇతి। తథాత్ర-రాం రామః ఇత్యుక్త తత్కూటస్థ స్థానస్యైవ విద్యారామఇతి ఉపాసకానాం భావనార్థ ఇతి॥ తస్య తత్వమసీతి రామఇతి నామ। తస్య రామనామ నిర్వచ నేన పూర్వవ త్సచ్చిదానందాత్మక మాత్మానం - రాం ఇతి సాంప్రతం రామ ఇతి నామ భవతి. కింతు- "శ్రు॥ ఆద్యో 'రా' తత్పదార్థస్యా న్మకార స్త్వం పదార్థవాన్। తయోస్సం యోజన మసీత్యేవం తత్త్వవిదోవిదు" రిత్యుక్త శ్రుత్యా - కూటస్థోనామ ఏకత్వ స ద్వితీయత్వ కారణస్థానరూప పరమాత్మ మాత్ర ఏవేతి ఏతావత్పర్యంతమేవ పరమాద్వైత మితి. తస్య శక్తేరేవ తదన్యత్వరూప మూలప్రకృతి ర్నామేతి॥ అతఏవ ఉపనిష దుపబృంహణాత్మ కాధ్యాత్మరామాయణేతు - తదేవ శక్తిస్వరూపత్వా చ్ఛాక్తేయ విద్యాప్రకాశకాఽగ స్త్యేనైవ శ్లో॥ ప్రాహు ర్మాయేతి కేచన।' ఇత్యుక్తత్వా త్తత్కూట స్థైవ మాయాశబలిత్వాత్. మూలప్రకృతి రితి। అతఏవ కూటస్థపరబ్రహ్మవిద్యైవ శ్రీవిద్యారామ విద్యేతి॥ తచ్ఛక్తి ప్రధానవిద్యా శ్రీవిద్యేతి జ్ఞేయం. ఇతఃపరం భాగత్యాగ లక్షణాత్మక విజ్ఞానాద్వైతమితిచ। శ్రు॥ బ్రహ్మణో రవ్యక్తః మాయా చావిద్యాచ స్వయమేవ భవతి॥ ఇతిశ్రుత్యాచ - శ్రు॥ త త్తేజోఽసృజత్। ఇత్యుక్త తేజో రూప తన్మాయాశబలిత పరబ్రహ్మణస్యైవ। ఈశ్వరో

నామ కేవల సాక్షిరూప ఇతి॥ అవిద్యాశబలిత బ్రహ్మణ స్త్యైవ- హిరణ్యగర్భాఖ్య ప్రత్యగ్జీవ ఇతి । తయోరపి పూర్వోక్తశ్రుత్యా 'శ్రీరామ' ఇత్యేవ నామఇతి॥ తదారభ్యైవ స్త్రీపురుష విశేషత్వాత్ । తత్సర్వస్యాపి విష్ణుపురాణే-5-9-56 శ్లోకే తదారభ్య లోకేతు - యత్రయత్ర పరిదృశ్యమాన శ్లో॥ స్త్రీలింగం స్త్రీషు యచ్చిహ్నం తత్సర్వం జానకీస్మృతా । పుం నామ లాంఛితం వస్తు తత్సర్వంహి భవాన్ ప్రభో। ఇతి. పరమేశ్వరోక్త్యా తత్సర్వస్యాపి సీతారామేతి నామఇతి॥ శ్వేతాశ్వతరోపనిషది - 5అ, 10శ్లో॥ శ్రు॥ నైవస్త్రీ న పుమా నేష నచైవాయం నపుంసకః । యద్యచ్ఛరీరమాధత్తే తేనతేనచ లక్ష్యతే॥ ఇతిస్మృత్యా 'తత్ర స్త్రీపురుషాత్మకంతు శ్రు॥ ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణో రూపకల్పనా । ఇతి శ్రుత్యా తదాది బ్రహ్మణో రూపనామకల్పనం కేవల మాయావశాదేవ తదీయ అప్రాకృత తేజోరూప దేహాద్యేవ ఉపాసనార్థరూప కల్పన మాసీత్॥ తథాచ - తత్సర్వేషాం శ్రీసీతారామవిద్యేవ నామ ఇతి. సఏవ 'శ్రీరామః, పునః బృహద్బ్రహ్మసంహితాది ప్రమాణగ్రంథోక్త్యా- గోలోకాఖ్య పరమపదస్థ ఈశ్వరాంశస్య పరమపద వాసుదేవస్య తస్య స్వీయజ్ఞానశక్తిస్వరూపోస్తి తథైవ - శ్రీసీతారామ ఇత్యేవ నామఇతి. ఇత్యేతావత్పర్యంతం తేజః తతఃపద మావః. తతః పరమపదవాసుదేవాంశం నిమిత్తీకృత్య ఆపోమయనారాయణ పర్యంతం విశిష్టాద్వైతమితి. క్షీరాబ్ధిశాయినో నారాయణస్య

తదీయమూర్తిత్రయస్య చ హిరణ్యగర్భ సంకల్పాత్మస్వరూప
స్యఅన్నరూపచిజ్జడస్వరూపాత్మకస్యమూలవిశ్వవిరాడూపస్య
చతస్యాంతర్గత చరాచ రాత్మకస్య ప్రపంచస్యచతన్నిర్వాహక
బ్రహ్మవిష్ణు మహేశాది దేవతాస్వరూపస్య చాపి శ్రీ సీతా
రామ ఇత్యేవ నామ ఇతివ్యజ్యతే. అస్య విశ్వవిరాట్స్వరూప
మారభ్య ద్వైతమితి జ్ఞేయం. కిం తత్తు శ్రీ లక్ష్మీనారాయ
ణాత్మకం అన్నమయం అప్రాకృత స్థూలం అన్యథా వ్యాక
రణశాస్త్రోక్త "అ-ఇ-ఉణ్-" ఇత్యాది 16 అజంతాని
కేవల శక్తిరూపాణ్యేవేతి. తతః హ-య-వ-రట్-లణ్' ఇ
త్యాది 34 సంఖ్యాక హలంతానితు కేవల శివరూపాణీతి
తయోశ్శివ శివాక్షరసమ్మేళనేతు- అకారాది శకారాంత
పంచాశ దక్షరాణ్యభూ దితి వ్యజ్యతే॥ త దక్షరార్థవివర
ణేతు- శ్రీమదానందరామాయణే, రాజ్యకాండే, 14వ సర్గే.
శ్రీరామంప్రతి సాక్షాద్వాల్మీకినైవ- శ్లో॥ లౌకికే వైదికే
వాపి - అకారాద్యాస్తు షోడశ స్వరా స్తథైవ వర్ణాశ్చ చతు
స్త్రింశ చ్ఛభావహాః కకారాది శకారాంతా మంత్రరూపా
చ్ఛభావహాః । చరాచరాణాం సర్వేషాం యాని నామాని
తాని తే॥ ఇత్యుక్తత్వాత్ - పరదృశ్యమాన వేద, శాస్త్ర,
స్మృతి, పురాణేతిహాస, కావ్యాదిషు యద్యదక్షరా
ణ్యుక్తాని తథైవ సర్వమంత్రోపాసనాక్షరాణ్యపి శ్రీ సీతా
రామ నామకా న్యేవేతి స్మర్యమాణత్వాత్॥ స్కాందేపి-
శ్లో॥ రామో విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ త్రయోదేవాశ్చ దేవతాః ।

సీతాచ పార్వతీ లక్ష్మీ ర్వాణీ దేవాస్త్రయోపిచ॥' ఇతి తత్రై
వాధ్యాత్మ రామాయణేపి ప్రతిపాదనాచ్చ. శ్రుతిషు గాయ
త్రీవా ఇదగ్ం సర్వం న గాయత్ర్యాః పరం మంత్ర మితి ।
సర్వాత్మకత్వేనోక్త శ్రీగాయత్రీదేవతా స్వరూపత్వేన
శ్రీరామచంద్రం తస్య చారిత్రమపి - శ్రీమద్వాల్మీకి
రామాయణే చోత్తరకాండే 111 వ సర్గే — 'శ్లో॥ తద్గాయ
త్ర్యా స్స్వరూపం తద్రామాయణ మనుత్తమం ? ఇతి శ్రీమ
ద్వాల్మీకి మహర్షిణైవ శ్రీ గాయత్రీమంత్రద్రష్టేషు పరి
గణితే నైవ ఉక్తత్వాత్ - 'శ్రు॥ అథో రామా సావిత్రా
విత్యుక్త శ్రుత్యాచ - సర్వం రామమయం జగత్॥ ఇతివత్
రామఏవ వామదక్షిణభేదేన శ్రీ సీతారామత్వేన ద్విధా
దర్శనాచ్చ॥ సర్వాత్మక శ్రీమ ద్విద్యారామ మహోపాదుకో
పాసనం కృతాః ముముక్షవో మహానుభావాః స్వశిష్యై రను
గృహీతాశ్చ । ఏతత్రైవ విద్యారామమంత్రదీక్షా తథాత్వే.
న్యూనాధిక్యత్వ శబ్దప్రసంగస్య ప్రకాశఏవ న విద్యతే-
సర్వత్ర స్థితిం శ్రీసీతారామాత్మక పరబ్రహ్మ స్వరూప
మాత్రత్వాత్ । తథా సర్వాత్మక శ్రీరామపరబ్రహ్మో
పాసనంతు - శ్రీరామోపాసకాః తత్పరమాత్మానమేవ శ్రీ
రామత్వేన - శ్రీవిద్యారామ పాదుకాంతదీక్షాం కేవల
వేనోక్తమార్గే ణోపాస్యంతే - తథాకరణం తు - తదేవ
శ్రేష్ఠమితి. తదితర న్యూనత్వబుద్ధ్యా నోపాస్యంతే । తే
మహానుభావాః కింతు - శ్రీతత్త్వసంగ్రహాణ రామాయ

ణేతు పార్వతీంప్రతి పరమేశ్వరేణ - శ్లో॥ భజంతు రుద్రం కతిచిద్ధరింవా దేవీం గణేశం రవి మన్యదేవాన్ । వయం భజామః పరజీవరూప మాత్మాన మానంద మనంతరామం॥ ఇతి యథోక్తం. తథా తేషా మభిప్రాయః । తథావిధ శ్రీరామోపాసకానాం పాదరేణు మహామపి - శ్రీరామకటాక్షేణైవ శ్రీవిద్యారామమహాపాదుకాంతదీక్షాం స్వీకృత్య సాక్షాత్పరమాత్మవివ శ్రీమద్దశరథాత్మజ శ్రీరామేతి బుద్ధ్యా శ్రీరామోపాసనం యథాశక్త్యా కరోమి । వశిష్ఠోపి తద్దశరథాత్మజ శ్రీరామోపి సాక్షాన్నారాయణాఖ్య విష్ణో రవతారత్వా దప్రాకృత దివ్యమంగళ విగ్రహవత్వా దయోనిజత్వాత్తథాత్వ సీతాపతిత్వాత్ హేయగుణగహిత సర్వోత్తమ గుణయుతత్వాత్ - లోకత్రయోద్ధారకత్వాచ్చ సవవ పూర్వోక్త శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధ పరమాత్మాన మితి. మనసి విజ్ఞాయ - మాయయా మానవలక్షణ లక్షితస్య లీలాదికం సంస్మృత్యైవ. దశరథంప్రతి శ్రీరామేతి నామకరణం కారయితవాన్॥ ఇత్యేవ శ్రీరామోపాసనావిధిః ॥ తస్య శ్రీరామప్రవర్తనం శతకోటి ప్రవిస్తరం పునశ్చ శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణా ద్యార్ష రామాయణేషు ద్విశతసహస్ర సంఖ్యాకేష్వపి ప్రతిపాదితం. తద్రహస్యంతు శ్రీమ దధ్యాత్మరామాయణే - శ్రీరామహృదయే పరమేశ్వరేణ పార్వతీంప్రతి - 'రామో న గచ్ఛతి, న తిష్ఠతి, నానుశోచ త్యాకాంక్షతే । త్యజతి నో సకరోతి కించిత్ । ఆనందమూర్తి రచలః పరి

ణామహీనః మాయాగుణా ననుగతోఽపి తథా విభాతి॥ ఇత్యుక్తత్వా దస్యనామరూపాదికం సర్వం తదనన్య మాయా విలాస మేవేతి శ్రీరామస్తు కేవల సచ్చిన్మాత్రస్వరూపత్వం తు నకదాపి త్యక్తవా నిత్యేవ సిద్ధాంతత్వా త్తదుపాసనమే వాఽహంగ్రహోపాసనమేవ భవతీతి మహాత్మా మాశయః॥

తథాచేత్ - తేషు రామేషు కోవా శ్రీరామ ఇతి ఉపాసితవ్య ఇత్యుక్తే॥ యథా క్రతుర్న్యాయేన- శ్రు॥ యం యం క్రతు మధీతే తేన తేనా స్యేష్టం భవతీతి శ్రుత్యాచ- 'శ్లో॥ యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తథైవ భజామ్యహ మితి గీతాస్మృత్యాచ. యః శాస్త్రోక్త యద్విధరామ ముపాసితుం యోగ్యతాస్తి తద్విధ రామస్వరూపమేవోపాసితవ్య మిత్యేవ తత్ఫలమపి తావన్మాత్రమే వోపలభ్యతేతిచ. కిముత సర్వాత్మక శ్రీరామపరబ్రహ్మోపాసనేతు కిం వక్తవ్య మస్తి తస్యతు సంపూర్ణ జీవబ్రహ్మైక్య రూప సాయుజ్య మోక్ష మేవ లభ్యతేత్యేవ సిద్ధాంతః. పరిదృశ్యమాన ప్రపంచసృష్టిః కథ మభూ దితిచేత్ - వేదాంతేష్వేవ పంచీకరణ త్రివృత్కరణ రూపేణై వాభూదితి శ్రూయతే. పంచీకరణభూతాత్మకం సర్వేషాం విదితమేవ. కిం తు తత్పూర్వరూపాత్మకం త్రివృత్కరణమితి జ్ఞేయం. తత్తు కూటస్థ పరబ్రహ్మాది హిరణ్యగర్భపర్యంతమపి తేజోబ్రహ్మాత్మక త్రివృత్కరణే తేజోనామక జ్ఞానాత్మసృష్టిరితి. తత్రాపి సాత్త్విక సత్త్వ రూపౌ, ఈశ్వరవాసుదేవౌ ఇతి. గోలోకస్థ రామాదయో

రజోరూపా వేతిచ. సాత్త్విక తమోరూప ప్రథమజీవరూపఏవ హిరణ్యగర్భ ఇతిచ- శ్రుతం. సతు హిరణ్యగర్భఏవ. స్వతః సర్వాత్మక, స్థూలసూక్ష్మాత్మక, ఆపోమయాత్మక నారాయణ ఇతి. అన్నమయాత్మక స్థూలరూప విశ్వవిరాడ్రూప ఇతిచ త్రివృత్కరణమితి. తతః హిరణ్యగర్భస్య సంకల్పాదేవ పంచీకరణమాసీ దితి మహాత్మామాశయః. ఏతావతా కూటస్థ బ్రహ్మణస్యైవ అవ్యక్తమూలప్రకృతినామ ఇతి. ఈశ్వరపరమపద వాసుదేవ గోలోకవాసినామేవ మహదితి. హిరణ్యగర్భస్యైవ అహంకార ఇతిచ తేనైవ పంచీకరణావిర్భావ ఇతిజ్ఞేయం.

ప్రకృత మనుసరామః. ఇత్యేత త్సర్వాత్మక శ్రీరామోపాసనా వివరణార్థమేవ। శ్రీమద్రామాయణసారోద్ధారోత్తరకాండ భూమికాయాం శ్రీరామః సర్వదేవాత్మకః సాక్షాద్వేపిస్వరూపశ్చ శివస్య రూపశ్చైవే త్యుక్తే తత్కథం సర్వాధీశ శక్తే స్స్వరూపం శ్రీరామస్య భవతీతి ? భవదీయోక్తి తత్సమాధానార్థ మిదం శాస్త్రోక్త ముక్తం. భవాన్ తచ్ఛ్రుత్వాపి - తత్తైవోరరీకృత మిత్యుక్త్వాపి పునశ్చ భవతా తూష్ణీం స్థిత్వా శ్రీమన్నారాయణావతారస్య శ్రీరామస్య శివత్వం కథ మిత్యుక్తవానసి తస్యాఽపి సమాధానం తదా ఉక్తం తదనుపదమేవ అకారణేనైవ యద్వా? శాక్తేయావేశేనవా భవాన్ శివశక్త్యాత్మక శ్రీరామశ్చేత్। వయం కిముపాసిష్యా మితి. భవాన్మాం హుంకారేణ నివార్య మాంప్రతి, భవదుక్త ప్రమాణవచనాని

సర్వాణ్యపి శ్రీరామోపి దేవ్యంశ ఇత్యేవార్థే వినియుజ్యంతే
తేన శ్రీదేవ్యా స్సర్వాధిక్యతా సిద్ధాంతస్య నకాపి హాని.
రిత్యుక్త్వా మదీయ సమాధాన మనాదృత్య పూర్వవత్
పూర్వపక్షరూపేణ కృతప్రశ్న సమాధాన యథార్థ సిద్ధాంత
ప్రతిపాదనార్థ మేతత్పర్యంతోపన్యాసః కర్తవ్య మాసీత్ ।
ఇతి స్మారయామి భవంతం ఏతావతా. అహో శాక్తేయ
పూర్వపక్షిశాస్త్రివర్య ! శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్య
స్థాపిత షణ్మతేపి ఈషద్వైషమ్యేన ఏతదేవ విధయా మదీ
యోక్త మార్గేణైవ తత్తన్మతాద్వైతతత్వమేవ నిర్ణీయతే।
తద్భవా నస్మదీయ సోదరత్వా త్త్వదీయ శాక్తేయోపాసనా
మార్గమ ప్యేతథైవ సిద్ధాంతీకరణీయత్వా త్తథా శక్త్యాధిక్య
త్వోక్తి ర్నసంగచ్ఛతే త్యుక్తం. సర్వాత్మకత్వాత్ పర
మాత్మా.

ఇత్యేత న్మయోక్తోపన్యాసే యత్రకుత్రాపి శ్రీరామ
ఏవ సర్వోత్తమః తదితరా స్సామాన్యాఏవే త్యుక్త
వచన గంధస్యాపి నాస్తి కిల ! తథానోక్తం న వచ్మి. న వ
క్తవ్యం. ఉక్తం చేదపి త న్నయుజ్యతే. కుత ఇతిచేత్ ?
బ్రహ్మేతర సత్యవ స్త్వభావాత్ । మాయయా తథావిద్యత
ఇవ దర్శనాదపి తన్మిథ్యాత్వా న్నకించిదపి ప్రమాణత్వం.
తేషాన్నైవ భవతి । కిం ప్రయోజనం ? కేవల వాచాడంబర
కంఠశోషణ వాక్యవ్యయేనేతి॥ ఇతఃపరం భవానపి, శివ
శక్త్యభిన్నత్వా స్సాక్షా త్పరబ్రహ్మరూపత్వా త్తచ్ఛక్తి

ప్రతీక బ్రహ్మోపాసనమేవ కురుధ్వ మితి సోదరత్వాపే ష్ణ్యా వక్ష్యామి । న పూర్వపక్ష సిద్ధాంతవైఖరీ మార్గః శేషేణ ।. తథాచ స్వస్థచిత్తో భవేతి గ్రంథవిస్తరభయా దితో విరమ్యతే.

ఇత్యేతద్విజ్ఞానసర్వస్వమపి— కేవల శ్రీరామచంద్ర స్వరూపాఽస్మ త్సద్గురు ప్రసాదఏవ — మన్నిమిత్తేన బహిరాగతఇతి విజ్ఞాతం మయా॥

కుత ఇతిచేత్? శ్లో॥ యథా ఘటశ్చ కలశో కుంభశ్చైకార్థవాచకాః । తథా మంత్రో దేవతాశ్చ గురుశ్చైకార్థ వాచకాః— ఇత్యుక్తత్వాత్॥ తథాచ తత్సద్గురుదత్త మంత్ర సిద్ధిరపి॥— శ్లో॥ ఉపదేశస్యసామర్థ్యాత్ శ్రీగురోశ్చ ప్రసాదతః । మంత్రప్రభావా ద్భక్త్యాచ మంత్రసిద్ధిః ప్రజాయతే॥ ఇతి నిర్ణయాశ్చ॥ 'మంతారం త్రాయతఇతి మంత్ర' ఇత్యుక్త్యా తత్ర కేవల మంత్రా ప్రయత్నమేవ ప్రధానమితి వ్యజ్యతే. తన్మంత్రాస్తు సప్తకోటి సంఖ్యకాః॥ తథాపి—తాని సర్వాణ్యపి శ్రీరామమంత్రేఏవ - విలీయ విద్యంతే - ఇతి శ్రుతిషు ప్రతిపాదనమస్తి.

యథార్థతః కర్మయోగ భక్త్యుపాసనాని సర్వాణ్యపి పురుషతంత్రాణ్యేవ. కేవల పుణ్యలోక ప్రాప్తి కారణాని తే. కింతు— బ్రహ్మజ్ఞానమేవ సాధానేంద్రియ సహాకార యుక్తమపి— కేవల వస్తుతంత్రత్వాత్ కేవల కైవల్యమోక్ష

సాధనం భవతి. అతఏవోక్తం - శ్రుతిషు 'జ్ఞానాదేవతు కైవల్యం'; 'తరతి శోక మాత్మవిత్'; 'తమేవం విదిత్వాఽతి మృత్యుమేతి'; 'నాన్యః పంథా విద్యతేఽయనాయ'- ఇత్యాదినా । కించ - తత్కర్మోపాసనాన్యపి - యదేవ విద్యయా కరోతి । తదేవ వీర్యవత్తరం భవతీతి. శ్రుత్యా వస్తుతంత్ర పూర్వకం కృతంచేత్. కేవల ముక్తిసాధనాత్మక జ్ఞాన దాయకం భవతి. నోచేత్ యథా క్రతుర్న్యాయేన సామాన్య ఫలప్రాప్తిరేవ భవతి. యథా క్రతుర్న్యాయోనామ కిమితి చేత్- ఉచ్యతే - 'శ్రు॥ యథాక్రతు రస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి । తదేత త్ప్రేత్యచ భవతి ॥ ఇత్యేవ తస్య భాష్యం క్రతుర్నామ సంకల్పో ధ్యానమితి భావః॥ ఇతి నామ రూపాదికం సర్వమపి బ్రహ్మణి కల్పనామాత్రత్వాత్ । తత్సామాన్యమేవ తద్యథా - బాలైః పరిశుద్ధే రూపరహితే వ్యోమ్ని - తలమలినత్వాది పరికల్పితోఽపి తత్తలమలినత్వ విశిష్టం వ్యోమ నభవతి. తథాపి. తత్ప్రదేశసూచకమాత్రం తద్భవతి కిల. తస్మాత్- కర్మ యోగ భక్త్యుపాసనాన్యపిన నిష్ప్రయోజనం।. తథాపి - తానితు - 'శ్రు॥ యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవ' తీతి శ్రుత్యా జగద్గురు శ్రీమదాదిశంకరభగవత్పాదైః సారాఖ్యసమయ దక్షిణాచారమార్గేణైవ, శాక్తేయాఖ్య శక్తిప్రతీక బ్రహ్మ విద్యామార్గ మనుగృహీతవాన్। అతఏవ శ్రీదేవీమాహాత్మ్యే

ప్రతిపాదక- శ్రీదేవీభాగవతేఽపి గర్భగీతాసు- శ్లో॥ నానా శాస్త్రం పఠేల్లోకే నానాదేవా న్ప్రపూజయేత్ । ఆత్మ జ్ఞానం వినా పార్థ సర్వకర్మ నిరర్థక' మితి ఉక్తం ఇత్యే' ద్విధమేవ షణ్మతా న్యపి సాక్షా చ్ఛంకర భగవత్పాదై స్థాపితవాన్॥ తదేవ లక్ష్యాత్మక స్కాందపురాణ దేవీసంహి తాంతర్గత శ్రీ త్రిపురా రహస్యేఽపి ఇత్థం స్మరతి 'శ్లో॥ వైదికం వైష్ణవం శాక్తం శైవం పాశుపతం తథా। గాణాపత్యం చ సౌరంచ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానమేవహి॥ ఇతి సిద్ధాంతితం ఏత ద్గ్రంథస్య శ్రీనివాసపండితీయ వ్యాఖ్యానమ ప్యస్తి ఏతద్రహ స్యంతు సాక్షా త్పరశురామేణ హేమమాడంప్రతి ఉపది ష్టమ్। పునశ్చ తద్గ్రంథే ఏవ॥- శ్లో॥ సర్వకర్తాఽస్వతంత్రశ్చ యచ్ఛక్త్యా నియతం జగత్. తం విష్ణుమాహుః కేచిద్వై శివ మన్యే గణేశ్వరం। ఈశ్వరోహి జగజ్జాల ప్రళయోత్పాదకో భవేత్। సవిష్ణు స్సశివో ధాతా గణేశో శక్తిరేవహి। సఏవ సర్వథా సర్వస్సర్వైరపి నిరూపితః॥ ఇత్యస్తి. తస్మాత్- అతః పూర్వం పరమాత్మ స్వరూపేణ స్థితమపి యేనకేనాపి కార ణేన బహిర్గత తచ్ఛక్తియుతపరమాత్మాన మేవహి కూటస్థ ఇతి నామ్నా సర్వత్ర ప్రథితమస్తి. ఇత్థంసర్వగ్రంథేష్వపి తస్యశక్తేః కేవలాఽస్వతంత్రత్వాత్తు కూటస్థసహితోపన్యాస ఏవ కర్తవ్యమితి వ్యజ్యతే చ- కేవల అసదాత్మకశక్తిమాపత్వాత్ సదాత్మకయుత శక్త్యుపాసితవ్య మితి సిద్ధాంతః.

తదేవోక్తం - ముక్తికోపనిషత్సు -. శ్రు। అఖండ

సచ్చిచ్చిదరూప మద్వయం, నిరంజనం నిర్మలజ్యోతిభావం।
అనామరూపం కృతరూప మవ్యయం శ్రీరామ మాత్మాన
మహం భజామి॥ ఇతి శ్రుతం. సాక్షాచ్ఛ్రీశంకర భగవత్పా
దాచార్యోఽపి శ్రీరామతత్వం నామరూపాత్మక సగుణ
నిర్గుణాత్మక మితి నిర్ణీతమేవ మచ్యుతాష్టకే అనుగృహీత
వాన్. తథాహి - శ్లో॥ అచ్యుతం కేశవం రామ నారాయణం
కృష్ణ దామోదరం వాసుదేవం హరిం। శ్రీధరం మాధవం
గోపికావల్లభం జానకీనాయకం రామచంద్రం భజే॥ ఇతి.
శ్రీరామభుజంగప్రయాత స్తోత్రేతు - విశుద్ధం సచ్చిదానంద
రూపం గుణాధార మాధారహీనం వరేణ్యం। మహాంతం
విభాంతం గుహాంతం గుణాంతం సుఖాంతం స్వయం రామ
ధామ ప్రపద్యే॥ ఇతిచ. శ్లో॥ హరేరామ సీతాపతే రావణారే
ఖరారే మురారే సురారేప రేతి। లపంతం నయంతం సదా
కాలమేవం సమాలోకయా లోకయాఽశేషబంధో॥ ఇతిచ
శ్రీరామతత్వం సగుణ నిర్గుణాత్మక మితి. అపహ్నవవిధయా
నిరూపితః తదేవ వేదాంతనిర్ణయః అపహ్నవో నామ మహో
పనిషత్సు 5 అధ్యాయే - శ్రు॥ మరుభూమౌ జలం సర్వం
మరుభూమాత్రమేవహి॥ ఇతి శ్రూయతే

తస్మాద్గమను స్మృత్యైవ సర్వోపనిషత్తాత్పర్యగ్రంథ
కర్తాఽపి తత్తదుపనిషదాదౌ తత్తాత్పర్యభావం శ్రీరామ
తత్వార్థత్వే నైవం ప్రకటితవాన్॥ తథాహి -
శ్లో॥ యోగైశ్వర్యంచ కైవల్యం జాయతే యత్ప్రసాదతః.

తద్వైష్ణవం యోగతత్వం రామచంద్రపదం భజే॥ ఇతి,
శ్లో॥ ద్వైతాఽసంభవవిజ్ఞాన సంసిద్ధాఽద్వయతారకం।
తారకబ్రహ్మేతిగీతం వందే శ్రీరామవైభవమ్॥ ఇతి.
శ్లో॥ సర్వోపప్లవసంసిద్ధబ్రహ్మసూత్రతయోజ్జ్వలం।పదం
శ్రీరామతత్వంతు స్వమాత్రమితి భావయే॥ ఇతి.
శ్లో॥సౌభాగ్య కైవల్య లక్ష్మీ విద్యావేద్యసుఖాకృతీ। త్రిపా
న్నారాయణానందం రామచంద్రపదం భజే॥ ఇతిచ.

న చైతావన్మాత్రం. శ్రీ దేవీతత్వాత్మక శ్రీవిద్యా
ప్రతిపాదిత శ్రీ శక్త్యాత్మక వస్త్వపి। శ్రీ రామాత్మకత్వే
నైవ ప్రతిపాదితః॥ తథాహి - శ్లో॥ స్వాఽవిద్యాపద తత్కా-
ర్యం శ్రీచక్రోఽపరి భాసురం। బిందురూపం శివాకారం
రామచంద్రపదం భజే॥ ఇతి. శ్లో॥ సావిత్ర్యుపనిషద్వేద్య
చిత్సావిత్రి పదోజ్జ్వలం। ప్రతియోగి వినిర్ముక్తం రామ
చంద్రపదం భజే॥ ఇత్యుక్త్వా అంతతః శ్లో॥ 'బ్రహ్మాధిపం
బ్రహ్మణోఽపి యత్ర విశ్రాంతి మాప్నుయాత్। తదఖండ
సుఖాకారం రామచంద్రపదం భజే॥ ఇతి హిరణ్యగర్భ
తత్వాదికమపి తస్యవిశ్రాంతిస్థానాత్మక బ్రహ్మమపి శ్రీరామ
త్వేనైవ సిద్ధాంతీకృతవాన్। అతఏవోపనిషత్స్వపి సర్వా
త్మక శ్రీరామతారకమంత్ర మాహాత్మ్యమేవం శ్రూయతే।
శ్రీరామతారక షడక్షరమహామంత్ర మాహాత్మ్యశ్రుతిః.
షడక్షరస్య మాహాత్మ్యం శివో జానాతి తత్వరః। ప్రణవత్వా
త్సదా ధ్యేయో యతీనాంచ విశేషత, రామమంత్రార్థ

విజ్ఞానీ జీవన్ముక్తో నసంశయః. సదా రామోహ మస్మీతి తత్త్వతః ప్రవదంతియే న తే సంసారిణోఽనూనం రామఏవ న సంశయః. సర్వమంత్రేష్వనాయాస ఫలదోఽయం షడక్షరః మంత్రరాజ ఇతి శ్రుతి శ్రావయిత్వా తన్మంత్రానుష్ఠానఫలమ ప్యేవం నిర్దిశతి. తథాహి - శ్రు॥ బ్రహ్మహత్యా సహస్రాణి జ్ఞానాజ్ఞాన కృతానిచ। స్వర్ణ స్తేయ సురాపాన గురుతల్పాయుతానిచ। కోటికోటిసహస్రాణి ఉపపాతకజాన్యపి. సర్వాణ్యాపి ప్రణశ్యంతి రామమంత్రానుకీర్తనాత్। భూతప్రేతపిశాచాద్యాః కూశ్మాండగ్రహరాక్షసాః దూరాదేవ ప్రధావంతి రామమంత్రజపాత్ క్షణాత్॥ ఇతి నిర్ణీతః శ్రుతిరేవ.

11. శ్రీరామమంత్రస్య సర్వమంత్రాత్మకతా నిరూపణమ్.

అతఏవోక్తం. శ్రీరామః ఆదిత్యాంబికా విష్ణుగణనాథ మహేశ్వర స్వరూపఇతి - తేషాం సర్వేషాం మంత్రాదపి శ్రీరామమంత్రమేవ కోటి కోట్యధిక ఫలదాయక మితి చోక్తం. తన్మంత్రా స్సప్తకోటీతి విదితమేవ సర్వేషాం. తత్రాపి పూర్వం మహర్షయో మంత్రద్రష్టారః లోకానామైహికాముష్మిక ఫలలాభార్థం సర్వమంత్రానుష్ఠానం కృత్వా తత్ఫల మనుభూయ శిష్యాణా ముపదిశ్య తన్మంత్ర సర్వస్వ సారంభూతే మంత్రద్వయ మేవేతిచ నిర్ణీతాః. తే కే ఇత్యాకాంక్షాయాం ప్రథమం శివపంచాక్షర మహామంత్ర ఇతి -

ద్వితీయం నారాయణాష్టాక్షర మహామంత్ర ఇతిచ - విజ్ఞాయ తయో ర్నారాయణాష్టాక్షర్యాం జీవభూతం "రా" ఇత్య క్షరం - తథైవ శివపంచాక్షర్యాం జీవభూతం "మః" ఇత్యు క్తో ఉపనిషన్నిర్ణీత్య మాగరీ కృత్య "రామః" ఇత్యుక్త ద్వ్యక్షరమంత్రఏవ తారక మితి విజ్ఞాయానుష్ఠానం కృత్వా ఫలమన్ భూత్వా శిష్యోపదేశ పరంపర యాస్మదీయ సద్గృశానా మప్యనుగృహీతా ఇతి విజ్ఞాయతే కతఇతిచే దుచ్యతే. నారా యణాష్టాక్షరేతు "రా" ఇత్యక్షరం విహాయోచ్చారణే నమో నాయణాయ ఇత్యేవ భవతి. తేన మోక్షార్థంనేతి తం నమ ఇత్యుక్త మర్థం ప్రతీయతే। తథైవ శివపంచాక్షరేపి "మః" - ఇత్యక్షరం వినా న శివాయేత్యుక్తం భవతి। తదాచ మంగళప్రదో నభవతీ త్యర్థో ఉవగమ్యతే-అత స్తయో ర్మంత్రయోః ప్రధానభూతే - "రా - మః" ఇత్యక్షర ద్వయేతి సిధ్యతి - తదాచ రామోనామ హరిహరాత్మకఇతి సప్తకోటి మహామంత్ర సారవత్వాచ్చ - సకల పాపహరణ పూర్వక ఐహికాముష్మిక ఫలదఇతి సిద్ధాంతితం భవతి. అత ఏవ శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యైరపి - 'శ్లో॥ రామ స్మరణా దన్య దుపాయో నహి పశ్యామో భవతరణే' - ఇత్యనుగృహీతః. తథాచ శ్రీరామతారకమంత్రఇతి తన్నా మధేయ మభూత్॥ తత్పునః సగుణ నిర్గుణ సర్వాత్మకత్వం భవతి.

12. భక్తిమార్గ శ్రీరామోపాసనమ్

అపిచ - ఉపాసనారూపతయా తదేవ భక్తిమార్గే అధికార ప్రధానతయా ప్రతిపాద్యతే। భక్తిమార్గేఽపి భవతరణార్థే ఏకాదశభూమికా ప్రతిపాదితాః ॥ తథాహి - శ్లో॥ (1) ప్రథమం మహాతాం సేవా, (2) తద్దయా పాత్రతా తతః । (3) శ్రద్ధా తేషాంతు ధర్మేషు, (4) తతో హరిగుణశ్రుతిః, (5) అతోరత్యంకురోత్పత్తిః (6) స్వరూపాధిగతి స్తతః, (7) ప్రేమవృద్ధిః పరానందే, (8) తస్యాథస్ఫురణం తతః, (9) భగవద్ధర్మనిష్ఠాఽతః (10) స్వస్మిన్ తద్గుణశాలితా, (11) ప్రమోదః పరమాకాష్ఠాః కథితా భక్తిభూమయః ఇతి॥ పునశ్చతద్భక్తిమార్గాఅపినవవిధాః. తథాహి- శ్లో॥1.శ్రవణం 2. కీర్తనం, 3. విష్ణోస్స్మరణం, 4. పాదసేవనం, 5. అర్చనం, 6. వందనం, 7. దాస్యం, 8. సఖ్యం, 9. ఆత్మనివేదనం - ఇతి ప్రతిపాద్య తత్తన్మార్గావలంబినాం నామాన్యపి కథితాన్యత్రైవ పురాణేషు - శ్లో॥ 1 కథాశ్రుతేః పరీక్షిచ్చ, 2. కథాగానాచ్చ నారదః, 3. నామస్మృతేశ్చ ప్రహ్లాదో, 4. గరుత్మాన్ వందనేనచ।, 5. పాదసేవేన సౌమిత్రిః 6. అంబరీషోఽర్చనేన చ, 7 దాస్యేచహనుమాన్ 8.బద్ధసఖ్యేనతు ధనంజయః, 9. ఆత్మార్పణేన గోప్యశ్చ క్రమాన్ముక్తిముపాగతా । ఇతి. ఇత్యేత త్సర్వవిధభక్తాః చతుర్విధ ఇత్యుక్తం

భగవద్గీతాసు శ్రీకృష్ణపరమాత్మనా - తథాహి - శ్లో॥ చతుర్విధా భజంతే మాం నరాస్సుకృతినోర్జున । 1 ఆర్తో, 2. జిజ్ఞాసుః 3 అర్థార్థీ, 4. జ్ఞానీచ భరతర్షభ ఇతి॥ తన్మార్గచతుష్టయానుసారిణామపి నామశ్శివరణేతు॥ పురాణోక్త్యాః - శ్లో॥ ఆర్తభక్తో గజేంద్రస్తు జిజ్ఞాసుర్నార ఏవచ । అర్థార్థీ ద్రౌపదీ ప్రోక్తా, జ్ఞానీ జనక ఏవహి॥ ఇత్యతః శాస్త్రోక్త భక్తిమార్గేణాఽపి శ్రీరామానుగ్రహం సాధయితుం శక్యమితి గమ్యతే॥ శ్రీరామ స్సర్వదేవాత్మకత్వాత్॥

—

13. శ్రీ రామావతార ప్రాశస్త్యమ్

అన్యచ్చ - భగవ దనంతావతారేషు శ్రీరామావతారస్యైవ ముఖ్యత్వేన శ్రుతిస్మృత్యాదిషు ప్రతిపాదనం కిమర్థ మితిచే దుచ్యతే। అవతార ముఖ్యప్రయోజనం కేవల ధర్మసంస్థాపన మేవేతి. అతఏవోక్తం. శ్రీమద్భగవద్గీతాసు స్వయమేవ భగవతా శ్రీకృష్ణేన - శ్లో॥ యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత। అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం॥ ఇతి. తేష్వనంతావతారేషు ఏకవింశతిరేవ విశిష్టా ఇత్యుక్తం. శ్రీమద్భాగవతే తేష్వపి దశావతారా ప్రసిద్ధా ఇతి పురాణాంతరేషు ప్రతిపాదితాః. తత్రాపి కేచిత్ పూర్ణావతారాః. అన్యే అంశావతారాః ఇతరే అంశాంశావతారాః. అంతతః ఆవేశావతారాఅపి సంతి. పూర్ణావతారా శ్చత్వారః - 1. త్రివిక్రమ, 2. నారసింహ, 3. శ్రీరామ, 4. శ్రీకృష్ణ నామ ఇతి. శంఖస్మృతౌ త్రీణ్యేవేత్యుచ్యతే॥ తథాహి - శ్లో॥ దీపాద్దీపఇవోత్పన్నా జగతో రక్షణాయతే। నృసింహ రామకృష్ణేషు షాడ్గుణ్యం పరిపూరితం ఇతి తేష్వపి ప్రథమ స్త్రివిక్రమో బలిమోహనార్థ ప్రధాన కారణాత్. ద్వితీయో నారసింహోఽపి కేవల క్రోధప్రధానత్వాత్। అంతిమశ్రీకృష్ణోపి అనంతలీలా ప్రధానాత్మకత్వా జ్జగన్మోహన విగ్రహత్వాచ్చ। తేషు తృతీయ శ్రీరామచంద్రఏవ కేవల సాత్త్విక మాయామానుష విగ్రహత్వేపి ప్రధానః. ధర్మనాశనపూర్వకం ధర్మస్థాపనార్థమేవ

అవతార కారణాత్ ॥ ధర్మస్వరూపత్వా న్ముఖ్య ఇతి భక్త భాగవత శిష్టపండిత బృందానాం సిద్ధాంతాభిప్రాయః. అత ఏవోచ్యతే – శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే - "శ్లో॥ రామో విగ్రహవాన్ ధర్మః." ఇతి "రాక్షసప్రకృతియుక్త మారీచ వచనేన" పునశ్చ తత్రైవ. "శ్లో॥ చాతుర్వర్ణ్యంచ లోకే ఽస్మిన్ స్వే స్వే ధర్మే నియోక్ష్య"తీతి పరమభాగవత నారదేన. వాలినం ప్రతి శ్రీరామస్స్వయమేవ. "శ్లో॥ విధి వృూ మ్మృషిభిస్తుల్యాం కేవలం ధర్మమాస్థిత" మితి. ఇతరత్ర "శ్లో॥ రామో ద్వి న్నాభిభాషతేతి శ్రీరామ ఏవ స్స్వయం. శపథ పూర్వ ముక్తత్వాచ్చ॥ పునః– శ్లో॥ ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యదీతి॥ ఇంద్రజి ద్వధార్థం శ్రీ లక్ష్మణ ప్రతిజ్ఞావచనాత్॥ పునశ్చ- శ్లో॥ త్వం లోకానాం పరో ధర్మ ఇతి॥ శ్లో॥ యస్మి న్న చలతే ధర్మ ఇతి॥ శ్రీశుక బ్రహ్మవాక్యేనచ శ్రీ రామ స్సాక్షాద్ధర్మస్వరూప ఇత్యుక్తం భవతి. అతఏ వోచ్యతే. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే శ్లో॥ 'రామో రామో రామ' ఇతి ప్రజానా మభవ త్కథాః। రామభూతం జగత్సర్వం రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ఇతి యుద్ధకాండేచ. అయోధ్యాకాండేపి 50 సర్గే శ్రీరామస్యా రణ్యవాస గమనానంతరం దశరథంప్రతి సుమంత్రః –. శ్లో॥ విషయే తే మహారాజ రామవ్యసనకర్శితాః। అపివృక్షాః పరిమ్లానాః స పుష్పాంకుర కోరకా ఇతి॥ కిమేతేన శ్రీరామ ఏవోచ్యతే । కిమితిచేత్ ॥ తత్రైవ 63 సర్గే 7 శ్లోకే గుహ

లాఘవ మద్రాన మారంభే కర్మణాం ఫలం। దోషంవా యో నజానాతి స బాల ఇతి హోచ్యతే॥ ఇతి. శ్లో॥ మద్విధావా పితుః పుత్రః సుహృదోవా భవద్విధ ఇతి - లక్ష్మణం ప్రతి- పునశ్చ. శ్లో॥ న సర్వే భ్రాతర స్తాత భవంతి భరతోపమా. ఇతిచ. అన్యచ్చ యథా శ్రీమద్భాగవతే విష్ణుదేవేన దుర్వాససంప్రతి ప్రయుక్తస్య చక్రస్య యథా అనివార్యత్వం ప్రథితం. తథా కాకాసుర విషయేఽభిమంత్రితస్య తృణలేశ స్యాఽపి అనివార్యత్వ శ్రవణేన శ్రీరామచంద్రస్య వీర్యమపి సుప్రసిద్ధం.

పునశ్చాయోధ్యాకాండేతు భగవత్పారతంత్ర్యత్వా ద్విశా శత్రుఘ్నం భరత లక్ష్మణాభ్యాం మాతాపితు ర్వృద్ధో ద్యమ కథాశ్రవణాచ్చ. శ్లో॥ తేషాం కేతురివ జ్యేష్ఠో రామో రతికరః పితుః। ఇత్యాద్యుక్త వక్తవ్యానేక వచనాచ్చ. శ్రీ రామావతారస్తు కేవలం ధర్మోద్ధాపనపూర్వక సాధూద్ధర్మ సంస్థాపనార్థమే వోపయుక్తత్వాచ్చ శ్రీరామావతార ఏవ సర్వోత్తమ ఇత్యురరీ క్రియతే. నచ తావన్మాత్రం శ్రీరామ నామస్యాఽపి తారకత్వేన సంసారార్ణవ తారకత్వాచ్చ. పంచోపనిషత్సు పరబ్రహ్మేతి ప్రతిపాదనాచ్చ. శ్రీరామావ తార సర్వాత్మక ఇతి వక్తుం శక్యతే విశేషతః. శ్రీ రామా వతా రావిర్భావకాలే అవతారమధ్యే ప్యంతే అవతార పరివర్తనకాలే చ తదర్థానాం స్వస్య విరాడూపప్రదర్శనా త్సర్వోత్కృష్టం సర్వసిద్ధాంతమేవ భవతీతి.

14. శ్రీరామ స్త్వారణ్యవాసకాలే న మాంసభక్షణం కృతవాన్,

అథ సాంప్రత మస్మిన్ శ్రీరామ ధర్మగుణకృత్య విషయకోపన్యాసః ప్రశ్నప్రతివచన రూపేణ క్రియతే। ఉపన్యాసో నామ వక్తృహృదయస్థ విషయజాతం సర్వమపి శ్రోతృజన హృదయేషు నిక్షేపణమేవ అతఏవ॥ ఉపసమీపే న్యస్యత ఇత్యుపన్యాస ఇత్యుచ్యతే. త త్పంచవిధం.

శ్లో॥ విషయో విశయశ్చైవ పూర్వపక్ష స్తథోత్తరం। సిద్ధాంత ఇతి. తత్రాద్యం విషయం తూ క్తమేవహ। తదేవ శ్రీరామచంద్రస్య సద్గుణధర్మకృత్య వివరణ మితి. ద్వితీయంతు విశయోనామ సంశయ ఇత్యర్థః॥ తదేవేత్థం ప్రతిపాద్యతే॥ తథాహి- అత్రాయం సందేహః తత్కిమితి చేత్ ? ఉచ్యతే రఘువంశ క్షత్రియోత్తమస్య శ్రీరామచంద్రస్యాఽపి అయోధ్యాయాం స్వీయ దివ్య సౌధాంతర నివాస కాలేహి స్వకులోచితధర్మ పర్వకాల మాంసభక్షణ మస్త్యేవ ఖలు. తత్తు స్మృతిసర్వార్థసారే- శ్లో॥ క్షత్రియాణాం హి యో దృష్టో విధిస్తమపి మేశృణు వీర్యేణోపార్జితం మాంసం తథా ఖాద న్నదుష్యతి ఇత్యుక్తత్వాత్. తథాపి సతు పిత్రాజ్ఞయా త్వరణ్యవాస చతుర్దశవార్షిక దీక్షాధర్మ నిర్వహణ కాలేపి యదా కదావా అంతతః ఆపద్ధర్మ మనుసృత్యాపి మాంసభక్షణం కృతవాన్వా? నవేతి ? విశయః. తృతీయంతు తత్రాయం పూర్వఃపక్షః. రామాయణార్థ సారవిదా తర్క

శాస్త్రిణా ఏతద్విధయా పూర్వపక్షః నిరూపితమ్ । తత్కథ మితిచేత్ ? ఉచ్యతే. తథాహి - అయి భోః, పూర్వపక్ష శాస్త్రివర్య ! భవాన రామాయణ తాత్పర్యార్థ వివేకినాం మాదృశానాం శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే అయోధ్యాకాండాదౌ విద్యమాన శ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా శ్రీరామస్యారణ్యవాసే ప్రతిదినం మాంసభక్షణం న కృతవానేవ । తథాపి తత్ర తత్ర ఆరణ్యవాసదీక్షాసమయేతి మాంసభక్షణం కృతవానేతి జ్ఞాయతే। తత్సత్యమేవ । న తత్ర ద్వాపరః. తథాపి భవాన్ చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణార్థ తత్త్వవిదః సంపూర్ణ శ్రీరామపాదుకాదీక్షారూప శ్రీరామోపాసకజనానుమతశ్చ ! అతఏవ భవానేవ స్వయం శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణేతు అయోధ్యాకాండాదిషు సందేహార్థస్ఫురణ శ్లోకా నుదాహృత్య అస్మత్కృత పూర్వపక్షానుసారేణ సమాధానం కృత్వా సిద్ధాంతం కుర్వంతు ఇతి సహసాష్టాంగ నమస్కారపూర్వకం ప్రార్థయామః । ఇత్యుక్తవంతః తచ్ఛ్రుత్వాహమపి శ్రీ విజయవాడ చిత్రకూటాశ్రమస్థ సాంగసపరివార శ్రీరామచంద్రం నమస్కృత్య తత్ప్రేరణయా చతుర్థ సమాధానపూర్వక పంచమసప్రమాణ ముత్తరీ క్రియతే.

అయి భోః ! నానామతావలంబినోపి పరిగృహీత శ్రీరామభక్త్యాగ్రేసరాః శ్రోతారః పూర్వపక్షశాస్త్రీ మహాశయశ్చ అవధత్త మద్వచనే । దత్తశ్రవసి మద్వచసి. సువిదిత తథ్యమేవ యుష్మాకం రామాయణంతు - భారతీయానాం

సర్వేషా మాబాలగోపాలపర్యంతం అవగతమేవ. తథాపి పూర్వపక్షశాస్త్రికృత పూర్వపక్షస్య సమాధాన ముచ్యతే। శృణుధ్వం। శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణస్య శ్లోకాని సర్వాణి ఉపక్రమోపసంహారాది శాస్త్రోక్త నియమపూర్వకం తేషాం శ్లోకానాం రహస్యార్థం సాక్షా ద్రామాయణ తత్వార్థవిద సద్గురుసేవాం కృత్వా, విదిత్వా వక్ష్యామి। శ్రీరామః స్వీయ చతుర్దశవర్షీయారణ్యావాసదీక్షాపరిసమాప్తిమధ్యే అయోధ్యా కాండేవా తథైవారణ్యకాండేవా శ్రీరామోపి మాంసభక్షణం కృతవానితి స్ఫురణం తత్ర తత్ర దృశ్యతే విమర్శ కానాం. తథాపి తత్తచ్ఛ్లోక యాథార్థ్య తత్వార్థవిమర్శనేన శ్రీరామో మాంసభక్షణంవా అంతతః తత్స్పర్శనమపి వా న కృతవా నిత్యేవార్థః ఘంటాఘోషేణ ఉత్కంఠతః వక్తవ్యమేవ స్యాత్। తత్కథమితి చేతో శ్రూయతాం.

చతుర్థపూర్వపక్షస్య సమాధానం - శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే అయోధ్యాకాండే 20 సర్గే, 29 శ్లోకే తత్పూర్వం శ్రీరామచంద్రః - 'రామో ద్విర్నాభిభాషతే' ఇతి రామత్వ లక్షణలక్షిత బిరుదాంకితః స్వయం సీతాలక్ష్మణ సహితః స్వీయజననీభూత కౌసల్యాదేవిసన్నిధౌ ఏత ద్విధయా సత్ప్రమాణ మారణ్యవాసదీక్షాయాం భావిస్వీయ ప్రవర్తన ముక్తవాన్। తథాహి॥- అయోధ్యాకాండే " శ్లో॥ చతుర్దశహి వర్షాణి వత్స్యామి విజనే వనే। కందమూలఫలై ర్జీవన్ హిత్వా మునివదామిషమ్॥ " ఇతి ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా

సత్యవాక్యధురీణ శ్రీరామచంద్రః సీతాలక్ష్మణసహితః అరణ్యవాసార్థం గతవాన్ । తథావిధ శ్రీరామచంద్రః దీక్షామధ్యే తథా మాంసభక్షణం కుతో క్రియతే? తథా న కృతవా నేతి సిద్ధాంతః॥ తథాపి మహానుభావాః శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణ వ్యాఖ్యాన కర్తారః ఏతచ్ఛ్లోకస్య యథా తథా లిఖ్యంతు । తత్ఖండన మండనే నాహం సమర్థః కింతు – శాస్త్రేషు అప్రకృతవచనాని వికల్ప్య స్వీయ వాగ్ధోరణీరూపేణ వక్తవ్య మనుచితం । తథాహి – “ రూఢిర్యోగ మపహరతి ” ఇత్యుక్త ప్రమాణమపి స్వాక ర్తవ్యమేవ। కింతు- తద్గ్రంథే ప్రకరణే యత్ర యత్ర పూర్వోత్తర విరోధరూప రూఢివచనస్యాపి నిరాకృత్య యోగాద్యర్థం ఆశ్రయణీయ మేవ ఇత్యేవ న్యాయశాస్త్రసిద్ధాంతః । తథాహి – మేదినీ కోశే – 460 పుటే “రాఘవః” ఇత్యుక్త శబ్దస్య సముద్ర ఇతి మహామత్స్య ఇతి రఘువంశజాతస్యాపి అర్థః ఇత్యస్తి. తథైవ పూర్వోత్తరగ్రంథ అవిరోధేన తదర్థమేవ వక్తవ్యం కిల । తథాచ భోః పూర్వపక్షిశాస్త్రివర్య! భవాన్ మదీయ అభిప్రాయమేవ ఉచ్యతా మితి – ఉక్తత్వాత్ – మదభిప్రా యస్తు గురూపసదనేహం యథా శ్రుతవానస్మి. తావన్మాత్ర ఏవ శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయా వక్ష్యా మి సావధానేన శ్రుణుధ్వం – తథాహి – సాక్షా చ్ఛ్రీరామచంద్ర స్వరూప సద్గుణ ధర్మప్రవర్తనాది విషయేషు – శ్రీమద్వాల్మీకిరామా

యణేఏవ "రామో విగ్రహవాన్ ధర్మః" ఇతి॥ 'శ్లో॥ చాతుర్వర్ణ్యంచ లోకేస్మిన్ స్వేస్వే ధర్మే నియోక్ష్యతి॥' శ్లో॥ అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన। ఇత్యాద్యనృతవచన రాహిత్యాది సద్గుణ ధర్మత్వ వర్ణనపరాణి వాక్యాని పరశ్శతా న్యుపలభ్యంతే కిల। కిం బహునా - శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణం నామ శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిణా "శ్లో॥ కోన్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే గుణవానితి" సాక్షాన్నారదం ప్రతి ప్రశ్నే తస్యోత్తరరూపం నారదేన "శ్లో॥ ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రామోనామ జనైశ్శ్రుతః। సచ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానందవర్ధనః॥" ఇత్యుక్త్వా కేవల తదీయ సద్గుణ వివరణరూప కథాసహిత గ్రంథఏవఖలు! తథావిధ సర్వ సద్గుణ సత్యవాగ్ధురీణ శ్రీరామచంద్రశ్చాపి 'శ్లో॥ పితు శ్శతగుణం మాతే త్యుక్తస్వమాతృ కౌసల్యాదేవీసన్నిధౌ। ప్రతిజ్ఞాత స్వీయప్రతిజ్ఞాం విహాయ ఆరణ్యవాసకాలేపి కథం మాంసభక్షణం కరిష్యతి?' తస్మాచ్ఛ్రీరామస్యారణ్యవాస కాలే న కదాపి మాంసభక్షణం కృతవా నిత్యేవ సిద్ధాంతః.

నను - అథ పూర్వపక్షః - తథాచేత్ - శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణాయోధ్యాకాండేఏవ 52సర్గే, 102శ్లోకే- ఆరణ్యవాసాయ అయోధ్యాతో నిర్గమన మారభ్య తృతీయ దివసే మహదరణ్యే శ్రీమ ద్భరద్వాజాశ్రమ గమనమార్గే సాయంకాలేతు'శ్లో॥తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్। వరాహ మృశ్యం పృషతం మహారురుం। ఆదాయ మేధ్యం

త్వరితౌ బుభుక్షితౌ । వాసాయ కాలే యయతు ర్వనస్పతిం।' ఇతిస్పష్టతయా మాంసాహారం కృతవంతఇత్యుక్త శ్లోకస్య కావాగతి రితిచేదుచ్యతే - సిద్ధాంతినా - రామాయణగ్రంథ స్వరూపపూర్వకం. తథాహి - శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణంతు సాక్షాద్వేదఏవేతి పూర్వమేవ ప్రతిపాదితం కిల ? అత స్తత్రస్థ వాక్యార్థాని సర్వాణ్యపి వేదఇవ శ్రీమద్రామాయణతత్వార్థకోవిద సద్గురుపండిత ముఖాదేవ జ్ఞాతవ్యం. న స్వీయ పాండిత్యవిశేషేణ-తస్మా త్తత్ర శ్రీరామ లక్ష్మణౌ మాంసభక్షణం కృతా విత్యర్థస్ఫురణవాక్యానాం పూర్వోత్తర గ్రంథావిరోధేన ధాతూనా మనేకార్థత్వాత్. ధాత్వర్థ నైఘంటిక పర్యాయవచనార్థ ధ్వన్యర్థ భావార్థ మను సృత్య కథంసమన్వయార్థం వక్తవ్యమితి పృష్ట్వా వృద్ధానుసర ణేనైవ వేదితవ్యం తాదృశాః పండితాః సాంప్రతం ప్రసారిత కలికాలేపి బహవస్సంత్యేవ- తథాపి ఇదానీంతన సాధారణ పండితాదనినశ్చ న తేషా మనుసరంతి. కింతు స్వీయగృహాగతా నేవ పృచ్ఛంతి. తేపి స్వీయాభిమతార్థమేవ వక్ష్యంతి శృణ్వంతి చ. అతఏవోచ్యతే - శ్లో॥ "ఆ కంఠజలమగ్నోపి శ్వా లిహ త్యేవ జిహ్వయా త్యేభాణక వచనం । తాదృశాః వేత్తార స్సర్వజ్ఞాః పండితాస్తు కేవలస్వోదరపూరణార్థంసర్వత్ర నసం చరన్తి. తస్మా త్తేషాం సన్నిధింగత్వా- గీతా శ్లో॥ -"తద్విద్ధి ప్రణిపా తేనపరిప్రశ్నేన సేవయేత్యుక్త్వాసంప్రార్థనేనతు గీ. శ్లో॥ ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానిన స్తత్వదర్శినః॥' ఇతివ దుపది

శంత్యేవ. తేన – శ్లో॥ అప్రాప్యంనామ నేహాస్తి ధీరస్య వ్యవసాయినః॥ ఇతివత్ తదర్థం జ్ఞాతుం శక్యతే। అహ మిదానీం తథా విదితార్థేషు యథామతి వక్ష్యామి శృణుధ్వం –

లోకేషు– శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణాఖ్య మహాకావ్య గ్రంథంతు న సర్వసాధారణగ్రంథరూపం॥ కింతు–శ్లో॥ కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం॥ ఇతి॥ శ్లో॥ పరం కవీనా మాధార మిత్యుక్త్యాచ తత్పూర్వానుక్త కావ్య లక్షణోపదేశ లక్షణలక్షితం॥ తస్మాత్కావ్యదర్శాదయో గ్రంథాః – తన్మూలకా ఏవేతి వ్యజ్యతే. అత సద్వినా సంపూర్ణ కావ్య జ్ఞానం తదితర శాస్త్ర ప్రావీణ్యబలేన న కేనాపి తదర్థం వక్తుం శక్యతే॥ ప్రాయశః తత్రస్థ శ్లోకాస్సర్వేపి వేదాంగోక్త ఛందో లక్షణ వాక్య పూర్ణరూపాః। వాక్యంనామ శబ్దమయం కిల॥ శబ్దోనామ ద్రవ్యమితి మీమాంసకాః, గుణమితి నైయాయికాః వక్ష్యంతి. యద్వా తథావా భవతు. గ్రంథస్థ శ్లోకానాం తాత్పర్యార్థ నిర్ణయేషు– 1. శబ్దశక్తిః, 2. అర్థశక్తిః 3. లక్షణాశక్తిః, 4. వ్యంజక, 5. గౌణాది శక్తిరీత్యావా భాట్ట ప్రభాకరోక్తా న్యనుసృత్య. 1. చక్రికాపత్తి, 2. అన్యోన్యాశ్రయాది దోషరహితం – అంతతః 1 రూఢ్యావా 2. ధ్వన్యావా 3. వ్యంజక, 4. ఉపచార, విషయావా. తత్తత్ప్రకరణేషు. ఉపక్రమోఽపసంహారాది భావ మనుసృత్య – వక్తవ్యమేవ. న తావన్మాత్రేణ। 1. అనుకార, 2. అపదేశ, 3. నిర్దేశ, 4. సంజ్ఞా, 5. ఇంగిత, 6. అవార్యాద్యభినయ భేదేనాప్యర్థభేదో జాయతే తత్రశబ్దానాం తత్ర తావతు శబ్దస్య

కేవల సహకారమాత్ర ఏవోపయుజ్యతే - కింతు వ్యంజకత్వమేవ తత్ర శరణ్యం భవతి.

తేషు లక్షణా న్యనేకాని సంతి. లక్షణానామ ఆరోపిత శబ్దవ్యాపారమేవ "సాంతరార్థనిష్ఠ వ్యాపారఏవ - లక్షణా ఇత్యుక్తత్వాత్ । తత్కథమితిచే దుచ్యతే- 'విషం భుంక్ష్వ' ఇత్యుక్తశబ్దస్య శత్రుగృహే విషప్రాయ మన్నాదికం భుంక్ష్వ ఇత్యేవార్థః. తత్తు కేవల విషప్రాయ ఇత్యుక్తత్వాత్॥ నిషేధస్యైవార్థః జహత్స్వార్థేతు స్వార్థం హిత్వా భావార్థ ఏవ గ్రాహ్యః॥ తద్యథా - గ్రామం నామ సంగీతశాస్త్రేతు స్వర సందోహ ఇత్యేవార్థః॥ తథైవ జహదజహత్స్వార్థేతు శ్లో॥ అంశభేద ముపాదాయ జహాతి న జహాతిచ శబ్దస్వార్థం యది జహదజహత్స్వార్థలక్షణ మిత్యుక్తత్వాత్॥ సింహో మాణవకః - అగ్ని రధీతే ఇత్యత్ర తదుపచార లక్షణేతి భాట్టమతే. ప్రభాకరమతేతు - పదప్రయోగ రహితేనాపి వాక్యతాత్పర్యం యత్ర భవతి త దభిధా గౌణీత్యుక్తం॥ తద్ గౌణ లక్షణానామ వాక్య తాత్పర్య జ్ఞానానంతరమేవ పదప్రయోజనా జ్ఞానమేవ॥ వాక్యార్థో సస్క్రియాయామైవ-సవ్యాపారో వ్యంజనం భవే దిత్యుక్తత్వాత్॥ శ్లో॥ అర్థోఽపి వ్యంజక స్తత్ర సహకారితయామతః॥ ఇత్యుక్తత్వాచ్చ॥ జీవనం-ప్రాణం - జలం బాడబః (వాలినం ప్రతి) తారాపతిః ఇతివత్ ... కుపితో గరుడధ్వజః - ఇతి వాక్యస్య దేవాలయ ధ్వజ స్తంభే శ్రీమహావిష్ణౌ చ తాత్పర్యత్వాత్. తస్మాదర్థ కిమూలక ధ్వన్యర్థే శబ్దస్య కేవల సహకారమాత్రమే వోపయు

జ్యతే॥ శ్లో॥ వక్తృబోద్ధవ్య వాక్యానాం వాచ్య వాచ్యార్థ సన్నిధేః। ప్రస్తావదేశకాలాద్యై ర్వైశిష్ట్యాదిః ప్రతిభాజుషాం॥ ఇత్యుక్తత్వాత్॥ తత్ర శబ్దస్తు కేవల సహకారమాత్రమేవేతి వ్యజ్యతే। తథాచ వ్యంజకమేవ వినా శబ్దస్వార్థం ప్రత్యక్షాది ప్రమాణ ప్రోక్తాదీనాం వ్యంజకత్వమేవ శరణ్యం భవతీతి కావ్యప్రకాశకారకారైర్యుక్తం। తస్మా దత్ర శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణేతు ఏతదర్థ స్వరూప దర్శనార్థమేవ విపరీతార్థబోధక పదవాక్య ప్రయోగస్యాపి దృశ్యంతే। తత్ర తత్ర కుత్రచి ల్లింగభేదేనోక్తాపి నార్థభేదః. తద్యథా ఇతిచేత్ - మిత్రం దృశ్యతాం. మిత్రో దృశ్యత సా నాసికా- సఘ్రాణ ఇత్యాదినా. కుత్రచిత్- స్వరభేదేనాపి అర్థభేదో భవతి తద్యథా ఇతిచే దుక్తం కిల శ్రుతిష్వేవ శ్రు॥ యదబ్రవీత్స్వాహేంద్ర శత్రుర్వర్ధస్వేతి తస్మాదస్యేంద్ర శ్శత్రు రభవదభవత్॥ ఇతి తత్రస్థ ఇకారస్య ఉదాత్తత్వే బహువ్రీహ్యర్థో ఽభవదితి॥

తథాచే ద్వ్యంజనా ద్వ్యాపారాయత్తార్థః కథ మితి చే దుచ్యతే. శృణుధ్వం. శ్రీరామచంద్రమహాప్రస్తావే శ్లో॥ అత్యర్జున యశోరాశిః కృత సంరక్తతర్పణః। ఏకవీరోఽప తాపశ్చ రామో జయతి రాఘవః॥ ఇతి పరశురామప్రతీతి ప్రస్తావ శ్లోకస్యాపి శ్రీరామచంద్రపరత్వేన వ్యంజనా వ్యాపృత్యా అర్థో ఉచ్యతే॥ కేవల సంయోగప్రకరణాది వశేనైవ॥ తథాహి. అత్యర్జున యశోరాశిః = శ్రీరామచంద్రస్తు అతిధవళయశోరాశి రిత్యర్థః (యశోరాశి ర్యస్య యశః

ఇతి విగ్రహః) కృతసంరక్షతర్పణః = సంరక్తానాం స్వస్మిన్ భక్తానాం సమనుగ్రహం తర్పణం ప్రదానం యేన కృతస్స ఏవ శ్రీరామచంద్ర ఇత్యర్థః. (తత్ర) సమ్యక్త్వం యథా శాస్త్ర మిత్యర్థః ఏకవీరః = ఏకే ముఖ్యాన్య కేవలా ఇత్యుక్తత్వాత్। జగదేకవీర శ్శ్రీరామో ఏక ఏవ నాన్య ఇత్యర్థః. పరశురామేణ రాఘవత్వే విశేషానుతాపః పరదుఃఖాసహనత్వమేవ శ్రీరామస్య లక్షణం కిల తథావిధ శ్శ్రీరామో రాజతి - విరాజతే శోభతే ఇత్యర్థః॥ ఏకవ్యః తత్ప్రశంసా ప్రకరణమస్యాస వచనత్వాత్. తస్మాత్ శ్రీరామాయణార్థ ప్రవచన శాస్త్రీవర్యాణాం కావ్యలక్షణ పాండిత్య పరిశీలనార్థమేవ తత్ర తత్రైతద్వ్యవహారో క్తవాన్ తథాత్వాత్ తత్రైవ వక్తవ్యం -

తథాహి - అత్రత్య మృగశబ్దస్య న కేవల కురంగ నామకపశు రిత్యర్థః కింతు మృగ్యతే మునివరైరితి మృగ ఇత్యుక్తత్వాత్. మృగతి చేషణే ఇతి ధాతోశ్చ కేవల కందమూల ఇత్యేవార్థః. తత్కంద నామాక్షర వివరణార్థేతు మదనపాలనిఘంటుగ్రంథే తద్రూప శబ్దకౌస్తుభాఖ్య నిఘంటుగ్రంథేచ "శ్లో॥ మృగః పశౌ కురంగే చ గజేచ గజకందకే॥" ఇతి సుస్పష్టతయా చోక్తత్వాత్. గజకంద ఇత్యేవార్థః. సత్యం తథాచేత్ - తత్రైవ మృగశబ్దమనుసృత్య సువ్యక్తతరోక్త వరాహ మృగశ్చ పృషత మహారురు మితి పశుపర్యాయ శబ్దోక్త్యా ప్రతిపాదితానాం వాక్యానామపి కోవా ధ్వన్యర్థ ఇతిచేత్

దుచ్యతే. వరాహో నామ- వరం శ్రేష్ఠం హంతీతి వరాహః॥ తథా చ- హన హింసాగత్యోః ఇతి ధాతోః తత్కంద స్యాతి స్థూలత్వాత్. తత్రైకదేశం ఛిత్వానీత మేధ్యద్రవ్యరూపం న మానయాః సంచితం భవతి. తదహన్యుపయోగ మాత్ర మేవ స్వీకుర్వంతి (ఇదానీం బారాబర్స) ఇత్యుక్త కంద మూల ఇత్యర్థః మేదినీకోశేఽపి 805పుటే "శ్లో॥ వరాహ స్సూకరే విష్ణౌ మునౌ భేదేఽద్రిముస్తయోః॥ ఇత్యుక్తత్వాచ్చ. తథా చ ద్వితీయస్య ఋశ్యంనామ ఋయత్రి వసంతీతి ఋశ్యం ఇత్యుక్తత్వాత్- తత్కందస్తు తద్వనేష్వేవ లభ్యతే. నేతరత్రే త్యర్థః. అన్యచ్చ పృషతో ఇత్యత్రాపి పృషతాః బిందవః- ఇత్యు క్తత్వాత్. తత్కందేషు తత్రతత్ర వర్ణాంతర లాంఛనాని విద్యంతే. తత్కంద ఏవేతి మహారురు మిత్యత్రాపి మహాంతం రుతం శబ్దం కరోతీతి మహారురు మిత్యుక్తత్వాత్. తత్కం దస్తు (ఛేదనకాలే ఫెళఫెళేతి పెండలాఖ్య కందవత్) శబ్ద ముత్పాదయత ఏవేతి తథా చ- తథావిధ కందచతుష్టయ మపి స్వనికట ఏవ పూర్వం దశరథానీత ఖనిత్రచర్మావృత పిటక ద్వయసాధనే విద్యమానత్వాత్. తత్ర నిక్షిప్యానీయ కాష్ఠా గ్నినా తప్తం కృత్వా హుత్వా చ దినత్రయా దారభ్య భోజ నాభావాత్. అత్యాతురేణ భుక్తవంతా విత్యర్థః. అతఏవ వాల్మీకిరామాయణేషు తత్స్ఫురణత్వేపి న తత్రపశుప్రసక్తిర్వా మాంసప్రసక్తిశ్చ. తథావిధ కందమూల భక్షణం కృత్వా సాయంసమయాత్పూర్వ నిద్రార్థం తే త్రయః వృక్షమూల ముపా శ్రితా నిద్రితా శ్చేత్యర్థః॥

అత ఏవాఽధ్యాత్మరామాయణేప్యేవం తద్ఘటేఏవ 6వ సర్గే, 27వ శ్లో॥ తతో మేధ్యం మృగం హత్వా పక్త్వా హుత్వాచ తే త్రయః । భుక్త్వా వృక్షతలే సుప్త్వా సుఖమావసతాం నిశాం॥ ఇతి వాల్మీకిరామాయణేపి స్థలాంతరోక్త పక్వహోమాదిక మపి 'గ్రామం గచ్ఛన్ తృణం స్పృశతీతి' గుణోపసంహారరూపేణ తదీయ కృత్యం వివృతవ్యా. అత్రోక్త వస్తుచతుష్టయమపి కందమూలాదిద్రవ్యమేవేతి విజ్ఞానార్థ మత్ర మృగ ఇత్యేవ వచనేనోక్తం తద్గ్రాహ్యమేవ భవతి-కుత ఇతిచేత్- శ్రీరామచంద్రస్తు పాకయాజిత్వాత్॥వినాలక్ష్మణ వత్స్వాయం పత్నీసహితత్వాచ్చ । వైశ్వదేవస్యావశ్యకత్వాచ్చ । పక్వాన్న కందమూలఫల జలైరపి శాస్త్రోక్త్యా వైశ్వదేవ నిర్వహణస్యావశ్యకత్వాచ్చ. పునశ్చ వైశ్వదేవార్థం న మాంసద్రవ్యాన్వారవిధానాచ్చ-తత్ర శ్రీరామస్తు హుతశేషకందమూలాదికమేవ స్వీకృతవానేవేతి న మాంసభక్షణం కృతవానిత్యేవ సిద్ధాంతః॥

ఇత్యేతత్సిద్ధాంతవిపరీతార్థమప్రోక్తంచేత్ - తత్పరేహ్ని ప్రాతఃకాలే శ్రీరామచంద్రోపి సతీసోదరసమేతో భరద్వాజాశ్రమం ప్రవిశ్య, తం మునిం ప్రతి- సత్య సంధ శ్రీరామఏవ''శ్లో॥ ధర్మమేవాచరిష్యామః కందమూలఫలాశినః'' ఇతి విస్పష్టం కంఠరవేణ వక్తుం న శక్యతే ఖలు! అతః- పూర్వోత్తరవచన విరోధాత్, మృగాది పర్యాయశబ్దై

రుక్త కేవల కందమూలాన్యేవ శ్రీరామో భక్షితవానితి। తత్ర పశుమాంస శబ్దప్రసక్తి రేవ నాస్తీతి శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణస్యేతి సిద్ధాంతః. నన్వేతచ్ఛ్లోకస్థ మృగశబ్దస్య తదితర వరాహాదిశబ్దానామపివినా పశుత్వం కేవల కందమూల పరావేవేత్యుక్తంచే దపి పునస్తత్ర వాయోధ్యాకాండేత్యయోధ్యా నిర్గమన మారభ్య పంచమేహ్ని శ్రీమద్వాల్మీక్యాశ్రమరూప చిత్రకూటాశ్రమ సమీపే శ్రీమద్వాల్మీక్యాజ్ఞయా స్వీయా వాసార్థం నిర్మిత నూతన పర్ణశాలా బలిప్రదానార్థ ద్రవ్యసంచయేతు లక్ష్మణంప్రతి శ్రీరామేణైవోక్తం 56 సర్గే, 20 శ్లో॥ ఐణేయం మాంస మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం మృగం హత్వానయ క్షిప్రం లక్ష్మణేహ శుభేక్షణేత్యుక్త శ్లోకస్య తదనుపదమేవ 26వ శ్లోకే తద్బలిప్రదానార్థ మానీత శ్రీరామేణోక్త లక్షణే నానీత ద్రవ్యవివరణేతు "శ్లో॥ సలక్ష్మణః కృష్ణమృగం హత్వా మేధ్యం ప్రతాపవాన్" ఇత్యుక్తవచనస్యచ తదనంతర లక్ష్మణకృత్యే తస్మిన్నేవశ్లోకే -"అథ చిక్షేప సౌమిత్రి స్సమిద్ధే జాతవేదసి తత్తు పక్వం సమాజ్ఞాయ "నిష్టప్తం ఛిన్నశోణితం" ఇత్యుక్త శ్లోకస్థ ఛిన్నశోణితమితి శబ్దస్యచ తదనంతరం 56 సర్గే, 28 వ శ్లోకేతు లక్ష్మణః శ్రీరామంప్రతి తన్మృగమానీయ స్వకృత్య నివేదనే "శ్లో॥ అయం కృష్ణ స్సమస్తాంగ శ్శృతః కృష్ణమృగో మయా। దేవతాం దేవ సంకాశ యజస్వ కుశలోహ్యసి॥" ఇత్యుక్త శ్లోకస్థ సమస్తాంగ పదస్యాపి- కేవల పశుత్వలక్షణ లక్షిత తన్మృగశబ్దస్యాపి

కేవల కందమూలాఖ్యా దన్నమేనేతి వక్తుం న కేనాపి శక్యతే. అథవా భవానపి పశ్చాత్ మృగమాంసాదికమానీయ తత్తు కేవల వైశ్వదేవ విష్ణ్వాది పంచదేవతా పూజనార్థ ముపయుజ్య తద్విహాయ శ్రీరామస్తు కేవల కంద మూలాదిక మేవ భక్షితవానితి వక్తుం నోచితం॥ ధర్మశాస్త్రే తత్తు వైశ్వ దేవార్థం న మాంస ముపయుజ్యేతేతి వైశ్వదేవ దేవతా నివేదితాన్నమేవ భోక్తవ్యమితి నిరూపణాత్॥ యద్వా పున శ్చాత్ర వినా కృష్ణమృగం తదితర కందమూల ఫలానయన తద్భోజన వచనప్రసక్తే రభావాచ్చ। యథార్థతః తత్ర వనవాసే శ్రీరామోపి మాంసభక్షణంకృతవానేవేతివక్తవ్యం కిల? అత్ర భవతా కిముచ్యతే? ఇతి పృష్టే. సిద్ధాంతినాపి కించి త్పూర్వోద్యం క్రియతే॥

అయి భోః! పూర్వపక్ష రామాయణ శాస్త్రివర్య! భవానపి పండిత ఏవఖలు! తథాపి శాస్త్రీయ పూర్వాచార పరాయణశ్చ శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ స్వరూపవిజ్ఞాన తత్త్వజ్ఞ ఏవ తస్మాత్త్వామహం తత్ప్రదానిమేవ తత్ర సమన్వయం కథమితి భవంతమేవ పృచ్ఛామి॥ ఉపక్రమోపసంహారాది విరోధేన తన్మధ్యస్థ పశుమాంసస్ఫురణ వచనానాం యథా తథావా యోగ గౌణ రూఢ్యావా తదర్థం వక్తవ్య మితి ఖలు శాస్త్రనిర్ణయః। గౌణప్రయోగేషు కూలం పిపతిషదిత్యాపి వక్తు ముచితమేవ। అగ్నిత్వప్తాయఃఖండేన దహనమాసీ దిత్యు క్తమపి అయఃఖండాశ్రిత అగ్నినైవ దహన మాసీదితి. నత్వయఃఖండేనేతి వక్తు ముచితమేవ॥ ఇత్యాది గౌణశాస్త్ర

నిర్ణయ ప్రకారేణ సమస్యయార్థం వదధ్వం. అహమపి శ్రుత్వా ఆనందమగ్నో భవామి. ఇత్యుక్తే సిద్ధాంతినా॥ పూర్వపక్షశాస్త్రిణా నమస్కారపూర్వకం ఏవం సమాధీయతే॥

తథాహ- తథా వక్తుం నాహం సమర్థః। కింతు- కేవల పూర్వపక్షమాత్రమేవ కర్తుం శక్నోమీత్యుక్తే తత్సిద్ధాంతినా ఆక్షిప్యతే - త దేతద్వచన మసాంప్రదాయం న శాస్త్రీయ వాదమర్యాదా। యస్తు స్వయంకృత పూర్వపక్షం సిద్ధాంతీకర్తుం సమర్థో భవతి - స ఏవ పూర్వపక్షకరణాధికారీ నోచే త్తూష్ణీం శ్రోతవ్య ఏవ కిల. త దనాదృత్య కేవల జల్ప వితండ త్వేన పూర్వపక్షమాత్రం కృతంచేత్ కేనవా॥ కేవల శాస్త్రమర్యాదజ్ఞేన సిద్ధాంతినా సమాధీయతే ఇత్యుక్తేషు పునః పూర్వపక్షశాస్త్రీ వక్తు మారభ్యతే॥

అహో! సిద్ధాంతిశాస్త్రివర్య! మదీయసాహసం క్షమ్యతాం. భవాన్ శ్రీరామోపాసకః అతో భవానేవే కేనాపి వక్తుం సమర్థ ఇతి పృచ్ఛామి - అతఏవ సిద్ధాంతముచ్యతాం. నాహం పూర్వపక్షవాదీ. కింతు కేవలం జిజ్ఞాసయైవం పృచ్ఛామి. పునరపి పృచ్ఛామి సమాధాన ముక్త్వా మాం శాధీత్యుక్తే సిద్ధాంతినా తత్సమాధానపూర్వక సిద్ధాంత ముచ్యతే. తథాహ॥ అయిభోః శాస్త్రివర్య! ఏతాదృగ్విధా శ్లోకాస్తు శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణాఖ్యామృతసాగరే హిమఘన పాషాణ సదృశా శ్చానేకాస్సంత్యేవ గ్రంథ గ్రంథి సదృశాః తథైవ శ్రీమన్మహాభారతే ప్యేతద్విధాః

శ్లోకాః భారతపాషాణాః ఇతి 108 సంఖ్యాకా సుప్రసిద్ధాస్సంతి॥ అతశ్చైషాం వాక్యానాం ధాత్వర్థ ధ్వన్యర్థ భావార్థ నైఘంటిక పర్యాయపదార్థోక్త్యాఽపి ప్రధాన గ్రంథోక్తోపక్రమోపసంహార నిర్ణయావిరుద్ధతయా శాస్త్రానుసరణేనైవ వక్తవ్యం. నాన్యథా ఏతదేవ "మహాజనో యేన గత స్స పంథాః" ఇతి మహాజన గృహీత సాంప్రదాయః తథాత్వాదహమపి యథా గురుముఖా ద్విదితవానస్మి. తథా శ్రీరామచంద్రప్రేరణయా యథామతి సమాధాన ముక్త్వా సిద్ధాంతీక్రియతే॥

తథాహి - పూర్వపక్షోదా వృక్త శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణాయోధ్యాకాండే 56 సర్గే, 26 శ్లోకస్థ శ్లో॥ ఐణేయం మాంస మాహృత్య శాలాం యక్ష్యామహే వయం। మృగం హత్వానయ క్షిప్రం-ఇత్యత్ర ఐణేయ మృగపదయో రేకవాక్యత్వాత్। మృగశబ్దస్య గజకంద ఇత్యేవార్థ ఇతి పూర్వమేవ నిర్ణీతత్వాత్ తత్పునరత్ర నచోచ్యతే॥ కంతు- తన్మాంస ముద్ధృత్య ఇతి వాక్యస్థ మాంసశబ్దస్యాపి న పశోర్మాంస మిత్యర్థః కుతఇతిచేత్। మన్యతే బలకరమితి మాంస మిత్యుక్తత్వాత్ తత్కంద మధ్యస్థ బలకరభాగే నైవ శాలాం యక్ష్యామహేత్యర్థః అత ఏవోచ్యతే॥ ధాన్యేష్వపి బలకరభాగస్యాం మాంసకృత్ ఇతి॥ హత్వా ఇత్యుక్తపదస్యాపి ఛిత్వా ఇత్యేవార్థ ఇత్యపి పూర్వమేవోక్తం. కృష్ణ మృగమితివాక్యస్యాపి తత్కందోపరిస్థ నీలవర్ణ త్వాగిత్యేవార్థః. అతఏవ మేదినీకోశే 71 పుట, శ్లో॥ త్వక్ స్త్రీ చర్మణి

వల్కేచ గూఢ త్వచి విశేషత ఇతి తదజకందస్తు లక్ష్మణః కేవల కాష్ఠాగ్నినా పక్వీకరణా దత్యంతశీలత్వం భవతి. తేన తత్పక్వం సమాజ్ఞయా సీతయా నిత్యర్థః కింతు తద్వాక్య మధ్యస్థ ఛిన్నశోణిత మిత్యుక్త వాక్యస్యాఽపి న కేవల పశు రక్తమిత్యర్థః కింతు - శోణిత్ప్రవర్ణ గత్యో రితి ధాతోః తత్కందస్థ రక్తవర్ణ రూప ద్రవ ఇత్యేవార్థః నచాత్ర కంద మూలేషు యత్రకుత్రాపి రక్తద్రవం విద్యతేతి వక్తవ్యం, సర్వేషాం విదిత ఆంగ్లభాషాయాం "బీట్ రూట్" ఇత్యుక్త కందే సర్వత్ర తదేవ దర్శనాత్. తదనంతరం 56 సర్గే, 28 శ్లోకే లక్ష్మణ వచనేతు "అయం కృష్ణ స్సమస్తాంగ శ్శృతః కృష్ణమృగో మయా" ఇత్యుక్త శ్లోకస్థ సమస్తాంగ ఇత్యుక్త వాక్యస్యాఽపి న మృగసంబంధ శిరఃపాదపుచ్ఛా ద్యుక్త సమస్తాంగయుత కాష్ఠాగ్నితప్త కేవల పశు రిత్యర్థః॥ (వ్యు) సమ్యగ్భవతి చాంగాని యేన సః స సమస్తాంగ ఇత్యుక్త త్వాత్. తదజకందస్యావయవభూత సూక్ష్మపార్శ్వ కంద తనూమ్లాది సమస్తాంగ ఇత్యేవార్థః తత్కందస్య మూల భాగేన కిం ప్రయోజన మితిచేత్? తేష్వపి భక్షణీయద్రవ్య మస్తీతి॥ అతఏవ కందం మూలం ఆహత్య కందమూలే ఇత్యుచ్యతే॥ తత్సమస్తకందమపి లక్ష్మణః కేవల కాష్ఠాగ్ని నైవ తప్త్వా పక్వమభూ దితి విజ్ఞాయ ఆనీయ శ్రీరామ చంద్రం దృష్ట్వా ఏతత్కంద మేతద్విధినాఽఽసీతయా నస్మి. హే దేవసంకాశ! భవాన్ తత్కృత్య నిర్వహణే కుశలోఽసి తస్మా దేతత్ కందమూలేనైవ దేవతాం యజస్వే త్యుక్త

వాన్. అత్రత్య కాష్ఠాగ్నినా పక్వమభూ దిత్యనేనవచనేనైవ మయోక్త కందమూల ఇత్యేవార్థ స్సమీచీనః. తద్గజకంద ఏవ న పశురిత్యాపి సువ్యక్తంభవతి. మృగాదీనాం కాష్ఠాగ్ని పాకవిషయే సందిహానైః వినాత్రోక్త ధాత్వర్థాది విచారం కేవల పశుమాంస పాచకానాం సన్నిధిం గత్వా పృష్ట్వాచ తద్రహస్యం విదంత్వి త్యభ్యర్థయే అహమపి తథైవ జ్ఞాతవా నస్మి నోచే న్మాదృశానాం తద్రహస్యం కథం జ్ఞాతుం శక్యతే? తద్రహస్యం కిమితిచేత్ ? ఉచ్యతే లోకేతు యత్ర కుత్రాపి పశవః వినా శిరోభాగం కాష్ఠాగ్నినా తప్త మాత్రేణ వక్తుం న కేనాపి శక్యతే। తద్విధాన మన్యదేవ. కింతు - తత్తు కేవల పక్షి మత్స్యానాం విషయః ఇత్యతః తత్రోక్త మృగ భాసశబ్దైః పశుత్వస్ఫోరకవాక్యానాం సర్వే షామపి కేవల కందమూలా ఏవేత్యేవ సిద్ధాంతః తథాచ తత్ర నూతనపర్ణశాల బలిప్రదానాదికం సర్వమపి కంద మూలై రేవ నివర్తితా. ఇత్యేవ శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణ హృదయం.

అత ఏవోచ్యతే పూర్వోక్త లక్ష్మణానీత ద్రవ్యే ణైవ నూతన పర్ణశాలాబలిప్రదాన వివరణే తచ్ఛోభా నంతరమేవ శ్రీరామచంద్రస్తు 5' సర్గే, 31 శ్లోకే వైశ్వ దేవబలిం కృత్వా రౌద్రం వైష్ణవమేవ చ । వాస్తుసంశమ నీయాని మంగళాని ప్రయుంజయన్॥ ఇతి సుస్పష్టతయా ప్రతిపాదితం అస్మార్థ స్స్వదమేవ ఖలు. తతో లక్ష్మణానీత

కందమూలై రేవ శ్రీరామచంద్రః స్వయం పాకయాజిత్వా
దాదౌ వైశ్వదేవ బల్యాదికం నిర్వర్త్య తతః పరం విష్ణ్వాది
పంచదేవతాపూజా నైవేద్యాదికం కృత్వా వాస్తుదోష
ప్రశమన మంగళసాధ్యక మంత్రపఠనం కృత్వా యజ్ఞశిష్ట
ఉమృతభోజనం కృతవాన్॥ తత్రాను క్తమపి తథా శాస్త్ర
విధానాత్. తదపి భోజనశబ్దం అధ్యాహర్తవ్యమేవ విధివిధా
నాత్ ఇతి తత్ర నూతనశ్శాలా వాస్తుబలిప్రదానవిషయే
న స్వప్నేపి పశుమాంస ద్రవ్యప్రసక్తిః అమేధ్యత్వాత్.
తద్ద్రవ్యం ప్రతి మేధ్యం మేధ్యమితి అనేకశః ఉక్తత్వాచ్చ.
అత్రత్య పశ్వాభాసక శబ్దానాం పశోరితి స్ఫురణ నిరసనార్థ
మేవ తథా మేధ్యత్వోక్తిః॥ మేధ్యం నామ పవిత్ర ద్రవ్య
మిత్యేవఖలు యద్వా ధర్మశాస్త్రేషు యత్రకుత్రాపి సాత్వి
కైర్వైశ్వదేవ విష్ణ్వాది పంచదేవపూజా నైవేద్యాది కృత్య
నిర్వహణార్థం మాంసద్రవ్యావశ్యకత్వ స్మరణాభావాత్॥
తత్తు వైశ్వదేవాదన్యత్ర సప్తహవిర్యాగేష్వేవ పశు
దశాంగ హోమత్వ స్వీకరణత్వాచ్చ వైశ్వదేవో నామ
వినా హవిః కేవల సప్తపాక యజ్ఞాంతర్గత కేవలాన్నమయ
త్వాచ్చ. తద్వైశ్వదేవార్థ మన్నాభావేతు శ్రీరామేణాత్ర
నిర్వర్తితవత్॥ వికల్పత్వేన కందమూల ఫలజలాదినా కార్య
మిత్యుక్తత్వాచ్చ తత్ర కేవల కందమూలాదినైవ నిర్వర్తిత
మిత్యుక్తం భవతి. వికల్పో నామ ధర్మశాస్త్రేషు యత్ర
విధాన ద్వయముచ్యతే తత్ర॥ తుల్యబలవిరోధే వికల్ప ఇతి
ప్రతిపాదనాచ్ఛ్రీరామః తత్రాన్న ప్రతినిధిత్వేన కంద

మూలాదిర్నైష నివర్తయామాస. శ్లో॥ వయం కందమూల ఫలాశనాః - ఇతి ఉపక్రమోపసంహారేపి ప్రతిజ్ఞాతత్వాత్। తత్ర మృగాది పర్యాయవచనైః ప్రతిపాదిత తన్మధ్యస్థ వచనానాం సర్వేషామపి కేవల కందమూలా ఇత్యేవ వక్తవ్యం భవతి ఇత్యేవ సిద్ధాంతః

అపి చైతద్విషయే సందిహానానాం శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే ప్రదేశాంతరోక్తకథానేన సమాధీయతే। తథాహి - శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే అయోధ్యాకాండే చిత్రకూటాశ్రమసమీప నిర్మిత నూతనపర్ణశాలా బలి ప్రదానార్థం కేవల పశుమాంస స్యావశ్యకత్వే విధివిధానం యది పునస్తత్రైవారణ్యకాండే స్వేనైవ నిర్మిత నూతన పంచవట్యాఖ్య పర్ణశాలాబలిప్రదానార్థమపి పూర్వవత్ పశుమాంస మావశ్యకమేవ ఖలు. తత్రతు తద్విరోధేన కేవల ఫలపుష్ప ద్రవ్యైరేవ తైః పర్ణశాలా బలిప్రదానం నిర్వర్తితా విత్యేవోక్తం. ఏతేన పూర్వోక్తం శాస్త్రీయమపి సామాన్యం. ఇదంతు విశేష శాస్త్రవచనం ఇతి దృశ్యతే॥ తథాచ తత్ర మాంసద్రవ్యేణైవ కారిత మిత్యుక్తంచేత్. సామాన్యశాస్త్రతో న్యూనం విశేషోబలవాన్ భవేత్॥ ఇతి ధర్మశాస్త్రనిర్ణయాత్, బ్రాహ్మణేభ్యోదధి కౌండిన్యాయతక్ర న్యాయవత్. తత్పూర్వోక్తంసామాన్యత్వా న్నోచితవిశేషస్యైవ గ్రాహ్యమిత్యుక్త నిర్ణయప్రకారేణ మయైతథా సిద్ధాంతితం. తత్రతు పంచవటీపర్ణశాలాబలిప్రదానం కథం నిర్వర్తితమితి చేదుచ్యతే శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణారణ్యకాండే 15 వ

సర్గే, 2. శ్లో॥ సగత్వా లక్ష్మణ శ్శ్రీమా న్నదీం గోదావరీం తథా। స్నాత్వా పద్మాని చాదాయ సఫలః పునరాగతః॥ తతః పుష్పబలిం కృత్వా శాంతించ స యథావిధి॥ ఇత్యే తావన్మాత్రమేవ తత్రోక్తం తథాపి తచ్ఛ్లోకస్థ సఫల ఇత్యుక్తవాక్యస్య సఫలద్రవ్య ఇతి కింతు సఫలీకృతకార్య ఇత్యేవ అర్థఇతి వాచ్యం. తద్వాక్యస్య గోవిందరాజ మహేశ్వరతీర్థవ్యాఖ్యానయోరపి సఫల ఇత్యత్ర ఫలసహిత ఇత్యేవార్థ ఇత్యుక్తత్వాత్॥ తస్మాదత్ర పంచవటీశాలాబలిప్రదానంవినా మాంసం యథా పుష్పఫలావినైవ నిర్వర్తితం తథైవ. తత్పూర్వ చిత్రకూటాశ్రమ సమీప పర్ణశాలా బలిప్రదానమపి కందమూలాదినైవ నిర్వర్తిత ఇత్యేవాత్ర సిద్ధాంతః॥ ఇత్యేవం వివదమానేతు

"శ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని" ఇత్యుక్త్వా "దేవానాం ప్రియః" కశ్చన మహతా విజృంభణేన సభామధ్యా దాగత్య విహాయ శాస్త్రోక్తవాద జల్పమార్గం కేవల వితండవాద మేవ స్వీకృత్య ఇత్థం వక్తు మారభతే॥ అహో సిద్ధాంతి శాస్త్రివర్య! అధత్త మద్వచనే శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణే శ్రీరామచంద్రప్రవర్తనావిషయే భవతా యదుక్తం తత్సర్వమపి కేవల వైదిక సాంప్రదాయ మార్గఏవ న తథావిధ శ్శ్రీరామః సతు కేవల తాంత్రికఏవ॥ తాంత్రికం తావత్ వైదికా దుత్కృష్ట మితి విదితమేవ ఖలు అతఏవ శాండిల్యసూత్రేతు, చతుర్వేదేషు పరమార్థ మలభ్యమాన, శాండిల్యః శ్రీమన్నారాయణ సన్నిధిం గత్వా తేన పంచ

రాత్రిపర్యంతం పరమార్థం సంపూర్ణం విదితవా నిత్యుక్తత్వాత్॥ తదేవ పాంచరాత్రాగమం. తథాచ- శ్రీరామస్య కులదైవమపి సాక్షా చ్ఛ్రీరంగనాథఏవ ఖలు. ఆగమ తంత్రాపి బహువిధాః తేషు చైతత్రితు పంచమకార విశేషాశిన దూషాయ్యేవే త్యస్తి. తతఏవ ఖలు. రామవత్॥ సీతాపి మదీయారణ్యవాసం సుఖేన నిర్వర్తితం చేత్ - హే గంగే ! త్వాం స మాంస సురాభాండ సహస్రాదినా సంతర్పయామీ త్యుక్తవతీ. తస్మా ద్వైదికధర్మాణి సర్వాణ్యపి శ్రీరామచంద్రేన యుజ్యంతే. అతః అయోధ్యాఽఽరణ్యకాండయో ర్యదుక్తం కేవల పశు పక్షీ మత్స్య రక్తమాంస సర్వాంగ జంతుబలిప్రదానారకత్వ వచనాని సర్వాణ యథార్థ జంతువిషయా ణ్యేవ ఇత్యేత న్నిర్ణయస్య కింసమాధీయతే భవతా. ఇత్యుక్తే సిద్ధాంతిస్తు తమనిరీక్ష్యైవ సభాం నిరీక్ష్యేవ ముక్తవాన్.

అయిభోః సభాసదాః ! ఇత్థం విశృంఖలత్వేన సర్వనాశక వితండమార్గేణ సంభాషితుమస్య కారః, కేనవాఽస్య దత్తః ప్రచలిత వాదా తి శ యం తేన కి ము కం ! పూర్వం మయా బాల్యత్వే తథావిధాఽభాణక వచనం శ్రుతం ఏకథాఽవాహూతోఽపి కశ్చిత్సభాం ప్రవిశ్య - తత్రస్థాః భవాన్ కః వక్తు మధికారః! కేనవాద త్తమిత్యుక్తే తు-సః, శ్లో॥ ముఖమస్తీతి వక్తవ్యం కుంతీపుత్రో వినాయక ఇత్యుక్తే కశ్చన తదబద్ధ మిత్యుక్తేపి పున స్సావదత్. శ్లో॥ "అబద్ధంవా సుబద్ధంవా కుంతీపుత్రో వినాయకః" ఇతి.

ఇత్యలమతి విస్తరేణేతి శబ్దం కృతవానితి॥ అంతత స్సభా సద ఏవ తస్య బహిర్నిస్సరణ మర్యాదాపూర్వక సంభావ నాం దత్తవంత ఇతి తస్మాదేనమపి స్వస్థానం ప్రాపయి త్వా మూకవ దుపవిశేతి వదంతు. ఇత్యుక్తే తే తథైవ అకుర్వన్.

తథాపి-పూర్వపక్షశాస్త్రీ సిద్ధాంతిన ముద్దిశ్య-"అయి భోః సిద్ధాంతివర్య! తదీయోక్త శ్రీరామ స్తాంత్రిక ఇత్యుక్తవాక్యానామపి యది సమాధీయతే భవతా, తదా ఇతఃపరం కేనాపి న తథా పృచ్ఛ్యతే. తేన లోకోపకారాయ భవత్యేవ ఖలు. ఇతి సంప్రార్థితే తతః సిద్ధాంతినా సమా ధాన ముచ్యతే.

భో భో నానామతావలంబిన స్సభాసదాః! శ్రీ రామ భక్తాశ్చ ఇదం మదీయం వాక్యం శృణ్వంతు. శ్లో॥ రామా యణాం సర్వపురాణసమ్మతం. "శ్లో॥ యదిహాస్తి తదన్యత్ర, యన్నేహాస్తి న తత్క్వచిత్॥" ఇత్యుక్త శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణేహ తదితర సర్వప్రామాణిక గ్రంథేషు వా యత్రకుత్రాపి శ్రీ రామో న వైదికాచారనిరతః కేవల తాంత్రిక ఏవేతి వ ఉక్త శబ్దవాసనాపి నాస్తి. పునశ్చ తద్విరుద్ధతయా శ్రీ రామ స్సూక్ష్మ వైదికాచార నిరత ఏవే త్యుక్త ప్రామాణిక వచనాని పరశ్శతా న్యుపలభ్యంతే. తత్రచ దృష్టాంతత్వేన శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే అయో ధ్యాకాండే జాబాలికృత నాస్తికవాదఖండనం త్వావేశ ప్రారి తేన శ్రీరామేణ యత్కృతమస్తి తద్ఘట్టమాత్ర మనఫ

త్తేతి సప్రశ్రియం ప్రార్థయే. పునశ్చ శ్రీరామో న విష్ణు శివభక్తః ఇతి సతు స్వగృహే అరణ్యావాసేతరకాలే సర్వ కాల మాంసభక్షణం న కృత ఇతి. అత్రతు కేనోక్తం- అపిచ సీతయా గంగాజలస్థ సర్వజంతు తృప్త్యర్థం తథా కరిష్యామీత్యుక్తే కోవా దోషః. తస్మాత్ తత్ప్రసంగ ముత్సృజ్య పూర్వోక్త మధికృత్య మదుక్తోపన్యాస సర్వ సిద్ధాంతే ఉక్త వక్ష్యమాణ వచనభావాని పునః నిరూ ప్యంతే.

తథాహి - ఆదౌ ఉపక్రమవాక్యరూపేణ కౌసల్యాం ప్రతి - పున శ్చోపసంహారరూపేణ చాంతతః భరద్వాజ సన్నిధౌ వుక్తమార్గ విధానేన తన్మధ్యస్థ వచనాని సర్వాణి మయా సమన్వయీకృతాని. తత్రత్య చిత్రకూట పర్ణ శాలా శాంతిసంబంధవచనాని పంచవటీ పర్ణశాలాశాంతి సంబంధ వచనైః సంబంధకృతోక్తాని ఇతఃపరం పూర్వోక్త సర్వవాక్యసిద్ధాంత సమన్వయరూప ప్రధాన ధర్మసిద్ధాంతం వక్తు ముద్యుక్తోస్మి. తేన సర్వం సమీచీనం భవత్యేవ. తథాహి-

శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే అయోధ్యాకాండే, 95 సర్గే, 16 శ్లోకే శ్రీరామః సీతాంప్రతి ఏకాంతే- శ్లో॥ లక్ష్మ ణశ్చాపి ధర్మాత్మా మన్నియోగే వ్యవస్థితః। త్వంచాను కూలా వైదేహీ ప్రీతిం జనయథో మమ॥ ఉపస్పృశం స్త్రిష వణం మధుమూలఫలాశనః నాయోధ్యాయై న రాజ్యాయ స్పృహయేద్య త్వయాసహ॥ తత్రత్య మధుమూల ఫలాశన

ఇత్యుక్త వచనాదేవ పూర్వోక్తం సర్వం సమీచీనం భవతి సతు తథాచేత్-తదనుపదమేవ 56 సర్గే, ప్రథమశ్లోకే ఏవ।
శ్లో॥ తాం తథా దర్శయిత్వాతు మైథిలీం గిరినిమ్నగాం-
నిషసాద గిరిప్రస్థే సీతాం మాంసేన ఛందయన్॥ ఇదం మేధ్య మిదంస్వాదు నిష్టప్త మిద మగ్నినా। ఏవ మాస్తే స ధర్మాత్మా సీతయాసహ రాఘవః॥ ఇత్యుక్త శ్లోకస్థ సీతాం మాంసేన ఛందయ న్నితి వాక్యస్య కోవార్థః?

ఇతిచేత్- ఉక్తమేవ ఖలు పూర్వం - మాంసశబ్దస్య కేవల బలకరవస్తుమాత్ర మేవేతి "మన్యతే బలకర ఇతి మాంస మిత్యుత్పత్త్యా" పునశ్చ భవత్సందేహ నివారణార్థం శ్రుతిసూత్ర సంహితావాక్యైః ఇదానీమపి మాంసశబ్ద నిర్వచన ముచ్యతే. ఏతేన సర్వసందేహ నివృత్తి ర్భవతి. తథాహి॥ శతపథబ్రాహ్మణే 1-2-1 శ్రు॥ వ్రీహియవకా పిష్టా స్యదా లోమాని భవంతి యదాప ఆనయ త్యథ త్వగ్భవతి. యదా సంయౌత్యథ మాంసం భవతి॥ ఇతి పునశ్చ, 6-7-412 మంత్రే అపిచ. శ్రు॥ ఆపఏవ మాంసాని ఇతి పు.శ్చ తోకాని మాంసం ఇతి 18-3 మంత్రేప్య స్తి. తస్య భాష్యరూపేణ కాత్యాయణ సూత్రం 8 - తోక్మ శబ్దే నయవా విరూఢా ఉచ్యంతే॥ ఇత్య స్తి తాండ్యశ్రుతౌ "శ్రు॥ తస్య యన్మాంస మాసీ త్తద్గుగ్గుల్వభవత్" ఇతి. 24-13-15 మంత్రే శ్రూయమాణత్వా త్తతు ధాన్యపిష్ట విశేషఏవ ఇత్యా చ్ఛ్రీరామచంద్రః.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే అయోధ్యాకాండాంతిమే

భాగే, 102 సర్గే, 29 శ్లోకే - పాదుకాపట్టాభిషేక కార్యా రంభమునకు పూర్వము శ్రీరామచంద్రేణ కర్తవ్య స్వపితు ర్దశరథస్య సపిండాది శ్రాద్ధనిర్వహణార్థం భరత స్త్వయోధ్యానగరా ధారణ్యాలబ్ధ్వత్వకర్మా సర్వసంభారాణి చక్రివ ర్తి మహా రాజార్హా వస్తువిశేషాణి సర్వాణ్యాదా యాగత్య శ్రీరామ చంద్రంప్రతి- ఏతాని స్వీకృత్య శ్రాద్ధం కురుష్వేతి సంప్రా ర్థితవాన్. శ్రీరామచంద్రస్తు కేవల ధర్మస్వరూపత్వాత్ ఆహారార్థ వన ఏతాస్వైకతృణమపి న స్వీకృత్య స్వయ మరణ్యావాస ధర్మాచరణకాలే యే యే కందమూల ఫల పిణ్యాకాః జీవనార్థ అభక్షయత్ తైరేవ స్వ పితు శ్శ్రాద్ధ పిండప్రదానాదికృత్యం నిర్వ ర్తితవా నిత్యస్తి. తథాహి- శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే, అయోధ్యాకాండే, 102 సర్గే 30 శ్లో॥ "ఇంగుదం బదరీమిశ్రం పిణ్యాకం దర్భవిష్టరే న్యస్య రామ స్సుదుఃఖార్తః ఇదం వచనమబ్రవీత్॥ ఇదం భుంక్ష్వ మహారాజ ప్రీతో యద శనా వయం। యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నా స్తస్య దేవతాః॥" ఇతి వయం కందమూలా దికమేవ జీవనార్థ ముపభుంజామ. ఇతి పిండాన్ స్పృష్ట్వా పితృదేవతానాం తృప్తిమూలపూర్వకం ధర్మకర్మాచరణ కాలేపివ సుస్పష్ట ముక్తవాన్. పశుమాంస శబ్ద ప్రసంగ ఇతవేవ సమాప్తిః. ఇ త్యేత త్సర్వ మాలోచ్యమానే సిద్ధాంతః కిమితిచేత్ ? ఉపక్రమధర్మరూపేణ శ్రీరామ ఏవ ప్రథమతః కౌసల్యాంప్రతి, తదనంతరం మధ్యమే భాగే సాక్షా ద్భరద్వాజంప్రతి - తత సీతాంప్రతి, అంత

స్త్వోపసంహార కాలే స్వనిర్ణయం వశిష్ఠ వామదేవాది, బ్రహ్మర్షి, దేవర్షి, రాజర్షి, రాజకర్త్రాది (పార్లమెంటరీ) సర్వప్రజాప్రతినిధి ధర్మాచరణ పరిజానసంఘమధ్యే మాతృగ్వ ముపశ్రృణ్వతః భరత శత్రుఘ్నా వుభావపి పశ్యతః పితృ పిండా నుపస్పృశ్య శపథపూర్వకం కేవల కందమూలఫలపిణ్యా కాదికం వినాఽద్య వనవాసకాలే తదితర ద్రవ్యభక్షణం నకృత మిత్యుక్తకాలే తన్మధ్యస్థ తద్విరోధి మాంసభక్షణం కృతఇతివత్. స్ఫురణార్థ వచనానాం ధాత్వర్థ, ధ్వన్యర్థ, భావార్థ, యోగవిధయావా, అథనా జహదజహ స్తద్వయ సమ్మిళిత లక్షణార్థతయాపి శాస్త్రవిధానేన సమన్వయీకృత్య శ్రీరామ స్త్వారణ్యవాస దీక్షా పరిసమాప్తి పర్యంతం యథా కదాచిదపి న మాంసభక్షణం కృతవానితి. సతు- కేవల కందమూల ఫల పిణ్యాకమాత్ర భక్షణం కృతవా నిత్యేవ సిద్ధాంతః॥ ఇతి సిద్ధాంత మురరీకృతం తథాకరణంతు వ్యాకరణరీత్యాపి "వినా ప్రత్యయం పూర్వోత్తరయోః పదయో స్తదలోపోవాచ్య" ఇతి వేదాంతశాస్త్రేపి - శ్రు॥ "తజ్జలానీ ఇత్యుపాసీత" ఇత్యత్ర అనుక్త తదనత్వ వచన మపి అధ్యాహార్తవ్య మేవేతి నిర్ణయాత్. శ్రు॥ తత్తేజ ఐక్షత, తా ఆప ఐక్షత. ఇతివత్ తత్రత్య లోకవాక్యా న్యధ్యాహృత్య సమన్వయీకృత్య శాస్త్రభావ మనుసృత్య శ్రీరామచంద్ర స్త్వారణ్యవాసకాలే మాంసం భక్షిత వాన్ న కరేణాఽపి స్పృష్టవా నిత్యేవ కేవల కందమూల ఫల పిణ్యాక భక్షణమేవ కృతవానితి శ్రీమద్వాల్మీకిరామా

యణ సిద్ధాంతార్థ ఇతి సర్వప్రామాణికై రంగీకృతశాస్త్రీయ ధర్మమార్గ మనుసృత్య సిద్ధాంత మురరీకృత ఇత్యేవ సిద్ధాంతః॥ అతఏవ శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే, సర్వోత్తమ ప్రధాన సుందరకాండే సాక్షా చ్ఛ్రీ హనుమతా సీతాప్రత్యయార్థం తస్యా అత్యంత విదితప్రధాన నియమకృత్యా వృత్తం ఉక్తవ్యా. శ్లో॥ "న మాంసం రాఘవో భుంక్తే నచాపి మధు సేవతే। వన్యం సువిహితం నిత్యం భక్త మశ్నాతి పంచమం॥ ఇతి వర్తమానకాలడిత్యుక్త లకారేణోక్తత్వాత్. శ్రీరామ స్యారణ్యవాసదీక్షాసమాప్తి పర్యంతం న మాంసం భక్షితవాన్ నచ స్పృష్టవా ఇత్యేవ సిద్ధాంతః.

అత స్సర్వమేత దుపన్యాస శ్చతురస్రం సుందరం చాభూత్॥ ఇత్యేవం కృత్వాపి పునః పూర్వపక్షశాస్త్రీతు తదుపరి వక్తు మసమర్థత్వాత్. తత్సిద్ధాంత వాక్యాంతర్గత రంధ్రశోధనంకృత్వా తత్రానుప్రవిశ్యేద ముచ్యతే॥ తథాహి.

అహో సిద్ధాంతిరామాయణ శాస్త్రివర్య! యదుక్తం భవతా శ్రీరామ స్యారణ్యవాస దీక్షాయాం న మాంసం భక్షితవా నితి త త్సత్యమేవ కింతు - త త్సిద్ధాంత వాక్య ప్రవాహవేగేన కూలపతనవత్ తతఃపరం శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణే యద్విషయ మస్తి తదవలోకనం విస్మృత్యైవ. శ్రీరామో న మాంసం భక్షితవా నిత్యుక్త సిద్ధాంతవాక్యేన సహ అంతతః సతు స్వీయకరేణాపి న మాంసం స్పృష్టవానితి యదుక్తం తత్తు సుతరాం సంగచ్ఛతేతి భావయామి.

త త్కథమితిచే దుచ్యతే- తతః పరం శ్రీమద్వాల్మీకి

రామాయణే, అరణ్యకాండేఏవ జటాయు సంస్కారఘట్టే 68 వర్గే, 31 శ్లోకే "రాహిమాంసాని చోద్ధృత్య పేశీకృత్వా మహాయశా । శకునాయ దదౌ రమ్యే హరిత శాద్వలే॥ ఇత్యస్తి కిల తత్ర రాహిమాంస పేశన శబ్దార్థ పర్యాలోచనేతు శ్రీరామచంద్రస్య మాంసస్పర్శన మస్త్యేవేతి సర్వేషాం సుస్పష్టం స్ఫురత్యేవ ఖలు వ్యజ్యతే తత్ర కిముచ్యతే ? భవతా ఇతిచే దుచ్యతే సిద్ధాంతినా.

అహో పూర్వపక్షశాస్త్రివర్య! భవా నత్యంతసూక్ష్మ తత్వజ్ఞోసి. తత్రస్థ రాహిశబ్దస్య న మృగ ఇత్యర్థః కింతు - 'రుహ్యతే ఉత్పద్యతేతి రాహిః' ఇతి వ్యుత్పత్త్యర్థత్వాత్ - అంకురోత్పన్నపర్యం తార్ద్రీకృత వృక్షబీజ ధాన్యవిశేష ఇత్యేవార్థః అతఏవ తత్ర రాహిమాంసాని చోద్ధృత్యేతి బహువచన ముక్తం. న మాంస మిత్యేకవచనం తత్ర నాస్తి. ధాన్యేష్వపి మాంసకృదాఖ్య పిష్టవిశేష ద్రవ్య మస్తి కిల. తాని సర్వాణి పేశీకృత్య ఇత్యుక్త శబ్దస్యార్థస్యాత్. తాన్ మర్దయిత్వా పిష్టరూపేణ పేశీకృత్వే త్యర్థః. న చాత్ర మాంసానీత్యుక్త శబ్దస్యాపి త జ్జంతుమాంస శకలశబ్దవాచకాన్యేవేతి వాచ్యం. కుత ఇతిచే ల్లోకేతు- న పశుమాంస ఖండాని పేశీకర్తుం బ్రహ్మణోఽపి నసాధ్యం భవతి. పునశ్చ న చాత్రత్య మాంసశబ్దస్య మాంసఇత్యేవ. న మాంసకృదితి వాచ్యం. కేవల మాంసశబ్దస్యాపి మన్యతే బలకరమితిమాంస మిత్యుక్తత్వాచ్చ. తదా శ్రీరామశ్చా ప్యంకురోత్పన్న పర్యం తార్ద్రీకృత రాహివృక్షబీజాని పేశీకృత్య జటాయు

ప్రీత్యర్థం శకునాయ దత్తవా నిత్యేవార్థః॥ కుతో రాహి శబ్దస్య ద్రుమ ఇత్యర్థత్వ మితిచే చ్ఛృణు॥ మేదినీకోశే,73 వ పుటే "రాహితం కుంకుమే రక్తే పుంసి రాహితకద్రుమే॥" ఇతి పునశ్చ 266 పుటే "రోహీ రోహితకేఽశ్వత్థ వటపాదప యోః పుమాన్" ఇతి వృక్షపర్యాయ దర్శనాత్॥ నామ లింగానుశాసనేపి "రాహీ రోహితకః ప్లీహః శత్రుర్దాడిమ పుష్పకః ఇతి శబ్దస్తోమనిఘంటు గ్రంథేపి రాహితశబ్దస్య వృక్షపర్యాయవచన మేవేతి దర్శనాచ్చ. తత్ర రాహి ఇత్యత్ర వృక్షబీజ పర్యాయవచన మేవేత్యర్థః. న తత్ర తాదృశనామ మృగః పక్షిణోపి ధాన్యభక్షకా ఏవేతి సర్వేషాం విదితఏవ ఖలు. ఇత్యత శ్శ్రీరామచంద్ర స్త్వరణ్య వాసకాలే యత్రకుత్రాపి మాంసస్పర్శనమపి న కృతవా నిత్యేవ సిద్ధాంతః॥

పునః పూర్వపక్షశాస్త్రీ సంభావ్యతే. అయి భోః సిద్ధాంతిశాస్త్రివర్య ! నను భవతా కేవల స్వీయ పాండిత్య ప్రాబల్య వాగ్వైఖరీ విశేషేణచ సాక్షా చ్ఛ్రీరామచంద్ర కటాక్షవచనేనచ అంతతః శ్రీరామచంద్ర స్త్వారణ్యావాస సమయే మాంసభక్షణం అంతతః తత్స్పర్శనమపి న కృతవా నితి సప్రమాణవచన నిరూపణపూర్వకం మత్పూర్వపక్షం సంపూర్ణతయా పూర్వపక్షీకృతం. తస్మా ద్వయమపి యుష్మ త్సిద్ధాంతస్యోపరి పునఃపునః పూర్వపక్షీకరణ సామర్థ్యాభా వా త్తత్తథైవేతి స్వీకుర్మః న తావన్మాత్రేణ వక్తవ్యాంశం నాస్తీతి. న త కిమితిచేత్ తత్రైవ అరణ్యకాండేఏవ

శ్రీరామలక్ష్మణ పంపాసరోవరతీర సంచారసమయ వివరణ శ్లోకార్థ పర్యాలోచనయా శ్రీరామోపివినా కేవల పశు మాంసం మాంసశబ్ద సామాన్యాత్ గాఢ దిశీ ఋత్వాచ్య! లక్ష్మణేనసహ శ్రీరామః మత్స్య పక్షి మాంసమపి చ స్వీకృతవానితి వక్తుం కేనాపి శక్యతే- ఇతి ఘంటాఘోషేణ భుజ ముద్ధృత్య వక్ష్యామీతి చేత్ - తచ్ఛ్రుత్వా- తతస్సమా ధాన ముచ్యతే సిద్ధాంతినా—

అహో పూర్వపక్షిశాస్త్రివర్య! తదపి నిరాక్రియతే. కింతు- తథాపి యుష్మ దుత్సాహాపరిమితి దర్శనార్థాయవా భవా నితఃపరం యత్ర కుత్రాపి పూర్వపక్షం న కరణీయ మితి సముద్దేశ్యేనవా చర్విత చర్వణ పిష్టపేషణ స్థూణాని ఖనన న్యాయేనవా కృత్వా చింతాధికరణంవత్॥ అభ్యు పేత్యాహం దేనవా త్వదీయ పూర్వపక్షమపి శృణోమి. ఉచ్య తా మిత్యుక్తే వక్ష్యత్యేవం పూర్వపక్షశాస్త్రీ.

నను భోః సిద్ధాంతివర్య ! శృణుధ్వం శ్రీమ ద్వా ల్మీకిరామాయ ణారణ్యకాండాంతిమే భాగే, 73 సర్గే, 71 శ్లోకే - శ్రీరామం ప్రతి దివ్యరూపధర కబంధోపి ఏవం వక్ష్యతి "అయిభోః శ్రీరామచంద్ర ! యువాం భ్రాతరౌ పంపాతీరే సంచరంతా వేవ. తతస్థ "శ్లో॥ ఘృతపిండోప మాన్ స్థూలాన్ ద్విజాన్ వై భక్షయిష్యథ । రోహితా న్వక్రతుండాంశ్చ నడమీనాంశ్చ రాఘవ॥ పంపాయా మిషుభి ర్మత్స్యాన్ తత్ర రామ వరాన్ హతాన్ । నిస్త్వక్పక్షా నయ స్తప్తా న కృశా నేక కంటకాన్ । తవ భక్త్యా సమా

యుక్తో లక్ష్మణ స్స పరిదాస్యతి॥ భృశంతాన్ ఖాదతో మత్స్యాన్ పంపాయాం పుష్పసంచయే। పద్మగంధి శివం వీర సుఖశీత మనామయం॥ అసౌ పుష్కరపర్ణేన లక్ష్మణః పాయయిష్యతి॥ ఇత్యుక్తవాన్. అత్రైతస్య శ్లోకార్థ పరిశీలనేన శ్రీరామలక్ష్మణావపి ఇతరత్ర వినా మాంసభక్షణం నియమేన ప్రవర్తితావపి, క్వచిదేవాత్రమాత్రం పక్షి మత్స్య మాంసభక్షణం సీతా పశ్యతీతి భయ ముత్సృజ్య భక్షిత వంతావితి ద్యోత్యతే - తత్ర భవతా కిం సమాధాన మితిచేచ్ఛృణు - ఇత్యుక్త్వా తత్సమాధాన ముచ్యతే సిద్ధాంతినా.

అహో పూర్వపక్షశాస్త్రి వయస్య మహాశయ! ఇత్యేతద్భవదీయ పాండిత్య జల్పవితండవాద వైఖరీ విశేషేణైవ పూర్వపక్ష ముక్తత్వాత్ భవా నత్యంత విమర్శకాగ్రేసర ఏవేతి వక్తవ్యమేవ ఖలు. భవాదృశానాంమధ్యేఏవ సమంతథా విపశ్చిన్మహాశయానాంమధ్యే కుత ఇతిచేత్? కిం ప్రయోజన మేతద్విధయా నిష్ప్రయోజన పూర్వపక్షకరణమాత్రేణైవ తత్రచ నిదానం శృణు అత్రోక్త సర్వాణి వచనాన్యపి కేవల కబంధేనైవ ప్రలపితాని ఖలు. తద్దివ్యరూప కబంధేనేతి ఉక్తంచేదపి భవతా. సతు తత్పూర్వక్షణపర్యంత మపి కేవల రాక్షసత్వ సర్వజంతుమాంస భక్షణరతత్వ యుక్తాయుక్త విచారరహిత శిరోహీనఏవ ఖలు. తథాత్వాత్. సతు- తేన పూర్వభావస్మరణాత్ శ్రీరామోపి క్షత్రియత్వాత్. మాంసభక్షి ఏవేతిచ మత్వా తదీయ దీక్షావ్రత ప్రతిజ్ఞా ద్యజ్ఞానాచ్చ లక్ష్మణస్యోపవాసదీక్షాం సుతరాం అజ్ఞానేనచ తథా ప్రలపితవాన్. ప్రలపంతు తేన కిం ప్రామా

నైక ప్రయోజనం భవతి । తథా తత్ర శ్రీరామలక్ష్మణౌ మత్స్య పక్షిమాంసభక్షణం కృతావిత్యుక్తస్యైకసూక్త వచనస్య గ్రంథలేశాభావాత్.

తదనంతరం మార్గమధ్యే శబరీదత్త ఫలభక్షణ మాత్రం శ్రీరామేణైవ కృతం న లక్ష్మణేనేతి సష్టోక్త త్వాచ్చ తతః కిష్కింధా సుందర యుద్ధకాండేషు యాత్ర కత్రాపి మాంసభక్షణ ప్రసక్త్యభావాచ్చ. శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణే త్వరణ్యే వ సముయే శ్రీరామచంద్రః యత్రకుతాపి పశు పక్షి మత్స్యమాంసం న భక్షితవాన్ న స్పర్శనమపి కృతవాన్ అంతతః నాస్వాదితవానిత్యేవ సిద్ధాంతః॥

అహో బత అద్య స్మృతిపథ మాగతః । తత్కిమితి చేత్. అద్య భవతా యథా పూర్వపక్షోద్ధము కం తత్సదృశ కథాపి శ్రీమన్మహాభారతాంతర్గ తాశ్వమేధపర్వణి శేష ధర్మేపి దర్శితుం శక్యతే తద్యథేతిచే దుచ్యతే.

ఏకదా కశ్చిన్మహావనేతు కృష్ణభక్తః పిశాచ ఏక ఆసీత్. సతు కదాచిత్తద్వనస్యే సంచరంతం దుర్మరణ్యాప మాత్రశేషిణం వేదవిదం బ్రాహ్మణం హత్వా తదీయా ఉదర్య మాంసం భక్షితు మారభమాణసమయఏవ తద్వన న్యాక్షమవక్షిణాం స్వీయదర్శ దానార్థం అర్జునాకూరాది భక్తపరివారసహితం గచ్ఛంతం శ్రీకృష్ణ పరమాత్మానం నిరీక్ష్య అత్యంత భక్తి భావేన సతు పిశాచాపి తచ్ఛవసహితం భగవత్సమీప మాగత్య తచ్ఛవం నివేద్య. "అయి భోః! శ్రీ కృష్ణదేవ! అహమద్య్వైవైత త్వాద్విరింతాం బ్రాహ్మణం సంహృత్య

తృతీయాఽపర్వమాంసభక్షణం కర్తు మద్యుక్తోఽస్మి. ఇదం త్వతిపవిత్రం, నిర్దుష్టం. అత ఏవ మహారుచ్యం తస్మాద్భవాన ప్యస్య దిష్టదేవతాత్వా తస్య హృదయప్రదేశమాత్రమపి కించిదుపభుజ్య శిష్టమేవం ప్రసాదరూపేణ మహ్యం దీయతాం ఇతి॥ యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తద్దేవతా ఇత్యేవ ఖలు శాస్త్రే నిర్దిష్యతే ఇత్యేవం సంప్రార్థితోఽపి శ్రీకృష్ణ స్వర్జునాదీన్ కరుణాకటాక్షేణ సంవీక్ష్య తం పిశాచం ప్రత్యేవ ముక్తవాన్. "సత్యం భవదుక్తరీత్యా అహం తవేష్టదేవతైవ కింతు - తత్తు సర్వవ్యాపకత్వే కేవల భగవద్విషయం అహమపి తథావిధ ఏవ తథాఽప్యహం తు కేవల ధర్మసంస్థాపనార్థమేవైతథా అవతరితోఽస్మి అవతారో నామ అవతరతీత్యవతార ఇత్యుక్తత్వాత్॥ పరిమితోఽప రాజ్య భగవచ్ఛక్తియుక్త ఏవ ఖలు తథాత్వాదిదం సాం ప్రతం నోచితః॥ మామేకం త్వదీయభక్తి కేవలం ఇత్యాది వాక్యాని చోక్త్వా అంతతః తదభక్షణేనైవ మహర్షీణాం దర్శనార్థం తత్ప్రదేశం సపరివారో గతవానితి తత్రత్య కథా. ఇత్యేతావన్మాత్రేణ సాక్షాచ్ఛ్రీకృష్ణోఽపి వేదవి రుద్ధమాంసం భక్షితవానితి శతశః ప్రలాపేనాపి కిం ప్రయోజనం భవతి? తథైవాద్య యుష్మత్పూర్వపక్ష మపి నిష్ప్రయోజనమేవ భవతి తస్మాదితః పరం ఏతథా పూర్వపక్షం కృత్వాపి న క్రియతామితి ప్రార్థయామి

(ఇత్యేవం సిద్ధాంత్యుపదేశం శ్రుత్వాపి మహాను భావః శాంతో సిద్ధాంత శ్రుతివినయేన పూర్వపక్షశ్శ్రీ [illegible] సిద్ధాంతినం తథాహి-

అయిభోః సిద్ధాంతి రామాయణ తత్త్వవిచార శ్రేష్ఠ! నమస్కరోమి. క్షమధ్వం యదర్థోఽహం నాపరాధ్యః కుత ఇతిచేత్? అహమపి శ్రీమద్రామాయణ వ్యాఖ్యాతౄణాం ఆశయం మనసి నిధాయ తత్తాత్పర్యాంతం సంభాషితోఽస్మి. ఇత్యుక్తే సిద్ధాంతి ర్వక్తి

అహో తథావా? అహంతు మదీయోపన్యాసారంభ ఏవ భవంతంపృచ్ఛామి. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణ వ్యాఖ్యాతారః యథాతథావా వ్యాఖ్యానాం కుర్వంతు. నాహం తత్ఖండన మండనార్థం ప్రవృత్తేతి సుస్పష్టతయా అవదమ్ కుత ఇతిచేత్? – శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణస్యైవ అస్మద్విదిత వ్యాఖ్యానాని చతుర్వింశ త్సంఖ్యాధికాని సంతి. తే వ్యాఖ్యాతార స్సర్వేపి మహానుభావా ఏవేతి మదీయ నిశ్చయః. నాహం తథావిధోఽస్మి. అధునా సద్గురు ప్రసాద వశాత్ శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయాచ యదుచ్యతే మయా తదుచిత ఏవేతి మన్యతేచేత్! తదా తూష్ణీం స్థిత్వా శ్రీరామనామం సంస్మర అథవా ప్రష్టవ్యాంశం కించిదస్తిచేత్ పృచ్ఛ్యతాం తత్సమాధానం వచ్మి కుతర్కేణాపి బాధకం నాస్తి ఇతి ప్రోచ్యతే ఇత్యుక్తే పునః పూర్వపక్షి శ్రీ సపనయం పృచ్ఛతి

తథాహి– అయిభోః మహానుభావ! [illegible] కబంధోక్త శ్లోకానామపి ద్వ్యర్థ్యాదర [illegible] తేషామపి శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే కుత్రాపి అర్థం! [illegible] కేవల [illegible]

శ్లోకార్థమపి పూర్వవత్ ధ్వన్యర్థాంశ్చ తాన్ వక్తుం సమర్థః తదుచ్యతాం. ఇత్యుక్తే వక్తుమారభ్యతే సిద్ధాంతినా.

తథాహి - శృణుధ్వం భో! అత్రత్య శ్లోకానాం ధ్వన్యర్థ మస్తి. అత్యంత క్లిష్టం తత్. తత్రత్య శ్లోకేషు "పంపాయా మిషుభిః" ఇత్యుక్త వాక్యస్యైవ ప్రత్యేకీకృత్య సంబోధనార్థే - 'హే శ్రీరామచంద్ర! యువాం పంపాతీరే గమిష్యన్నిత్యేవార్థో వక్తవ్యః. ఇషుభి రిత్యస్య వచనస్య న బాణ పర్యాయార్థః కింతు- ఇషుర్గతి కర్మణేతి నిరుక్తత్వాత్॥ తతఃపరం తత్రస్థ పక్షిణాం సాధుత్వముక్త్వా తదనంతరం "ఘృతపిండోపమాన్ స్థూలాన్ ద్విజాన్ వై భక్షయిష్యథ. ఇత్యుక్తం ఘృత పిండోపమాన్ స్థూలాన్ ఇత్యత్ర మధ్యమపదలోపసమాసః తద్యథా ఇతిచేత్. పూర్వం కాలే ఇత్యుక్త ప్రదేశే "సాయం" ఇతి పదమధ్యాహృత్య యథోక్త స్తథాత్రాఽపి ఘృతపిండోపమాన్ స్థూలాన్ ఇత్యనంతరం (కటాహేశలాటు) మూలఛణ శలాభ్యంతరగత బీజాన్ (జర్తిలాంశ్చ) ఇతి పదమధ్యాహృత్య తాన్ తత్రత్య ద్విజాన్ భక్షయిష్యథేత్యేవార్థః. అత్రత్య ణిచ్ ధాతోః ప్రేరణార్థే ణిచ్ ఇత్యుక్తత్వాత్॥ ద్విజాన్ ఇతి పదస్య ద్వితీయాత్వాత్ అత్రత్య పక్షీన్ ప్రతి భక్షణార్థం దత్వా భక్షయిష్యథేత్యేవార్థః నను స్వార్థే ణిచ్ ఇత్యుక్తం కిన్న చేదుచ్యతే.

అత్రత్య శ్లోకేష్వేవం- పంపాజలం లక్ష్మణస్త్వాం పాయయిష్యతీతి ప్రేరణార్థే ణిచ్ [illegible]యోగదర్శనాచ్చ.

అత్రాపి తథైవ. వక్తవ్యః తథాచే త్రిత్రాచతుర్వార మిత్థ మితి వ్యక్తం భవతి తదనంతరం తథైవ పంపాసరోవర జలాంతర్గత మత్స్యానపి పూర్వోక్త ఘృత పిండోపమ మూలచణక జర్తిలబీజాన్ భక్షయిష్యథ. (ఖాదయిష్యథేత్యర్థః). న తత్రత్య పక్షీన్ మత్స్యానపి యువాం భక్షణం కుర్వంతి త్యర్థవాసనాపి. సాధారణతః ఘృతపిండోపమ రూపా ఏవ ఖలు మూలచణకబీజ జర్తిలాంశ్చ తథాపి పంపాతీరస్థ మూలచణకబీజ జర్తిల విశేషత్వం కి మితిచేత్ - తత్ప్రదేశస్థాః అత్యంత స్థూలా ఇత్యేవ తథావిధా విద్యతేతి వేతిచేత్ శృణుధ్వం. తథాహి. అహమపి బాల్యే కల్యాణ (బెంగుళూరు) పట్టణే శృంగగిరి సంబంధ శంకరమఠే ఏవ శాస్త్రాధ్యయనం కుర్వన్ వర్షత్రయ ముషితవానస్మి. తత్రతు ప్రతివర్షం మైసూరుమహారాజ్ఞాం జన్మదివసే తత్పట్టణమధ్యస్థ (మార్కెట్ సమీప దొడ్డన్నహాల్ ఇత్యుక్త) బృహన్మందిరే ప్రాశస్య వస్తుసర్వస్వం ప్రదర్శయిష్యంతి. తదిదానీమపి ప్రచలత్యేవ తత్ర శోభా విశేష ఇత్యుక్తే తదితర ప్రాంతస్థ ధాన్య. శాక, కలాటు పత్ర మూల ఫలాదీని సర్వాణి సాధారణప్రమాణతః దశసంఖ్యా మారభ్య వింశత్సంఖ్యామాత్ర పర్యంతం అత్యంత బృహదాకారాణ్యేవ సంతి. కిం బహునా ! సర్వేషాం భ్రాంతిం జనయంత్యేవ. అపిచ తథైవ. తదితర ప్రదేశస్థ సుగంధ క్షీరవ్రాత మూలానితు అంగుళే త్వష్ట షోడశభాగ పరిమితాన్యేవ దృశ్యంతే ఖలు. తథాపి. శ్రీకాళహస్తి పర్వతప్రాంతేషు

అంగుళపర్యంత స్థూలామారభ్య ద్వ్యంగుళపర్యంత స్థూలా న్యపి దృశ్యంతే. తన్మధ్యే సూక్ష్మదారుమయం విద్యంతే. తద్దేశీయాః తా న్యాదాయ లవణమిశ్రితం కృత్వా వర్ష పర్యంతం తక్రాన్నసాధకార్థ ముపయుజ్యంతే. అతఏవ ద్రావిడభాషాయా మేవ మాభాణక వచన మస్తి (నాట్టుకే వళందాల్ నన్నారి. మట్టైకే వళందాల్ మాంకళంగ్) ఇతి తత్రైవ పంపాతీరస్థ తాదృక్ స్థూలాన్ ఘృతపిండసదృశాన్ మూలఘటక జర్తిలబీజాన్ తత్రస్థ భూమేః వృక్షేభ్య శ్చోద్ధృత్య తద్బీజాన్ తత్రత్య పక్షిణాం మత్స్యానామపి ఖాదనార్థం దత్త్వా, తేషాం ఖేలనాదివినోదం పశ్యధ్వం. తత్రత్యాః పక్షిణః కీదృశాః ఇత్యుక్తే వక్ష్యతి తత్రైవ శ్లో॥ తత్ర హంసాః, ప్లవాః, క్రౌంచాః, కురరాశ్చైవ రాఘవ । వల్గుస్వనాని కూజంతి పంపా సలిలగోచరాః॥ నోద్విజంతే నరాన్ దృష్ట్వా వధస్యాకోవిదాః శుభాః ఇతి తదనుపదమేవ "ఘృతపిండోపమాన్" ఇత్యుక్తత్వాత్ తేషాం భక్షణార్థం తాన్ బీజాన్ దత్త్వా, తేషు భక్ష్యమాణేషు తద్విలాసం పశ్యత. తత్రైవ తత్రస్థ మత్స్యా అపి. విద్యంతే తానపి భక్షయిష్యథ. కింతు తదితరత్ర తథావిధ మత్స్యాన్ రోహితాన్ [illegible] వక్రతుండాన్ నడమీనాన్. సాధారణ లబ్ధిమతా జనాన్ [illegible] (సాధారణ) [illegible] కృత్వా [illegible] అకృశాన్ ఏకకంటకాన్ పక్వా [illegible] బాధంతే. తథానాత్ర తథానః [illegible]

మత్స్యానీవ యవపిష్టపిండదానేన భక్షయిష్యంతి. అత్రాపి ప్రిహార్తుం నావకాశః యువాం మహానుభావౌ తత్రాయం తథైవ విశేషః లక్ష్మణస్తు మత్స్యావతారం ధృత త్వదీయ భక్త్యా తన్మత్స్యాన్ అవశ్యం భక్షణార్థం సంప్రదాస్యత్యేవ. తాన్ ఖాదంతః స్వేచ్ఛయా సంచరంతశ్చ పక్షీన్ మత్స్యాంశ్చ సవిలాసతయా పశ్యంతః మోదయధ్వం తతః లక్ష్మణః పంపాసరోవర పరిశుద్ధజలం పద్మపత్రపుటేనాఽనయిత్వా మపి పాయయిష్యతి. తథా తజ్జలం పీత్వా తన్మార్గేణైవ ఋశ్య మూకం గచ్ఛన్, తన్మధ్యే తపస్వినీం శబరీమ ప్యనుగృహ్య తా మర్థః పునశ్చ తత్రత్య ఘృత పిండోపమా నిత్యుక్త వాక్యస్థ పిండశబ్దస్యాపి న తాదృశపక్షిణా మిత్యర్థః-

కింతు-మేదినీకోశే 1-1 పుటే, శ్లో॥ పిండో బోలే బలే సాంద్రే-' ఇత్యుక్తత్వాత్ - కేవల బలకరవస్తు ఇత్యర్థః॥ అపిచ ఇత్యాద్యంతరార్థ విశేషాణి శ్లోకాని శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే త్వనేకాని కర్మ, భక్తి, యోగ, వైరాగ్య, వేదాంత, కావ్య లక్షణ, శృంగార, హాస్య అర్థశాస్త్ర, ధర్మశాస్త్ర, సిద్ధాంత, కర్మవిపాక ఫలనిదర్శన పూర్వకాని ఘట్టాని బహూవ స్సంతి. అతస్తాని సర్వాణ్యపి కేవల సద్గురు ముఖాదేవ వేదితవ్యానీత్యే వావధారయ విస్తరేనాత్రం భాషామంజరీ సమాప్తః ఇతిచేత్ తత్రత్య ఘట్టాన్ కేంఠతః పఠనాద్వా, తదితర శాస్త్ర పరిచయాద్వా శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణార్థం వక్ష్యతిచేత్ రసాభాసం భవత్యేవ తథాపి

అస్మిన్ కలికాలే శ్రోతారః ధనినో దాతారశ్చ నవిద్యం తేతి న. తథాపి తేతు శ్రీమద్రామాయణ సాంప్రదాయజ్ఞాన్ పండితాన్ నానుసరంతి తేనతు సర్వజ్ఞ పండితసమ్మత సాంప్రదాయప్రవర్తకా న భవంతి అసాంప్రదాయత్వాత్.

అహం తు న పండితః తథాపి శతాధికా మే గురవః ఇతి జనోక్త్యా అనేకార్ష రామాయణ తత్వార్థకోవిదాన్ విద్వద్వర్యా శ్రీరామోపాసకాన్ ఆంధ్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, కళింగ, వంగ, మహారాష్ట్ర, కొంకణ, గౌడాది దేశస్థాన్ పండితప్రకాండాన్ సంసేవ్యైతావన్మాత్రం శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణతత్వ రహస్యార్థం విదితవానస్మి బాల్యే త్వాంగ్లేయం, ఉపనయనాదారభ్యాష్టాదశ వయఃపర్యంతం వేదాధ్యయనం, తదాది చతుర్వింశతి పర్యంతం కావ్యనాటకాది. తదారభ్య చతుస్త్రింశవర్ష పర్యంతం క్వచిత్క్వచిత్ తర్క, వ్యాకరణ, జ్యోతిష, సంగీత, వైద్యవిద్యా గ్రహణానంతరం వ్యాపారమపి కృత్వా పరిసమాప్య ఏకోనచత్వారింశ ద్వత్సరే విజయవాటికా మాగత్య తత్పట్టణస్థ సార్వత్రపండితప్రవర బ్రహ్మశ్రీ మల్లాకృపనామక శ్రీ రామకృష్ణ విద్వన్మహాగ్నిచిద్యజ్వానాం సమీపే వేదాంతశాస్త్ర ప్రస్థానత్రయ శాంతిం కృత్వా తదాద్యైతావత్పర్యంతం శ్రీ కృష్ణవేణీతీర విరాజిత కనకదుర్గాక్షేత్రాత్మక విజయవాటికాంతర్గత శ్రీ కృష్ణానదీతీర కృష్ణలంకే చిత్రకూటాశ్రమస్థ సాంగ సపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్రసేవామేవ మదీయ తను మాన ధనార్పణం నిధాయ, తదీయాయాజ్ఞా నిర్వహణం కుర్వన్, స్థితోస్మి. తథా ప్యేతన్మధ్యే

శ్రీరామాజ్ఞయా శ్రీరామాయణసారోద్ధార గ్రంథం శ్రీ
రామప్రభు కృపయైవ గ్రథిత్వా కాండషట్క పర్యంతమపి
ఇతఃపూర్వమేవ మాద్రాపితః తేషు యత్ర
ఏతాదృగ్విధ సంశయఘట్టాని విద్యంతే తత్రతత్ర శ్రీరామ
చంద్రప్రేరణయా యథాశక్తి వాలివధాది ముఖ్యఘట్టేషు
విమర్శనోపన్యాసాని నిక్షిప్తాని సాంప్రతం ఉత్తర కాండముద్ర
ణం శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయా ప్రారంభం కృతవానస్మి.
తచ్ఛ్రీరామాయణసారోద్ధారగ్రంథ ఉత్తరకాండపీఠికయా
మేవం ఉపన్యాసం విలిఖ్య గ్రథితవానస్మి తేనగ్రంథమపి
పండితవర్యాణాం శ్రీరామోపాసకానాం సవిధే నివేదయామి.
మహాశయాః! ఇదానీం మదీయ వయోవర్షాణి సప్తసప్తతి
సంఖ్యాని. తథాప్యేతద్వయసి యథా ధారణమస్తి తథా
శ్రీరామచంద్రప్రేరణయైతన్మాత్రోపన్యాసః కృతవా
నస్మి. తస్మాన్నచైతావన్మాత్రేణ శ్రీమద్వాల్మీకిరామా
యణ తత్వరహస్యార్థమితి మంతవ్యం సాగరాంతస్థ సర్వాణి
రత్నాన్యపహర్తుం వినా భగవంతం న కేనాపి శక్యతే
ఖలు. తథాత్వేత్. భోః పూర్వపక్షశాస్త్రివర్య! ఏతావన్మా
త్రేణైవాద్య తృప్తి మగమ లోకేతు యేనకేనాపి యత్ర
కుత్రాపి పూర్వపక్షోక్తమాత్రేణ సతు నాస్తిక ఇత్యుచ్యతేవ.
లోకాః తన్నసంగచ్ఛతే యథార్థవిచారణే తేనైవం పూర్వ
పక్షిణోక్తం చేత్. కిం వక్తుం శక్యతే సిద్ధాంతినా తస్మాత్స
ఏవ పృచ్ఛకః స్సిద్ధాంతిశ్చేతి వక్తవ్యమేవ.

తస్మా దయి భోః పూర్వపక్షశాస్త్రిన్! త్వ మేత ద్విధయా పూర్వపక్ష కరణా దేతదపి శ్రీరామసేవాత్వా దితః పరం శ్రీరామచంద్ర ప్రసాదేన వృద్ధిం గమిష్యసీ త్యాశాస్మహే. ఇత్యేవం సిద్ధాంతసమాప్తిః.

గ్రంథకర్తు ర్విజ్ఞప్తిః అయిభోః శ్రోతారః శ్రావితారః పఠితారశ్చ సభాసదాః పండితవర్యాః యూయం సర్వేపి సాక్షాత్ శ్రీరామభక్తాః అవధత్త మద్వచనే. ఇత్థం మయోక్త శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణార్థ సంశయ నివారణోపన్యాసేతు శ్రీరామచంద్రప్రేరణం విద్యమానమపి తద్గ్రహీతు మహ మసమర్థత్వాత్ యద్యపి దోషాః సంతి చేత్, తాని సర్వాణి శ్రీరామభక్తాః పండితవర్యాః సమీక్ష్యత్య లోకోద్ధరణం కుర్వంత్వి త్యభ్యర్థయే నతిశతపూర్వకం.

ఇత్థం విజ్ఞాపయతి ములుకుట్లోపనామక నరసింహ వధానీ పాకయాజీ శర్మ - రామాయణశాస్త్రీత్యేవ పరిచితః జనైః ఘోష్యమాణః శ్రీరామసేవకః ఇత్యేత త్సర్వం సాంగ సపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మార్పణమస్తు.

మంగళం మహత్

హరిః ఓం తత్సత్.

15. శ్రీరామనామ తారకత్వ వివేచనమ్.

అపిచ - శ్రీరామోపాసకానా మితరేషాం చోపాసకానాంచ దార్ఢ్యార్థం శ్రీరామ తారకనామప్రభావః వేదవేదాంత పురాణేతిహాస గ్రంథేషు ప్రతిపాదిత ప్రామాణ్యవచనా న్యత్ర కించి దుదాహ్రియతే॥ తథాహి.

శ్రీరామోత్తరతాపిన్యుపః షది- "శ్రు॥ అథ హైనం భరద్వాజః పప్రచ్ఛ యాజ్ఞవల్క్యం కిం తారకం కిం తారయతీతి। సహోవాచ యాజ్ఞవల్క్యః। తారకం దీర్ఘానలబిందు పూర్వకం దీర్ఘానలం పునశ్చ రామాయనమః। ఇత్యేతద్బ్రహ్మాత్మికా సచ్చిదానందాఖ్యా ఇత్యుపాసితవ్యం. ఇత్యేతత్సంసారా త్తరిష్యతి। ఇతి శ్రూయమాణత్వా త్తదేవ సర్వతోముఖ తారక మిత్యవగమ్యతే॥"

నను తారం తారకమితి శబ్దద్వయరూప ముపనిషత్స్వేవ ప్రణవార్థత్వేన నిరూపితం దృశ్యతే. తత్కథమత్రత్య రామనామే సంగచ్ఛతేతి చేచ్ఛ్రుణు॥ సర్వోపనిషత్స్వపి శ్రీరామస్య నిర్గుణ పరబ్రహ్మత్వేన - పునశ్చ. సగుణత్వేనచ ప్రతిపాదనాత్, తథైవ ప్రణవస్యాపి సగుణనిర్గుణత్వేనచ ముండకోపనిషదాది ష్వపి నిరూపణాచ్చ తద్ద్వయోరపి ఏకత్వాచ్చ సంగచ్ఛతే. తథాహి- శ్రీరామో నిర్గుణ ఇత్యుపనిష త్స్వనేకధా యథా శ్రూయతే తథైవ ప్రణవస్యావయవఏవ సగుణపరివారాః రామఇత్యపి తత్రైవ

ప్రతిపాద్యతే. తథాహి. ప్రణవాంతర్గత- శ్రుతి॥ అకారః ప్రథ
మాక్షరో భవతి. ఉకారో ద్వితీయాక్షరో భవతి. మకార
స్తృతీయాక్షరో భవతి అర్ధమాత్ర శ్చతుర్థాక్షరో భవతి.
బిందుః పంచమాక్షరో భవతి. నాద ష్షష్ఠాక్షరో భవతి.
తత్తారకం బ్రహ్మ విద్ధి తదేవోపాసితవ్యం. గర్భ. జన్మ,
జరా మరణ సంసారమహాభయా త్సంతారయ తీతి తస్మా
దుచ్యతే తారకమితి.

అకారాక్షర సంభూత స్సౌమిత్రి ర్విశ్వభావనః ।
ఉకారాక్షర సంభూత శ్శత్రుఘ్న స్తైజసాత్మకః। ప్రాజ్ఞాత్మ
కస్తు భరతో మకారాక్షరసంభవః । (ఇతి జీవాఖ్య పరమా
త్మావస్థాత్రయ రూపభేదేన ప్రణవావయవాక్షర త్రయా
ప్రతిపాద్యంతతః) అర్ధమాత్రాత్మకో రామో బ్రహ్మానంద
దైక విగ్రహః॥ (ఇతి నిర్ణయ బిందుస్వరూప నిర్ణయతేత్యు)
శ్రీరామసాన్నిధ్యవశా జ్జగదానంద కారిణీ॥ ఉత్పత్తి స్థితి
సంహార కారిణీ సర్వదేహినాం । సీతా భగవతీ జ్ఞేయం
మూలప్రకృతిరూపిణీ । బిందు స్సీతా భగవతీ (ఇతి ప్రతి
పాద్య) నాదాత్మకఏవోపాసకో జీవఏవ హనుమాన్ సోఽపి
నాత్మేతరః శ్రీరామభ క్తత్వాత్ ఇతి సిద్ధశేషార్థం శ్రూ
యతే ఏతేన జీవస్తు నిరంతర బ్రహ్మోపాసన మధ్య
బ్రహ్మవిచారః కర్తవ్యఏవే త్యుక్తం భవతి. పునః తత
స్తత్రైవ తదనంతర శ్రుతిః॥ ప్రణవత్వా త్ప్రకృతిరితి వదంతి
బ్రహ్మవాదినః । ఓ మిత్యే తదక్షర మిదగ్ం సర్వం తస్యేద
మ్యాఖ్యాన ఇతి శ్రూయమాణత్వాత్. ప్రణవత్వా త్

త్స్వరూపమేవ శ్రీరామః పునః ప్రణవావయవ సగుణరూప ఏవ సపరివార శ్రీరామచంద్ర ఇతి స్మృతం తస్మాత్ ప్రణవస్య శ్రీరామస్యచ తారకత్వమితి సిద్ధ్యతి। శ్రీరామనామ నిరుక్తిశ్చ శ్రీరామస్య నిర్గుణత్వంచ। అథర్వణి శ్రీరామ రహస్యోపనిషది ఏవం శ్రూయతే॥ తథాహి-

శ్రు॥ అస్య "రా" తత్పదార్థస్స్యాన్మకార స్త్వం పదార్థవాన్। తయో స్సంయోజన మసీ త్యేవం తత్వవిదోవిదుః" ఏవం మహావాక్యే జాగరితేసతి కిమర్థం రామత్వ మితిచేత్. శ్రు॥ తత్వమస్యాది వాక్యంతు కేవలం ముక్తిదం యతః। భుక్తి ముక్తిప్రదం చైత తస్మాద ప్యతిరిచ్యతే॥ ఇతి. పునశ్చ తత్కాల నిర్ణయేతు - శ్రీరామమంత్రాణాం పురశ్చరణా ద్రామచంద్రోభవతి. తదేత దృచాభ్యుక్తం. "సదా రామోఽస్మి ఇతివై తత్త్వతః ప్రవదంతి యే। న తే సంసారిణోఽనూనం రామ ఏవ న సంశయః" ఇతిచ అత ఏవోక్తం - తత్వసంగ్రహరామాయణే శివేనైవ శివాం ప్రతి - "శ్లో॥ రామోహం జనయత్యేవ రామోహ మితి ధీర్యది చేత్ రమోహమితి విజ్ఞాతుం సరామః సజ్జనాంతికం" ఇతి.

అహో భాగ్యం యుష్మదుక్తం సర్వమపి బహుహితం సాక్షా న్మోక్షసాధకం చేతి విద్మహే. మయాపి వాల్మీకిరామాయణం పఠితం చతుర్వింశతిపర్యాయం

నను - ఇత్యేత చ్ఛ్రీరామస్య ప్రణవత్వ నిర్గుణత్వ సర్వాత్మకత్వ పరమాత్మత్వాదికం సర్వము పనిషత్సు అపి

చేతర రామాయణ పురాణాదిష్వేవ ప్రతిపాదిత మితి మన్యే కింతు శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణేతు కేవల దశరథాత్మజ మానవత్వ తదీయ లీలాధర్మ ప్రవర్తనాదిక మేవ ప్రతిపాదితం. తస్య నాస్తి సర్వజ్ఞాదికం. శ్రీరామస్య ఇతిచేన్న. ప్రథమతః - యథా పంచోపనిషత్సు తత ఇతరత్రచ - శ్రీరామస్య సగుణ నిర్గుణలీలా సర్వస్వమపి యథా ప్రతిపాదితం తత్సర్వమపి వాల్మీకిరామాయణేఽపి పంకిత మహాశయానాం దృశ్యమానత్వాత్, తద్వివరణ సర్వస్వమ ప్యనంతర ముచ్యతే. అద్యతు శ్రీరామస్య సగుణ నిర్గుణాత్మక స్వరూపం, వేదే యథా నిరూప్యతే ఉపనిషదామ్నాయసారాధిష్వపి తదుపన్యస్యతే శృణు. పంకితా ఏవోచ్యంతే శ్రీరామచంద్రః పంచోపనిషన్మయవిగ్రహ ఇతి॥ తదుప నిషన్మతేనైవ.

16. శ్రీరామ పంచోపనిషన్మయవిగ్రహత్వ నిరూపణమ్

కాని తాని పంచోపనిష న్నామానీతి చేత్. ఉచ్యతే - ముక్తికోపనిష చ్ఛ్రుత్యా, శ్రీమ దాంజనేయం ప్రతి శ్రీమ ద్దశరథపుత్ర రామచంద్రేణో క్తాష్టోత్తర శతోపనిషత్సు - ప్రథమం 46 సంఖ్యాక సీతోపనిషత్, ద్వితీయం-54 సంఖ్యాక శ్రీరామ రహస్యోపనిషత్, తృతీయం - 55 సంఖ్యాక శ్రీరామ పూర్వోత్తర తాపనీయోపనిషత్ । ఇత్యేత త్త్రయమ ప్యథర్వణవేదీయం. అన్యచ్చ చతుర్థం-

91 సంఖ్యాక తారసారోపనిషత్, పంచమంతు - 108 సంఖ్యాక ముక్తికోఽపనిషచ్చ. ఇ త్యేతద్వయ మపి యజుర్వేదీయ ఏవేతి విజ్ఞాయతే. తేషు ప్రతిపాదిత శ్రుతి ష్వల్పసంఖ్యాకం రామతత్త్వం పూర్వమేవోక్తం కించి దత్రాపి ప్రతిపాద్యతే తథాహి రామ ఇత్యనేన - "శ్రు॥ "రమంతే యోగినోనంతే నిత్యానందే చిదాత్మని । ఇతి రామపదేనాసౌ పరబ్రహ్మాఽభిధీయతే॥" ఇత్యాది పరశ్శత శ్రుత్యుక్త్యా శ్రీరామః పరమాత్మేతి నిరూప్యతే. అపిచ. "శ్రు॥ యథైవ వటబీజస్థః ప్రాకృతశ్చ మహాన్ ద్రుమః । తథైవ రామబీజస్థం జగదేత చ్చరాచర" మితి శ్రీరామం సర్వాత్మకత్వేన శ్రూయతే. అన్యచ్చ - "శ్రు॥ తత స్సింహాసనస్థ స్స ద్విభుజో రఘునందనః ।" ఇత్యాదినా శ్రీరామలీలాదిక మఖిలమ ప్యుపవర్ణితం దృశ్యతే శ్రుతిషు. తథైవ పురాణ రామాయణే ష్వపి శ్రీరామస్య సగుణ సరూప సపరివార మాయామయ సర్వలీలా ప్రవర్తన మపి విశేషేన స్మర్యతే. ఇత్యల మతివిస్తరేణ.

విశేషేణ - అగస్త్య సంహితాయాం - తృతీయాఽ ధ్యాయే ప్యేతథా స్మృతం॥ తథాహి - "శ్లో॥ గోప్యోకాఖ్యే త్వయోధ్యాయాం మూలస్థానే పరాత్పరః। సరూప సగుణో పేతః శ్రీరామఇతి విశ్రుతః॥ స ఏవహి పరో వాసుదేవ శ్శ్రీకృష్ణ ఇత్యపి। హిరణ్యగర్భ నామ్నావై నిర్గుణస్సగుణో ప్యసౌ॥ క్షీరాబ్ధౌ దేవదేవశ్చ లక్ష్మీనారాయణాత్మకః ।

స విరా డ్విశ్వరూపశ్చ తదంతస్థాశ్చ మూలతః॥ మూర్తి త్రయస్వరూపేణ రామ ఏవ స ఏవహి । త్రేతాయుగే దాశరథి ర్భూత్వా సర్వం చకార సః॥ శేషోఽభూ ల్లక్ష్మణో లక్ష్మీ ర్జానకీ శంఖ చక్రకౌ । జాతౌ భరత శత్రుఘ్నౌ దేవా స్సర్వేపి వానరాః॥ రామేణైవం జగత్సర్వం సృష్టం తేన ప్రభూయతే । రామేణ స్థితి మాప్నోతి రామేణైవ ప్రలీయతే॥ రామా న్నాస్త్యంతరం కించి త్సర్వం రామమయం జగత్॥ ఇతి॥ ఏవమేవ వసిష్ఠ సంహితాయాం బ్రహ్మ పాద్మ పురాణేషు అర్థపంచక వివరణేచ దృశ్యతే. అతఏవోక్తం భారద్వాజసంహితాయా మపి- "శ్లో॥ నారాయణోఽపి రామాంశ శ్శంఖచక్రగదాధరః । చతుర్భుజ స్వరూపేణ వైకుంఠేతు ప్రకాశ్య" తేతి స్మర్యతే.

తదుపబృంహణరూపేణ - అథర్వవేదీయ వేదసారోఽపనిషత్స్వపి జనక యాజ్ఞవల్క్య సంవాద రూపేణాపి శ్రూయతే - తథాహి "శ్రు॥ విరజాయాః పరేపారే వైకుంఠం యత్పరం పదం । తస్మాదుపరి గోలోక స్సచ్చిదింద్రియగోచరః॥ సర్వేభ్య శ్చాపి లోకేభ్య శ్చోర్ధ్వం ప్రకృతిమండలాత్ । తన్మధ్యే రామధామాస్తి సాకేతం యత్పరాత్పరం॥ ఇతి. (వసిష్ఠసంహితాయా మప్యేవం దృశ్యతే) పునశ్చ తదథర్వణవేదీయ వేదసారోఽపనిషద్యేవ- "శ్రు॥ తన్మధ్యే రాజతేఽయోధ్యా సచ్చిదానందరూపిణీ । తత్ర లోకే చతుర్బాహూ రామో నారాయణః ప్రభుః । అయో

ధ్యాయాం స ఏవాత్ర హ్యవతారో భవేదిహ॥ ఇతి ప్రథమః ఖండః॥ అథ ద్వితీయః ఖండః - "శ్రు॥ యాఽయోఽధ్యాపురీ సా సర్వవైకుంఠానామేవ మూలాధారా తస్యాం నిత్యమేవ సీతారామయో ర్విహారస్థల మస్తీత్యధర్వణీశ్రుతిః॥" ఇత్యుక్త్వా శ్రీరామోపాసకానాం ముక్తి మార్గమ ప్యేతథా శ్రావితః తథాహి - శ్రు॥ ప్రారబ్ధం ప్రభుజ్యాఽథ భిత్వా సూర్యాదిమండలమ్॥ । ప్రకృతే ర్మండలం త్యక్త్వా స్నాత్వాథ విరజాంభసా॥ అతివేగేన తాం తీర్త్వా ప్రాప్య సాకేతకం యథా । నానారత్నమయం దివ్యం శ్రీరామ భవనం శుభం॥ తత్ర శ్రీ భరతాద్త్యైశ్చ సేవ్యమానం మహాప్రభుం । విరాజమానం వైదేహ్యా రత్నసింహాసనే శుభే॥ స్వస్వరూపాత్మకం ప్రాప్య జ్ఞాత్వా సర్వసుఖప్రదం । పరానందమయో భూత్వాఽవస్థానం ఫలముచ్యతే॥" ఇతి.

పునశ్చ శివసంహితాయాం 5 పటలే 20 అధ్యాయేతు "శ్లో॥ ముక్తిస్థాన మయోధ్యైవ భక్తిస్థానంచ శాశ్వతమ్ । అయోధ్యానగరీ నిత్యా సచ్చిదానందరూపిణీ॥ యస్యాంశాంశేన సంభూతా విరజాది సరిద్వరాః । పూర్ణః పూర్ణతమో రామ స్సచ్చిదానంద విగ్రహః॥ అయోధ్యాం క్వాపి సంత్యజ్య స క్వచి న్నైవ గచ్ఛతి ।" ఇతి. తథాచ యజుర్వేదశ్రుతిః॥ అష్టాచక్రా నవద్వారా - ఇతి॥ యథా శ్రీరామచంద్రస్య మాహాత్మ్య మస్తి తథైవ సీతా మాహాత్మ్య మపి సంహితోపనిషదాదిషు ఏవం

ప్రతిపాద్యతే॥ తథాహి - అగస్త్య సంహితాయాం 41 అధ్యాయే జానకీస్తవరాజాఖ్య మస్తి- తదపి 41 శ్లోకాత్మక మేవ తస్య శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యప్రణీత సుబోధినీవ్యాఖ్యాన మస్తి సాక్షా చ్ఛైవ ఏవాగస్త్యం ప్రతిబోధితవాన్. తస్మిన్ నే శ్లోకమిదం. శ్లో॥ బ్రవీమి స్తవరాజం తే శ్రీ శివేన ప్రభాషితం। శ్రుతం శ్రీవక్త్రతో దివ్యం పావనానాంచ పావనమ్॥ 4. చకా రారాధనం తస్య మంత్రరాజేన భక్తితః। కదాచి చ్ఛ్రీ శివోరూపం జ్ఞాతు మిచ్ఛ ద్వ రేశపదం॥ (వ్యా॥ వారేశపద మిత్యత్ర శ్రీరామచంద్రస్య నిజరూప మిత్యర్థః) 6 ప్రసన్నోఽభూ త్తథారామ శ్చిన్మయః కరుణాకరః। మంత్రారాధ్యేన రూపేణ భజనీయ స్సతాం ప్రభుః॥ శ్రీరామ ఉవాచ :- 7. ద్రష్టు మిచ్ఛసి యద్రూపం మదీయం భావనాస్పదం। ఆహ్లాదినీం పరాంశక్తిం స్తూయా త్వాన్త్వత సమ్మతం। 8. శ్లో॥ తయారాధ్య స్సదారామ స్తదాధీన స్తయావినా। తిష్ఠామి న క్షణం శంభో జీవనం పరమం మమ॥ ఇత్యత్ర ప్రథమశ్లోకస్య వ్యాఖ్యానే జానకీ నామ శ్రీమరాస్య కాచి దనిర్వాచ్యా శక్తి రిత్యస్తి. తతః పరం పునశ్చ 45 సంఖ్యాక అథర్వణీయ సీతోపనిషత్సు - సీతాప్రార్థనా శ్లోకః - ఇచ్ఛా జ్ఞాన క్రియా శక్తి త్రయం యద్భావసాధనం। తద్బ్రహ్మసత్తా సామాన్యం సీతాతత్త్వ ముపాస్మహే॥ ఇతి॥ సకారస్సత్య మమలం తకార స్తార ఉచ్యతే। ఈష్ణుః ప్రపంచబీజంచ మాయా ఈకార ఉచ్యతే॥

శ్రు॥ ప్రథమా బ్రహ్మమయీ స్వాధ్యాయకాలే ప్రసన్నా ద్వితీయా భూతలే హలాగ్రే సముత్పన్నా. తృతీయా ఈకార రూపిణీ। అవ్యక్తస్వరూపా భగవతీతి॥ సీతా ఇత్యుదాహరంతి. శ్రీరామ సాన్నిధ్యవశా జగదానందకారిణీ। ఉత్పత్తి స్థితి సంహారకారిణీ సర్వదేహినాం॥ సీతా భగవతీ జ్ఞేయా మూలప్రకృతి సంజ్ఞితా। ప్రణవత్వా త్ప్రకృతి రితి వదంతి బ్రహ్మవాదినః॥ శ్రు॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి చ సా సర్వవేదమయీ, సా దేవీ త్రిధా భవతి శక్త్యాత్మనా ఇచ్ఛాశక్తిః, క్రియాశక్తిః, జ్ఞానశక్తి రితి। ఇచ్ఛాశక్తి స్త్రిధా భవతి - శ్రీ భూమి నీళాత్మికా ఇతి॥ తేషు తాకారజ్ఞాన శక్తిరేవ శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే ప్రతిపాదితా సీతా ఇతి జ్ఞేయం. అపిచ అధ్యాత్మిక స్కాందే జ్ఞానసంహితాయాం 7 అధ్యాయే -

శ్లో॥ వైదికం వైష్ణవం చైవ, శాక్తం సౌరం గాణపం।
విజ్ఞానంచ సమాలోచ్య యదేత త్ప్రతినిశ్చితం॥

ఇత్యస్య శ్లోకస్య వ్యాఖ్యా. 1. వైదిక మాపనిషదం వేదాత్మకంచ తదేవాద్వైతం తత్పూర్వభాగస్యైవ స్మార్తమితి పూర్వమీమాంసాత్మకం. 2 వైష్ణవం పాంచరాత్రోక్తం- 3. శైవం షడర్ధాగమ శాస్త్రీయం. 4 శాక్తేయం మహోచ్ఛుష్మాద్యుక్తం. 5. సౌరం ఆదిత్యపురాణోక్తం, 6. గాణాపత్యం ఆర్షం గణేశపురాణోక్తం ఇత్యేతత్సర్వం తత్తన్మత నామ పురస్సర మద్వైత మేవేతి॥ అత

ఏవ సూత్రభాష్యే। "అపిచ స్మర్యతే" ఇత్యస్య సూత్రస్య భాష్యే శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యైః అత్ర త్రిపురా రహస్యే సంవర్తక కథామపి ప్రమాణత్వేన ప్రస్తావితం పునః తస్మిన్ గ్రంథే ఏవ సృష్టికారణం సర్వకర్తారస్య స్వతంత్రాత్మకస్యచ పరమాత్మనో యచ్ఛక్త్యా నియతమ్ తం తత్పరమాత్మానం కేచిత్ విష్ణుమాహుః - కేచిద్వై శివమన్యే గణేశ్వరం॥ కర్మప్రధాన రూప సూర్యం వై శక్తిమిత్యపి॥ ఇతి తస్మాత్సర్వం పరమాత్మాత్మన శక్త్యాత్మక నే వేతి సిద్ధాంతః ఇతి ఉక్తం హి - గోపాలతాపినీయోపనిషత్సు - శ్రు॥ ఓమిత్యేవ నృసింహశ్చ రామః కృష్ణశ్చ బ్రహ్మతత్ । అకారో నారసింహశ్చ ఉకారో రామ ఉచ్యతే॥ మకారః కృష్ణరూపస్తు ఓంకార ఇవ తే త్రయః॥ ఇతి శ్రూయతే. - తథాత్ర ఉకార ఏవ ప్రణవబీజ రూపత్వాత్ । ఉకారాత్మక శ్రీరామ ఏవ సర్వమితి సిద్ధాంతితం భవతి అధ్యాత్మాది రామాయణేష్వపి ఏవమేవ దృశ్యతే॥ అత స్సత్యం ఉపర్యుక్తం సర్వం.

18. అధ్యాత్మ వాల్మీకి రామాయణయో రాద్యత్వ నిర్ణయః

నను అధ్యాత్మ వాల్మీకిరామాయణయో రాద్యత్వం కస్యేతిచేత్ - ఉచ్యతే. వేదవేదాంత సంహితా పురాణేతిహాసాది శ్రుతి స్మృతి మూలకత్వా దధ్యాత్మరామాయణ

స్యైవాద్యత్వం. తథైవ తత్వసంగ్రహో ద్యార్ష రామాయణ
సమూహస్యాపి తద్వదేవ ప్రతిపాదనా దేవేతి న్యోవాదః ।
ఉక్తంహి - అధ్యాత్మరామాయణోత్తరకాండే షష్ఠసర్గే
శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణోత్పత్తి ప్రస్తావనాయాం - శ్లో॥
కృత్స్నం రామాయణం ప్రాహ కావ్యం బాలకయోర్మునిః
శంకరేణ పురాప్రోక్తం పార్వత్యై పురహారిణేతి సూతపౌరా
ణికవచనరూపేణ. తథైవ బ్రహ్మాండ పురాణేపి ।42 అధ్యా
యే సనత్కుమారం ప్రతి శంకరవచనం. శ్లో॥ శతకోటి శ్లోక
మిదం త్రిలోకస్థం ప్రవిస్తరం సహస్రాణి చతుర్వింశ శ్లోకా
నాం సంఖ్యయా యుతం॥ ఉపాదిశ మహం తస్య వాల్మీకే
ర్భావితాత్మనః ఇతి॥ "పురాతన స్యోదర్కస్య పురాణం
తద్విదుర్బుధాః॥" ఇత్యుక్త్వా శ్రు॥ ఈశాన స్సర్వవిద్యానా
మితిశ్రుత్యాచ. ఈశ్వరస్సర్వవిద్యాధిప స్వరూపత్వా న్మయా
ప్రేరిత మిత్యుక్తం॥ ఉక్త వక్తవ్య వచనానుగ్రహవశాత్.
అతః 24 సంఖ్యాక త్రేతాయాం శ్రీరామస్యకాలే దశ
సహస్రవర్షాంతే సీతావిసర్జనానంతరం సీతాదేవ్యాః పాతి
వ్రత్య ప్రకటనార్థమేవ ఖలు శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణో
త్పత్తిరితి నిర్ణీయతే. అతః అధ్యాత్మాది రామాయణానంతర
కాలీనత్వమేవేతి నిశ్చేతవ్యం భవతి. శ్రీమద్వాల్మీకిరామా
యణస్య. తదాచేత్ వాల్మీకిరామాయణావిర్భావాత్పూర్వం
శ్లోకస్వరూపత్వం నాస్తీతి ప్రథాస్తి. తథాచే ద్యుష్మద్వచ
నాని కథం సంగచ్ఛంతేతిచే త్తన్మందం॥ వేదోక్తాని చార్షాణి

పరంపరా ప్రాప్తాని శ్లోకా న్యనేకాని తత్పూర్వ మపి సంతి । కింతు - కవీనాం స్వయం నిర్మితాని శ్లోకాని కావ్య రూపగ్రంథాని నాసీతి చేదభిమతమేవాస్మాకమపి॥ ఇష్టాపత్తిః తత్పూర్వం శ్లోకలక్షణ స్వరూపాఽవిజ్ఞాత వాల్మీకిముఖతః ఈశ్వరసంకల్పా త్పద్మజానుగ్రహా త్సరస్వతీ ప్రేరణాత్ - అనుష్టుప్ ఛందోరూప 'మానిషా' దేతిశ్లోకావి ర్భావమాసీత్. ఇతి రామాయణేప్యస్తి కిల. శ్రుతిషు అనుష్టుప్ఛందోత్పత్తి కాల ఏవం శ్రూయతే. శ్రు॥ ప్రత్త ఏకవిగ్ంశతి నిరమమీత తదనుష్టుప్ ఛందోఽన్వసృజత - అనుష్టుప్ సర్వాణి ఛందాగ్ంసి మహీయంతే ఇతి తదేవ సర్వఛందోరూపత్వాచ్చ. వేదప్రకాశనకాలస్తు - శ్రు॥ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై॥ ఇతి శ్రూయమాణత్వాత్॥

పునశ్చ సృష్ట్యాదావేవ మనునా ప్రథమతః నిర్మిత మనుస్మృత్యాఖ్య ధర్మశాస్త్రస్మృతిరపి కేవలానుష్టుప్ శ్లోక రూపేణైవ దృశ్యమానత్వాచ్చ॥ వాల్మీకి రామాయణావిర్భావాత్పూర్వమపి ఛందోబద్ధశ్లోకా న్యనేకాని సంతి. కింతు - తత్పూర్వశ్లోకాని సర్వాణి ఋషిపరంపరా ప్రోక్తేతిహాస రూపాణ్యేవ. అతఏవ- ఇతిహాస మిత్యత్ర॥ ఇతి- ఏవం-హ- (పూర్వం, ఆస = అస్తీత్యర్థః । అత ఏవోక్త సమాధానం సమీచీనం భవతి॥

నను? శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణస్యగాయత్రీ శ్లోక

సంబంధః కుత ఇతిచేత్ ? తత్కావ్యమాహాత్మ్య విశేషార్థ మేవ. సర్వమంత్రాత్మకత్వా ద్గాయత్రీమంత్రస్య తథాహి శ్రుతిః - న గాయత్ర్యాః పరం మంత్ర మిత్యుక్తత్వాత్. గాయత్రీవా ఇదగ్ం సర్వం సైషా గాయత్రీ చతుష్పదా షడ్విధా॥ ఇతి ఛాందోగ్య శ్రూయమాణత్వా ద్గాయత్రీ మంత్రపాద చతుష్టయే ష్వేకైకపాదస్య షడక్షరపరిమితా ఇత్యాదినా చతుర్వేదస్వరూప ఇతి వ్యజ్యతే। అత ఏవ సైవ శ్రుతిః షట్కుక్షిస్థానాని - 1. వాక్, 2 భూతాని, 3. పృథ్వీ, 4. శరీరం, 5 హృదయం, 6. ప్రాణమితి శ్రావయిత్వా అంతతః శ్రు॥ తావానస్య మహిమా ఇతి శ్రూయతే - అతఏవ తదక్షరాత్మక వాల్మీకిరామాయణస్యాదిమ శ్లోకః॥ శ్రు॥ అథో రామా సావిత్రీ ఇతి - శ్రు॥ న గాయత్ర్యాః పరంమంత్ర మితిచ శ్రూయతే। ఇత్యేత ద్గాయత్రీ చతుర్వేదేష్వపి శ్రూయతే। సర్వత్ర విశ్వామిత్రాద్యా ఏవ ఋషయః కింతు - గాయత్రీ ఛంద ఇత్యత్ర అష్టాక్షరపరిమితి చతుష్పదా ఇత్యుక్తప్రదేశేతు ఋగ్వేదప్రాతిశాఖ్యాయాం గాయత్రీ ఛందేపి ఏకాక్షరలోపే నిచృద్గాయత్రీ ఇతి ద్వ్యక్షర లోపేతు (భూర్గాయత్రీ) ఛందఇత్యపినిర్ణీతం., తథాపి 24 అక్షరత్వం సర్వత్ర సమానమేవ. తథాపి తైత్తిరీయారణ్యకే ఉపనిషత్సుచ గాయత్ర్యాః నిర్గుణోపాసనము ప్యస్తి। గాయత్రీ నామ స్త్రీపుం రూపత్వాత్ పంచాయతన స్వరూప ఇతిచ ప్రతిపాదితం పురాణాదిషు. అతఏవ శ్రీమ ద్వాల్మీకిమహర్షి

ణా గా -తాత్మ్య స్వరూప శ్రీరామ ఇతి - వ్యాసేనాపి శ్రీమద్భాగవతే శ్రీకృష్ణ ఇతి భావేన గ్రంథే - గ్రథితేతి- శ్రీకృష్ణభాగవతస్య కథం శ్రీత్వమితిచేత్. తత్పురాణోప పురాణస్య కాళికాపురాణమితి ప్రసిద్ధత్వాదేవ॥ తథాచే ద్వాల్మీకిరామాయణ స్యాదిమశ్లోకం కోవా ఇతిచేత్. ఉ కంపి. గోవిందరాజేన స్వీయవ్యాఖ్యానే బాలకాండ పంచమసర్గాదిమ శ్లోకరూపేణ "తదిదం వర్తయిష్యామి" త్యాద్యశ్లోక ఇతి॥ తత్ర కోవా విషయః! తత్పూర్వస్య సర్గచతు ష్టయమప్యుత్తరకాండఏవేతి పూర్వోక్తవిధయా నిశ్చేత వ్యం భవతి తత్తు ఆనందరామాయణాదిష్వపి దృశ్యమాన త్వాత్॥

19. లంకా రావణాది శబ్ద నిరుక్తిః

నను ఉపనిషత్సు - శ్రీరామం వేదాంతవేద్య పరం బ్రహ్మత్వేన శ్రూయతే కిల - తథైవ లంకారావణాదీనాం వేదాంతరీత్యా కోవాఽర్థ ఇతిచే దుచ్యతే. నిఘంటు గ్రం థేషు - లంకానామ॥ లచ్ఛ॥ భూమౌ భయేఽజ్ఞానే శత్రౌ చాహ్లాదనేపిచ। ఇత్యుక్తత్వాత్ స్వార్థే కప్రత్యయత్వాచ్చ లంకానామ భూతపంచక విశిష్ట అజ్ఞానాహ్లాదన శత్రుభయా త్మక స్థూలశరీర మిత్యర్థః. తత్ర అసురాఏవ సంతి. అసురా నామ - అసుషు ప్రాణేంద్రియాదిషు రమమాణా ఆత్మజ్ఞాన రహితా నరా ఇత్యర్థః. తే సర్వే విరోచన సిద్ధాంత పారం

గతా అజ్ఞానజీవా ఇతి జ్ఞేయం. రాక్షసశబ్దస్యాపి అజ్ఞాన రక్షకా ఇతి. తేషు రావణ ఇత్యత్ర రావయతి త్రిలోకానితి రౌతీచ ఇత్యర్థత్వాత్. స్వయం రౌతిఇతరాన్ రావయతీతిచ జ్ఞాయతే. అతఏవ శ్రూయతేఽధర్వణే రామతాపన్యుపనిషత్సు - శ్లో॥ శ్రీరామశక్త్యం వాసాంచయ స్స్వసిద్ధ్యత్యర్థమాదదే - స రావణ ఇతి ఖ్యాతో యద్వా రావాచ్చ రావణ ఇత్యసి.

పరమార్థతః శ్రీరామ స్త్వక్షరాత్మకః - తథాహి - అక్షరోనామ ప్రణవస్త్వేన నక్షరతీ త్యక్షర ఇత్యుక్త్యాచ. శ్రీ భగవద్గీతాసు - అక్షరం పరమం బ్రహ్మేత్యుక్త్యాచ అవినాశీ సాక్షా త్పరబ్రహ్మే త్యర్థః. తథాహి - కూటస్థోక్షర ఉచ్యతే ఇత్యుక్తత్వాత్. శ్రీరామః సగుణ సరూపవ దవభాసమానోపి మాయయా యథార్థతః నిర్గుణపరబ్రహ్మవే త్యర్థః తథైవ సీతాఽపి స-ఇ-తా- సీతా ఇత్యుక్తత్వా త్పరమాత్మాఽభిన్నతయా తస్య జ్ఞాన బల క్రియా శక్తి రేవేతి వ్యజ్యతే తద్యథా - తటద్వయ స్పర్శా ద్యనేకత్వ లక్షణలక్షిత తరంగా యథా సాగరజలాఽభిన్నరూపా భవతి. తథై వాక్షరాత్మక రామాఽభిన్న శ్రీరామమహిమాసీతేతి విజ్ఞాయతే. సైవమాయా అఘటన ఘటనా పటీయసీ సాక్షా దపహ్నవరూపాచ । అపహ్నవో నామ మరుమరీచి కాజలవత్ - దృశ్యమానాపి యథార్థతః సా న వస్తురూపా । అత ఏవ కేవల కేవలాక్షర నిర్గుణవస్తురూప శ్రీరామచంద్ర మపి

కల్పితజీవ ఇతి భ్రాన్త్యుత్పత్తి కారణా సా । ఏతేన పరిదృశ్యమాన జీవభావాదేవ మానవాదయోఽపి, అక్షర సంబంధినో వయమితి జ్ఞానినశ్చేత్తే సర్వేఽపి సాక్షరా ఏవ భవంతి. అత ఏవోచ్యతే. "ఋ॥ ఋచో అక్షరే పరమే వ్యోమన్ యస్మిన్ దేవా అధివిశ్వే నిషేదుర్యస్తన్నవేద కి మృచా కరిష్యతి। య ఇత్తద్విదుస్తఇమే సమాసతే"_ఇతి. తథా చాక్షరాత్మక ప్రతిబింబభూత జీవాభాసంతు న త్వక్షర సంబంధం కింతు _ తదుపాధిసంబంధ ఏవ - యథా జలే సూర్యప్రతిబింబ చలనాదికం న సూర్యస్యేతి తత్తు కేవల జలసంబంధ ఏవేతి యథా విజ్ఞాయతే - తద్వత్ ఇత్యర్థః॥ ఇత్యేతావతా అక్షరాత్మక శ్రీరామసంబంధినో యే దేవ మనుష్యాదయః తే సాక్షరా ఇత్యుచ్యంతే॥ తేషు నరాణాం వత్ వానరాఅపి సాక్షరా ఏవ భవంతి. కుతఇతిచేత్ - "వా - వికల్పే ఇత్యుక్తత్వాత్. వికల్పయుత నరాః వానరాః" ఇతి తథా తేపి ఈషద్వైషమ్యేన నరవత్ వర్తమానా వానరా అపి - అక్షరసేవాసంబంధయుతత్వాత్తేపి సాక్షరా ఏవ భవితుమర్హంతి. కింతు - తదక్షరసంబంధ భక్తి - అంశ - ఆత్మభావ - రహితా యే వర్తంతే తే సర్వేఽపి వ్యత్యస్తాక్షరా కల్పనేన రాక్షసా ఏవ భవంతి॥ తేషు ప్రధాన రాక్షసా రావణాదయః. ఇతి సూక్ష్మార్థం భవతి.

రాక్షసా అపి అక్షరస్వరూప శ్రీరామభక్తి స్వరూప సీతాశ్రయణా త్తేపి శ్రీరామబాణైః రాక్షసత్వం విహాయ

సతీరాఏవ ఈవదచ్ఛ్వచరూపేణ భవంతీతి। తదుపాయ స్వరూపనిరూపణ గ్రంథస్యైవ రామాయణమితి వ్యజ్యతే.

శ్రీరామస్య స్వరూపనిరూపణే శ్రుతిః॥ రామఏవ పరంబ్రహ్మేతి, సీతాంప్రతి - శ్రు॥ శ్రీరామసాన్నిధ్యవశా జ్జగదానందకారిణీతిచ శ్రూయతే. ఏతేనహినా రామసాన్నిధ్య సీతాయాః భజనంతు కేవలం జగద్భ్రాంత్యుత్పన్న కారణం భవతి. అతఏవ- సీతారామోపాసనమేవ కుర్వంత్యుపాసకాః. అన్యచ్చ॥ రామ ఇత్యత్ర - 1 రకార, 2. అకార, 3. మకారావయవ రూపావయవీ. "శ్రు॥ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ" ఇత్యుక్త్యా ప్రణవోఽపి - 1. అకార, 2. ఉకార, 3. మకారావయవరూపః. తత్రైవ - అత్రాప్యుక్తా ఏవ॥ కింతు - ప్రణవావయవేతు ద్వితీయస్థానస్థ - ఉకారావయవ ఏవ. రామశబ్దే "ర" ఇతి ప్రథమస్థానే విరాజతే - తథాపి ఉ-కారార్థక ఏవ ర-కార ఇతి జ్ఞేయం. ఉకారస్య సందేహార్థక రూపద్వయార్థత్వాత్। - తథాచ - శ్రు॥ ఉతావిద్వానముం లోకం ప్రేత్య కశ్చన గచ్ఛతీఽఽ ఆహో విద్వానముం లోకం ప్రేత్య కశ్చిత్సముశ్నుతా। ఉ- ఇత్యుక్తత్వాత్. ఉభయాత్మక అసీత్యర్థే ఉకారః వినియుజ్యతే॥ తత్రైవ రకారోఽప్యగ్న్యర్థకత్వాత్॥ మథనసాధనార ణ్యుత్తరా

రణ్యో అనామరూపత్వేన అంతర్యామిరూపేణచ మధనేన బహిస్స్వరూపేణ పరిదృశ్యమానత్వాత్. ఉభయార్థకః శ్రీరామోపి- శ్రు॥ ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మణోరూపకల్పన మితి శ్రుత్యా సగుణనిర్గుణోఽభయాత్మక ఇతిజ్ఞాతుం శక్యతే. "రాం" ఇత్యేవ ఖలు రామబీజం. అత్రాఽపి కించిద్వక్తవ్య విశేష మస్త్యేవ తత్కిమితిచేత్. ఉచ్యతే- యథోపనిష త్స్వపి ప్రథమ పర్యాయే - శ్రు॥ తత్వమసీతి. ద్వితీయ పర్యాయే- శ్రు॥ అయమాత్మా బ్రహ్మేతిచ. త్వం తదసీతి ప్రతిపాదనం దృశ్యతే. తథైవాత్ర ప్రణవ రామశబ్దయోః శబ్దభేద ఇత్యేవ। నార్థభేదః. అపిచ- ప్రణవే ప్రథమావయవస్తు అకారః. కేవల నిర్గుణ పరబ్రహ్మేతి తృతీయావయవ మకారః జీవఇతి ద్వితీయావయవరూప ఉకారార్థ స్త్వసీత్యర్థః. ఇతి మహావాక్యార్థం బోధయతి. రామశబ్దేషు - ప్రథమావయవ ర-కార ఏవ క్రియార్థబోధక అసీతి ద్వితీయావయవ అకారఏవ పరమాత్మేతి తృతీయావయవ శ్చోభయత్ర సమానతయా జీవఇతి బోధయతి తథాపి తత్ర న వైషమ్య మస్తి. తథాహి - శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే యుద్ధకాండే శ్రీరామచంద్రం ప్రతి (14) వ్యాకరణపండితేన హనుమతా "మయా లంకాయాం సీతా దృష్టా" ఇతి వక్తవ్యే - శ్లో॥ దృష్టా సీతా మయా లంకే త్యుక్తిః తదన్యథా భాషానైపుణ్యత్వం బోధయతి. తథైవాత్రాపి సమాధీయతే. ఏతేన రాక్షసత్వం

ణ నా సాక్షరత్వం కథం భవతీత్యుక్తే? ఉక్తంహి పూర్వమేవ.
స్మృ. దేహబుద్ధ్యాస్మి దాసోహం, జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః,
ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమేవాహ మితి మే నిశ్చితామతిరితి॥

ఏతావతా శ్రీరామసంబంధిత్వమేవ సర్వేషాం ముక్తిసాధనమిత్యుక్తం భవతీతి సిద్ధాంతః.

కుంభకర్ణోఽపి ఆత్మజ్ఞానరహితత్వాత్ నిద్రావశగామాప్తః ప్రీతిరూపాసక్తం భవత్యర్థః ఇతి॥ తథాపి - విభీషణ ఇత్యాత్రిషు విగతభీషణో విభీషణ ఇత్యర్థత్వాత్ తేషాం రాక్షసానాం మధ్యే వర్తమానోఽపి సంసారం దుఃఖత్వేన నిరీక్ష్య ఆత్మజ్ఞానయుతత్వాత్ భయరహితో భాగవత పురుష ఇత్యేవార్థః. ఏతేన రామవద్వర్తితవ్యం న రావణాదివత్ ఇతి రామాయణస్య సిద్ధాంతోపదేశ వాక్యమితి ద్యోత్యతే. నివృత్తరాగస్య గృహం తపోవన మిత్యుక్తత్వాత్.

తథైవాస్తు రామాయణేషు పురాణేతిహాసాదిషుచ శ్రీరామప్రవర్తనాదికేషు కుతో భేదదర్శన మితిచేత్। కల్పాని 32 తథా రామావతారః ప్రతికల్పేపి సంభవిష్యతి. అత ఏవోక్తం భాగవతీయ కాళికోపపురాణే - శ్లో॥ ప్రతి కల్పం భవేద్రామః, రావణశ్చాపి రాక్షసః। తథైవ జాయతే యుద్ధం తథైవ త్రిదశాగమః। ఏవం రామసహస్రాణి రావణానాం తథైవచ। భవితవ్యాని భూతాని తేషు భేదః క్వచిత్ క్వచిత్॥ తథైవ శ్రీకృష్ణప్రవర్తనాదికమపి।

1. బ్రహ్మ, 2. విష్ణు, 3. వామన, 4. వాయు, 5. పాద్మ, 6. కూర్మపురాణ, 7. బ్రహ్మవైవర్త, 8 హరివంశ, 9. భాగవతాదిషు భిన్నభిన్నతయా పరివృశ్యతే తత్సర్వం కల్ప భేదేనేతి జ్ఞేయమ్॥

రామాయణేష్వపి కేచిదేకకల్పీయ రామచరితమాత్ర ప్రతిపాదితాని సంతి తాన్యేవ చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణాని మయా రామాయణ సారోద్ధారగ్రంథే సంగ్రథితాని. తద్గ్రంథస్యోత్తరకాండ మిదం.

20. ఉత్తరకాండ శబ్దనిర్వచనం, తత్ప్రయోజన నిరూపణంచ.

ఉత్తరకాండోనామ తత్పూర్వం శ్రీరామచంద్రస్య బాల్య, యౌవన, కాలీన విద్యాదేశయాత్రా తీర్థాటనం యుద్ధ, పట్టాభిషేకాది కానుభవపర్యంతం పూర్వకాండాత్మకం చత్వారింశద్వర్ష వయఃపరిమితం షట్కాండపర్యంత మితి తతః 10,960 వర్ష చరిత్రం యత్తదుత్తరం కేవల ధర్మ ప్రవర్తనాద్యవతార సమాప్తి ముత్తరకాండ మితివా. యద్వా సర్వోత్తరత్వా దుత్తరత్వ మితివా జ్ఞేయం. తత్కథ మితిచేత్ శ్రీరామచంద్రస్య ధర్మప్రకాశనాత్ సర్వేషాం పశ్యతో స్వీయనారాయణస్వరూపేణ వైకుంఠ గమనాది కథాకథనత్వా దితి వక్తుం శక్యతే. సర్వగ్రంథేష్వపి సర్గాపవర్గార్థ కాండద్వయ మేవ నిర్దిశ్యతే. తథాహి – పూర్వ

మీమాంసాయా మగ్నిధ్యానేతు “ శ్లో॥ కాండద్వయోప
పాద్యాయ కర్మబ్రహ్మస్వరూపిణే । స్వర్గాపవర్గరూపాయ యజ్ఞే
శాయ నమోనమః॥ ” ఇత్యాద్యుక్త్యా కాండో నామ గ్రం
థైకదేశో భాగ ఇత్యేవార్థః । తత్ర పూర్వమీమాంసా ధర్మ
యుతత్వా త్పూర్వకాండ ఇతి। (తదంతర్గతాని షట్కాండా
నా మపి తదేవార్థః, తతః ఉత్తరమీమాంసావత్ వేదాం
తాది వాక్యై ర్ముక్తిమార్గోపదేశా దుత్తరకాండ ఇతి చ॥
“ న ముక్తేః పరమాగతిః॥ ” ఇత్యుక్తత్వాదేవ తస్య
సదోత్తర మితి జ్ఞేయం, తథాపి - అత్ర వక్తవ్యాంశం కిమితి
చేత్, ఏత దుత్తరకాండ మజ్ఞాయ వాల్మీకిరామాయణ
గ్రంథేతు కేవల షట్కాండపర్యంత కథార్థవక్తుం కేనాపి
న శక్యం॥ పూర్వకాండే ష్వనుక్త మన్యతో గ్రాహ్య మితి
న్యాయ్యేన ఉత్తరకాండవచనా న్యపి మేళయిత్వైవ వక్త
వ్యత్వాత్ - అహంతు చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ రామా
యణ సారోద్ధారగ్రంథేపి॥ తథా చ చతుర్వింశత్యార్షోత్తర
రామాయణ కథామపి ఆదిత స్సంగృహ్య “గ్రామం
గచ్ఛన్ తృణం స్పృశ”తీతివత్. శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదా
చార్యానుగృహీత గుణోపసంహారమార్గ మనుసృత్య తాని
సంగ్రథితవా నస్మి. తథా ప్రవచనే శ్రీరామప్రవర్తనాది
సర్వకథాసంశయ విచ్ఛేదం భవిష్యతీతి సిద్ధం. తద్యథా ఇతిచే
దుచ్యతేఽత్ర కించిత్. అయోధ్యాకాండే ప్రవర్తిత

కాకాసుర వృత్తాంతం (కావ్యగ్రంథత్వాత్) సుందర యుద్ధకాండయో ర్యథా ప్రదర్శితం తథా । అహల్యావృత్త మపి తద్యథా వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే గౌతమవేష ధారిణ మింద్రం జ్ఞాత్వాపి అహల్యా "దేవరాజ కుతూహలా" దితి తదనంతరకథా స్తి. అంతేతు త మింద్రం ప్రత్యహల్యా "త్వ మాత్మానంచ మాంచ గౌతమా ద్రక్ష" స్వేత్యు క్తవత్యస్తి తతః గౌతమో ప్యాగత్య ఇంద్రం తదీయాకృత్య మపి జ్ఞాత్వా త్వదీయ ముష్కౌ భూమ్యాం పతిష్యత ఇత్యాదినా శప్తవాన్ । తదనంతర మహల్యాం ప్రతి త్వ మనేకవర్ష పర్యంతం నిరాహారా వాయుభక్షా భస్మశాయీ భూత్వా సర్వప్రాణినా మదృశ్యా త్వే నాత్రైవ వస. యదా శ్రీరామచంద్రోఽప్యేత దాశ్రమ మాగచ్ఛతి త్వం తదా స్వస్వరూపేణ తస్యాతిథ్యం కృత్వా సుకృతీ భూత్వా పునర్మా మయాహీతి తదా త్వాం స్వీకరిష్యామీతి శప్తవా నిత్యస్తి తత్రతు న పాషాణరూపేణ తిష్ఠేతి వచనం నాస్తి (అధ్యాత్మాదివత్). తథాఽపి తద్వాల్మీకి ర్రామాయణస్యై వోత్తరకాండేతు - 30 సర్గే - గౌతమ స్త్వింద్రం ప్రతి త్వమేత త్పాపకారణా చ్ఛత్రువశం గమిష్యసీతి విశేషవచన మస్తి। అత ఏవేంద్రజితా నిర్బంధిత మింద్రం మోచయిత్వా పద్మజ స్తంప్రతి త్వం గౌతమ శాపాదిద మవస్థాం ప్రాప్తవా నసీ త్యుక్తవా నిత్యస్తి । తత్రైవాహల్యా ప్రస్తావనాయా మపి గౌతమ స్త్వితః పరం

త్వదీయసౌందర్య మితరస్త్రీణామ ప్యాశ్రయిష్యతీతి । అద్య
ప్రభృతి త్వం బృహచ్ఛిలారూపేణాఽత్రైవ వసేతి శప్తవా
నిత్యస్తి త మహల్యాఽప్యహ మజ్ఞాన వశాత్తథా కృతమితి
గౌతమంప్రతి అసత్య ముక్తవతీ త్యప్యస్తి ఇత్యేతస్య
వచనద్వయం నాస్తిచే త్తచ్చాప ద్వయం నసంగచ్ఛతే ।
(భారతం పశ్యత)॥ తస్మాద్బాలకాండస్థ సామాన్యకథాయా
ముత్తరకాండస్థ విశేషకథామపి మేళయిత్వా॥ "సామా
న్యం శాస్త్రతో నూనం విశేషో బలవా న్భవే" దితి న్యాయేన
- కథాద్వయమపి మేళయిత్వా వక్తవ్యం నోచేత్ - శ్రుత
హా న్యశ్రుతకల్పనా దోషో భవతీతి విజ్ఞాపయామి పండి
తానాం శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ ప్రవక్తౄణాం.
గౌతమ శాపప్రదానం కతో న సంగచ్ఛత ఇతిచేత్ - శ్రీ
మన్మహాభారతే ధర్మరాజం ప్రతి వ్యాసోక్త్యా - దేవానాం
మానవేషు వ్యభిచారదోషో నాస్తీతి విజ్ఞాపనాత్ - ఇతి. కింతు
-తత్ర కేవలానృతవంచనా వచనార్థమేవాహల్యాం గౌతమ
వేషధారిణేనేంద్ర మపి శప్తవా నిత్యేవార్థః । తద్వదహమ
ప్యత్రత్య సతూ చ్ఛ్వేత వరాహ కల్పీయ శ్రీరామచరిత్రే
ష్వపి వాల్మీకిరామా యణాఽవిరోధేన అనుక్తా న్యన్యాంశో
గృహీత్వా వాల్మీకిరామా యణేన సమన్వయీకృత్య గుణోప
సంహారః కృతవా నస్మీతి ఖ్యాపయామి॥ తద్యథా పద్మ
పురాణే - అర్థపంచక వివరణేచ - పాయస ప్రదానఘట్టే
నారదంప్రతి బ్రహ్మదేవవచన మిదం- శ్లో॥ మయా చ ప్రార్థి

తో దేవో, విష్ణు స్సర్వగతో౽వ్యయః । వరం దత్వా తదాస్మాకం పాయసాన్నం వివేశహ॥ ఇత్యుక్తవచన మపి వాల్మీకిరామాయణే మేళయిత్వా గ్రంథం గ్రథితం మయా తథై వోత్తరకాండేపి - తదితర రామాయణేష్వపి ప్రతిపాదిత చతుర్వేదోపనిషదా ద్యర్థః - శ్రీరామగీతాదికం చాపి గణో౽పసంహారః కృతః. తథైవ ప్రవచనమపి కర్త్రవ్యేతి స్వానుభవసహితం రామాయణ సంప్రదాయార్థ విజ్ఞాన పండితాభిప్రాయపూర్వక మత్ర విశదీకృతం. అపిచాత్ర వాల్మీకి రామాయణగ్రంథంతు-శ్లో॥ న సీతాయాః పరాం భార్యాం వవ్రే స రఘునందనః । యజ్ఞే యజ్ఞేచ పత్న్యర్థం కాంచనీ జానకీ భవత్॥ ఇత్యాది అడాగమరహిత వేదే లేట్ లక్షణ లక్షిత వేదలక్షణ దర్శనాత్। 1. వేద ఇతి, 2. కేవల ధర్మ నిర్ణయ దర్శనా ద్ధర్మశాస్త్ర మితి, 3. దశపంచలక్షణ లక్షితత్వాత్పురాణమితి, 4. పూర్వవృత్తాది ఖ్యాపనాదితిహాసమితి 5 సర్వకావ్యలక్షణ మూలరూపత్వా దాదికావ్య మితిచ - వక్తుం శక్యతే॥ కాని తాని మహా కావ్యలక్షణాని - తాని సర్వాణి వాల్మీకి రాయయణే అత్ర ప్రదర్శితా నీతిచేదుచ్యతే॥

21. కావ్య ప్రశంసా

శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే ఏవ - శ్లో॥ ఆదికావ్యమిదం పుణ్యం ఇతి॥ శ్లో॥ పరం కవీనా మాధార మిత్యుక్తత్వా దిదమే వాదికావ్య మితి వ్యజ్యతే తస్మా ద్వాల్మీకిరామాయణం పురస్కృత్యైవ - 1. కావ్యమీమాంసా, 2. కావ్యాదర్శ మిత్యాది కావ్యలక్షణగ్రంథా న్యుత్పన్నానీత్యురరీకుర్మః॥ అతఏవోక్తం కావ్యాదర్శే - శ్లో॥ దివ్యేన వా మానుషేన ధీరోదాత్తేన సంయుతం । వీరశృంగారయోరేకః ప్రధానం కావ్య ముచ్యతేతి॥ ఏతల్లక్షణద్వయపూరితమేవ వాల్మీకిరామాయణమితి విదితమేవ సర్వేషాం. తదపి "కవినా నిర్మితం కావ్యం"- "కిం విద్యా కవితాం వినా" "కలా సీమా కావ్యం" ఇత్యుక్త్వా కవినా స్వీయకవితాప్రాముఖ్యేనోక్తం కావ్యం భవతి॥ తత్కావ్యం- 1. ఉత్తమకావ్యం, 2 మహాకావ్య మితి ద్వివిధం తత్రాద్యం కేవలవ్యంగ్యప్రాధాన్యేన ఉత్తమకావ్యం భవతి॥ ధ్వనిరితి వ్యపదేశః తాదృగ్ధ్వనిః (5504) చతురుత్తరశతత్రయాధిక పంచసహస్రాణీతి సుప్రసిద్ధం । తాని సర్వాణ్యపి వాల్మీకిరామాయణే దృశ్యంతే తత్ర తత్రచ.

ద్వితీయంతు మహాకావ్యం తల్లక్షణముక్తం కావ్యమీమాంసాయాం దండినా కావ్యాదర్శేచ- శ్లో॥ నగరార్ణవ శైలర్తు చంద్రార్కోదయ వర్ణనైః । ఉద్యాన సలిలక్రీడా

మధుపాన రతోత్సవైః । విప్రలంభ వివాహైశ్చ కుమా
రోదయ వర్ణనైః । మంత్రద్యూత ప్రయాణాజినాయకా
భ్యుదయైరపి - అలంకృత మసంక్షిప్తం రసభావనిరంతరం ।
సర్గై రనతి విస్తీర్ణైః శ్రావ్య వృత్తైస్సుసంధిభిః । కావ్యం
కల్పాంతరస్థాయి జాయతే సదలంకృతిః । ఏతాని యత్ర
వర్ణ్యంతే తన్మహాకావ్య ముచ్యతే॥ ఇతి॥ తాని సర్వాణ్యపి
వాల్మీకిరామాయణేఏవ ద్రష్టుంచ శక్యతే। నేతరేషాం
రామాయణానాం । తస్మాద్వాల్మీకిరామాయణ
ముత్తమకావ్యం మహాకావ్యం చేతి వక్తుం శక్యతే॥

పునశ్చ తదపి-1. అధికారికం, 2. ప్రాసంగికంచేతి ద్వివి
ధమ్ । తయోరాద్యం యత్ర ప్రధాన ఫలభోగినో వృత్త
మభివర్ణ్యతే। తదధికారికమ్। యథాస్మిన్ వాల్మీకిరామాయణే
సీతారామాది చరితం । ద్వితీయంతుర స్వకార్యార్థ మాగత
స్సన్ సంప్రయోజన నిమిత్తవశాత్ స్వస్యాఽపి ఫలవతస్య
స్య తత్ప్రాసంగికం భవతి తద్యథా యత్ర వాల్మీకిరామా
యణేసుగ్రీవాదివృత్తం॥

తత్ప్రాసంగిక మపి పున ర్ద్వివిధమ్ - 1. పతాకా,
2 ప్రకరీచేతి। తత్రాద్యం కించి త్పరప్రధానోఽపకార
ప్రసంగాత్స్వకార్యం యత్ర సాధ్యతే సా పతాకా ।
యథా యత్ర వాల్మీకిరామాయణే అరణ్యకాండే మహర్షీణాం
ప్రార్థనం । యుద్ధకాండే విభీషణవృత్తంచ । ద్వితీయంతు
యత్ర స్వార్థాఽనాదరేణ పరోపకారఏవ సాధ్యతే తస్య

వృత్తం ప్రకటీభవతి । యాథాస్మిన్ వాల్మీకిరామాయణే సాక్షా చ్ఛ్రీహనుమతో వృత్తం । ఇత్యేత త్సర్వకావ్య నిబంధన పూర్వకం ప్రధాన సీతారామచరితే తిహాసం మహాదేవ ప్రేరణయా సపత్నీకపద్మజానుగ్రహాత్. శ్రీమద్వాల్మీకి మహర్షిణా శ్వేతవరాహకల్పే తత్కాలికవై వస్వతమన్వంతర 24 సంఖ్యాకచతుర్యుగే త్రేతాయుగత్వాత్ వేదధర్మశాస్త్ర సంహితా పురాణేతిహాసరూప శ్రీరామచరితం స్వీయరచనా శ్లోకపూర్వకం ప్రధానకావ్యత్వేన చతుర్వింశ త్సహస్రశ్లోక పరిమితం గాయత్రీమంత్రాక్షర సంపుటిత మాదికావ్య గ్రంథం చకారేతి జ్ఞేయమ్॥

అథాత్ర మహాకావ్యే ప్రధానతః నాయకచతుష్టయం ప్రతిపాదితవ్యమితి కావ్యలక్షణే నిర్ణయ మస్తికిల ! వాల్మీకి రామాయణే తే కే ఇత్యాకాంక్షాయాం తేషాం నామ నిర్ణయ పూర్వక మాచ్యతే॥ తథాహి - శ్లో॥ ఉదాత్త ఉద్ధత శ్చైవ లలితశ్శాంత ఇత్యపి । ఇత్యుక్తత్వాత్ - అస్మిన్ వాల్మీకిరామాయణేతు॥ 1 ధీరోదాత్త శ్శ్రీరామచంద్రః, 2. ధీరోద్ధతో రావణః, 3. ధీరలలిత స్సుగ్రీవః, 4. ధీర శాంతో విభీషణ ఇతి తత్త చ్చారిత్ర విమర్శనేన జ్ఞాతుం

శక్యతే॥ న చైతావన్మాత్రం. పున శ్చతుర్విధ సామాన్య శృంగారనాయకా అపి ఆదికావ్యే స్థాతవ్యం । తేషాం నామాని కానీ త్యుక్తే । శ్లో॥ అనుకూలో దక్షిణశ్చ । దృష్టశ్చ శఠ ఇత్యపి। ఇత్యుక్తత్వాత్ తథాఽస్మిన్ వాల్మీకి రామాయణేతు శ్రీరామోఽనుకూల నాయకః । కుత ఇతి చేత్ - తల్లక్షణం త్వేకస్యాం నాయికాయాం విశేషాను రక్తోఽనుకూల నాయకఇతి ప్రతిపాదనాత్. సీతాన్వేషణే శ్రీరామచంద్రే తల్లక్షణాని దృశ్యమానత్వాత్ । తథైవ లక్ష్మణో దక్షిణః, ధృష్టో వాలీ, శఠశ్చాశ్వపతిః కేకయాధీశః। ఇతి జ్ఞాయతే॥ అంతతః పునః కావ్యే నాయకలక్షణే- శ్లో॥ కావ్యే కథా సుధర్మార్థ కామమోక్షోపయోగిన ఇతి నిర్ణయవశాత్ । అత్ర వాల్మీకిరామాయణే - 1. ధర్మోప నాయకో దశరథః, 2 అర్థంనామ ప్రపంచసౌఖ్యం । తాదృశా కైకేయీ । 3. కామ మష్టవిధం - లోకవాసనా ఇత్యర్థః - అష్టాంగద శ్చాంగద ఇత్యుక్తత్వాత్ తత్సర్వ మంగదే దృశ్యతేహి॥ మోక్షోపనాయకో భరత ఏవ॥ కుత ఇతిచేత్. సాహిత్య మీమాంసాయాం మోక్షోప యోగనాయక లక్షణా న్యేతథా ప్రతిపాదితాని। శ్లో॥ మహాకులీనతోజ్జ్వల్యం మహాభాగ్య ముదారతా । తేజస్వితా విదగ్ధత్వం ధార్మికత్వాదయో గుణాః॥ ఇతి॥ తే సర్వే భరతే సంతి॥ కావ్యలక్షణేతు అంతిమం మహాతాం సేవా । తత్తు శత్రుఘ్నేఏవ సర్వదా ద్రష్టుం శక్యతే॥

నను - కావ్యం నామ నవరసప్రధానం ఖలు ! తథా శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణే త న్నవరసపోషణం యత్ర యత్ర ప్రదర్శిత మిత్యుచ్యతే॥- శ్లో॥ 1 శృంగారం జన కాత్మజే, 2 రఘుపతే ర్వీరం ధనుర్భంజనే, 3 కారుణ్యం ఖగమోక్షణే, 4 అద్భుతరసం సింధౌ చ, 5 రక్షస్త్రియాం హాస్యం, 6 తత్ర ఖరే భయంహి, 7 మూలబల విధ్వం సేతు భీభత్సకం, 8 రౌద్రం రావణభంజనే, 9 మునిజనే శాంతం వపుః పాతునః॥ ఇతి॥ శ్రీరామచంద్రధ్యానే ప్రతి పాదినాం తత్త త్సందర్భేషు తత్త ద్రసాస్వాదనం కర్తవ్య మితి విజ్ఞాపయామి॥ తస్మా ద్వాల్మీకి రామాయణం సంపూర్ణ కావ్య లక్షణ లక్షితత్వా న్మహాకావ్య మితి । ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయ త్వా ద్ధర్మశాస్త్ర మితి - సంహితా పురాణ లక్షణయుక్త త్వా త్పురాణసంహితేతి । ఇతిహాసత్వా దితిహాస ఇతి విధి, నిషే, ధోదాసీన, ధర్మ, ప్రతిపాదన, పూర్వక సంపూర్ణ వేదవేద్య పరమాత్మ ప్రాపణోపాయ దర్శనాచ్చ సాక్షా ద్వేదఏవేతిచ. వక్తవ్యం. న తత్ర ద్వాపరః. సిద్ధాంతఏవ భవతి॥

పునః పూర్వపక్షః॥ ఏతత్సర్వం త్వదీయ వాగ్వైభవ మేవ॥ కుత ఇతిచేత్। నను - శ్రీమ ద్వాల్మీకి రామాయణే త్వాదావేవ - వాల్మీకినా నారదం ప్రతి - శ్లో॥ కోన్వస్మిన్ సాంప్రతంలోకే గుణవాన్ - ఇత్యారభ్య ద్వాత్రింశ న్మగా

సీయః గుణవాన్ కోవా ఇతిపృష్ట్వా అంతతః - శ్లో॥ మహాత్వే త్వాం సమర్థోసి జ్ఞాతు మేవం విధం నరం। ఇతి కేవల నరత్వ లక్షణ ప్రశ్నేన - శ్లో॥ ఇక్ష్వాకువంశ ప్రభవో రామో నామ జనైః శ్రుతః। సచ సర్వ గుణోపేతః కౌసల్యానంద వర్ధనః॥ ఇత్యుక్త్వా శ్రీరామచంద్రస్య కేవలమానుషప్రవర్తనమా... ప్రదేశః కృతవాన్। తథైవ వాల్మీకి స్స్వీయ రామాయణే శ్రీరామః నారాయణాంశతః జనిత్వాపి స్వస్వరూపాజ్ఞానేన సీతా వియోగాది దుఃఖ మనుభూతవాన్। ఇక్ష్వాకువంశవత్వాత్ ఇతః ధర్మరతిత్వా త్స్వధర్మాను ష్ఠానమపి కృతవా అతఏవ. శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే ఆధ్యాత్మాది రామాయణవత్ - ఉపనిషద్వత్ నిర్గుణ సగుణ పరమాత్మత్వాం సర్వజ్ఞత్వాం ముక్తి ప్రదానత్వ మస్తీతి భావంతు సుతరాం కుత్రాఽపి మాదృశానాం న దృశ్యతే త త్సత్యమేవ ఖలు.॥ ఇతిచే దుచ్యతే॥

22. శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణేఽపి శ్రీసీతారామచంద్రయో స్సర్వజ్ఞత్వాది నిరూపణమ్.

శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే శ్రీరామస్య సర్వజ్ఞతా నిరూపణ స్వతంత్రత్వన్మఖోద్గతం యథాతథా మాదృశానాం న దృశ్యతే. ఇతిచే దుచ్యతే। తత్సమాధానం మాదృశానామితి త్వన్ముఖా దేవాగతం తదేవాలం। తాదృశ

దీనానాం ప్రియసంభాషణవ ద్భవదీయోక్తి రపి సర్వశిష్ట వైదికగోష్ఠీ బహిష్కృతత్వాత్. న ప్రమాణం భవాదృశానా మవిదితమాత్రేణ తత్రత్య శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణ శ్రీరామ స్వరూప మహిమోక్తవచనానాం కుదృష్టి భావాఽయోగాచ్చ। తదతీవ మందం సాహసంచ। తస్మాత్ హే సోదర! త్వమితఃపరం శ్రీరామచంద్రోపాసనయా త దనుగ్రహపాత్ర పండితానాం శ్రీరామాయణ సాంప్రదాయార్థవి న్మహాశయానాం మహాత్మనా మాశ్రయణాది పూర్వకం శ్రీరామాయణతత్వ ముపదేశం ప్రాప్య స్వయ మనేకథాఽపి పఠిత్వా శ్రీరామతత్వ మవగమ్య తదనంతర మేవ ప్రవచనం కురుష్వ మితి ఖ్యాపయామి. తద్వివరణ మత్రాపి కించిత్ ప్రస్తూయతే॥ తథాహి - ఏ ర్వోక్తలక్షణా న్మహాకావ్యాత్ శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే నాస్తి కథా సాధారణతాయాం. కింతు వక్తవ్యాంశం తద్గ్రంథే యత్ర కుత్రాపి వక్ష్యతే తత్రాస్త్రం తం ధ్వన్యర్థా దేవ ముఖ్యతాత్పర్యత్వాత్ తద్యథా ఇతిచేచ్ఛృణు॥ శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణ బాలకాండారంభేవ వక్తవ్య దేవర్షీణాం వైకుంఠగమనం త్వయోధ్యాకాండే శ్రీరామసద్గుణప్రస్తావే 1 సర్గే-"సహిదేవై రుదీర్ణస్య రావణస్య వధార్థిభిః। అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణు స్సనాతనః॥" ఇత్యుక్తం.

అథవా ఏతద్వృత్తం బాలకాండే దశరథాశ్వమేధ ఘట్టే 15 సర్గే - శ్లో॥ ఏతస్మిన్నంతరే విష్ణు రుపయాతో మహాద్యుతిః శంఖచక్రగదాపాణిః పీతవాసా చతుర్భుజః॥ ఇత్యుక్త శ్లోకపూర్వం ఉక్తంచే న్సర్వేషాం జ్ఞాతుం శక్యేత అత ఏవైత ద్విషయం మనసి నిధాయ స్వయం సర్వజ్ఞ శ్శ్రీ రామ ఏవ ఉక్తవాన్. అంతిమే ఉత్తరకాండే - 104 సర్గే దేవర్షి వానరాదీన్ ప్రతి - శ్లో॥ త్రయాణా మపి లోకానాం కార్యార్థం మమ సంభవః। భద్రం వోస్తు గమిష్యామి యథార్థ మహమాగత॥ - ఇత్యుక్తవాన్. తేన శ్రీరామ చంద్రస్య స్వస్వరూపజ్ఞాన మస్తీతి వాల్మీకిరామాయణేఽపి నారాయణావతార శ్రీరామ ఇతి ప్రతిపాదిత మితి జ్ఞాయతే.

సత్యం శ్రీరామస్వరూప మాహాత్మ్యాదికం తదిత రేణ కేనాపి వేత్తీతి వేదతిచే దుచ్యతే॥ వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే 19 సర్గే దశరథంప్రతి విశ్వామిత్రః- శ్లో॥ న చ పుత్రకృతం స్నేహం కర్తు మర్హసి రాఘవ। అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమం। వశిష్ఠోఽపి మహా తేజా యేచే మే తపసి స్థితాః ఇతి సర్వేషాం బ్రహ్మర్షి రాజర్షి లౌకిక పూరిత రాజసభాయాం ప్రతిజ్ఞాపూర్వక ముక్తత్వాత్. దశరథశక్త్యతీత కార్యనిర్వహణార్థం శ్రీ రామః యజ్ఞసంరక్షణార్థం విర్భయేన పిత్రాజ్ఞయా గమనా

త్త న్నిర్వహణాచ్చ. తతఃపరం మిథిలామార్గే శ్రీరామ స్స్వీయ పాదరేణు స్పర్శనాదేవాఽహల్యా శాపవిమోచన వశాత్। తత్రైవ 50 సర్గే - శ్లో॥ గౌతమోఽపి మహాతేజా అహల్యా సహితస్సుఖీ। రామం సంపూజ్య విధివ త్తప స్తేపే మహాయశా॥ఇత్యుక్తత్వా చ్ఛ్రీరామ సర్వపాపహరణ సామర్థ్యయుక్త ఇతి సర్వేషాం విదితమేవ వినా భవాదృశాం. పున స్తత్రైవ 76 సర్గే - శ్రీరామః పరశురామం సర్వతఃత్రిహంతారం నిర్జిత్య తేనైవ - శ్లో॥ అక్షయ్యం మధుహంతారం జానామి త్వాం సురేశ్వరం॥ ఇతి స్తుతిస్వీకరణాత్. తథైవాయోధ్యారణ్య కిష్కింధా సుందరకాండ చతుష్టయేఽపి - 1. భరద్వాజ, 2. వాల్మీకి, 3. సర్వర్షి సంఘ, 4. సుతీక్ష్ణ, 5. అగస్త్య, 6. శరభంగ, 7. శబరీ, 8 హనుమాద్యనేక, బ్రహ్మర్షి దేవర్షి భక్త భాగవత స్తోత్రాదిక మంగీకరణాచ్చ. శ్రీరామస్స్వరూప విజ్ఞానవత ఏవేతి. ఇత్యాద్యనేకా శ్లోకా స్సంత్యేవేతి సుష్ఠు జ్ఞాతుం శక్యతే శ్రీరామభక్తానాం సర్వేషాం. తథైవ సీతాదేవ్యా అపి సర్వజ్ఞత్వ ము స్తీతి. వాల్మీకిరామాయణే ఆరణ్యకాండే 42 సర్గే - శ్లో॥ ద్విజాతివేషేణ హితం దృష్ట్వా రావణ మాగతం। సర్వై రతిథిసత్కారైః పూజయామాస మైథిలీ॥ ఇతి. తత స్తత్రైవ - శ్లో॥ ద్విజాతివేషేణ సమాత్మ్య మైథిలీ

సమాగతం పాత్రి కుసుంభధారిణమ్ । అశక్య ముద్వేష్టు
ము పాయ దర్శనా న్యమంత్రియా ద్బ్రిహ్మణవ త్తదంగనా॥
ఇత్యుక్త శ్లోకద్వయస్య వ్యాఖ్యానస్వార్థ పరిజ్ఞానేన సీతా
దేవ్యా అపి సర్వజ్ఞత్వ మస్తీతి జ్ఞాయతే । నేతరేషాం తథా
లక్ష్మణాదీనా మస్తీతి. సాఽపి సీతా మాయామయీతి
జ్ఞాతుం తత్రైవ 54 సర్గే - 13 1/2 శ్లో॥ నిదధే రావణ
స్సీతాం మయో మయామివ స్త్రియం॥" ఇత్యుక్తశ్లోకస్య
గోవిందరాజవ్యాఖ్యానే మాహేశ్వర తీర్థీయ వ్యాఖ్యానేచ
పశ్యథ - తత్రైవ దృశ్యతే । తథాహి గోవిందరాజః -
మాయామయీ మిత్యనేన మాయారూపైషా సా సీతా యా
లంకా మాగతా - ఇతి ధ్వనితం. ముఖ్యసీతా త్వగ్నిం ప్రతి
ష్ఠేతి పూర్వమేవ ధ్వనితం. అతఏవ రావణస్య హ్యపహారిణీ
యైషా జాతా । మాయాత్వాదేవ । రావణస్తు తదజ్ఞానా
న్నజ్ఞాతవా నిత్యస్తి అతఏవ తత్పూర్వస్థ 49 సర్గే 17 1/2
శ్లోకే త ద్వ్యాఖ్యానేచ । తదనంతర 21 1/2 శ్లోకేతు -
"శ్లో॥ సా గృహీతా విచుక్రోశ రావణేన యశస్వినీ ।"
ఇత్యుక్త శ్లోకద్వయస్య మాహేశ్వరతీర్థ వ్యాఖ్యానేచ
తత్పూర్వోక్త భావం సుస్పష్ట మవగమ్యతే । తథాహి ।
మాహేశ్వరతీర్థీయ వ్యాఖ్యా॥ వాస్తవార్థే సీతయోక్త
దైన్యవ త్ప్రతీయమానాని వాక్యాని సర్వాణి లోకరీతి
మనుసృత్యోక్తానీతి దృష్టవ్యాని - ఇత్యస్తి - తస్యైవ
శ్లోకస్య తిలక వ్యాఖ్యానేతు విచుక్రోశే త్యాదినా -

తచ్ఛాయయా అపి మనుష్యాణాం వార్ధం చక్రే తత్కృతః । ఇతి దృశ్యతే. తత్రైవ సుందర యుద్ధ కాండద్వయోక్త సీతా వచనానీతి జ్ఞేయం।

కేవలమత్ర బహువాక్యనిదర్శనేన ప్రథమతః అయోధ్యా కాండే 28 సర్గే - 21 సంఖ్యాకశ్లోకే శ్రీరామం ప్రతి సీతా వచన మిదం - "శ్లో॥ అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం మృగాయుతం వానర వారణైర్యుతం॥ ఇత్యుక్తవతి । తస్య శ్లోకస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యాన మిదం। "మృగైః అయుతం" నా మిశ్రిత మిత్యర్థః । అత్రేద మవధేయం - మారీచో మృగో భవిష్యతి. తత్ప్రసంగే నావయో ర్వియోగస్స్యాత్॥ అత్ర కో వా పునర్ఘటకః । ఇతిచేత్ - వానర వారణైః - వానరశ్రేష్ఠై స్సుగ్రీవాదిభిః । ఇత్యాదిక మవతారవృత్తం ఖ్యాపయతి సర్వం జ్ఞాత్వాప్యస్మిన్ పూర్వోక్తం సిద్ధం తత శ్శ్రీరామవృత్తం పునర ప్యుచ్యతే । శ్రీరామ స్స్వయమేవ మహర్షిణా మభయప్రదానసమయే శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణే ఏవ అరణ్యకాండే - "శ్లో॥ నిస్సంపాతం కరిష్యామి హ్యద్య త్రైలోక్యచారిణాం" ఇతి ప్రతిజ్ఞాయ "తతో వనా ద్బలవత్తరాః" ఇత్యుక్త ఖరదూషణత్రిశిరసాది చతుర్దశసహస్రనాయకోపేత రావణ ప్రేరిత సర్వ సైన్యస్య ఏక ఏవ సంహరిష్యామీతి ప్రథమత ఏవ లక్ష్మణం

ప్రత్యుక్త్వా తథైవ కరణాత్ యుద్ధకాండాదౌ విభీషణ శర
ణాగత ఘట్టేఽపి సుగ్రీవాది యోధాన్ప్రతి శ్రీరామ
స్స్వయమేవ - శ్లో॥ సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మి ఇతి
యాచతే। అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేత ద్వ్రతం
మమ॥ ఇతి స్వీయసామర్థ్య ఖ్యాపనాచ్చ. త చ్ఛ్రుత్వా
సందేహాయుతం సుగ్రీవం ప్రతి పున శ్శ్రీరామ ఏవ స్వయం -
18 సర్గే - శ్లో॥ పిశాచాన్ దానవాన్యక్షాన్ పృథివ్యాన్ సర్వ
రాక్షసాన్। అంగుళ్యాగ్రేణ తాన్ హన్యా మిచ్ఛన్ హరి
గణేశ్వర॥ ఇతి స్వీయసామర్థ్య ఖ్యాపనాచ్చ॥ శ్రీరామ
స్సర్వజ్ఞో భగవానితి స్వయం జానాతీతి వ్యజ్యతే॥

తాదృశ రాక్షసే ష్వపి బాలకాండే మారీచేనచ
యుద్ధకాండే - 35 సర్గే - రావణంప్రతి మాల్యవతేనచ
అంతతః స్వయం రావణే నాఽపి యుద్ధకాండే - 75
సర్గే - శ్రీరామం నిర్దిశ్య - "శ్లో॥ యస్య విక్రమ
మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః। "తం మన్యే రాఘ
వం వీరం నారాయణ మనామయం॥" ఇత్యుక్తత్వాత్॥
తత్రైవ రావణ సంహారానంతరం అగ్నౌ పూర్వ మగ్ని
ప్రవిష్ట సీతాం సాక్షా దగ్నిదేవః పున రానీయ సీతాపాతి
వ్రత్య ప్రభావో క్తసమయే తత్రాగత హరబ్రహ్మాది దేవా
న్ప్రతి స్వయం శ్రీరామే ణో క్తశ్లోకే త ద్వ్యాఖ్యానేచ
సర్వం వ్యక్తం భవతి. స్వీయాగమన ప్రయోజనాంతే
శ్రీరామ స్వీయదేవానాం త దితరాణాం సుగ్రీవాదీనా మపి

స్వీయ భగవత్స్వరూపం హర బ్రహ్మేంద్రాది వచనై
స్తేషాం బోధనార్థం మాయామానుషత్వా చ్ఛ్రీరామ ఏవ
120 సర్గే వక్ష్యతి - "శ్లో॥ అబ్రవీ త్త్రిదశశ్రేష్ఠాన్ రామో
ధర్మభృతాం వరః ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం
దశరథాత్మజం॥ ఇత్యుక్త్వా - తతఃపరం - "శ్లో॥ సోహం
యచ్చ యతశ్చాహం భగవాం స్తద్బ్రవీతు మే ।" ఇత్యు
క్తవాన్ । తచ్ఛ్లోకస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యానే - ఏవం
ప్రతిపాదితమ్ । పరత్వాపేక్షయా మానుషత్వాభినయ ఏవ
మమాభిమతిమిత్యర్థః ॥ ఇతి॥ తిలకవ్యాఖ్యానేతు॥ అహ మా
త్మానం॥ ఆత్మస్వరూపం। తథాపి సామాన్యతః। అహం దశర
థాత్మజ మితి మానుషజాతీయ మితి మన్యే। సోహం యచ్చ
యతశ్చాహం భగవాం స్తద్బ్రవీతు మే । ఇత్యుక్త మస్తి.
ఇత్యుక్తే శ్రీరామచంద్రంప్రతి దేవతా ప్రతివచనాన్య
త్రోదాహ్రియతే । తథాహి - శ్లో॥ కర్తా సర్వస్య లోకస్య
శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వర । త్రయాణాం త్వంహి లోకానా
మాదికర్తా స్వయంప్రభుః । రుద్రాణాం త్వష్టమో రుద్ర
స్సాధ్యానా మసి పంచమః । భవా న్నారాయణో దేవ
శ్శ్రీమాన్ చక్రాయుధో విభుః । ఏకశృంగో వరాహ స్త్వం
భూతభవ్య సపత్నజిత్ । అక్షరం బ్రహ్మసత్యంచ - మధ్యే
చాంతేచ రాఘవ । త్వం యజ్ఞ స్త్వం వషట్కార స్త్వ

మోంకారః పరంతపః । సహస్రచరణ శ్రీమాన్ శతశీర్ష స్సహస్రదృక్ । సీతా లక్ష్మీ భవాన్విష్ణుః దేవః కృష్ణః ప్రజాపతిః । వధార్థం రావణస్యేహ ప్రవిష్టో మానుషీం తనుం। ఇత్యాది దేవోక్తా అత్రత్య చక్రాయుధస్యైవ సుదర్శన మితి పర్యాయనామాస్తి। సుదర్శన శబ్ద నిరుక్తి రుక్తా। అహిర్బుధ్న్య సంహితాయాం - శ్లో। ప్రాణో మాయా క్రియా శక్తిః - భావ ఉన్మేష ఉద్యమః - సుదర్శనంచ - సంకల్పః శబ్దాః పర్యాయవాచకా ఇతి।

అథ భగవచ్ఛబ్ద నిరుక్తి రప్యుక్తా విష్ణుపురాణే - 5 అంశే, 72 అధ్యాయే — శ్లో। శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే - పరబ్రహ్మణి వర్తతే । మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దః సర్వకారణ ముచ్యతే। సంభర్తాచ తథా భర్తా భకారార్థోఽద్వయాత్మకః । నేతా - గమయితా - త్రాతా- గకారార్థ స్తథోచ్యతే। వసంతి తత్ర భూతాని భూతాత్మ న్యఖిలాత్మని । నచ భూతే ష్వశేషేషు వకారార్థ స్తదోచ్యతే। జ్ఞానశక్తి ర్బలైశ్వర్య వీర్య తేజాంశ్యశేషతః । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయగుణాదిభి రితి। శ్రీమద్భాగవతే - 10 స్కంధే 2 అ। శ్లో। వదంత్యేవం తత్త్వవిద స్తత్వం యత్ జ్ఞాన మద్వయం । బ్రహ్మేతి పరమాత్మేతి భగవానితి కథ్యతే। ఇతి ।
[illegible] సుగ్రీవాది వానరాణాం విభీషణాది రాక్షసానాంప్రతి

శ్రీరామ స్వస్వరూపవిజ్ఞానం శ్రీరామఏవ ఉక్తత్వాదత్ర నాత్ । పూర్వోక్తం సర్వమపి సిద్ధాంతత్వేన సమన్వయం భవతి. తే దేవా అపి తథా పూర్వోక్త ముక్త్వా తతఃపర మిదం శ్రీరామస్య ప్రభావం ఉక్తవంతః । తస్మాన్ మదీ యోక్తిమాత్రం నైవ. కింతు - శ్లో॥ ఇమ మార్షం స్తవం నిత్య మితిహాసం పురాతనం । యే నరాః కీర్తయిష్యంతి నాస్తి తేషాం పరాభవః । ఇత్యుక్తాః॥ ఏతేన శ్రీమ ద్వా ల్మీకిరామాయణేపి శ్రీరామచంద్రః నిర్గుణసగుణ బ్రహ్మేతి. మాయావశా త్కూటస్థ - ఈశ్వర పరవాసుదేవ హైరణ్య గర్భ నారాయణ విరాట్ త్రిమూర్తిస్వరూప ఇతి । రావణ వధార్థమేవ లీలయా మాయామానుషవత్ అవతతారేతిచ ఉక్తమితి స్పష్టతయా ఉక్తం భవతి। ఏత చ్ఛ్రుత్వాపి శ్రీరామ స్తూష్ణీమేవ స్థితత్వా త్తత్సత్య మేవేతి స్వీకృత మితి వ్యజ్యతే। ఇత్యతోఽధ్యాత్మరామాయణాదిషు ప్రతి పాదనవ ద్వాల్మీకిరామాయణేఽపి శ్రీరామ స్సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మైవాహ మితి సర్వ స్వరూపోఽహ మితిచ ఇత్యేత త్సర్వం శ్రీరామస్యాఽపి విదిత మేవేతిచ ఘంటాఘోషేణ ఉక్తం। భవతి - అతఏవ చతుర్వింశ త్యార్ష రామాయణ గుణోఽపసంహారకరణం న్యాయ్యమేవేతిచ । మయా సాం ప్రదాయపూర్వకమేవ స్వస్వరూపాదికం శ్రీరామస్యైవ

యదుక్తం తత్ప్రతిపాదిత మితి సిద్ధాంతో భవతి. ఇత్యేత త్సర్వం సుందరం॥ నచైతావన్మాత్రం । పున శ్చోత్తర కాండే, 8 సర్గే - శ్రీరామంప్రత్యగస్త్యః - శ్లో॥ భవా న్నారాయణో దేవ శ్చతుర్బాహు స్సనాతనః । రాక్షసాన్ హంతు ముత్పన్నో హ్యజేయః ప్రభురవ్యయః॥ ఇతి॥ అపిచ తత్రైవ 82సర్గే- శ్లో॥ పావనస్సర్వభూతానాం త్వమేవ రఘు నందన । ముహూర్తమపి రామ త్వాం యోహి పశ్యంతి కేచన । పాపిత స్సర్వభూతాశ్చ పూజ్యాస్తే సర్వదేవతైః॥ ఈదృశ స్త్వం రఘుశ్రేష్ఠ పావన స్సర్వదేహినాం । భువి త్వాం కథయంతోఽపి శుద్ధి మేష్యంతి రాఘవ ఇతి॥ "అగస్త్యో వేత్తి తత్త్వతః॥" ఇత్యుక్త్వా శ్రీరామతత్త్వజ్ఞే నాగస్త్యే నైవోక్తత్వాత్॥ పునస్తత్రైవ 97 సర్గే - సీతా భర్తృలక్షణే - వాల్మీకినైవోక్త శ్లో॥ ప్రాచేతసోఽహం దశమః పుత్రో ఇతి వాల్మీకిః - శ్రీరామస్య పుత్రదానానంతరం ప్రతిజ్ఞా తృతవాన్ తతః - శ్లో॥ వాల్మీకి నైవ ముక్తస్తు రాఘవః ప్రత్యభాషత । లోకాపవాదో బలవాన్ యేన త్యక్తాహి మైథిలీ । సేయం లోకభయా ద్బ్రహ్మ న్న పాపిన్యిత్య శంకయా । పరిత్యక్తా మయా సీతా తద్భవాన్ క్షంతు మర్హసి। జానామి చేమౌ పుత్రౌ మే యమజాతౌ కుశీలవౌ॥

ఇతి స్వీయ విజ్ఞానం సర్వేషాం శ్రీరామ ఏవ శ్రావితత్వాచ్చ పూర్వోక్తం సత్యమేవ భవతి॥

పునశ్చ 104 సర్గేఽపి - శ్రీరామచంద్రం ప్రతి - బ్రహ్మణో వచనం- శ్లో॥ దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతాని చ। కృత్వా వాసస్య నియతి స్స్వయమే వాత్మనా పురా। సత్వం మనోమయః పుత్రః - ఇత్యుక్తత్వాత్॥

తత 108 సర్గే - శ్రీరామః స్వీయ స్వస్వరూపధారణ సమయే విభీషణంప్రతి- శ్లో॥ రాక్షసేంద్ర మహావీర లంకాం త్వం పాలయిష్యసి। యావ చ్చంద్రశ్చ సూర్యశ్చ యావత్తిష్ఠతి మేదినీ। యావచ్చ మత్కథా లోకే తావద్రాజ్యం తవాస్త్విహ ఇతి॥ హనూమంతంప్రతి-శ్లో॥ మత్కథా ప్రచరిష్యంతియావల్లోకే హరీశ్వర। తావద్రమస్వసుప్రీతో మద్వాక్యమనుపాలయ ॥ఇతి॥ జాంబవతాదీన్ప్రతి-శ్లో॥ జాంబవత్ప్రతి తథోక్త్వాతు వృద్ధం బ్రహ్మసుతం తథా। మైందంచ ద్వివిదం చైవ పంచ జాంబవతా సహ। ఇతి భవిష్యద్వృత్తనివేదనాత్॥ అంతతః శ్రీరామస్య సరయూనద్యాం స్వస్వరూప ధారణ కాలవివరణే - 109 సర్గే - శ్లో॥ రామస్య దక్షిణే పార్శ్వే సపద్మా శ్రీరుపాశ్రితా। సవ్యేతు శ్రీర్మహాదేవీ వ్యవసాయా స్తథాగ్రితః। యథాఽయుధాని తే సర్వే

యాయాః పురుషవిగ్రహాః । ఇతి॥ తదనుపదమేవ 110 సర్గే - శ్లో॥ సరయూసలిలం రామః పద్భ్యాం సముపచక్రమే। తతః పితామహో వాణీ మంతరిక్షా దభాషత । ఆగచ్ఛ విష్ణో భద్రంతే దిష్ట్యా ప్రాప్తోఽసి రాఘవ । భ్రాతృభి స్సహా దేవాభైః ప్రవిశస్వ స్వకాం తనుం । పితామహవచ శ్శ్రుత్వా వినిశ్చిత్య మహామతిః । వివేశ వైష్ణవం తేజ స్సశరీర స్సహానుజః । తతో విష్ణుమయం దేవం పూజయంతిస్మ దేవతాః॥

ఇతి శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణోక్త్యా శ్రీరామ స్స్వస్వరూపేణైవ విష్ణ్వాత్మక శ్రీమ న్నారాయణ స్వరూప ధారణా దేత దుపన్యాసస్యాత్యంతప్రమాణవిలసితం భవ తీతి శమ్॥

23. శ్రీరామస్యాప్యయోనిసంభవత్వ నిరూపణమ్

అయి భోః మహాశయాః! శ్రీరామభక్తశ్రోతారః! పునశ్చాత్ర ప్రథానతః జ్ఞాతవ్య విశేషః కిమితిచేత్ - ఉచ్యతే। శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణే యథా జానకీ - అయోనిజా తథైవ శ్రీరామోఽపి అయోనిజ ఏవేతి. తత్తద్ఘట్టే శ్లో॥ తాత్పర్యార్థేన జ్ఞాతుం శక్యతే।

తథాహి - వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే - 16 సర్గే యజ్ఞభాగ- స్వీకరణార్థ మాగతస్య శ్రీ మహావిష్ణుం ప్రతి దేవతాప్రార్థనానంతరం- శ్లో॥ పితరం రోచయామాస తథా దశరథం నృపమ్। - స కృత్వా నిశ్చయం విష్ణు రామంత్ర్య చ పితామహం। అంతర్ధానం గతో దేవై పూజ్యమానో మహర్షిభిః। తతో వై యాజమానస్య పావకా దతులప్రభం। ప్రాదుర్భూతం మహద్భూతం మహావీర్యం మహాబలం। సమవేక్ష్యాఽబ్రవీ ద్వాక్య మిదం దశరథం నృపం। ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మా మిహాభ్యాఽగతం నృప। రాజ న్నర్చయతా దేవా నద్య ప్రాప్త మిదం త్వయా। ఇదంతు నృపశార్దూల పాయసం దేవనిర్మితం। ప్రజాకరం గృహాణ త్వం ధన్యమారోగ్యవర్ధనం। భార్యాణా మనురూపాణా మశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛవై। తాసు త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాన్ యదర్థం యజసే నృప। ఇతి॥

తతశ్చ - శ్లో॥ సోఽంతఃపురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యా మిద మబ్రవీత్ - పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విద

మాత్మనః॥ ఇతిచ॥ (పునః) శ్లో॥ తతస్తు తాః ప్రాశ్య తదుత్తమస్త్రియో మహీం తే రుత్తమ పాయసం పృథక్ । హుతాశనాదిత్య సమాన తేజసా ఒచిరేణ గర్భాన్ ప్రతిపేదిరే తదా। తతస్తు రాజా ప్రసమీక్ష్య తాస్త్రియః ప్రరూఢ గర్భాః ప్రతిలబ్ధమానసః॥ ఇత్యుక్త్వాచ పునఃపద్మపురాణస్థ-శ్లో॥ ఇత్యుక్త్వా పాయసే సాకాద్విష్ణు రంత రధీయత। ఇతి -

అధ్యాత్మరామాయణేతు - శ్లో॥ తస్మాత్త్వ జనిష్యేహం । ఇతితు - శ్లో॥ ఉపభుజ్య చరుం సర్వా స్త్రియో గర్భసమన్వితాః॥ ఇత్యుక్త వచనత్రయ మపి సమన్వయం భవతి. తదా కేవల నారాయణస్వరూప పాయస భుక్తమాత్రేణైవ గర్భధారణత్వా త్తదితరేషాం దశరథాదీనామపిగర్భిణీత్వ లక్షణ విజ్ఞాన కారణాచ్చ॥

తదనంతర శ్రీరామావతా రావిర్భావకాలేపి॥ తత్స ర్వోత్తమకాలే వాల్మీకిరామాయణే 18 సర్గే - శ్లో॥ ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోకనమస్కృతం । కౌసల్యా జనయద్రామః సర్వలక్షణ లక్షితం॥ విష్ణో ర్ధం మహాభాగం పుత్ర మిక్ష్వాకువర్ధనం॥ ఇతి సుష్టూక్తత్వాచ్చ। అధ్యాత్మాద్యర్షరామాయణేషు సుస్పష్టతయా ధ్వనిభావ మార్గం విహాయ శబ్దార్థమాత్రేణైవ - శ్లో॥ రామః కౌసల్యాయాః పురోఽభవత్ । ఇతి॥ శ్లో॥ ఆవి రాసీ జ్జగన్నాథ స్సర్వలోక నమస్కృతః । నీలోత్పల దళశ్యామః పీతవాసా చతుర్భుజః॥ శంఖచక్ర గదాపద్మ వనమాలా విభూషితః । సహస్రార్క ప్రతీకాశః కిరీటీ కుంచితాలకః॥

ఇత్యాదినోక్త సర్వేషాం వచనానా ముపబృంహకశ్చేఽచ । తదనంతరం వాల్మీకిరామాయణేఽపి బాలకాండే-67 సర్గే - శ్లో॥ జనకానాం కులేకీర్తి మహరిష్యతి మే సుతా । సీతా భర్తార మాసాద్య రామం దశరథాత్మజ మితి॥ సాతు జనకేన తత్పూర్వం స్వీయహృదయస్థ సందేహ పరిత్యాగరూప సంతోషవచనాచ్చ । తస్య సందేహః కిమితిచేత్ - ఉక్తంహి - సీతాదేవ్యై వాఽన సూయాం ప్రతి - అయోధ్యాకాండే । 8 సర్గే । ప్రమాణ వచనాత్ జ్ఞాతుం శక్యతే సర్వేషాం - శ్లో॥ పతిసంయోగ సులభం వయో దృష్ట్వాతు మే పితా । చింతా మభ్యగమ ద్దీనో విత్తనాశ ఇవాధనః॥ అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛ ద్విచింతయత్ । సదృశం చానురూపంచ మహీపాలః పతిర్మమ॥ ఇతి వ్యక్తీకరణాచ్చ । శ్రీ రామ చంద్రాస్యాప్యస్యా స్సదృశ్యాఽయోనిజాత ఏవేతి జ్ఞాతుం శక్యతే॥ అతఏవ సుందరకాండే ప్రోచ్యతే । సాముద్రికా శాస్త్రజ్ఞేన శ్రీ హనుమతా - తుల్యశీల వయోవృత్తాం తుల్యాభిజన లక్షణాం - రాఘవోర్హతి వైదేహీం తం చేయ మసితేక్షణా । ఇత్యుక్తత్వాచ్చ్రీరామస్య దశరథస్యతు పుత్రత్వం కేవల మనోభావనా మాత్ర మేవేతి వ్యజ్యతే । అత ఏవోచ్యతే - ఉత్తరకాండే 110 సర్గే శ్రీరామంప్రతి బ్రహ్మాపి - శ్లో॥ దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ । కృత్వా వాసస్య నియతి స్స్వయమేవాత్మనా పురా॥ సత్వం మనోమయః పుత్రః పూర్ణాయు

ర్మానుషేష్విహ॥ ఇత్యాది వచనానాం ధ్వన్యర్థశబ్దార్థ పర్యాలోచనయా శ్రీరామ స్వయోనిసంభవ మాయా మనుజావతారత్వ కౌసల్యాయాన్ గర్భ చిహ్నాని। పాయసప్రాశన నిమిత్తేన దర్శయిత్వా స్వయం పూర్ణవస్తు స్వరూపత్వాత్॥ వినా శుక శోణితసంబంధం జాత ఇవ ప్రదర్శితవా ఇతి విస్పష్టం భవతి। తథాచే దపత్యత్వ శబ్ద నిరుక్తిః కథమితి చే దుచ్యతే॥ న చాపత్యపదస్య కేవల శుక్ల శోణితసంబంధయోగ జన్యత్వ మేవార్థ ఇతి భ్రమితవ్యం॥ కింతు 1 వల్మీకిః, 2. జానకీ, 3 పాణ్మాతురః, 4 పార్వతీ - ఇత్యాది అణ్ ప్రత్యయాదినాఽ ప్యపత్యత్వ బోధనస్య సర్వేషాం స్వారసికతయా - అన్యాదృశధర్మస్యైవా ప్యపత్యత్వ పదప్రవృత్తి నివృత్తి నిమిత్తఔచిత్యాత్। త త్ప్రతీతే శ్శబ్ద స్తత్ర దుర్వారత్వాచ్చ॥

అత్రేద మవధేయం॥ న హ్యత్ర కేవల శుక్ల శోణిత కారణ సత్త్వమాత్రం। అపత్యత్వ ప్రత్యయప్రయోజకం॥ కింతు - పోష్యపోషకభావాది సంబంధాంతరాదపి - అపత్యపద స్యాత్మజాది శబ్దపర్యాయతాయా స్త్రీపుంససాధారణ్యేన లోకారూఢత్వాత్। అత ఏవోచ్యతే. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణేఏవ। వల్మీకినామత్వ కారణప్రసంగే-

శ్లో॥ అథాఽబ్రవీ న్మహాతేజా బ్రహ్మ లోకపితామహః। వల్మీకప్రభవో యస్మా త్తస్య ద్వాల్మీకి రిత్యసౌ। ఇతి తథైవ బ్రహ్మవైవర్తేపి॥ వాక్యం। తదప్యభవత్ తత్ప్రథవన్యాఽపి। ఇతి - అపత్యవచన - ప్రయోజకతయా

నిర్వచనదర్శనేన - వాల్మీకి శబ్దసాధుతాయా నివృత్త్యాహత్వేన మార్గాంతరాశ్రయణ మితి । పునశ్చ -
శ్లో॥ కౌసల్యా సుప్రజా రామ ఇత్యత్రాపి కౌసల్యాయాః శ్రోత్ర గర్భమహిమానమేవ తత్ర వర్ణయతీత్యర్థః ఇత్యేతత్సర్వం॥
శ్రీ సపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్రానుగ్రహా దేత దుత్తరకాండభూమికా గ్రంథ స్సంపూర్ణమభవత్.

అథైతత్ పఠనపాఠక శ్రవణరతా స్సర్వే
జనా స్సుఖినో భవంతు.

24. అథ గ్రంథకర్తృ విజ్ఞప్తిః

శ్లో॥ ఇతరరచితవాక్యా నాత్మవాక్యాంశ్చ కేచిత్
సకలబుధజనానాం ప్రీతయే సంగృహీత్వా ।
విపుల విమలదివ్యాన్ సత్పురాణ ప్రయుక్తాన్
ప్రకటిత ఇతి మన్యే మన్ముఖా ద్రామచంద్రః॥

శ్లో॥ ఏతత్సర్వం గ్రాహయధ్వం వరేణ్యా ।
తత్వజ్ఞాయే ప్రథితసుగుణాపండితాః పూర్వపుణ్యాః
ధర్మంచార్థంపుణ్యకామంచ మోక్షం ।
రఘుపతికృపయాయాంతిశ్రోతాస్సుపుణ్యాః॥

శ్లో॥ లోకానందకర స్సమస్తసుకలా సంతానజైవాతృకః ।
వక్త్రు శ్రోతృ జనప్రమోదనకర శ్చాద్వైత తత్త్వార్థదః ।
శ్రీరామాఖ్యరసం సమస్తసుఖదం చానందపూర్ణామృతం।
శాస్త్రార్థంచ సవైదికం రఘుపతే స్సంప్రేరితం పత్యతాం॥

శ్లో॥ దృష్టం కిమపి లోకేఽస్మి న్న నిర్దోషం న నిర్గుణం।
ఆవృణుధ్వ మతో దోషా న్వివృణుధ్వం గుణాన్ బుధాః॥
శ్లో॥ సర్వే భవంతు సుఖిన స్సర్వే సంతు నిరామయాః।
సర్వే భద్రాణి పశ్యంతు మా కశ్చి ద్దుఃఖ మాప్నుయాత్॥

శ్రీర్భూయాత్। మంగళంమహత్।

ఏతేన సాంగ సపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర స్సుప్రీత స్సుప్రసన్నో వరదో భవతు.

శ్రీ హేమా మా గీర్భ్యో నమః

శ్లో॥ యదక్షర పదభ్రష్టం మాత్రాహీనంచ యద్భవేత్।
తత్సర్వం క్షమ్యతాం గ్రంథే శ్రీరాఘవ నమోస్తుతే॥

శ్లో॥ హస్తేక్షమాలా హృది రామతత్వం
జిహ్వాగ్రభాగే వరరామమంత్రం।
యస్యోత్తమాంగేచ్యుత పాదతీర్థం।
శివం మహాభాగవతం స్మరామి॥

శ్లో॥ నాన్యం వదామి న శృణోమి న చింతయామి।
నాన్యం స్మరామి న భజామి న చాశ్రయామి
భక్త్యా త్వదీయ చరణాంబుజ మంతరేణ
శ్రీరామచంద్ర పురుషోత్తమ దేహి దాస్యం॥

ఇతి శ్రీమ న్మ్నలుకుట్లోపనామక నృసింహావధాని శర్మ
పాకయాజినా శ్రీరామచంద్రప్రేరణయా
సంగ్రథిత చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ
సారోద్ధార ఉత్తరకాండభూమికా
సమాప్తా - హరిః ఓం తత్సత్।

ఓమ్

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

శ్రీ స్కాందాది సర్వశైవ పురాణ సంహితా

ని గ మా గ మ ప్ర తి పా ది త

శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణ వైభవః

ఏతద్గ్రంథగ్రథనకర్తా :

ములుకుట్లోపనామక నరసింహావధానీ పాకయాజీ శర్మా

రామాయణ శాస్త్రీతి ప్రథితః

చిత్రకూటాశ్రమం, కృష్ణలంక,

విజయవాడ-2

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

శ్రీ స్కాందాది సర్వపురాణ సంహితా నిగమాగమ ప్రతిపాదిత

శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణ వైభవః

శ్రీ శివప్రసన్నాత్మక ప్రథమస్సర్గ ప్రారంభః

నానా పురాణ నిగమాగమ సారభూతౌ, నానా విధాత్మక
సుపుణ్యద నామరూపౌ । నానావ్రతక్రతు సుతపోధన సుప్ర
సన్నౌ, గౌరీశివౌ మమ సదా హృది సన్నిధత్తాం॥ 1

శివాశివౌ కారణ కార్యభావౌ, సూర్యాతపౌ వాచక
వస్తురూపౌ, । బ్రహ్మాత్మభావేన సదైక వేద్యౌ, జీవాత్మకౌ
తౌ ప్రణమామి నిత్యమ్॥ 2

దైవతాని కతి సంతిహిలోకే, మోక్షదస్తు సుతరాం సహి
తేషాం । ఏకఏవహి శివో భయధ సా, శ్రేయ తేహి నిత
రాం సతు దాతా। 3

నైమిశేఽనిమిషక్షేత్రే శౌనకాది మహామునీన్ ।
సూతో రామాయణంకాండషట్క ముక్త్వాఽబ్రవీదిదమ్॥ 4

శివేనైవహి కైలాసే శృణ్వన్ రామాయణం ముహుః,
ఆస్తేద్యాపి మునిశ్రేష్ఠాః పార్వతీ సా పురా సతీ॥ 5

మునయః :- విదితం పూర్వమేవైత ద్దక్షస్య చరితం సతీ,
తస్య పుత్రీతి సా శైల పుత్ర్యభూదితి సంగ్రహాత్॥ 6
కథం జాతా కథం సాతో చ్ఛివా ద్గ్రహణమాపసా,
కోవా కల్యాణసంధాతా తత్కల్యాణం వదస్వ నః॥ 7
యో నామరూపేచ శివో మహేశో, యా మంగళా సర్వ
శివాచ గౌరీ, తయోస్తు కల్యాణకథా ప్రసంగే త్వనంత
బ్రహ్మాండ శుభం భవేద్ధి॥ 8

శ్రీ సూత ఉవాచ :-

శివాచ మామేవ సుతా భవేచ్చే, ఛ్ఛివోఽపి జామాత్రు
కథా భవేద్ధి, తద్బ్రహ్మ తత్తేజస్వరూపకౌ తౌ, తత్సేవ
నాత్ ముక్తిమమేతి భావాత్॥
నగాధిరాజో హిమవాన్ సుతప్త్వా, వరంచ లబ్ధ్వా స్వపతీంచ
మేనా, మువాచ సా గర్భ మవాప్య రాత్రౌ, సుస్వప్న
వృత్తం హి ప్రసూయత్రద్దృష్టా॥ 9-10
సులగ్న తారా గ్రహయుక్త కాలే, స్వయం కుమారీవ
బభూవ గౌరీ, సా పార్వతీతి ప్రథితా ప్రవర్ధితా, పిత్రో
స్సకాశే నృఃలీలయాచ॥ 11
శివోఽపి దక్షస్య క్రతుం విదగ్ధ్వా, విరక్త ఆసీత్సతు దక్ష
ణాస్యః, మానేన వ్యాజేన శుకాదిమానీన్ బ్రహ్మాత్మ
భావం ప్రవదన్ యువైవ॥

హిమశైలకూటే రజతాద్రిమధ్యే, మహావటస్యాథ ఉపా
శ్రితశ్చ, నందీ ద్వితీయోపి సమాధియుక్తో రరాజ లోక ప్రవి
బోధనార్థం॥ 12-13

సా పార్వతీ నారద చోదనాచ్చ పిత్రాజ్ఞయా యౌవన
భావయుక్తా, కైలాస మాగత్య సమాధియుక్తం, శివం
సమారాధ్య జగామ నిత్యం॥ 14

పునశ్చ సా స్వీయ సఖీ సమేతా- పిత్రాజ్ఞయారణ్య ముపేత్య
తీవ్రం, తప శ్చచా రాశ్రిమ ధర్మయుక్తా, నందీశ్వరాజ్ఞా
చ్ఛివ మర్చయన్దినం॥ 15

శివప్రసన్నార్థ మపర్ణభక్తా మామేతి తాం బంధుజనాః
ప్రోచుః, తదా భవత్తారక దైత్యపీడా, లోకత్రయం
చాకులమాప సర్వం॥ 16

సతీశ్వరస్యైవ సుతా త్వకీయ మృత్యు ర్భవేదేవ న
చాన్యథేతి, పరప్రభావా త్సు మానిసంఘా, బ్రహ్మణ
మాగత్యచ సర్వమూచుః॥ 17

ఇంద్రాజ్ఞయా బ్రహ్మసమీప మాగా త్సతీ సమేత స్సతు
మన్మథోపి, వటస్య వృక్షం శివసన్నిధానం గత స్సధాతు
ర్వచన ప్రరోధాత్॥

వసంత ముఖ్యా స్తగణం ప్రగృహ్య, స్వనంతు రమ్యాం ప్రవి
కల్ప్య మారః, గౌరీసమక్షం ప్రముమోచ బాణం శివో
పరి స్తేన ప్రబోధితశ్చ॥

నందీశవాక్యేన శివోఽపి జ్ఞాత్వా, మారం ప్రదగ్ధ్వాథ శివాంచ దృష్ట్వా, గతోఽన్యదేశం సగణో మహేశో, గారీ రతీం వీక్ష్య శివం వరం దదౌ।

తతస్తు సా హైమవతీ శివార్థం, స్వీయాశ్రమే తీవ్రతప శ్చచార, వటుస్వరూపేణ సమేత్య శర్వ స్త్వామాహ తీవ్రస్య తపస్య కారణం॥ 18-19-20-21

సఖీముఖా త్తత్తు శివోఽపి శ్రుత్వా, ఉవాచ దేవీం ప్రహస న్వయిస్తాం, అమంగళాభ్యాసరత శ్శివోహి, త్వం మాం స ఏవేతి వృణుష్వ కామం॥ 22

శ్రుత్వాహ గార్యాఽళికి బ్రహ్మబంధుం, బహి ర్మదీయాశ మత స్ససర్జ, శివస్తు స్వీయాత్మ స్వరూపతోఽస్యా హ్యాస్తం ప్రగృహ్యాహ క్షమస్వ దేవి॥

తవాద్య దాసోఽస్మి తపేన క్రీతో, మాం స్వీకురు త్యక్త మనుగ్రహేన, యోమ త్స్వరూపం ప్రవివేత్తి ముక్తో, విరూప ఇత్యేవ వదంతి పాపాః॥

తథాపి తే మద్భజనే ప్రపాపా, రూపా ద్విరూపా ద్యహమేవ వేద్యః, అహంహి సర్వం శివశాద్రిభావా, స్సత్యేన మాం పశ్యతి య స్స ముక్తః॥ 23-24-25

తం సా ప్రపశ్య న్భువనైకసుందరం, బ్రహ్మేంద్ర విష్ణ్వాది యుతం మహేశం, ప్రణమ్య దేవీ వరదం తమాహ, మాం రాజధర్మేణ గృహాణ చేతి॥ 2

తథా స్త్వితీశోఽపి తిరోదధేసా, శివాపి శైలేశ గృహం జగామ, వరప్రదానంతు శివస్య శ్రుత్వా, తుష్టా స్సమస్తా నగరాజపత్న్యః॥ 27

ఇతి ప్రసిద్ధం శివసుప్రసన్నం, రామాత్తవాక్యై స్స ఉవాచ భక్తః, ముల్కుట్ల వంశీయ నృసింహనామా సచావధానీతి చ పాకయాజీ॥ 28

ఇతి శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణ వైభవే శివ ప్రసన్నాత్మక ప్రథమస్సర్గః సమాప్తః.

ద్వితీయ స్సర్గః - సప్తర్షి సందేశః

కైలాస మాగత్య శివోఽపి మాసీన్, సస్మార జ్యోతి ర్గసితాంశ్చ సప్త, సారుంధతీ కాస్తు సమాగతా స్తే, సర్వేశ్వరం తం హి శివం ప్రణేముః॥ 1

తాన్ రత్నరుద్రాక్ష విభూషితాంగాన్ జటాధరాన్ స్వర్ణ మయ ప్రదీప్తాన్, సువర్ణ సద్వల్కల యజ్ఞసూత్రాన్. దృష్ట్వా శివ స్సర్వ మువాచ భావ్యం। 2

శివాజ్ఞయా పర్వతరాజ కన్యకాం, వరీతుకా మహావధిప్రస్థ
మధ్యే, నగాధిరాజస్య గృహం హిమాలయే, సమాగతా
బంధుసహాస్రయుక్తం॥ 3

మహామునీన్ పర్వతరాజముఖ్యాః, ప్రపూజ్య సత్కృత్య సతీ
మరుంధతీం, మేరుర్మహేంద్రశ్చ సమందరాద్యా రాజర్షి
రూపాస్త సతీసమేతాః॥

తే స్థావరా మానుషవేషభూషా విద్యా గృహారామ సుఖాది
యుక్తాః, తస్యౌషధీప్రస్థ పురాంతరస్థా న్వేతాప్రసనస్థాన్ విన
యేన ప్రాహుః॥ 4-5

(పర్వతాః) కే యూయం (మునయః) పరమేశ్వరస్య సచివా
స్సప్తర్షయోరుంధతీ, (పర్వ) భాగ్యం కిం మనసేప్సితం (ము)
తవసుతాదేయా శివాయాదరాత్, (పర్వ) భద్రం భోః పర
మేశ్వరస్య విభవం యద్యస్తి తత్కథ్యతాం (మున) లోకం
సర్వమపీశ్వరస్య విభవం కిం బ్రూమ హే పర్వతాః॥ 6

(పర్వతా) తథాపి తస్యైవ సువేషభూష, స్థానాధిపత్యాదిషు
సంశయం నః, (మున) సర్వం శివం తస్యతు పృచ్ఛతాం త
ద్యథాతథం బ్రూమ న సంశయం భోః॥ 7

(పర్వ) స్మశానవాసీతి వదంతి కేచిత్, కిమర్థమత్రైవ బభా
మహేశః, (మున) బ్రహ్మేంద్ర విష్ణ్వాది సమస్తలోకాన్
భస్మీ చకార ప్రళయే శివోఽపి॥

తస్మిన్ స్మశానే శివఏవ శిష్యతే తదేవ దేవస్య స్మశాన
వాసః, మహచ్ఛ్మశానం కిల వారణాసీ, న కేవలం మానవ
దాహ్యభూమిః॥ 8_9
(ప్రశ్న) చితిస్థ భస్మే త్యశుభ౹ న శౌచం, కథం స్వదేహే
ప్రవిలేపితం సః, (ముని) సర్వం హి భస్మాణు విధం కృతం
త, త్పునశ్చ సృష్టుంకిల బీజభూతం, దధార దేహే సచితోత్థ
భస్మ, నోచేదనే కాండ భవం కుతోఽగాత్ ॥
బృందాసతీదేవి చితౌహి విష్ణు ర్వుతన్ శివాద్ధ త్తసుబీజజాతం,
తరా తులస్యాంకిల వ ర్తతే స ద్బ్రహ్మాదిభి స్తేన సుపూజ్యతే
తత్ ॥
తస్మాత్మలమృద్భస్మ విలేపనేన, పాద్మే పురాణే కిల ముక్తి
రుక్తా, తస్మాచ్చితావాసిన ఏవ దేవా, చితస్థభస్మైవ విలేప
నార్హాః॥ 10-11_12
మహాస్మశానే నటనం కిమర్థం, ఢక్కా నినాదేనతు కిం
ప్రయోజనం, (ముని) విశ్వం హి సృష్టుం కిల విశ్వనాథ,
స్వదేహబీజాణు విసర్జనార్థం॥
నాట్యం కృతం వ్యాకరణార్థ మస్య, ఢక్కాచ సర్వం నిజ
శక్తి రూపం, తయోః ప్రభావా దఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండ
సృష్టి స్సమభూ త్పునశ్చ॥ 13-14
(ప్రశ్న) దిగంబర శ్శంభు రితి ప్రసిద్ధిః, కుతోఽభవ త్తద్వ
దతాం శివస్య, (ముని) దిగేవ తస్యాంబరభూత ఆసీ చ్ఛివస్య
తస్మిన్ ప్రళయే న చాన్యః, 15

(పర్వ) కపాలమాలాఽశుభ శల్యధారణం, కిమర్థ మస్యేతి వదంతి మామకాః. (ముని) వాతుర్గయే విష్ణు రహం తథైవ, విష్ణోర్గయే శంభు రహః ప్రవర్తతే॥
లయేఽపి తద్బ్రహ్మకపాలవేదం, ధర్మాఖ్య మేవాస్థి హారేశ్చ తౌ సః, కంఠేతు తద్బ్రహ్మకపాలమాలాం, కరేతు కంకాళ ముపేంద్రశల్యాన్॥
రరక్ష రుద్రః ప్రళయేషు సృష్టా, పున స్స్వపార్శ్వాచ్చ ప్రసృజ్యతేఽజః, హా రేశ్చ శంఖం దివిజాయుధాని, తత్ పాంచజన్యం మునిశల్యజాతం॥ 16-17-18
(పర్వ) భూతాధిప శ్శంకర ఏవ నాన్యః, కిం నీచసేవ్యం పరమేశ్వరస్య, (ముని) పృథ్వ్యాదిభూతా స్సచరాచరాచ్చ, తస్యాధిపత్యేన చరంతి లోకాః॥
తేషాంతు ముఖ్యో హరిరేవ సాక్షాత్, (ఏకో విష్ణు ర్మహద్భూత మిత్యుక్త్యా) పృథక్పృథః కోట్యఖిలాండ భూతాః, భూతాధిప శ్శంకర ఏవ నాన్య, స్స ఏవ సృష్టాచ లయేచ కర్తా॥ 19-20
(పర్వ) వ్యాఘ్రచర్మ సుదుకూలధారణం, వ్యాళకృత్తి వసనం పరిధానం, క్రూరసర్ప విషభూషణానితు, కిం వరం హి పరమేశ్వరస్యతు॥ 21
(ముని) దారుకావన మునీంద్ర సత్ర హో, వ్యాళ వ్యాఘ్ర మనసే సజీవితే, ఆదిశేష సహితా ... హస్తగా, భూషితో మణిసువర్ణ గంధైః॥

తేషు ఏక అఖిలాండధారకో, దుగ్ధసింధు హరివాహక
స్స్వయం, తాదృశా న్యఖిలలోక ధారకాన్, ధారయత్యఖిల
వాహక శ్శివః॥
దంశకీలి భయతో న ధార్యతే, వ్యాళతశ్చ బత సుందరం
నహి, సర్పరూప మతఏవ హి లోకా, స్స్వర్ణరత్న సువి
భూష తత్పరాః॥ 22-23-24
పృథ్వ్యాదికా హ్యష్టవిధా హ్యవిద్యా,విషాత్మికా స్త త్ప్రకృ
తీ శ్శివస్తు, దధార దేహేతు విచేతనార్థం, విషస్వరూపా
ప్యమృతాశ్చ భూషాః॥ 25
(పర్వ) వాహనాని కతి సంతి న లోకే, వృద్ధపంగు వృషభః
కిముతస్య. (మున) ధర్మఏవ వృషభ స్సనాతనః, కాలత
స్సతు షంఘ్రికవేతి హి॥ 26
చంద్రచూడ ఇతి కథ్యతే కథం, పుష్పగంధ విముఖః
కిముదేవః, (మున) ఓషధీశ ఘనచంద్ర గంధవ, న్నాసి
కేత మితరేషు న ప్రభా॥ 27
శృణుత పర్వతరాజ మహేంద్రా! ఈశ్వరస్యతు వస్త్ర
విభూషణే, జీవయుక్త మితరేషు తన్నహి, తేన జీవతి కిలా
ఽఖిల లోకాః॥ 28
(పర్వ) విరూపనేత్రత్రియ కారణేతు, కిం కారణం భోః
వదతాంమునీంద్రాః (మున) బ్రహ్మైవ సూర్యో హరిరేవ
చంద్రో, రుద్రోగ్ని రేవస్య త్రినేత్రభావాః॥

తేషు ఏక అఖిలాండధారకో, దుగ్ధసింధు హరివాహక
స్స్వయం, తాదృశా న్యఖిలలోక ధారకాన్, ధారయత్యఖిల
వాహక శ్శివః॥
దంశతీతి భయాత్ న ధార్యతే, వ్యాళతశ్చ బత సుందరం
నహి, సర్వరూప మతఏవ హి లోకా, స్స్వర్ణరత్న సువి
భూష తత్పరాః॥ 22-23-24

పృథ్వ్యాదికా హ్యష్టవిధా హ్యవిద్యా,విమాత్మికా_స్త త్ప్రకృ
తీ శ్శివస్తు, దధార దేహేతు విచేతనార్థం, విమస్వరూపా
ప్యమృతాశ్చ భూషాః॥ 25

(పర్వ) వాహనాని కతి సంతి న లోకే, వృద్ధపం/ః వృషభః
కిముతస్య. (మున) ధర్మఏవ వృషభ స్సనాతనః, కాలత
స్సతు సంచరివేతి హి॥ 26

చంద్రమూడ ఇతి కథ్యతే కథం, పుష్పగంధ విముఖః
కిముదేవః, (ముని) ఓషధీశ ఘనచంద్ర గంధవ, న్నాస్తి
శీత మితరేషు న ప్రభా॥ 27

శృణుత పర్వతరాజ మహేంద్రా! ఈశ్వరస్యతు వస్త్ర
విభూషణే, జీవయుక్త మితరేషు తన్నహి, తేన జీవతి కిలా
ఽఖిల లోకాః॥ 28

(పర్వ) విరూపనేత్రత్రయ గారణేతు, కిం కారణం భోః
వదతాం మునీంద్రాః (మున) బ్రహ్మైవ సూర్యో హరిరేవ
చంద్రో, రుద్రోగ్ని రేవస్య త్రినేత్రభావాః॥ 29

ప్రోష్టుంచ రక్షార్థ మశేషలోక. నాశార్థ మస్యైవ త్రినేత్ర భూతాః, నాన్యేషు తస్మాచ్ఛివయేవ సాక్షా, త్రిమూర్తి రూపః పృథగేతరాశ్చ॥ 29-30

(పర్వ) భిక్షాటనం స్వీయ గృహేపి తస్య దారిద్ర్య వేషశ్చ కుతో హరశ్చ (ముని)స్వీయేతరాణాం సుకృతం పరిగృహ్ణాన్ భిక్షా స్వరూపేణ దదాతి స క్షే। 31

దరిద్రవేషోఽపి దదాతి సంప, చ్ఛ్మశానసద్మాపి సవిశ్వనాథః, సకాల రుద్రోపి శివస్వరూప, శ్శివస్వరూపాది న వేత్తి మూఢాః॥ 32

(పర్వ) శివస్య కిరాత్మీయ పరిగ్రహంతు. న కామయంతిస్మ కిమత్ర కారణం, (ముని) శివస్య విరాత్మల్య మపాత్ర మర్వా, స్సర్వే న లోకేతు వినాతదీయైః॥ 33

(పర్వ) ఇత్థంప్రసిద్ధం శివవైభవం హి, కుతో్చ్యతే నాపి పురాణశాస్త్రే, (ముని) తదేవ మాహాత్మ్యం దశభిః పురాణై, శ్శివశ్చ విష్ణోశ్చ చతుష్టయేన॥

ద్వయోశ్చ బ్రహ్మ భువనేశ్వరీచ, తథేతరే తద్వితయే ప్రసిద్ధాః, తథాపి తద్రూప విమర్శవార్తా, స్సర్వేపి లోకే న వినా తదీయైః॥

దృష్ట్వా కిలోమా పరిపృచ్ఛతాం తాం, శివస్వరూపాదిక మత్రి సాక్ష్యం, (హిమవాన్) ఉకంహి సా లోక విడంబనార్థం, పృచ్ఛామ కన్యాం ప్రవృణోత్వ మాతా॥

(శ్రీసూతః) ఇత్యుక్త్వా హిమవా న్మేనాం ప్రీత్యా ముఖ
మవైక్షత; కన్యాదానేతు భార్యాయా భావో గ్రాహ్య
ప్రధానతః॥ 34, 35, 36, 37

తచ్ఛ్రుత్వారుంధతీ మేనా ముపాచ మృదులస్వరా,
లోకే చైవం విధే కార్యే స్త్రీణా మేవ ప్రగల్భతా॥
స్వయ మభ్యంగనం కృత్వా పార్వతీ తదనంతరం,
వృణీమ ఇతి తత్కృత్వా భూష యిత్వాంబరై స్సుమైః॥
అంక మారోప్య తాం కన్యాం లజ్జమానా మరుంధతీ
వసిష్ఠాదిమునీ నాహ వృణీధ్వం సంశయం నచేత్॥
తచ్ఛ్రుత్వా మునయ స్సర్వే ప్రోచు స్తే పర్వతాధిపాన్,
నిరోపస్య శివస్యాఽపి కౌతుకేనాపి దూషితాః॥
వయంతు కన్యా విషయే పృచ్ఛామ స్సంశయాన్ తథా,
కథం వృణీమ మాహేశీం పుంభావాది గతాం భవాం॥
38- 42

(మున) శ్యామలాం వింధ్యసదనాం రక్తదంతాంచ భ్రామరీం,
చాముండాంచ సహస్రాక్షీం శతాక్షీం భీమరూపిణీం॥
దుర్గాం శాకంభరీం కాళీం కపాలాభరణాం భయాం,
మధుకైటభసంహర్త్రీం శుంభద్వయ వినాశినీం॥
మహామాయాం మహామారీం మహాశక్తిం క్షుధాం తృషాం,
నిద్రాం నిశాచరీం చైకవీరాం ఘోరాం దిగంబరాం॥
సింహశార్దూలతురగాం స్వతంత్రాం జగదాత్మకాం,
యుష్మత్కన్యాం వదంతీత్థం త్రిలోకేషుచ సజ్జనాః॥

ఏతేషు చాభిధానేషు కథ్రం కన్యాత్వ ముచ్యతాం।
కథంశివార్థం వృణుయాం సాంప్రతం ముగ్ధరూపిణీ। 43-47
వైరూప్యం పామరా శ్శర్వం వదం త్యత్రిను పండితాః,
నామ్నాం చైకోపి పార్వత్యాః కన్యాత్వం సుతరాంహి।
48

(శ్రీ సూతః) తచ్ఛ్రుత్వా పర్వతశ్రేష్ఠో హిమవా నబ్రవీ
దిదం, సర్వజ్ఞాః పండితా యూయం సామాన్యా మాదృశా
నృపాః। 49
ఏతత్సర్వం పురాణేషు తద్విధైశ్చ వయం శ్రుతాః,
త త్సమాధాన మత్రైన పురాణేష్వేవ పశ్యతాం। 50
అస్మత్సుతా కోమలరాజకన్యా, బాలాఽబలా శంకర
సమ్మతాహి, అపర్ణనామ్నా ప్రథితా మునీంద్రా, పూర్వా
వతారోక్త మశేషమన్యత్।
ఏతేన కిం స ప్తమహామునీంద్రా, స్సారుంధతీ కా స్సదివా
శ్శివస్య, త్రిలోక సౌందర్యయుతాం తు మత్సుతాం, ప్రత్య
క్షతః పశ్యథ సంవృణీధ్వం। 51-52
(శ్రీ సూతః) ఇత్యుక్తే, పర్వతే శైతు సారుంధత్యా మహ
ర్షయః, మిథః పరస్పరం పశ్యన్‌పర్వతామూచిరే హాసన్। శశి
(మునయః) శివో వరో తస్య ప్రియైవ కన్యా, భవా న్హి
దాతాచ వయం ప్రసిద్ధాః కులం పవిత్రం హరిరేవ బంధుః,
పితా త్వయం కశ్యప ఏవ సాక్షాత్। 54

విశ్వంహి పార్వతీ సాక్షా ద్విశ్వనాథో మహేశ్వరః,
అనంతగుణపూర్ణౌ తౌ కుతో యూయం వయం ప్రభో॥ 55
తథా పితౌ విశ్వసుమంగళార్థం, లీలా వివాహం ప్రచరంతి
ద్వైతం, ఏకోఽపి సన్నద్వయ బ్రహ్మసాక్షా, త్తత్సేవయా
త్వంచ వయం కృతార్థాః॥ 56
(శ్రీ సూతః) ఇత్యుక్త్వా పర్వతా న్వీత్స్య సారుంధత్యా
మహర్షయః, వృణీమ ఇతి తే ప్రోచు ర్విశ్వకల్యాణహే
తవే॥ 57

వైవాహికసులగ్నం హి పృష్టవా న్న హిమాద్రిరాట్,
ఫాల్గునే పూర్ణిమాచేతి జ్ఞాత్వా సర్వే నారదం యయుః॥ 58
హిమవాం స్తాంశ్చ సప్తర్షీ నరుంధత్యా సహాత్మవాన్,
మేనకా సహిత స్తుష్టః పూజయామాస సాదరం॥ 59
తేతు గత్వాతు మునయో స్సర్వం సంశ్రుత్య శంకరం,
సేవాభాగ్యం ప్రదత్త న్నో విద్యమానా ర్వకోటిషు॥
వయం కృతార్థా ఇత్యుక్త్వా నమస్కృత్యచ శంకరం,
ఆకాశమార్గా త్తే సర్వే జగ్ము ర్నక్షత్రమండలం॥ 60-61
ముల్కుట్లోపాహ్వయే నాద్య నారసింహావధానినా,
కృతం సప్తర్షి సందేశం రామచంద్రస్య ప్రేరణాత్॥ 62

ఇతి శ్రీపార్వతీపరమేశ్వర కల్యాణవైభవే సప్తర్షి
సందేశోనామ ద్వితీయ స్సర్గః.

అహం బ్రహ్మేచేంద్రో హ్యదితి దితిసంతాన మఖిలం, సగం
ధర్వా యక్షా హ్యురగప మనుష్యాశ్చ పశవః ఖగా వృక్షా
శ్శైలా స్తృణచయ మహామేర్వణు బృహ, న్మహో నద్య
స్సింధు స్సకల మపి తద్బంధు నిచయం॥ 5

శ్రీ సూతః :-

శ్రుత్వాఽపి సంశయాపిష్ట మిదమాహ హరిర్నృపం,
తదేవ శ్రూయతే వాద్యం శివ స్త్వాయాతి సత్వరం॥

ఆనేతవ్య మతశ్శీఘ్రం గచ్ఛం త్వాహ్వాననై పుణాః,
తథేతి రాజా ప్రస్థాప్య చాన్యమాప్త మువాచవై॥ 7

త్వం గుప్తమార్గా ద్గత్వాత్ర దృష్ట్వా సర్వం నివేదయ,
సర్వం వ్యర్థం భవిష్యంతి వా నవేతి ప్రవేశనే॥

సతుగత్వా పమాగత్య సార్భక స్త్వ బ్రవీదిదం,
ప్రత్యేకైకపదీమార్గే గత్వా చాగతవా నహం॥

యావచ్ఛదూరం ప్రగతోఽపిశబ్దం, సంశ్రూయతే మంగళ
వాద్యఘోషం, ఏకోఽపినాయాతి క్వచిచ్చ వృద్ధో వృషాధి
రూఢోర్భకయుక్త ఆగాత్॥ 8-9-10

స ఏవ తవ జామాతా తస్య పుత్ర స్త్వయం శిశుః,
బుభుక్షా బాధిత స్త్వార్త మానీతోఽస్మి తదాజ్ఞయా॥

భోజనం దేహి రాజేంద్ర! వరపూజాం తతః కురు,
తథేతి విమనా రాజా పాచకేభ్యోఽత్వయచ్ఛిరం॥

మహానసే పాచక షట్సహస్రీ, మశక్త మాసీ చ్ఛిశుభోజ్య
దానే, తతః కుమార స్స్వయమేవ గత్వా, శాలాయుతం
భక్షితవాన్ గణేశః॥
తుష్టో న బాలో వ్యావదత్ప్రదేయ మన్నం జలం తండుల
సూప మాజ్యం, శాకాని క్షీరం దధిపాత్రశాఖాన్, గుడా
దికం వస్త్రసుమందిరాణి॥ 11-12-13-14
తం దృష్ట్వా నృప ఆహ శర్వ మనఘం భీత్యాకుల స్సంభ్రమాత్,
కృష్ణ కింకరవాణి చేత్యగవచ శ్రుత్వా హసన్
సత్వరం, దూర్వాయుగ్మ మథానయన్ గణపతిం భుంక్ష్వేతి
హస్తే దదౌ, భుక్త్వా తృప్తి ముపాగత స్స పితరం ద్రష్టుం
జగామార్భకః॥ 15
తతశ్చ విష్ణుః ప్రహసన్ గిరీంద్ర, మాహ త్వ మజ్ఞానవశా
న్మహేశం, అనాదృత స్తస్య మహాత్మ్య మేత, దితః పరం
జాగృహి పర్వతేంద్ర॥ 16
* కర్తవ్యంకిమనంతరం శివగృహే నాస్త్యేవ తాః పూజితుం,
ఆయాత్యత్ర వరః ప్రపూజనకరా .ణ్యాన్యాని వా స్త్యేవహి,

---

* వ్యా.- ఇత్యేవం తృతీయసర్గే 1శ్లో॥ ఆరభ్య 17శ్లోకపర్యంత కథోక్త్యా ఈశ్వరస్య మహిమా త్వనంతం. దేవతాత్మ హిమాద్రిరాజోఽపి ఐశ్వర్య గర్వాత్ తన్మాయయా భ్రామితః. కిముత! తదితరేషా మిత్యర్థః. తస్మా చ్ఛివద్వేష మన్యత్వేషు చ అజ్ఞానాచ్చ సన్నిపాతి రోగాచ్చ భవేత్. తస్మాత్ జాగ్రత జాగ్రతేతి భావః॥

ఏతత్సర్వ మహీశ్వరస్యతు తృణం బాలస్య నాలం త్వయా
చానీతంహి పదార్థవస్తు నిచయం పశ్యాద్య తస్యోచితం॥ 17

ఇత్యుక్త్వా సర్వకల్యాణవస్తూన్ సంగృహ్య పద్మజం,
త్వం పత్నీసహిత స్తూర్ణ మాగచ్ఛేతి స్మృతో హరిః॥ 18

తతః పశ్యత్సు తద్రాజబంధుబృందేషు పద్మజః,
ఆగత స్సర్వ మాహృత్య చాశాశా ద్విద్యుతప్రభః॥ 19

గంధర్వా నథ కిన్నరా న్సపణవా న్యక్షాంశ్చ విద్యాధరాన్,
సిద్ధాన్ కింపురుషాంశ్చ దివ్యవసనాన్ దేవాన్ ఋషీన్ రాక్ష
సాన్, కల్పద్రూ నథ కామధేను సహితం చింతామణిం
చాప్సరాన్, బ్రహ్మర్షీంశ్చ సరస్వతీం పరివహాన్ సంప్రాప్త
వాన్ పద్మజః॥ 20

తూణా త్సర్వం సిద్ధం నగరమథ కైలాససదృశం, తతో భేరీ
శంఖాః పణవపటహా కాహాళరవః, జగా ఢక్కానాద
ప్రదనుమురజస్త్వానకముఖా, మృదంగాద్యై ర్వీణా మురళిరవ
యుక్తాప్సరనృతిః॥ 21

ఏతస్మిన్ సమయేతు వాద్యవిభవై రాహ్వానసంఘూర్ణితో
భక్తాన్యోగగణాంశ్చ జ్ఞానమహితాన్ తత్పార్షదాన్సన్మునీన్
యక్షేశంచ నిధీంశ్చ సిద్ధనికరాన్ వేదా న్పురాణాగమాన్
సద్రూపాన్ సగణాన్ ప్రగృహ్య వరద స్సంప్రాప్తవాన్
శంకరః॥ 22

వృషంతు ధర్మం భువనైకసుందరం, వృషాధిరూఢ శ్శత
కోటిమన్మథః, తద్భూషజాలః పరరత్న హాటకం, చానర్ఘ
తేజోమయ వస్త్రరాగకేః। 23

దృష్ట్వా సభార్యో హిమవా న్స విష్ణు స్సంపూజ్య భక్త్యా
స్వపురం నివేశ్య, వరంచ సంపూజ్య విధానతో ర్వాం ప్రవే
శితః కల్పిత పారిజాతైః॥ 24

తత్రాగతా స్సర్వమహాత్మ్యభారా ద్భూగోళమ ప్యుత్తర
నిమ్న మాసీత్, తత్రైవ పశ్యేతి వరం ప్రగృహ్య, శివా
దగస్త్యః ప్రగతశ్చయామ్యాం। 25

మార్గే త్వనేకాన్ శివవిష్ణుక్షేత్రాన్, ప్రకల్ప్య వింధ్యం
ప్రణతం ప్రపాల్య, స దక్షిణే సహ్యశిరఃప్రదేశే చకార
వాసం భగవా నగస్త్యః॥ 26

యావజ్జగద్భార సమో హ్యగస్త్యః, తత్తుల్య ఏవాఽస్య
కమండలుశ్చ, అతోత్తరం పూర్వవ దేవ సుస్థం, కల్యాణ
మత్రైవ స్థిత స్స దృష్టః। 27

శ్వ ఏవ కల్యాణ మితి ప్రబోధ్య గృహం ప్రవిశ్యాద్రి
నృపః పరేద్యుః, కాలేతు కృత్వా నిజకార్యకృత్యం,
కల్యాణసౌధం ప్రవిశ త్స్వకీయైః। 28

శివోఽపి యుక్తైశ్చ మహర్షిసంఘైః, కల్యాణసన్మంటప మావి
రాసీత్, సుమంగలీభి ర్మునికేశసత్త, నార్యాదభి [illegible]
విప్రైశ్చ వాద్యైః॥ 29

వివాహకృత్యం కమలోద్భవస్తు ప్రచాలిత శ్శంకరపక్షతస్సః
హిమాద్రిపక్షేతు బృహస్పతిశ్చ, వర్గద్వయాం ః ష్ణుమయాం
సమస్తం॥ 30
సతీయుతో ఉదీచ్య మహీపతిస్తు, ప్రక్షాళ్య పాదౌ పరమేశ్వ
రస్య, మూర్ధ్నాధృతః పాదజలం సవస్త్రం, మధుం దదా
చేల తిరస్కృతేహి॥ 31

తతః కన్యాం వేణుపాత్రే చానీయాత్రి చతుర్ముఖః।
శివస్య గోత్రప్రవరా మువాచేదం సువిస్మయం॥ 32

(బ్రహ్మ) అనంతకోటి బ్రహ్మాండ పర్యంతం శివమస్తు వై,
గోత్రే సదాశివాఖ్యేతు నప్త్రే పరశివస్యచ॥
పరమేశస్య పౌత్రాయ మహేశ్వరసుతాయతు,
శంకరాయ స్వభక్తానాం వరాయేత్యుక్తవాన్ త్రిధా। 33-34
గీష్పతి స్స ఉవాచేదం బ్రహ్మాండం శివమస్తువై,
ప్రథితే కాశ్యపే గోత్రే కన్యాం నప్త్రీ మజస్యతు,
కశ్యపస్యతు పౌత్రీంతు హిమవన్నగపుత్రికాం,
భవానీంచ సతీం గౌరీం పార్వతీం దాస్యతే త్రిధా॥ 36

కన్యాదాన మనంతరంతు కృతవాన్మహేశ్వరస్యాద్రిరాట్
స్వీయాస్థాన్ బహురత్నభాండ నిచయాన్ ధేన్వాదికం దత్త
వాన్, మూర్ధ్నోస్తేతు పరాగం గుడ మథాప్యర్పణం తయో
శ్శ్వశ్రయోః, అన్యోన్యం పరిషశ్యతుః పరశివౌ శ్రీ పార్వతీ
శంకరౌ॥ 37

గౌరీ కల్యాణము

కలాభ్యాం చూడాలంకృత శశికలాభ్యాం విజతపః
ఫలాభ్యాం భక్తేషు ప్రకటితఫలాభ్యాం భవతు మే
శివాభ్యా మస్తోకత్రిభువన శివాభ్యాం హృది పున
ర్భవాభ్యా మానందస్ఫుర దనుభవాభ్యాం నతిరియమ్ ॥

మాంగల్యంహిమ బంధ శంకరగురు శ్రీలోకమాతా గళే
శ్రీదం దివ్య మశేషపుంస్త్వ వనితా దాంపత్య సంధాయకం,
బ్రహ్మోపేంద్ర మహేంద్రమాని శివదం త్రైలోక్యసం
తృప్తిదం, మాంగల్యప్రద మర్థపుత్ర ఫలదం విశ్వప్రమోదం
శుభం॥ 38

నానావాద్యవినాద మంగళరవే చార్ద్రాక్షతారోపణే,
చానందాదిక మాదిరే హరిసతీ వాణీశచీస్త్రీగణం,
గీతం చాప్సరసంఘ సంయుతసురా విద్యాధరా స్సంజగు
స్సుశ్రావ్యం ద్విజ సూక్తి నానానిగమం ప్రోచు ర్మహా
మానయః॥ 39

పార్వత్యా విమలాంజలౌ ప్రనిహితా యా ఇంద్రనీలాయి
తాః, న్యస్తా శంకర హస్తయోశ్చ విలసద్వ్యాజ పద్మరాగా
యితాః, ప్రస్తాయా శ్శివశోభయా మిళితా వజ్రద్యుతాన్వా
యితాః, ముక్తాస్తా శ్శుభదా భవంతు జగతాం గౌరీశ
వైవాహికాః॥ 40

(షట్పదీభృంగ వృత్తమ)

బ్రహ్మగ్రంథి నిబద్ధవాన్ శివశివా వస్త్రాంతకః పద్మజః
తత్రస్థా స్స్వవిధాన్ ప్రపూజనవిధౌ ఋక్షేశ నారాయణా,
కల్పద్రూన్ నథ కామధేనుసహితాన్ సంస్థాప్య మధ్యే పథం,
మందారం యేచ ప్రకాశితాన్ తులసికా తన్వాన్యాంబుజాన్
కాటకాన్, భూషాభూ త్యధికార దివ్య పథ[illegible]

లోకాంతరాన్, భక్ష్యం భోజ్య మశేష పాననిచయం తాన్
ప్రాపయామాసతుః॥ 41
ప్రధానహోమేతు గిరీశకన్యా, మశ్మాన మారోప్య ప్రదక్షి
ణాదీన్, ప్రధానహోమం నిదధే తత స్తౌ గౌరీశివౌ సాప్త
పదం గతౌహి॥ 42
తతోగ్నిసాక్షికే పాణి గ్రహణాఖ్యే సుమంగళే,
సభార్యో హిమవా న్ప్రాహ శివం నిరీక్ష్య పార్వతీం॥ 43
ఇయం శివా మమ సుతా త్వదీయ సహధర్మిణీ,
ప్రతీచ్ఛ చైనాం లోకేశ పాణిం గృహ్ణీష్వ భద్రదం॥ 44
తచ్ఛ్రుత్వా పార్వతీం వీక్ష్య పాణిం స్వీకృతవాన్ శివః,
తత్పాణిగ్రహణే సర్వే బ్రహ్మానందం ప్రపేదిరే॥ 45
తదాభవ త్పుష్పవృష్టి ర్దేవదుందుభి నిస్వనం,
తత్రస్థ సర్వసంతోష దివ్యశబ్దాదికం హ్యభూత్॥ 46
తత్పార్వతీ మహేశస్య కల్యాణం లోకశంకరం,
దృష్ట్వానుజ్ఞా మనుప్రాప్య గతా శ్శంకరబాంధవాః॥ 47
తతః ప్రస్థాపయే త్యద్రిరాజ మాహ సదాశివః,
తథేతి పార్వతీం త్యక్తు మనిచ్ఛన్నపి చాద్రిరాట్॥ 48
నానారత్న విభూషణాన్ రథగజానీకాన్ హయాన్ కంబళాన్
దాస్యాదీన్ హరణం ప్రయుజ్య తనయాం ప్రస్థాపిత శ్చాద్రి
రాట్, మార్గే మారసతీం ప్రపాల్య నిఖిలాన్ ప్రస్థాప్య
స్వీయాన్ శివః, కైలాసం నిజకేళిమందిరవరం ప్రా[illegible]
[illegible] 49

మాహోఽపి కజ్జలారూపాత్ స్త్రీణాం నేత్రే ష్వనంగతః।
స్థిత్వా రతీం స్వరూపేణ రమయామాస వైవరాత్। 50

ఏకాంతేతు కథంచి దద్రితనయా ముత్పాద్య వైష్ణుమ్ముఖం
దేవేభ్యః ప్రదదౌ శివస్సతు ఖలం తత్తారకం సంగరే।
హత్వా లోకసుఖం దదౌ హరసుత స్కంద శ్రీమూర్త్యా
త్మకః, సేనానీ ర్హ్యభవ త్తత స్సతు పితు ర్బ్రహ్మోపదేష్టా
గురుః। 51

శ్రీసూతః ఉవాచ :-

శ్రీదం భక్తిద మార్తినాశనకరం సంతాన సంపత్ప్రదం
ఆరోగ్యం పశుధాన్య భూరిధనదం దాంపత్య ప్రేమైక్యదం
శ్రోత్రానందకరంహి ముక్తికటం పౌరాణికం చిన్మయం
పార్వత్యాఃపరమేశవైభవమిదం శృణ్వంతు మానీశ్వరాః।52

ఇత్యుక్తో పూజిత స్సూత శ్శౌనకాదీ నథాబ్రవీత్
తత్ర సోమకథాం పూర్ణం పార్వత్యై ప్రాహ శంకరః। 53

కృష్ణోత్తరత్కటె దుర్గాక్షేత్రే విజయవాటికే
కృష్ణలంకే చిత్రకూటే సాకా ద్రామస్య సన్నిధౌ। 54

మాలుకట్లోపనామ్నా శ్రీ నారసింహావధానినా
ఖండకావ్య స్వరూపేణ కల్యాణం పార్వతీశయోః। 55

కారయామాస శ్రీరామః కవిత్వం సాంప్రదాయికమ్
కిల విచిత్ర మిదం రామ కరుణామృతసాగరే॥ 56

స్వీయపాదరజ స్పృష్ట్వా దహల్యా ముద్ధృతస్యచ,
కామాసురం తృణేనైవ విజితస్యచ రాఘవే॥ 57

భవానీ శంకరౌ వందే శ్రద్ధా విశ్వాసరూపిణౌ,
యాభ్యాం వినా న పశ్యంతి సిద్ధా స్స్వాంతస్థ మీశ్వరం॥58

శివ తవ పరిచర్యా సన్నిధానాయ గౌర్యా
భవ మమ గుణధుర్యా బుద్ధికన్యాం ప్రదాస్యే,
సకలభువనబంధో సచ్చిదానందసింధో
మమతు హృదయగేహే సర్వదా సం వసధ్వమ్॥ 59

మంగళం విశ్వకల్యాణ హేతవే పరమాత్మనే,
చిత్రకూటనివాసాయ సీతారామాయ మంగళం॥ 60

మంగళం పార్వతీదేవి మంగళం పరమేశ్వర,
మంగళం మమ కావ్యస్య మంగళం మమ సర్వదా॥

ఇతి శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కల్యాణవైభవే హైమవతీ
సదాశివ కల్యాణంనామ తృతీయస్సర్గః సమాప్తః.
సాంగసపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.
మంగళం మహత్

ఓమ్.

శ్రీరామ శ్శరణం మమ

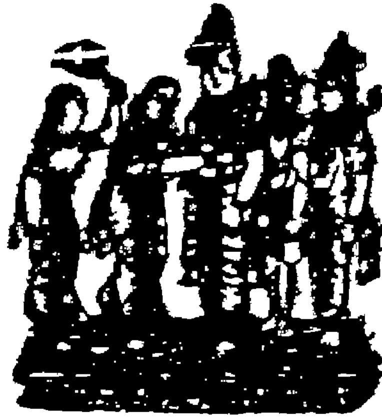
చతుర్వింశత్సాహస్ర రామాయణ సారభూత

శ్రీరామాయణ సారోద్ధారః

ఉత్తరకాండః

ప్రథమ భాగః

కేవల సంస్కృతమ్

ఏతత్ గ్రంథ గ్రథనకర్తా

పౌరాణిక విశారద, రామాయణ సుధాసాగర, అభినవ వాల్మీకి,

విమర్శకాగ్రేసర, బాలసరస్వతీ - ఇత్యాది బిరుదావళీ విరాజిత

శ్రీ కాశీపండితః

ములుకుట్లోపనామక నరసింహావధానీ శర్మా పాకయాజీ

"రామాయణశాస్త్రీతి" ప్రథితః

శ్రీ కృష్ణానదీతీర చిత్రకూటాశ్రమః

కృష్ణలంకేతి, విజయవాటికాంతర్గత ప్రదేశః.

శ్రీరామాయణ సారోద్ధార ఉత్తరకాండ న్యాసః.

అస్య శ్రీమదుత్తర శ్రీరామాయణ మహామంత్రస్య చతుర్ముఖో భగవాన్ ఋషిః, అనుష్టుప్ ఛందః, శ్రీరామచంద్ర పరమాత్మా దేవతా, రాం బీజం, నమ శ్శక్తిః, రామాయేతి కీలకం, శ్రీరామచంద్రప్రసాద సిద్ధ్యర్థే జపే వినియోగః।

దాశరథయే అంగుష్ఠాభ్యాం నమః, సీతాకాంతాయ తర్జనీభ్యాం, ధరాత్మనే మధ్యమాభ్యాం, ఖరహంత్రే అనామికాభ్యాం, సుగ్రీవమిత్రాయ కనిష్ఠికాభ్యాం, దశాస్యహంత్రే కరతల కరపృష్ఠాభ్యాం, ఏవం హృదయాది న్యాసః భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బంధః.

ధ్యానమ్। సుతాభ్యాం సేవ్యమానాంఘ్రిం మునిసంఘై రభిష్టుతం। యజ్ఞవేదిగతం రామం బ్రహ్మాదిస్తుత మాశ్రయే।

లమిత్యాది పంచపూజా । అథ మూలమంత్రః। ఆదికావ్య మిదం రామ! త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితం। న హ్యన్యోర్హతి కావ్యానాం యశోభాగ్రాఘవాదృతే। పునః హృదయాదిన్యాసః ఇతి।

ఏతత్సర్వం సాంగసపరివార చిన్మయ శ్రీరామచంద్ర దేవతార్పణ మస్తు. మమ జ్ఞాన వైరాగ్య ప్రాప్తిరస్తు.

మంగళం మహత్.

శ్రీర్భూయాత్
శ్రీరామ శ్శరణం మమ.

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే ఉత్తర కాండే

ప్రథమ స్సర్గః

జయతి రఘువంశ తిలకః కౌసల్యా హృదయానందనో రామః,
దశవదన నిధనకారీ దాశరథిః పుండరీకాక్షః॥ 1

పుణ్యం పాపహరం సదాశివకరం విజ్ఞానభక్తిప్రదం
మాయామోహ భయాపహం సువిమలం ప్రేమాంబుపూరం
శుభం, శ్రీ రామాయణ సారసంగ్రహ మిదం భక్త్యావ
గాయంతి యే, తే సంసారపతంగ ఘోరకిరణైః దగ్ధా
భవేయు ర్నవై॥ 2

శ్రీదేవ్యువాచ :-

అథ రామః క్రమశో కౌసల్యానందవర్ధనః,
హత్వా మృధే రావణాదీన్ రాక్షసాన్ భీమవిక్రమః॥ 3

అభిషిక్తస్త్వయోధ్యాయాం సీతయా సహ రాఘవః,
మాయామానుషతాం ప్రాప్య కతివర్షాణి భూతలే॥ 4

స్థితవాన్ లీలయా దేవః పరమాత్మా సనాతనః, 4½
త్యజన్మానుషం లోకం కథమంతే రఘూద్వహః 5
ఏతదాఖ్యాహి భగవన్ శ్రద్ధధత్యా మమ ప్రభో। 5½

కథాపీయూష మాస్వాద్య తృష్ణా మేతీవ వర్ధతే। 6
రామచంద్రస్య భగవాన్ బ్రూహి విస్తరశః కథామ్, 6½

(శ్రీ) మహాదేవ ఉవాచ.

(1) అభిషిక్తేతు కాకుత్స్థే ధర్మేణ విదితాత్మని। 7
వ్యతీతా సా నిశా పూర్వా పౌరాణాం హర్షవర్ధనీ,
తస్యాం రజన్యాం వ్యుష్టాయాం ప్రాత ర్నృపతిబోధకాః। 8
(2) వందినో మాగధా సూతా నర్తక్యశ్చ నటాదయః,
వాదయిత్వాథ వాద్యాని శయ్యా శాలా బహిస్థితాః। 9
ఉద్బోధనార్థం సంప్రాప్తా ననృతు శ్చాప్సరోగణాః,
జగు ర్మంగళగీతాని స్తోత్రాణి వివిధానిచ। 10
ప్రాభాతికైః స్తుతిప్రోచ్చైః కలకంఠై ర్మనోహరైః, 10½
(3) తే రక్తకంఠిన స్సర్వే కిన్నరా ఇవ శిక్షితాః। 11
వందినః ప గ్యపా తిష్ఠన్ సౌమ్యా నృపతి వేశ్మని, 11½
* తుష్టువు ర్నృపతిం సుప్తం యథావత్సం ప్రహర్షిణః। 12

* తుష్టువు రిత్యత్ర — అద్భుతోత్తర కాండే 5 సర్గే.
దేవాన్ప్రతి బ్రహ్మణో వచనం.
శ్లో॥ గవయోగేన యో నిత్యం పూజయంతి జనార్దనం,
తా నావయాతి తద్రాంవో యది దేవత్వ మిచ్ఛథ॥ ఇతి.
పున స్తత్రైవ 6 సర్గే,
శ్లో॥ తతో నారాయణో దేవః ప్రోక్తవా న్నారదం మునిం, నాహం

(1) వాల్మీకిరా. 12 స.
(2) ఆనంద రా. విలాస కాం. 4 స. (3) వాల్మీకి రా. 12 స.

జగద్ధి సర్వం స్వపితి త్వయి సుప్తే నరాధిప,
వర్త్యం జహాతి కీర్తిశ్చ లక్ష్మీశ్చ పురుషర్షభ। 13

విఘ్నేశ్వర స్సకలవిఘ్న వినాశదక్షో
దక్షాత్మజా భగవతీచ సరస్వతీచ,
దృష్టాష్టభైరవగణా నవ దివ్యదుర్గా
దేయా త్సురాస్తు నృపతే తవ సుప్రభాతం। 14

భానుశ్శశీ కుజబుధా గురుశుక్రమందా
రాహు స్సకేతు రదితి ర్దితి రాదితేయాః,
శక్రాదయః కమలభూః పురుషో త్తమేంద్రా
గౌరీధవో విదధతాం తవ సుప్రభాతం। 15

దానేన తపసా నేజ్యయానాపి తీర్థతః। సంతుష్యామి ద్విజ శ్రేష్ఠ యథానామ్నాం ప్రకీర్తనాత్ । గానేన నామగుణ యో ర్మనసా యుజ్య మాప్నుయాత్। ఇతిచ. 2 సర్వే న కుంఠితేన గూఢేన నిత్యం ప్రావరణాదిభిః । హస్తవిక్షేప భావేన వ్యాదితాస్యేవ చైవహి । నిర్యాతజిహ్వా యోగేన నగేయంచ కథంచన । నైకహస్తేన శస్త్యేత తాళసంఘట్టనం మునే । క్షుధార్తేన భయార్తేన తృష్ణార్తేన తథైవచ । గాన యోగో న కర్తవ్యో నాంధకారే కథంచన। ఇత్యస్తి.

---

(1) ఆనందరా. విలాసకాండే 4 స.

పృథ్వీజలం జ్వలనమారుత పుష్కరాణి
సప్తాఽద్రయోఽపి భువనాని చతుర్దశైవ,
శైలావనాని సరితః పరితః పవిత్రా
గంగాదయో విదధతాం తవ సుప్రభాతం। 16

దిక్చక్రమేత దఖిలం ద్విరదాదికశ్చ
నాగాసుపర్ణ భుజగా నగవీరుధశ్చ,
పుణ్యాని దేవసదనాని బిలాని దివ్యా
శ్చైవ్యావృతం విదధతాం తవ సుప్రభాతం। 17

వేదాష్షడంగ సహితాః స్మృతయః పురాణం
కావ్యస్సదాగమపథో మునయోఽపి దివ్యాః,
వ్యాసాదయః పరమకారుణికో ఋషీణాం
గోత్రాణివై విదధతాం తవ సుప్రభాతమ్। 18

ప్రాతస్స్మరామి రఘునాథ ముఖారవిందం
మందస్మితం మధురభాషి విశాలఫాలం,
కర్ణావలంబిచల కుండల శోభిగండం
కర్ణాంతదీర్ఘ నయనం నయనాభిరామం। 19

ప్రాతశ్శ్రయే శ్రుతినుతం రఘునాథమూర్తిం
నీలాంబుజోత్పలసితేతర రత్ననీలాం,
ఆముక్తమౌక్తిక విశేష విభూషణాఢ్యాం,
ధ్యేయాం సమస్తమునిభిర్జనమృత్యుశాంత్యై। 20

ఇతి వందిజనై స్సూనై స్తోత్రై ర్గీతాదిభి స్తుతః,
సుప్రబుద్ధో బభూవాథ రామచంద్ర స్స సీతయా॥ 1
అదౌ ప్రబుద్ధా సా సీతా పశ్చాద్బుద్ధో రఘూత్తమః 21½
1సతద్విహాయ శయనం పాండురం ప్రచ్ఛదాస్తృతం॥ 22
ఉత్తస్థౌ నాగశయనా ద్ధరి ర్నారాయణో యథా, 22½
2తతో ధ్యాత్వా శివం దేవం గురుం దశరథంసురాన్॥ 23
పుణ్యతీర్థాని మాతౄశ్చ దేవతాయతనానిచ ।
చింతామణిం కామధేనుం చింతయామాస చేతసి॥ 24
నదాం శ్చైవ నదీఃపుణ్యా స్తత స్సీతాం దదర్శ సః 24½
ప్రణమంతీం సముత్థాప్య ధృత్వా సీతాకరం విభుః॥ 25
విశాంతిభవనే స్థిత్వా స్వాత్మన్యేవ మహామతిః ।
3అ. శ్యకంతు సంస్మృత్య కృత్వా శౌచవిధిం క్రమాత్॥ 26
దంతశుద్ధిం చకారాథ రామచంద్ర స్సవి స్తరాం। 26½

1. వాల్మీకి రా. 32 స.
2. ఆనందరా. రాజ్యకాండే 19 స.
3. ఆనందరా. విలాసకాం. 4. స.

(1) కృతోదకస్సుచి ర్భూత్వా కాలేహుతహుతాశనః॥ 2

ప్రాతస్సంధ్యాం తతః కృత్వా బ్రహ్మయజ్ఞం విధాయచ॥ 27½

హుత్వా హోమం విధానేన శివం సంపూజ్య సాదరం॥ 28

2* భస్మావకుంఠితో రామో లసత్ఫాలోర్ధ్వపుండ్రకః ।

శ్రీరంగశాయినం దేవం సమ్యగర్చయితుం ముదా॥ 2

3 దేవాగారం జగామాశు పుణ్యైరృత్విగ్భిః సేవితం । 29½

2* వ్యా. భస్మావకుంఠిత ఇతి. అత్రత్య భస్మావధారణస్యావశ్యకత్వేన భస్మజాబాల, బృహజ్జాబాల, జాబాలి, కాలాగ్నిరుద్ర, భస్మోపనిషత్తైత్తిరీయాది బహుశ్రుతయశ్చ. తదుపబృంహకత్వేన పఠిశ్యత వచనజాలస్య స్మృతిషు పురాణేషుచ ప్రమాణతరత్వేన ప్రతిపాదనం దృశ్యతే॥ వాసుదేవోపనిషది తు॥ గోపీచందనాభావే తులసీమూలమృత్తికాం । ముముక్షుర్ధారయేన్నిత్య మపరోక్షాత్మసిద్ధయే॥ ఇత్యారభ్య- అథ రాత్రౌ వగ్నిహోత్రభస్మనా౽గ్నేర్భసితమిదం । విష్ణు శ్రీపదేతి మంత్రైః వైష్ణవగాయత్ర్యా ప్రణవేనోద్ధూళనం కుర్యాత్. ఇత్యంతేన ప్రతిపాదితః. అతః గోపీచందనేన తదభావే తులసీమృత్తికయాచ వైదికాః అచ్ఛిద్రోర్ధ్వపుండ్రం ధృత్వా రాత్రావగ్నిహోత్ర

---

1. వాల్మీకిరా. 32 స.
2. ఉమాసంహిత 12 అ.
3. వాల్మీకిరా. 32 స.

1ఏతస్మిన్నంతరే సీతా స్నాత్వా దేవీం ప్రపూజ్య చ। ३0
దేవానగ్నీన్ ద్విజాన్నత్వా శ్వశ్రూన్నత్వా యథాక్రమం।
३0½
తతో నత్వా రామచంద్రం తత్పార్శ్వే యత్నతస్థితా ३1
తత్ర దేవాన్పితౄన్విప్రానర్చితా సా యథావిధి। ३1½
అథ రామో వసిష్ఠస్య ముఖాత్పౌరాణికీం కథాం। ३2
సమ్యక్శ్రుత్వైక చిత్తేన పూజయామాస తం గురుం। ३2½
యోగనిష్ఠాన్ తపోనిష్ఠాన్ విప్రాన్ జ్యోతిర్విదాస్తదా। ३3
మీమాంసకాం స్తార్కికాంశ్చ మంత్రశాస్త్ర విశారదాన్। ३3½
పూజయామాస శ్రీరామస్సీతయా ప్రణనామ తాన్। ३4

భస్మనా భస్మోద్ధూళనం కార్యమితి ప్రతిపాదితం భవతి. దివాచ. ఊర్ధ్వపుండ్రసహిత భస్మత్రిపుండ్రం ధృత్వా
ఆర్ద్ర భస్మనా త్రిపుండ్రం ధార్యమితి ఉప
ర్యుక్తోపనిషద ప్రతిపాదితా॥ అ స్యోపబృంహణతయా పద్మపురాణే॥

శ్లో॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం మృదాపూర్య మనుషాయా సమాచరేత్। అగ్నిహోత్ర సముద్భూత భస్మనాపి త్రిపుండ్రకమిత్యాదినా ప్రతిపాదితః। ఏతేన శ్రీరామచంద్రః ఊర్ధ్వపుండ్రం ధృత్వాభస్మధారణమపికృతవానిత్యేవ జ్ఞాయతే॥

పద్మపురాణే 4 పాతాళఖండే 113 అధ్యాయేఽపి శ్రీమద్రామాయణ కథాస్తి. తత్ర శ్రీరామః అరణ్యా

(1) ఆనందరా. విలాసకాం 4 స॥

తతోభిషక్ సుఖం స్థిత్వా రాఘవాగ్రే తదాజ్ఞయా। 34½
దదర్శ దక్షిణకరే నాడీం రామస్య సాదరం॥ 35
తతస్సగణకః ప్రాహ విస్తీర్యచ స్ఫుటాక్షరం। 35½
పంచాంగపత్రి చిత్రంచ రాఘవాగ్రే స్థితస్సుధీః॥ 36
రాజవస్త్రాదికం ధృత్వా బధ్వా శస్త్రాణి రాఘవః। 36½
ఆత్మాఽఽదర్శే దదర్శాథ స్వముఖం రఘునందనః॥ 37
చంద్రోపమం సుస్మితంచ స్మితం పంకజ లోచనం। 37½
1బాహ్యకక్ష్యాంతరం రామో నిర్జగామ ద్విజైస్సహ॥ 38
ఉపతస్థుర్మహాత్మానో మంత్రిణ స్సపురోహితాః। 38½
భరతో లక్ష్మణశ్చైత్ర శత్రుఘ్నశ్చ మహాయశాః॥ 39
ఉపాసాంచక్రిరే హృష్టా వేదాస్త్రయ ఇవాధ్వరం। 39½
తతః కక్ష్యాంతరం రామో నిర్జగామానుజైస్సహ॥ 40
సుగ్రీవప్రముఖా రామ ముపాసతమహౌజసః। 40½

ప్రయాణసమయే భస్మరుద్రాక్షాదీనిధారితవానిత్యస్తి. సేతు బంధనేశివమారాధ్యస్తుతించ కారేతి రావణవధానంతరమపి లంకాయాం సాగరతీరేపి ఏకం శివలింగం స్థాపితవానిత్యస్తి.

నృశింహాపురాణేఽపి 52 అ 21 శ్లోకే —

శ్లో॥ ప్రతిష్ఠాప్య మహాదేవం సేతుమధ్యే సరాఘవః। రామేశ్వర ఇతిఖ్యాతో మహాదేవః పినాకధృత్॥ తస్యదర్శనమాత్రేణ బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి॥ ఇత్యస్తి.

---

(1) వాల్మీకిరా. 32 స.

విభీషణశ్చ రక్షోభి శ్చతుర్భిః పరివారితః॥ 41

క్షత్రియాశ్చ మహాత్మానో నానా జనపదేశ్వరాః। 41½

తథాపరివృతో రామో శ్రీమద్భిరృషిసత్తమైః॥ 42

బాహ్యకక్ష్యాంతరం రామో నిర్జగామానుజైస్సహ। 42½

(1)యత్ర హేమ మయాశ్చిత్రా బద్ధాస్తే పంజరాశ్శుభాః॥ 43

యేషు వై శాకినోహంసా స్సారసాశ్శారికాశ్శుకాః। 43½

లావకాః కోకిలాద్యాశ్చ నానాయోన్యైశ్చ పత్రిణః। 44

సంపాతిశ్చ భుశుండశ్చ బకశ్చ వినతాసుతః। 44½

నానాశబ్దాన్ప్రకుర్వంత శ్శతశ స్తేషు సంస్థితాః॥ 45

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే

ఉత్తరకాండే

ప్రథమస్సర్గః.

---

(1) అవంతరా. విలాపకాం. 2 శ్లో॥

అథ ద్వితీయ స్సర్గః

1తథాగతం రామచంద్రం దృష్ట్వాగీతీర్జగుస్తదా।
కృతకృత్యా పక్షిరూప ముపాశ్రిత్యాత్ర సంస్థితాః॥ 1

పక్షిణ ఊచుః.

విహంగమ గీతాః.

జయతు రాఘవో జానకీయుతో
జయతు రాజ రాజేశ్వరేశ్వరః।
దశరథాత్మజో లక్ష్మణాగ్రజో
జయతు మాపతి స్తాటకాంతకః॥ 2
2జయతు మానుషంజన్మనా తవ శ్రీయుతమాసతీజనకసద్మని।
అయిరమాపతేహరిహా రాత్మకదయితరఘుశిశో దానవాంతకః॥
బాలలీల బహుళ రాక్షసా
భీలగర్వ సంహారకో భవాన్ ।
నీల కోమలాకార వర్ణశ్రీ
లోలమాయయా బాలవిగ్రహో॥ 4

---

(1) ఆనందరా. విలాసకాం. 2. స॥

(2) శివరామాయణే ।

1జయతు కౌశిక స్యాధ్వరం గతో
జయతు రక్షసాం మారకో మహాన్।
జయతు గౌతమాహల్యయా స్తుతో
జయతు జానకీ తాతమానితః। ౫

జయతు నః పరి శ్చాపఖండనో
జనకజాకరా న్స్ర క్మాలయా।
నృపసభాంగణే కౌశికానుగః
పరమశోభిత శ్చాపి హర్షితః। ౬

జయతు భూమిజాఽఽలింగితో మహాన్
జనమనోహర శ్చాతిశోభనః।
భృగుభవార్పితం ధృత్యవై ధను
ర్నిజపితు స్తదా దర్శయన్ బలం। ౭

జయతు సీతయా భోగకృచ్చిరం
జయతు కైకయా ప్రేరితో వనం।
జయతు పర్వతే వానరృ చ్చిరం
జయతు రామోఽత్రిణా పూజితో వనే। ౮

---

1. ఆనందరామా॥ విలాసకాం॥ 2 స॥ ఇదంతు శ్రీమద్భాగవతే శ్లో॥ జయతితేధికం జన్మనా వ్రజః శ్రియత ఇందిరా శశ్వదేవ హి, దయిత దృశ్యతాం దిక్షుతావకాః త్వయి ధృతాసవ స్త్వాం విచిన్వతే॥ ఇత్యుక్త శ్లోకవత్ పఠనీయాః॥

జయతు రామో విరాధస్య పాతకః
జయతు దూషణాది ప్రమర్దనః ।
జయతు రామో మృగం మోచయిత్వా
జయతు రామః కబంధం తృణాజహౌ॥ ౯
జయతు వాలిహా సేతుకారకో
జయతు రావణాది ప్రమర్దకః ।
జయతు స్వంపదం ప్రాపసీతయా
జయతు మంగళస్నానకృన్ ముదా॥ ౧౦
జయతు వాక్యతో భూసురస్య య
స్సకల భూతలం పర్యట న్చిరం ।
జయతు యాగకృల్లోకశిక్షయా
జయతు జానకీం రంజయన్ స్థితః॥ 11
1హరిముఖారితం హరిముఖేరితం
పరమపావనం పాపనాశనం ।
స్మరణమాత్ర సంతరణ మాదరా
దురతపోబలా ద్భ్రమిత భావుకాః॥ 12
తేషాం మధ్యే రామచంద్ర శ్శుశుభే నృపతి స్తథా ।
శిబికాయాం తతో రామ స్థిత్వా గేహా ద్బహిర్యయౌ॥ 13
తతః స్త్రీ సంఘా రామతః సత్వా దీర్ఘస్వరేణ వై ।
సూర్యవంశోద్భవాన్ సర్వాన్ నృపాన్ సంవర్ణయం స్తదా॥ 14

1. శివరామాయణే.

తత స్తే వందిన స్సర్వే తుష్టువూ రఘునందనం ।
నానా తత్కృత చారిత్రై రావణాది వధాదికైః॥ 15
తత స్తే చారణాగానం ప్రచక్రు ర్ముదితం నవాః ।
తతో వినోదు ర్వాద్యాని నవవాద్య స్వనా అపి॥ 16

తత స్స షష్ఠ కక్ష్యాయా మశ్వారూఢా స్సహస్రశః ।
వీరాన్ దదర్శ శ్రీరామః ప్రబద్ధకర సంపుటాన్॥ 17

తత స్స సప్తమ కక్ష్యాయాం యయౌ రామ స్సభాంప్రతి ।
శిబికాం చావతీర్యాథ శ్శనై స్సింహాసనం యయౌ॥ 18

కృత్వా ప్రదక్షిణం నత్వా సోపానై స్సశనైః ప్రభుః ।
సింహాసనం సమారోహ ద్వరం ఛత్రం సుశోభితం॥ 19

తస్య పృష్ఠే లక్ష్మణశ్చ భరత స్సవ్యపార్శ్వకే ।
శత్రుఘ్నో౽సౌ వామపార్శ్వే పురతో వాయునందనః॥ 20

వాయవ్యకోణే రామస్య సుగ్రీవ స్సంస్థితో౽భవత్ ।
ఈశాన్యాం [illegible] సేంద్రో౽సౌ వాగ్నేయ్యా మంగదస్థితః॥ 21

నైఋత్యాం జాంబవాం శ్చాపి పౌరాస్సర్వే సుమంతతః ।
రాఘవాగ్రే నృపాస్సర్వే స్థితా స్సంబద్ధపాణయః॥ 22
పార్శ్వయో స్తే రాఘవస్య ప్రోచ్చస్థానే మునీశ్వరాః । 22½
తేషాం మధ్యే రామచంద్ర శ్శుశుభే౽నుపమ స్తదా॥ 23

న నిషేదు స్సేవకాద్యా స్సుమంత్రః పురతస్స్థితః ।

ఏవం స్థిత్వా సభాయాంస కృత్వా కార్యాణ్యనేకశః॥ 24

పౌరాన్ జానపదా న్సర్వా న్పరిపాల్య రఘూద్వహః ।

పునరాగత్య మధ్యాహ్నే నిజగేహం స్వబంధుభిః॥ 25

1*స్నాత్వాహుత్వాచ సంపూజ్య స్వాత్మానం భగవాన్హరిః

1* వ్యా. స్నాత్వేతి శ్లోకస్థ భగవచ్ఛబ్దార్థ విచారణేన శ్లో॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశస శ్శ్రియః। జ్ఞాన వైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా॥ ఇత్యుక్త షడు గైశ్వర్యవాన్ శ్రీరామ ఇతి సిధ్యతే । శ్రీరామస్య సమ గ్రైశ్వర్యంతు జగదుత్పత్తిలయా ఏవైశ్వర్యం. ఖరాది వధే మూలబలే నాశనేచ స్వాత్మాన మనేకథా సంసృష్ట త్వాత్. సుగ్రీవ విభీషణాదీన్ పరిపాలనాత్. రావణేంద్రజి దాది వినాశనాచ్చ, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాతీత వాసుదేవ స్యైకాంత స్థితిరేవ శ్రీరామ ఇత్యుక్త్వాచ. సుస్పష్టం భవి ష్యత్యైశ్వర్యం శ్రీరామస్యయశః॥ శ్లో॥ భ్రాంతాది గ్వలయ మిత్యాది హనుమ దాద్రామాయణాది పరశ్శతవచనబలా త్సర్వలోక విదితఏవ శ్రీయః పరమ మహావైకుంఠే అయోధ్యా ఖ్యైకాంతగృహే స్వాఽభిన్నయా అనిర్వచనీ యయా సీతాఖ్యయా రమయా రమమాణ శ్రీరామ ఇత్యు

---

1. శివరామాయణే-

1(బ్ర)హ్మాద్యైః పరితఋషివరై న్నూపవిష్టై స్సమేతో,
లక్ష్మ్యాశించ ద్వలయకరయా సాదరం వీజ్యమానః
నర్మక్రీడా ప్రహసిత ముఖై ర్హాసయన్ పంక్తి భోక్తౄన్
భుంక్తే పాత్రే కనకవిరచితే షడ్రసాన్ శ్రీ రమేశః॥ (౩

2అథ సీతా క్షణేనైవ చకార పరివేషణం। 27
హేమపాత్రేషు సర్వేషాం పక్వాన్నై ర్వివిధై ర్ముదా।
కామధేనూ ద్భవై శ్చైవ మండకా న్పూర్ణ పూరితాన్। 28

క్త్యా సత్పద్వైశ్వర్యో రామ ఇత్యుక్త్యాచ ప్రసిద్ధం. విజ్ఞానంతు శ్రీరామః లక్ష్మణంప్రతి శ్రీరామగీతోపదేశాత్ రామాయణే తత్రతత్రభక్తిక్రియాయోగోపదేశ కరణవశాత్ సువ్యక్తం భవిష్యతి.

వైరాగ్యం :— సీతాయాః భూతల ప్రవేశానంతరం శ్రీరామచంద్రస్య నిత్యప్రవర్తన విచారణేన జ్ఞాతుం శక్యతే। అన్యచ్చ.

శ్లో॥ ఉత్పత్తించ వినాశంచ భూతానా మాగతిం గతిం। వేత్తి విద్యా మవిద్యాంచ స వాచ్యో భగవానితి॥

మహార్ష్యాది సాధారణైశ్వర్య మపి శ్రీరామస్యాస్తీతి. శ్రీ రామాయణే తత్ర సూచితం. అతః శ్రీరామః ద్వివిధైశ్వర్య పూర్ణ ఇతి సిద్ధ్యతి. అతఏవోచ్యతే శ్రీరామో భగవానితి

---

1. హనుమద్రామాయణం. [illegible]
2. ఆనందరా. విలాసకాం. ౬ స.

పటకా న్ఫేనకాంశ్చాపి పాయసా న్నజ్వాలానిచ ।
మరీచా ద్యుపచారైశ్చ సంస్కృతం తక్ర ముత్తమం॥ 29

తథా భోజనవేళాయాం జానకీచోర్మిళాదయః ।
రామం రాజీవపత్రాక్ష మిద మూచు ర్ముదాన్వితాః॥ 0

శాలీపక్వాం సుపక్వం శిశిరకర శితం పాయసాపూపసూపం
లేహ్యం పేయం సుభోజ్యం శ్రితమమృతఫలం భక్షణాద్యం
సుఖాద్యం, ఆజ్యం ప్రాజ్యం సమజ్యం నయనరుచికరం
కరగైలా మరీచీ, స్వాదీయం శాకరాజీ పరికర మమృతాహార
జోషం జుషస్వ॥ 31

1ఏవం కృత్వా భోజనంతు కరశుద్ధిం విధాయచ ।
సర్వేషాం నిజహస్తేన దదౌ తాంబూలముత్తమం॥ 32

స్వయంభుక్త్వాథ తాంబూలం వాసాంసి పరిధాయసః।
బధ్వా శస్త్రాణి సర్వాణి దృష్ట్వాదర్శే నిజంముఖం॥ 33

ఆరుహ్యశిబికాందివ్యాం ముక్తాగుచ్ఛ విరాజితాం ।
బంధుభి స్సచివై రిష్టై ర్భ్రాతై స్సర్వతో వేష్టితః॥ 34

స్తుతో వందిజనై స్సర్వై ర్యయౌ స జననీగృహం। 34½
తత్రనత్వాథ కౌసల్యాం తథామాతౄ న్యథాక్రమం॥ 35
ఆశీర్భిరీడితస్తాభి ర్యయౌ రామ స్సభాంప్రతి । 35½

1. అనంతరం. విలాపకాం. 6 వ.

తతః సింహాసనే స్థిత్వా మంత్రిభిర్లక్ష్మణాదిభిః ॥ 36
రాజకార్యాణి సర్వాణి చకార మతిమత్తరః । 36½
శశాస రాజ్యం ధర్మేణ బుద్ధిమాన్ప్చరలోచనః ॥ 37
1సంగవే న్యాయవాదంచ హ్యపరాహ్ణేచ సాహసం ।
విచార్య శిక్షయా ద్రామో వ్యవహారా న్సకృత్స్నశః ॥ 38
కృత్వాయయౌ ససాయాహ్నే నిజగేహం స్వబంధుభిః । 38½
2తదా దుందుభి నిర్ఘోషో నవవాద్య స్వనా అపి ॥ 39
శంఖానాంగోముఖానాంచ భేరీణాం తుములస్వనాః ।
బభూవు ర్యంత్రిశబ్దాశ్చ తూర్యాదీనాం స్వనాశ్శుభాః ॥ 40
ఏతస్మిన్నంతరేదాస్య శ్శతశో రుక్మభూషితాః । 40½
రాఘవాగ్రే దుదువ్రుస్తాః స్వస్వకర్మసు తత్పరాః ॥ 41
కాచిత్తువ్యజనేనైవ వీజయామాస వేగతః । 41½
దధార చామరేకాచి త్కాచిదాసన ముత్తమం ॥ 42
3ఏతస్మిన్నంతరే రామః భోజనార్థం ప్రబోధితః । 42½
సాయంకాలే పునస్స్నాత్వా హుత్వా జప్త్వాచ రాఘవః ॥ 43
శ్రీరంగశాయినంగోష్ఠం సమభ్యర్చ్య యథావిధి । 43½
బంధుభి ర్భోజనం కృత్వా తాంబూలాదిక మాదరాత్ ॥ 44

---

(1) దేవీరామాయణం.
(2) ఆనందరా. విలాసకాం. 5 స॥
(3) దేవీరామాయణే-

*గృహీత్వా గురుణాభక్త్యా పురాణ శ్రవణం విభుః। 44½
చకారసీతయాసార్ధం బంధుభృత్యానుగైస్సహ॥ 45
తత స్సీతాయుతో రామో నిద్రాశాలాం యయౌముదా।45½
స్తుతోవందిజనాద్యైశ్చ వివేశైకాంతమందిరం॥ 46
ఏకాంతసేవాం తత్రస్థా భక్తా భాగవతాః కృతాః। 46½
1ఏవమాస్తే మహాబాహూ రహస్యహానిరాఘవః॥ 47
ప్రశాస త్సర్వకార్యాణి పౌరజాన పదేషుచ। 47½
2చాతుర్వర్ణ్యంచలోకేఽస్మిన్ స్వేస్వేధర్మేనియోజితః॥ 48
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియావైశ్యా శూద్రా లోభవివర్జితా।
స్వకర్మసు ప్రవర్తంతే తుష్టాస్తైరేవకర్మభిః॥ 49
నపర్యదేవయన్ విధవా నచవ్యాళకృతం భయం।
నవ్యాధిజభయంవాపి రామేరాజ్యం ప్రశాసతి॥ 50
నిత్యపుష్పా నిత్యఫలా స్తరవస్కంధవిస్తృతాః।
కాలేవర్షతి పర్జన్య స్సుఖస్పర్శశ్చ మారుతః॥ 51
గార్మణీ పుష్పకంవృక్షే కటకే మునినార్పితే।
ఐరావత కులోద్భూత చతుర్దంతి గజోఽపి వై॥ 52
ఏతాని ఖలు రామస్య నవరత్నాని సంతిహి। 52½

*వ్యా :- గురుణే త్యత్ర ఓతో గుణవచనాత్. ఇతి.
ఙీప్. వికల్పః॥

(1) వాల్మీకిరామాయణే. శివ. వ.
(2) వాల్మీకి రా. యుద్ధకాం. 131 వ.

(1)స ప్రద్యావేశ్య పౌరాన్ రామః సహ పృథ్వీశవందితః ॥ 53
స్వరాజ్యమఖిలం శాస న్నిహతారాది ర్మహాయశాః ।
రాఘవః పరమోదార శ్శశాస పరయా ముదా ॥ 54
పౌండరీకాశ్వమేధాభ్యాం వాజపేయేన చాఽసకృత్ ।
అన్యైశ్చవివిధై ర్యజ్ఞై రజయత్పార్థివర్షభః ॥ 55
రాజ్యం దశసహస్రాణి ప్రాప్య వర్షాణి రాఘవః ।
శతాశ్వమేధా నాజహ్రే సదశ్వా న్భూరిదక్షిణాన్ ॥ 56
నిర్దస్యు రభవల్లోకో నానర్థః కించి దస్పృశత్ ।
నచస్మ వృద్ధా బాలానాం ప్రేతకార్యాణి కుర్వతే ॥ 57
సర్వం ముదితమేవాసీ త్సర్వో ధర్మపరాఽభవన్ ।
రామ మేవానుపశ్యంతో నాభ్యహింసన్ పరస్పరం ॥ 58
ఆసన్ వర్ష సహస్రాణి తథా పుత్రసహస్రిణః । 58½
నిరామయా విశోకాశ్చ రామే రాజ్యం ప్రశాసతః ॥ 59
రామో రామో రామఇతి ప్రజానా మభవత్కథాః । 59½
రామభూతం జగదభూ ద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ 60
దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ ।
భ్రాతృభిస్సహిత శ్శ్రీమాన్ రామోరాజ్యమకారయత్ ॥ 61

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే ఉత్తరకాండే
ద్వితీయ స్సర్గ స్సమాప్తః.

---

(1) ఆనంద రా.

అథ తృతీయస్సర్గః

తతః కతిపయాహస్సు వైదేహం మిథిలాధిపం ।
యుధాజితంచ కైకేయం కాశీశంచ ప్రతర్దనం॥ 1

విసృజ్యతాన్స్వయస్యాంశ్చ త్రిశతం పృథివీపతీన్ ।
ప్రహస న్రాఘవో వాక్య మువాచ మధురాక్షరం॥ 2

భవ న్తశ్చ సమానీతా భరతేన మహాత్మనా ।
శ్రుత్వా జనకరాజస్య శాసనా త్తనయాం హృతాం॥ 3

యుష్మాంకం చారుభాషేన తేజసాచ మహాత్మనాం ।
రావణ స్సగతో యుద్ధే సపుత్రామాత్యబాంధవాః॥ 4

హేతుమాత్రమహం తత్ర భవతాం తేజసాహతః ।
ధర్మశ్చ నియతో నిత్యం సత్యంచ భవతాం సదా॥ 5

ఉద్యుక్తానాంచ సర్వేషాం పార్థివానాం మహాత్మనాం।
కాలో వ్యతీత స్సుమహా న్గమనం రోచయామ్యతః॥ 6

1దేవాసురై రజేయస్య మను వధ్యస్య రక్షసః।
వధాయమే కపీంద్రస్య సాహాయ్యం ఖలు కారణం॥ 7

విభీషణస్య సాహాయ్యం సంస్మరామి సదా హృది। 7½

---

(1) శ్రీరామ భాగవతే 16 అ॥

1ప్రత్యూచుస్తంచ రాజానో హర్షేణ మహతావృతాః॥ 8
దిష్ట్యా త్వం విజయీ రామ రాజ్యంచాపి ప్రతిష్ఠితం।
దిష్ట్యా హృతాపి సా సీతా దిష్ట్యా శత్రుః పరాజితః॥ 9
యస్త్వాం విజయినం రామ పశ్యామో హతశాత్రవం। 9½
ఏతత్త్వ య్యుపపన్నంచ యత్త్వ మస్మాన్ ప్రశంససే॥ 10
ప్రశంసార్హా నజానీమః ప్రశంసాం వక్తుమీదృశం।
వర్తామహే మహాబాహో ప్రీత్యాత్ర మహతావృతాః॥ 11
2నరామరావణం యుద్ధే పశ్యామః పురతస్స్థితం।
భరతేన వయం పశ్చా త్సమానీతా సరగ్ధకం॥ 12
3ఆపృచ్ఛామో గమిష్యామో హృదిష్ఠో న స్సదాభవాన్।
బాఢమిత్యేవ రాజానో హర్షేణ మహతావృతాః॥ 13
ఊచుః ప్రాంజలయస్సర్వే రాఘవం గమనోన్ముఖాః।
పూజితాస్తేచ రామేణ జగ్ముర్దేశా న్స్వకా న్స్వకాన్। 14
రామః కమలపత్రాక్షః సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్।
అంగదస్తే సుపుత్రోఽయం మంత్రీచాప్యనిలాత్మజః॥ 15
4గమ్యతాం సౌమ్యకిష్కింధాం దురాధర్షాం సురాసురైః।
పాలయస్వ సహామాత్యైః రాజ్యం నిహతకంటకం॥ 16

1. వాల్మీకిరా. 38 స॥
2. వాల్మీకిరా. 39 స.
3. వాల్మీకిరా. 38 స.
4. వాల్మీకిరా. 40 స.

ఏవముక్త్వాచ సుగ్రీవ మాశ్లిష్య చ పునఃపునః ।
విభీషణ మువాచాథ రామో మధురయా గిరా॥ 17

లంకాం ప్రశాధి ధర్మేణ ధర్మజ్ఞ స్త్వం మతో మమ ।
అహంచ నిత్యశో రాజన్ సుగ్రీవసహిత స్త్వయా॥ 18

స్మర్తవ్యః పరయా ప్రీత్యా గచ్ఛ త్వం విగతజ్వరః।
రామస్య భాషితం శ్రుత్వా ఋక్షవానర రాక్షసాః॥ 9

సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం ప్రశశంసుః పునః పునః। 19½
తేషామేవం బ్రువాణానాం వానరాణాంచ రక్షసాం॥ 20

హనూమా న్ప్రణతో భూత్వా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్॥ 20½

1అహం ప్రపన్నోఽస్మి పదాంబుజం ప్రభో భవాపవర్గం తవ యోగిభావితం । యథాంజసాఽజ్ఞాన మపారవారిధిం సుఖం తరిష్యామి తథాను శాధి మాం॥ 21½

తత్త్వజ్ఞానోప దేశేన ప్రపన్నం శాధి మాం ప్రభో। 22
ఇతి బ్రువంతం ధీమంతం ప్రేమ్ణా స రఘునందనః। 22½
2దృష్ట్వాతదా హనూమన్తం ప్రాంజలిం పురతస్స్థితం। 23

1. శివరామాయణే.

2. అధ్యాత్మరా. 1 స.

కృతకార్యం నిరాకాంక్షం జ్ఞానాపేక్షం మహామతిం। 23½
రామస్సీతా మువాచేదం బ్రూహితత్త్వం హనూమతే। 24
నిష్కల్మషోయం జ్ఞానస్యపాత్రం నౌ నిత్యభక్తిమాన్। 24½
*తథేతి జానకీ ప్రాహ తత్త్వం రామస్య నిశ్చితం। 25

---

* వ్యా। తథేత్యాది-శ్లోకోపదేశే సీతాయాః సర్వజ్ఞత్వం శ్రీరామస్యాపి భావివృత్తజ్ఞాన మస్తీత్యుపలభ్యతే. తథాపి కేచన - శ్రీరామచంద్రస్య సర్వజ్ఞత్వ మసహమానాః । ఏవం ప్రలపంతి. తథాహి. అధ్యాత్మాది రామాయణేష్వేవ శ్రీరామచంద్రస్య సర్వజ్ఞత్వాదిక మస్తీతి జ్ఞాయతే। నచేత్థం వాల్మీకిరామాయణే - తత్రాపి గోవింద రాజవ్యాఖ్యానే సుతరాం న దృశ్యతఇతి. తన్మందం.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే, అయోధ్యాకాండే - 28 సర్గే 21 శ్లో। శ్రీరామంప్రతి సీతాయాః వచనం। శ్లో। అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం, మృగాయుతం వానరవారణైర్యుతం । ఇత్యస్య శ్లోకస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యా - మృగైః అయుతం - నామిశ్రిత మిత్యర్థః - అత్యేద మవధేయం వనే మారీచః మృగో భవిష్యతి. తత్ప్రసంగే నావయో ర్వియోగస్స్యాత్ । తత్రకోవా ప్రత్యర్ఘటకః। ఇతి

చింతయంతం శ్రీరామం ప్రతి సీతా సూచయతి. వానరై రిత్యాది- తథా మారీచః। వానరవారణై ర్వానరశ్రేష్ఠై స్సుగ్రీవాదిభిః - పునర్యాస్యామీతి. 22 శ్లో॥ అనన్య భావా మనురక్తచేతసాం త్వయావియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితాం। నయస్వ మాం సాధు కురుష్వ యాచనాం న తేమయాఽతి గురుతాభవిష్యతి॥ అస్య గోవిందరాజవ్యాఖ్యానం మాం నయ స్వేత్యత్ర॥ పరమార్థస్తు రావణగృహీతామపి త్వయే వాసక్త చిత్తామథ రేణ్వర్ధ్రధనేన మరణాయ నిశ్చితాం మ్మాం హనుమత్ప్రేరణాది ముఖేన నయస్వే త్యర్థః॥

ఇత్యత్ర సీతారామయోః భావివృత్తిజ్ఞానం సర్వజ్ఞత్వ మస్తీత్యేవ గోవిందరాజస్యా ప్యభిప్రాయత్వాత్॥

సీతాస్వరూప వివరణే॥ అధర్వణతారకో ఽపనిషది శ్రుతి॥ ప్రణవ ప్రకృతి రూపత్వా త్సీతా ప్రకృతి రుచ్యతే। స- ఈ - తా ఇతి త్రివర్ణాత్మకా సాక్షా న్మాయా మయీ భవేత్। ప్రథమా శబ్దమయీ స్వాధ్యాయకాలే ప్రసన్నా। ద్వితీయా భూతలే హలాగ్రే సముత్పన్నా ఈ కారరూపిణీ అవ్యక్తరూపాభవతి శ్రీరామసాన్నిధ్యవశా జ్జగ దానందకారిణీ తృతీయా తాకారవర్ణాత్మికా జగదుత్పత్తి

హనూమతే ప్రపన్నాయ సీతారామవిమోహినీ 25½

*రామం విద్ధి పరంబ్రహ్మ సచ్చిదానంద మద్వయం। 26

స్థితి సంహారకారిణీ సర్వదేహినా మితి ప్రతిపాదనాత్సర్వ సర్వజ్ఞత్వం జ్ఞాతుం శక్యతే।

---

* వ్యా॥ రామం విద్ధి పరంబ్రహ్మేత్యత్ర॥ అత్రకిం రామదృష్టిఃబ్రహ్మణ్యధ్యస్తవ్యా కింవా రామే బ్రహ్మ దృష్టి రధ్యస్తవ్యేతి సంశయః- కుత స్సంశయః ? రామ బ్రహ్మణోః సామానాధి కరణ్య దర్శనాత్। గౌరశ్వ ఇతి వ న్నరామ బ్రహ్మశబ్దయోః సామానాధికరణ్యం- నను మృచ్ఛరాదివత్ వికార సామాన్యాధికరణ్యం స్యాదితిచే న్న - పరమా త్మవాక్యంచే త్తదానీంస్యాత్। తతశ్చ శ్రీ రామోపాసనాధికారో బాధ్యేత। పరిచ్ఛిన్నవికృతో వికృ తోపాదానంచ వ్యర్థం। కిం ప్రాప్తమితిచేత్। శ్రీరామ

సర్వోపాధివినిర్ముక్తం సత్తామాత్ర మగోచరం ।
ఆనందం నిర్మలం శాంతం నిర్వికారం నిరంజనం॥ 27
సర్వవ్యాపిన మాత్మానం స్వప్రకాశ మకల్మషం । 27½

దృష్ట్యా బ్రహ్మోపాస్యం భవతి । బ్రహ్మోపాసనంచ ఫలవదితి శాస్త్రమర్యాదా । తస్మాత్ న బ్రహ్మదృష్ట్యా రామోపాసన మిత్యేవం ప్రాప్తేబ్రూమః॥ బ్రహ్మదృష్టిరేవ శ్రీరామేస్యాదితి । తస్మాత్ । ఉత్కర్షాత్. తథాచ లౌకికో న్యాయోనుగతో భవతి । ఉత్కృష్ట దృష్టివాన్ నికృష్టే అధ్యసితవ్యేతి-లౌకికో న్యాయః. యథారాజదృష్టిః క్షత్తరి. సచ అవగంతవ్యః। విపరీతే ప్రత్యవాయ ప్రసంగత్వాత్ । నచ లౌకికేన న్యాయ్యేన శాస్త్రీయా దృష్టిః నియంతుం యుక్తేతిచేత్ । అతోచ్యతే నిర్ధారితే శాస్త్రార్థే ఏతదేవం స్యాత్. సందిగ్ధేతు తస్మిన్ తన్నిర్ణయంప్రతి లౌకికోపి

న్యాయ ఆశ్రీయమాణో న విరుధ్యతే। ప్రథమవ్యాద్రామ శబ్దస్య ముఖ్యార్థత్వంన్యాయావిరోధాత్ గృహీతవ్యం। యతూ శిం ఇహాణీరామోపాసనమేవాత్ర ఆదరణీయం।ఫలవత్వా దేతి। తదయుక్తం। రామతాపిన్యాదిషు రామాయణేషు చోక్తన్యాయ్యేన శ్రీరామస్యైవ ఉపస్యత్వావగమాత్। ఫలంతు అతిథ్యాద్యుపాసనఇవ శ్రీరామోపాసనేపి బ్రహ్మైవ దాస్యతి-సర్వాధ్యక్షత్వాదితి-పునశ్చ॥శ్లో॥ ప్రణవం వైదికం ప్రోక్తం సర్వేషాం తాంత్రికంతునా ఇత్యుక్తత్వాత్ స్త్రీద్విజే తరవర్ణానాం ప్రణవరహిత రామమంత్రగ్రామం గ్రాహ్య మిత్యుక్తం భవతి. అపిచ॥ రామమంత్రేతు - రా2 - మ5- ఆహత్య 7 సంఖ్యా భవతి. శ్రీరామచంద్రస్య సప్తసంఖ్యా నియామకత్వం బహుగ్రంథేషు - సప్తమావతారత్వేన సప్తమ నక్షత్రత్వేన సప్తద్వీపాధపతిత్వేన సప (హనుమ ద్విభీషణ శ్రీ సీతా రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న)నాయకత్వేనచ సిద్ధం భవతి. అన్యచ్చ-శ్రీరామేతి త్ర్యక్షర్యాం శ్రీశబ్దః ఉచ్యతే. తథాహి. శ్లో॥ మహాలక్ష్మ్యర్థకశ్చ స్యాత్ ధనార్థే రేఫ ఉచ్యతే। (ఈ) తుష్ట్యర్థోఽపరోనాదో బంధ దుఃఖ హరార్థకః॥ లక్ష్మీదేవ్యా బీజమేత త్తేన దేవీం ప్రపూజయేత్ ఇతి-యద్వా॥ శ్రీశబ్దస్య 1 శ్రీయతే 2 శృణోతి 3 శ్రావయతి 4 శృణాతి 5 శ్రీణాతీతి పంచ విధార్థో గ్రాహ్యః॥ తేషు 1 శ్రీయతే భగవదాశ్రయా ఇతి 2 శృణోతి

మాం విద్ధి మూలప్రకృతిం సర్గస్థిత్యంత కారిణీం। 28

తస్యసన్నిధి మాత్రేణ సృజామీద మతంద్రితా। 28½

* తత్సాన్నిధ్యా న్మయాసృష్టం తస్మిన్నారోప్యతే ఒబుధైః॥ 29

భక్తజనార్తిం శిథిలయతి స్వీయాభయదానం 4 శృణాతి నాశయతి నిఖిలాన్ దోషానితి 5 శ్రీణాతి సమస్తదోష హారిణీ స్వీయ గుణైర్జగత్ పూరయిత్వా తేషాం ప్రేరణీత్యర్థః - తథాచ శ్రీరామమంత్ర గ్రహణ పరిగ్రహేతు - నాస్తి నక్షత్ర సంబంధో న నిమిత్త నిరీక్షణం। శ్రద్ధైవ కారణం నిత్యం రామమంత్ర పరిగ్రహే॥

---

* వ్యా। తత్సాన్నిధ్యా దిత్యత్ర॥ రామం విద్ధీత్యారభ్య ఏతచ్ఛ్లోకత్రయాంతం అజ్ఞానాద్వైపరీత్య లోకదృష్టి ముద్దిశ్యోక్తం-తథాచ. స్కందోపనిషది శ్రుతిః। న నిజం నిజవద్భాతి అంతఃకరణ జృంభణాత్। అంతఃకరణనాశేన సంవిన్మాత్ర స్థితో హరిః ఇతి॥

*అయోధ్యానగరే జన్మ రఘువంశేఽతి నిర్మలే ।
విశ్వామిత్ర సహాయత్వ మహల్యాశాపమోచనమ్॥ 30

మత్స్యాణిగ్రహణం పశ్చా ద్భార్గవస్య సమాగమం ।
అయోధ్యానగరేవాసో దండకే వసనం తతః॥ 31

* వ్యా అయోధ్యానగరే జన్మే త్యారభ్య- నిర్వికారే ఖిలాత్మని । ఇతి 34½శ్లోకాంతేనో క్తప్రకారేణ శ్రీరామస్య కేవల నిర్గుణ పరంబ్రహ్మత్వం దృశ్యతే । సీతావిషయేఽపి సీతోపనిషది॥ శ్రు॥ మూలప్రకృతిరూపత్వా త్సా సీతా ప్రకృతిస్మృతా । ఇచ్ఛాశక్తి క్రియాశక్తి జ్ఞానశక్తిరితి శ్రీదేవ్యేవ త్రివిధం రూపం కృత్వా భగవత్సంకల్పానుగు ణ్యేన లోక రక్షణార్థం నానారూపాణి ధారయతి । శ్రీరితి- లక్ష్మీరితి వక్ష్యమాణా సీతాదేవ్యేవ విరాజతే । భూదేవీతు ససాగరాంభః సప్తద్వీపా వసుంధరా । భూరాది చతుర్దశ భువనానా మాధారాధేయా ప్రణవాత్మికా ఇతి జ్ఞాయతే। నీళానామక విద్యున్మాలినీతు సర్వౌషధీనాం సర్వప్రాణినాం పోషణార్థం సర్వరూపాభవతి- ఇత్యాదినా ప్రతిపాదితం.

అద్భుతరామాయణే 1 సర్గేపి -

జానకీ ప్రకృతి స్సృష్టే రాదిభూతా మహాగుణా ।
తపస్సిద్ధి స్స్వర్గసిద్ధి ర్భూతి ర్భూతిమతాం సతీ।
విద్యావిద్యాచ మహతీ గీయతే బ్రహ్మవాదిభిః ।

*మాయామారీచమరణం మాయాసీతా హృది స్తథా ।
వాలినస్తు వధః పశ్చా త్సీతాన్వేషణ మేవచ॥ 32

ప్రకృతి ర్వికృతి ర్దేవీ చిన్మయీ చిద్విభాసినీ॥
తస్యావిలసితం సర్వం జగదేత చ్చరాచరం ।
యదా యదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి సువ్రత ।
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదా ప్రకృతిసంభవః॥
రామస్సాతు త్పరంజ్యోతిః పరంధామా పరః పుమాన్ ।
ఆకృతౌ పరమోభేదో న సీతా రామయోర్యతః ।
రామస్సీతా జానకీ రామభద్రో నాణుర్భేదో నైతయో
రస్తి కశ్చిత్ । సంతో బుధ్వా తత్వమేతద్విబుద్ధాః పారం
యాతా స్సంసృతే ర్మృత్యువక్త్రాత్॥ రామోచింత్యో
నిత్యచి త్సర్వసాక్షీ సర్వాంతస్థః సర్వలోకైకకర్తా । భర్తా
హర్తాఽనందమూర్తి ర్విభూమా సీతా యోగా చ్చింత్యతే
యోగిభిస్సః॥ అపాణిపాదో జవనో గృహీతా పశ్యత్యచక్షుః
సశృణోత్యకర్ణః । సవేత్తి విశ్వం నహితస్యవేత్తా తమాహు
రగ్య్రం పురుషం పురాణం॥

---

*వ్యా॥ మాయాసీతేత్యత్ర - కూర్మపురాణే ఉత్తర
భాగే ౩౪ అధ్యాయే స్యైవమేవాఖ్యో వర్ణితః । తథాహి॥
శ్లో॥ రామస్య సుభగాం భార్యాం రావణో రాక్షసేశ్వరః॥

సేతుబంధశ్చ జలధౌ లంకాయాశ్చ నిరోధనం ।
రావణశ్చ వధోయుద్ధే సపుత్రస్య దురాత్మనః॥ 33
అయోధ్యా నగరే పశ్చా దాజ్యే రామాభిషేచనం । 33½
ఏవమాదీని కర్మాణి మయైవా చరితాన్యపి॥ 34
1ఆరోపయంతి రామేస్మి న్నిర్వికారేఖలాత్మని । 34½

సీతాం విశాలనయనాం చకమే కాలచోదితః । గృహీత్వా మాయయా వేషం చరంతం విజనేవనే । విజ్ఞాయ సా చ తద్భావం స్మృత్వా దాశరథిం పతిం । జగామ శరణం వహ్నే మా వివేశ శుచిస్మితా॥ అథావసథ్యా ద్భగవా న్హవ్యవాహో మహేశ్వరః । ఆవిరాసీ త్సుదీప్తాత్మా తేజసా నిర్దహన్నివ । సృష్ట్వా మాయామయీం సీతాం రావణస్య వధేచ్ఛయా । సీతా మాసీయ రామేష్టాం పావకోంతరధీయత । కృత్వాతు రావణవధం రామో లక్ష్మణసంయుతః । సమాదాయా వదత్సీతాం శంకాకులిత మానసః। సా ప్రత్యయాయ భూతానాం సీతామాయామయీ పునః॥ వివేశ పావకం దీప్తం దదాహ జ్వలనో పితాం । దగ్ధ్వా మాయామయీం సీతాం భగవాను గ్రదీధితిః । రామాయాదర్శయ త్సీతాం పావకో సా సురప్రియ ఇత్యాది వివరణం తత్రాస్తి.

(1) దేవీరామాయణం.

రామో న గచ్ఛతి న తిష్ఠతి నానుశోచ
త్యాకాంక్షతే త్యజతి నో న కరోతి కించిత్ ।
ఆనందమూర్తి రచలః పరిణామహీనో
మాయాగుణా ననుగతోహి తథా విభాతి । 35½

సీతా ఉవాచ :-

తత్వంతు రామ ఏవ త్వాం వక్ష్యతి శృణు మారుతే । 36
హిత ముక్తం మయా శ్రుత్వా స్మంత్రం రామః
ప్రదాస్యతి। 36½
1స్త్రియ శ్శూద్రాదయశ్చాపి బోధయేయు ర్హితాహితే॥ 37
యథార్థం మాననీయాశ్చ నార్హం త్వాచార్యతాం క్వచిత్। 37½
*నజాతు మంత్రదా నారీ న శూద్రో నాంతరోద్భవః ॥ 38
నాచార్యః కులజాతోపి జ్ఞానభక్త్యాది వర్జితః। 38½

వ్యా॥ నజాత్విత్యత్ర -
సూత సంహిత :-
ఉత్తమో బ్రాహ్మణః ప్రోక్తో మధ్యమో క్షత్రియ స్తథా ।
అధమో వైశ్య ఇత్యుక్త స్సర్వశాస్త్రార్థ వేదిభిః॥ బ్రాహ్మ
ణో క్షత్ర విట్ఛూద్ర స్త్రీణాం చైవ గురుర్భవేత్ । క్షత్రి

1. శాండిల్య సం. 3వ అధ్యాయం.

యో వైశ్య శూద్రాణాం వైశ్యో శూద్రస్యవై గురుః।
శూద్రాణాంచ తథా స్త్రీణాం గురుత్వం న కదాచన।

ఉపరిస్థ శ్లోక వ్యాఖ్యా।

గురు శబ్దార్థః। గృహ్ణాతి ఉపదిశతి ధర్మ మితి గురుః। 2 గిరత్వ జ్ఞానదో గురుః। 3 గీయతే స్తూయతే దేవ గంధర్వాదిభిరితి గురుః। 4 శ్లో। గుశబ్ద స్త్వంధకారస్యాత్ రుశబ్ద స్తన్నిరోధకః। అంధకార నిరోధిత్వా ద్గురురి త్యభిధీయతే। ఇతి- 5 గుకారశ్చ గుణాతీతో రుకారో రూప వర్జితః గుణాతీత మరూపంచ య స్తత్వం స గురు స్స్మృతః। ఇతి - తథాపి - అజ్ఞానాత్ అనభిజ్ఞం గురుం ప్రాప్య విజ్ఞాయ తం త్యక్త్వా సంశయచ్ఛేదకారకం గుర్వంతరంతు గత్వాన నైతద్దోషేణ లిప్యతే। మధులుబ్ధో యథాభృంగః పుష్పాత్పు ష్పాంతరం వ్రజేత్। జ్ఞానలుబ్ధ స్తథా శిష్యో గురో ర్గుర్వం తరం వ్రజేత్।

పునశ్చ సూతసంహితాయాం - శ్లో। అశాస్త్రీయోప దేశంతు యో గృహ్ణాతి దదాతి యః। భుంజతేతౌ పృథా ఘోరా న్నరకా నేకవింశతిః। శూద్రశిష్యం తథాచైవ నారీశిష్యం తథా ద్విజం। చండాల కర్మణా నిత్యం యో

జయేత్తు నరాధిపః॥ మనుః:- నపత్నీం దీక్షయేద్భర్తా నపితా దీక్షయేత్సుతాం। నపుత్రించ తథాభ్రాతా భ్రాతరంచనదీక్షయేత్॥ రుద్రయామళే ప్యేవమేవాస్తి. యజుర్వేదీయముక్తికోఽపనిషత్- హనుమానువాచ॥ మం॥రామ త్వం పరమాత్మాఽసి సచ్చిదానంద విగ్రహః, త్వద్రూపం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తత్వతో రామముక్తయే॥ అనాయాసేన యేనాహం జీవన్ముక్తో భవామ్యహం॥ శ్రీరామ ఉవాచ- సాధుపృష్టం మహాబాహో వదామి శృణు తత్వతః, వేదాంతే సుప్రతిష్ఠోఽహం వేదాంతం సముపాశ్రయః- హనుమా నువాచ :- వేదాంతాః కే రఘుశ్రేష్ఠ వర్తంతే కుత్ర తే వద। రామ వేదాః కతివిధా తేషాం శాఖాశ్చ రాఘవ॥ తాసూపనిషదః కాస్స్యుః కృపయా వద తత్వతః॥

శ్రీరామః :- ఋగ్వేదాది విభాగేన వేదాశ్చత్వార ఈరితాః, తేషాం శాఖా హ్యనేకాస్స్యు స్తాసూపనిషద స్తథా॥ ఋగ్వేదస్యతు శాఖాస్స్యు రేకవింశతి సంఖ్యయా, నవాధిక శతం శాఖా యాజుషో మారుతాత్మజ। సహస్రసంఖ్యయా జాతా శ్శాఖాస్సామ్నః పరంతప, అథర్వణస్య శాఖాస్స్యుః పంచాశద్భేదతో హరే, ఏకైకస్యాస్తు శాఖాయా ఏకైకోఽపనిషన్మతా, ఈశ కేన కఠప్రశ్నైత్యష్టోత్తరశతం వరం,

మాండూక్యమేక మేవాలం ముముక్షూణాం విముక్తయే, తథాప్యసిద్ధంచే ద్జ్ఞానం దశోఽపనిషదం పఠ, జ్ఞానం లబ్ధ్వా చిరాదేవ మామకం ధామయాస్యసి।

తథాపి దృఢతానోచే ద్విజ్ఞాన స్యాంజనాసుత, ద్వాత్రింశాఖ్యోపనిషదం సమభ్యస్య నివర్తయ, విదేహముక్తావిచ్ఛాచే దష్టోత్తరశతం పఠ, ఇద మష్టోత్తరశతం న దేయం యస్య కస్యచిత్, సమ్య క్పరీక్ష్య దాతవ్య మేవ మష్టోత్తరం శతం। అనామగోత్రం మమరూప మీదృశం భజస్వ నిత్యం పవనాత్మజాహం, దృశి స్వరూపం గగనోపమం పరం, సకృద్విభాంతం హ్యజమేక మక్షరం। ఇత్యుక్తవాన్ - పునశ్చ తదష్టోత్తరశతోపనిషత్సు -

1. ఆరుణికోఽపనిషదాది సన్న్యాసోపనిషదః 20
2 అద్వయతారకాది యోగోఽపనిషదః 20
3. అక్ష్యుపనిషదాది వేదాంతోఽపనిషదః 24
4 అవ్యక్తోఽపనిషదాది వైష్ణవోపనిషదః 14
5. అక్షమాలికోఽపనిషదాది శైవోఽపనిషదః 15
6. త్రిపురోఽపనిషదాది శక్త్యుపనిషదః 8
7. మహానారాయణీయాది యాజ్ఞికీహ్యుపనిషదః 7

సర్వ మాహాత్య ఉపనిషదః 108

ఇతి వేదితవ్యః.

1తతో రామ స్స్వయం ప్రాహ హనూమంత ముపస్థితం॥ 39
శృణు తత్వం ప్రవక్ష్యామి హ్యాత్మానాత్మపరాత్మనాం। 39½
ఆకాశస్య యథాభేద స్త్రివిధో దృశ్యతే మహాన్॥ 40
జలాశయే మహాకాశ స్తదవచ్ఛిన్న ఏవహి ।
ప్రతిబింబాఖ్య మపరం త్రివిధం దృశ్యతే నభః॥ 41
బుద్ధ్యవచ్ఛిన్నచైతన్య మేకం పూర్ణ మథాఽపరం ।
ఆభాస స్త్వపరం బింబ భూతమేవం త్రిధాచితిః॥ 42
సాభాసబుద్ధేః కర్తృత్వ మవిచ్ఛిన్నేఽవికారిణి ।
సాక్షిణ్యారోప్యతేభ్రాంత్యా జీవత్వంచ తథాఽబుధైః॥ 43
ఆభాసస్తు మృషాబుద్ధే రవిద్యాకార్య ముచ్యతే।
అవిచ్ఛిన్నంతు తద్బ్రహ్మ విచ్ఛేదస్తు వికల్పతః॥ 44
అవిచ్ఛిన్నస్య పూర్ణేన ఏకత్వం ప్రతిపాద్యతే ।
తత్వమస్యాదివాక్యైశ్చ సాభాస స్యాహమ స్తథా॥ 45
2ఐక్యజ్ఞానం యదోత్పన్నం మహావాక్యేనచాత్మనోః ।
తథాఽవిద్యా స్వకార్యైశ్చ నశ్యత్యేవ నసంశయః॥ 46

1. ధ్యాత్మ: బాల. 1 స.

2. అద్భుత రా. ఉత్తరకాం. 10 స.

నిత్య స్సర్వగతో హ్యాత్మా కూటస్థో దోషవర్జితః ।
ఏక స్సభిద్యతే శక్త్యా మాయయా నస్వభావతః॥ 47
తస్మా దద్వైతమేవాహు ర్మునయః పరమార్థతః ।
భేదోవ్యక్తస్వభావేన సాచమాయాత్మసంశయా॥ 48
సర్వతః పాణిపాదోహ మంతర్యామీ సనాతనః ।
అపాణిపాదో జవనోఽగృహీతో హృది సంస్థితః॥ 49
అచక్షురపి పశ్యామి తథాఽకర్ణ శ్శృణోమ్యహం ।
వేదాహం సర్వమే వేదం నమాం జానాతి కశ్చన॥ 50
ప్రాహుర్మహాంతం పురుషం మామేకం తత్త్వదర్శినః।
నిర్గుణం పరమం వ్యోమీ తద్‌జ్ఞానం సూరయో విదుః॥ 51
1ననాస్తి మత్పరంభూతం మాం విజ్ఞాయ విముచ్యతే। 51½
వక్ష్యే సమాహితమనాః శృణుష్వ పవనాత్మజ॥ 52
నాహం తపోభి ర్వివిధై ర్నదానేన నచేజ్యయా ।
శక్యోహి పురుషైర్‌జ్ఞాతు మృతేభక్తి మనుత్తమం॥ 53
2మాయా మాశ్రిత్య జాతోహం గృహే దశరథస్యహి ।
రామోహం లక్ష్మణో హ్యేష శత్రుఘ్నో భరతోపిచ॥ 54
చతుర్థాసంప్రభూతోహం కథితం తేఽనిలాత్మజ । 54½

1. అద్భుత రా. ఉత్తరకాం. 11 స.
2. అద్భుతరా. ఉత్తరకాం. 14 స.

యేనేదం పఠ్యతే నిత్యం సంవాదో భవతో మమ॥ 55

జీవన్ముక్తో భవేత్సోఽపి సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । 55½

యశ్చైత చ్ఛృణుయా న్నిత్యం భక్తియుక్తోదృఢవ్రతః॥ 56

సర్వపాపవినిర్ముక్తో బ్రహ్మలోకే మహీయతే ।
తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన పఠితవ్యో మనీషిభిః॥ 57

నాపుత్ర శిష్యయోగిభ్యో దాతవ్యం హనుమన్క్వచిత్ ।
యదుక్త మేతద్విజ్ఞానం సాంఖ్యయోగ సమాశ్రయం॥ 58

* ఏతద్విజ్ఞాయ మద్భక్తో మద్భావా యోపపద్యతే । 58½

---

*వ్యా॥ ఏతదితి॥ ఏతేన శ్రీరామహృదయోపన్యాసేన శ్రీరామస్సగుణ ఇత్యుపాసితవ్యోవా. ఉత. నిర్గుణ ఏవేతి సంశయే సమాధాన ముచ్యతే। తథాహి । రామోత్తర తాపిన్యుపనిషది॥ శ్రు॥ ఓంతత్స ద్యత్పరం బ్రహ్మ రామ చంద్ర చిదాత్మకం। సోఽహం మా। ఇత్యాత్మనా ఆత్మాన మాదాయ మనసా బ్రహ్మైకీకుర్యాత్ ।శ్రు॥సదా రామో ఽహమస్మీతి తత్వతః ప్రవదంతియే। న తే సంసారిణో నూనం రామ ఏవ న సంశయ ఇతి॥

పునశ్చ రామతాపిన్యుపనిషది 1 అనువాకే - శ్రు॥ రమంతే యోగినోఽనంతే నిత్యానందే చిదాత్మని। ఇతిరామ పదేనాసౌ పరబ్రహ్మాభిధీయతే॥ చిన్మయస్యాద్వితీయస్య నిష్కళస్యాఽశరీరిణః। ఉపాసకానాం కార్యార్థం బ్రహ్మ ణో రూపకల్పనా। ఇత్యాది శ్రీరామతత్వదృష్ట్యా నిర్గుణో పాసనం। శ్రీరామస్య శరీరదృష్ట్యా సగుణోపాసన మిత్యధి కారభేదేన ప్రతిపాదితం। తత్వతో రామాదన్య త్కించిదపి నాస్తీత్యుక్తేః। సగుణ నిర్గుణభేదవాదో మృషైవ। యస్య యావా నధికారః స తథైవోపాసితవ్య ఇత్యేవ తాత్పర్యం॥ లోకే తావత్ - సగుణోపాసన మతిస్థాపకేన పరాశరభట్టర్ ఇతి ప్రఖ్యాతేన శ్రీ వేదాంతదేశిక మహాశయేనాపి। శ్రీ రామశరీరాంతర్వర్తినం పరమాత్మానం రామత్వేనోపాసి తవ్యమి త్యస్మి త్సిద్ధాంతానుసారేణైవోక్తం। పరవ్యూహ విభవార్చాంతర్యామ్యాది భగవద్రూపే ష్వపి అమూర్తం సత్। శాంతానంత నిర్గుణ పరబ్రహ్మరూపమస్తీతి తదేవ హరేః ప్రథమ్యస్థితి రితిచ ప్రతిపాదితం॥ చతుశ్శ్లోక్యా మం తిమే శ్లోకే॥ తథాహి. శ్లో॥ శాంతానంత మహావిభూతిసహితం యద్బ్రహ్మరూపం హరేః। మూర్తం బ్రహ్మతతోఽపి తత్ ప్రియతరం రూపం యదత్యద్భుతం। యాన్యన్యాని యథా

సుఖం విహరతో రూపాణి సర్వాణితా, న్యాహుస్సైన్వ రను రూపరూపవిభవై గాఢోపగూఢాని తే॥ తస్య వ్యాఖ్యా॥ శాం తానంత మహావిభూతి రపరం బ్రహ్మస్వరూపం హారేః, అమూర్తంప్రథమంరూపం-పునఃయన్మూర్తంవాసుదేవాత్మ కం హారేః ద్వితీయం పరం నామకం రూపం। తదపి ప్రియ తరం భక్తానా మిత్యర్థః। పున రత్యద్భుతం సంకర్షణాది వ్యూహాత్మకంరూపం.య త్తదపినామరూపాత్మకం.యథాసుఖ మేవఉపాసకానామితి శేషః। అన్యాని యానిఅవతారాత్మక విభవాది రూపాణి సైన్వ రనురూపగాఢోపగూఢానీ త్యాహు రితి తాత్పర్యం। ఏతేన ఏనకేనాపి భావేన రామోపాసన మధికార భేదేనోక్తం-సర్వ శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసాది ష్వపీతి। పర్యవస్యతే। అతఏవ స్కందోపనిషది॥ శ్రు॥ తుషేణ బద్ధో వ్రీహిస్స్యా త్తుషాభావేతు తండులః। ఏవంబద్ధ స్తథా జీవః కర్మనాశే సదాశివః॥ ఇతి ప్రతిపా దితః॥

1ఇదం రహస్యం హృదయం మమాత్మనో
మయైవ సాక్షాత్కథితం తవానఘ ।
మద్భక్తిహీనాయ శఠాయ న త్వయా
దాతవ్యమైంద్రాదపి రాజ్యతో౽ధికం॥ 59½

శ్రుత్వా రామోదితం సర్వం మారుతిర్జ్ఞానమాప్తవాన్॥ 60
యో౽తిభ్రష్టో౽తి పాపీ పరధనపరదారేషు నిత్యోద్యతో వా,
స్తేయీ బ్రహ్మఘ్న మాతా పితృవధ నిరతో యోగిబృందాపకారీ । యస్సంపూజ్యాభిరామం పఠతి చ హృదయం
రామచంద్రస్య భక్త్యా । యోగీంద్రైరప్యలభ్యం పదమిహ
లభతే సర్వదేవైస్సుపూజ్యం॥ 61

ఇతి శ్రీ రామాయణసారోద్ధారే ఉత్తరకాండే
ప్రథమభాగే తృతీయస్సర్గః.

1. అధ్యాత్మరా. 1 స.

అథ చతుర్థస్సర్గః

1ధ్యాత్వా హృదిస్థం ప్రణిపత్య మూర్ధ్నా
బద్ధాంజలి ర్వాయుసుతో మహాత్మా ।
ఓంకార ముచ్చార్య విలోక్య దేవ
మంతశ్శరీరే నిహితం గుహాయాం॥ 1

రామం మహాత్మాన మచింత్యశక్తిం
సనంద ముఖ్యై స్త్సుత మప్రమేయం ।
తుష్టావచ బ్రహ్మ మయైర్వచోభి
రానంద పూర్ణాయత మానసస్సన్॥ 2

త్వామేకమీశం పురుషం పురాణం ।
ప్రాణేశ్వరం రామ మనంత యోగిం ।
నమామి సర్వాంతర సన్నివిష్టం
ప్రచేతసం బ్రహ్మమయం పవిత్రం॥ 3

పశ్యన్తి త్వాం మునయో బ్రహ్మయోనిం
దాంతాశ్శాంతా విమలం రుక్మవర్ణం ।
ధ్యాత్వాత్మస్థం చాచలంస్వే శరీరే
కవింపరేభ్యః పరమం పరంచ॥ 4

---

1. అద్భుతోత్తర కాండే. 15 స.

త్వత్తః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతి
సర్వాత్మన్స్పృష్టేః పరమాణు భూతః ।
అణోరణీయా న్మహతో మహీయాం
స్త్వామేవ సర్వం ప్రవదంతి సంతః॥ 5

స్తువంతి త్వాం సతతం సర్వ దేవా
నమంతి త్వా మృషయః క్షీణదోషాః ।
శాంతాత్మానం సత్యసంధం విశిష్టం
విశంతి త్వాం యతయో బ్రహ్మనిష్ఠాః॥ 6

ఏకో వేదో బహుశాఖో హ్యనంత
స్త్వామే వైకం బోధయ త్యేకరూపం ।
సంవేద్యం త్వాం శరణం యే ప్రపన్నా
స్తే షాం శాంతి శ్శాశ్వతీ నేతరేషాం॥ 7

త్వామేక మాహుః పురుషం పురాణ
మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్ ।
చిన్మాత్ర మవ్యక్త మచింత్యరూపం
ఖం బ్రహ్మశూన్యం ప్రకృతిం నిర్గుణంచ॥ 8

యోగేశ్వరం రూప మనంతశక్తిం
పరాయణం బ్రహ్మతనుం పవిత్రం,
నమామి రామం పరమాత్మరూపం
ప్రసీద భూతాధిపతే ప్రసీద॥ 9

(యావత్తవ కథాలోకే విచరిష్యంతి పావనీ,
తావత్స్థాస్యామి మేదిన్యాం తవాజ్ఞా మనుపాలయన్)
1ఏవం బ్రువాణం రామస్తు హనూమంతం వరాసనాత్,
ఉత్థాయ సస్వజే స్నేహా ద్వాక్యమేత దువాచహ॥ 10
(పుష్పకంతు సమారుహ్య గమ్యతాం కపిరాక్షసాః, 10½
శ్రుత్వాతు రాఘవస్యేతి దుత్థాయోత్థాయ వానరాః॥ 11
ప్రణమ్య శిరసా రామం నిర్జగ్ముస్తే మహాబలాః, 11½
సర్వేచ తే బాష్పకలా స్సాశ్రునేత్రా విచేతసః॥ 12
సంమూఢాఇవ దుఃఖేన త్యజంతో రాఘవం తథా, 12½
కృతప్రసాదా స్తేనైవం రాఘవేణ మహాత్మనా। 13
జగ్ముః స్వంస్వం గృహం సర్వే దేహీ దేహ మివత్యజన్, 13½
2రామః పుష్పక మాహూయ సుగ్రీవాదీన్ యథాస్థలే॥ 14
స్థాప్య శీఘ్ర మయోధ్యాయాం స్వర్ణమంటప మావిశ,
తథేతి పుష్పకం శీఘ్రం వానరాదీ న్యథాస్థలే॥ 15
స్థాప్యనూన మయోధ్యాయాం స్వర్ణమంటపమావిశత్॥ 15½
3సర్వే విభీషణాద్యాశ్చ పంచమే సప్తమేహని॥ 16
దర్శనార్థం రాఘవస్య సాకేతం ప్రయయు స్సదా। 16½
పంచసప్తదినా న్యత్ర స్థిత్వా శ్రీరాఘవాంతికం। 17
యాతాయాతం సదాచక్రు స్స్వస్వరాజ్య ద్రఘూత్తమం,

---

1. వాల్మీకిరా. 40 స॥
2. ఆనంద రా. సారకాం 12 స.
3. ఆనందరా. సారకాం. 12 స.

పార్వ త్యువాచ :-

1యానియాని చరిత్రాణి రాఘవేణ కృతానిహి। 18
తాని తానిహ కృత్స్నాని విస్తరా ద్వక్తు మర్హసి, 18½
కథం కృతా వాజిమేధా రాఘవేణ మహాత్మనా। 19
దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ,
రాజ్యం రామ త్వయా ప్రోక్తం విస్తరా త్తద్వదస్వ మాం। 20

ఇతి దేవీవచ శ్శ్రుత్వా శంభుస్తాం పునరబ్రవీత్, 20½
చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం। 21
ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనం,
వాల్మీకినా కృతం పూర్వ మేకదా తద్వదామి తే। 22
2జానకీప్రార్థనా ద్రామో గంగాపూజా మకారయత్,
తథైవ యమునాపూజాం చకార రఘుసత్తమః। 23
శిసురామాంసోపహారై శ్చ పక్వాన్నాన్నాదిభి స్తథా,
గంగాం సంపూజ్య సా సీతా ప్రయాతా రాఘవాజ్ఞయా। 24

1. ఆనందరా, యాత్రా కాం. 1 స.
శివరామాయణే ప్యేవం.
2. పులస్త్య రా. ౬. స.
3. ఆనంద రా. యాత్రా కాం. ౬ స.

పట్టకూలాదిభి ర్వస్త్రై ర్ముక్తాహారై స్స చందనైః,
దివ్యై రాభరణై శ్చిత్రై ర్వాయనా ద్యైస్సువి స్తరం॥ 25

సువాసినీ బ్రాహ్మణాంశ్చ తోషయామాస మైథిలీ. 25½

చ్యవనో మునివర్యస్తు జ్ఞాత్వా రామం సమాగతం॥ 26

దర్శనార్థం యయౌశీఘ్రం రామేణాపి సుపూజితః,
స్థిత్వాసనే వస్త్రగేహే రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్॥ 27

ఆశ్రమః కీకటీ దేశే మమాస్తి పరమశ్శుభః,
కందమూలఫలార్థంవై విఘ్నం కుర్వంతి మాగధాః॥ 28

మమాశ్రమం రామదూతాన్ తేభ్యో రక్షో విధీయతాం, 28½
చ్యవనస్య వచ శ్శ్రుత్వా టణత్కృత్య మహాధనుః॥ 29

బాణం ముక్త్వాశ్రమా త్తస్య పరితః పరిఘోపమాం।
చకారరేఖాం బాణేన దుష్టై ర్గంతుం నచక్షమం॥ 30

రామబాణకృతా రేఖా యత్ర తత్ర పురీ శుభా।
రామరేఖేతి నామ్నాసీ త్తదాచైవ మహానదీ॥ 31

చ్యవనస్తు తదా హృష్టో రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్। 31½

వింధ్య స్స శేకటిదేశో వర్తతే రఘునందన॥ 32
తవ వాక్యా ద్భవిష్యంతి తత్ర పుణ్యస్థలాని వై,
త్వ త్వయా చ స కర్తవ్యం వచనం మే సుఖాస్పదం॥ 33
తస్మానే ర్వచనం శ్రుత్వా వాక్యం రామ స్త మబ్రవీత్,
కీకటేషు గయా పుణ్యా పునఃపునా మహావటం॥ 34

ఆశ్రమ స్తే మహాపుణ్యః మహ్యాం రాజవసం వరం।
భవిష్యతి న సందేహో మమ వాక్యా న్మునీశ్వర॥ 35

చ్యవన స్తేన సంతుష్టో రామం పృష్ట్వాశ్రమం యయౌ। 35½
ఏతస్మి న్నంతరే తస్య స త్రే రామవినిర్మితే॥ 36

ప్రత్యహం కోటిశో విప్రా భుంజంతి యతిభిస్సహ। 36½
కుంభోదరో మునిః ప్రాగా ద్గయాం గంతుం సముద్యతః॥ 37
సమాగతః ప్రయాగ చ్ఛ దూతాన్దృష్ట్వా బ్రవీదిదం, 37½
ఆకాశచుంబిన శ్చైత్ర క్షమేఽగ్రే కస్యవై ధ్వజాః॥ 38

హనుమ న్కోవిదారాంక, కేశ బాణాంకితా శ్శుభాః 38½
శ్వేతనీలహరిత్పీత వర్ణాః పరమశోభనాః॥ 39
దృశ్యంతేగ్ర పతాకాశ్చ పూర్ణంతే జయనిస్వనాః। 39½
త త్తస్య వచనం శ్రుత్వా దూతా ప్రోచు స్సరాన్వితాః॥ 40

రామో రాజీవపత్రాక్షో ఽయోధ్యాయాః పాలకః ప్రభుః,
సత్రిమప్యస్య రామేణ నిర్మితం చాతివర్తతే॥ 41

తథాత్ర స్త్వం సుఖం గచ్ఛ భుక్త్వా పీత్వా సుఖం వ్రజ,
తతస్తేషాం వచనం శ్రుత్వా పరివృత్య మునిః పునః॥ 42

ఆగతో యేన మార్గేణ తేన మార్గేణ సంయయౌ,
గచ్ఛంతంతం మునిం దృష్ట్వా రామమాతా త్వరాన్వితాః॥ 43

రుద్ధ్వా మార్గం మునేస్తస్య వచనం ప్రోచు రాదరాత్,
కిమర్థం త్వం పరావృత్య మునే గచ్ఛసివై పునః 44

ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా నిర్బంధాన్మునిరప్యసౌ,
తూష్ణీం స్థిత్వా క్షణం ధ్యాత్వా నిశ్చయం కృతవాన్ హృది॥ 45

ఇదానీం రాఘవో ఽయోధ్యా ద్యాత్రాం నైవ కరోతి చేత్,
నానా దేశేషు సర్వత్ర నృణాం తద్దర్శనం కథం॥ 46

భవిష్యంతి తథాన్యత్ర రామతీర్థాని భూతలే
భవిష్యంతి కథం నౄణాం మహాపాప హరాణిచ॥ 47

కథం రామేశ్వరా భూమ్యాం భవిష్యంతి గతిప్రదాః,
అతః కించిత్కాలో మ్యత్ర యేన రామస్తు భూతలే॥ 48

యాత్రోద్దేశేన సర్వత్ర సీతయా సహ యాస్యతి,
అనేన లోకశిక్షాపి భవిష్యతి న సంశయః॥ 49

ఇతి నిశ్చిత్య మనసి ప్రాహ దూతాన్ స్మయన్నివ, 49½

దూతాశ్శృణుత మే వాక్యం హతో యేన దశాననః। 50

బ్రహ్మపుత్రో బంధుపుత్రై ర్నకృతం తీర్థసేవనం,

తథా యజ్ఞాః కృతా నైవ తస్యాన్నం నాహమశ్నియాం॥ 51

కథనీయం రాఘవాయ యాత్రాం యజ్ఞాన్ కరిష్యతి।

ఇత్యుక్త్వా గతవాన్సోపి దూతా రామం న్యవేదయన్॥ 52

రాఘవోపి మునే స్తస్య జ్ఞాత్వాభిప్రాయముత్తమం।

పుష్పకం తత్సమానీయ తీర్థయాత్రాం చ చారహా॥ 53

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే ఉత్తరకాండే

ప్రథమభాగే చతుర్థ స్సర్గ స్సమాప్తః.

అథ పంచమస్సర్గః

1 తతో రామో విమానేన గత్వా కించిత్తు పశ్చిమాం।
దిశాం యయౌ ప్రయాగేచ త్రివేణి యత్ర వర్తతే॥ 1

చతురంగుళ మాత్రంచ సీతాయా వేశ మత్రవై।
దదౌ సంఛిద్య గంగాయాం స్వయం క్షౌరమకారయత్॥ 2

ద్వితీయే దివసే ప్రాప్తే కృత్వా శ్రాద్ధం సతర్పణం।
మాసమాత్రం మాఘమాసే వాసం కృత్వా సవిస్తరం॥ 3

దృష్ట్వాఽక్షయవటం మూలం నిద్రాస్థానం నిజాలయే।
గంగాజలైః కాచకుంభాన్ శతశోథ సహస్రశః॥ 4

పూరయిత్వా విమానాగ్రే స్థాప్య తీర్థపురోహితాన్।
పూజయిత్వా సవిస్తారం యయావాకాశవర్త్మనా॥ 5

వింధ్యాచలం సమాగత్య యత్ర దుర్గాహి వర్తతే।
తాం వింధ్యవాసినీం పూజ్య వస్త్రైరాభరణాదిభిః॥ 6

యయౌ కాశీం పురస్కృత్య శ్రీరామ స్సీతయా సుఖం। 6½
నిత్యయాత్రాం విధాయాథ కృత్వా చైకముపోషణమ్॥ 7

తీర్థశ్రాద్ధాని కృత్వాథ పంచతీర్థవిధానతః।
పునః పున ర్విశ్వనాథం కాలరాజం గణాధిపం॥ 8

---

1. ఆనందరా. యాత్రా కాం. 6 స॥

అన్నపూర్ణాం దండపాణిం దృష్ట్వా స్తుత్వా ప్రణమ్య చ ।
క్షేత్రప్రదక్షిణం పంచ క్రోశయాత్రాం విధాయ చ ॥ 9
1రామేశ్వరం మహాలింగం వరుణాయా స్తటే శుభే ।
కాశ్యాం పాశ్చాత్యదిగ్భాగే సీమాయాం స్థాప్య సూత్తమం ॥ 10
రామతీర్థం స్వీయనామ్నా భాగీరథ్యాం చకార సః ।
అనుజ్ఞాత శ్శివేనాథ విమానేన రఘూత్తమః ॥ 11
2యయౌ వారాణసీమార్గేణ గంగాయా దక్షిణే తటే । 11½
యత్ర యత్ర రఘుశ్రేష్ఠో గమిష్యతి స సీతయా ॥ 12
తత్ర తీర్థా న్యనేకాని బభూతాని మహాంతి చ ।
శేషోపి తేషాం సంఖ్యాం హి వక్తుం నాత్ర క్షమో భవేత్ ॥ 13
3జంబూద్వీపంతు సర్వత్ర పరివృత్య రఘూద్వహః ।
సార్ధత్రికోటితీర్థేషు స్నాత్వా దత్త్వా ధనాదికం ॥ 14
పూజయిత్వా చ తత్రస్థా న్సర్వారూపాన్ ద్విజాన్ మునీన్ ।
సర్వత్ర రామలింగాని స్థాప్య లోకహితాయ చ ॥ 15
రామతీర్థా న్యనేకాని నిర్మాయ జగతీతలే ।
తిపునస్సాకేత మాగమ్య రామో రాజ్య మపాలయత్ ॥ 16

---

1. మహారామాయణే-
2. ఆనందరా. యాత్రాకాం. 6. స॥
3. ఆనందరా. యాత్రాకాం. 7 స॥

పార్వత్యువాచ :-

యా నారూఢా సకర్తవ్యా యాత్రేతి శృతం మయా ।
కథం యానేన రామేణ కృతాయాత్రా త్వయేరితా॥ 17

శ్రీ మహాదేవః :-

పదాయాత్రా నకర్తవ్యా ఛత్ర చామరధారిణా ।
తథా మరస్యాధిపఅః గమనం న పదా స్మృతం॥ 18

తస్మాన్నాత్ర త్వయా కార్యా సందేహో రాఘవం ప్రతి॥ 18½

ఆజ్ఞయా రామచంద్రస్య కృపయాపిచ తజ్జనైః॥ 19

అధిష్ఠితం పుష్పకంతు కోపేదేశ్వర చేష్టితం। 19½
1అయోధ్యాయాంతు సర్వత్ర వేదఘోషో గృహే గృహే॥ 20

మంగళాని సముత్సాహ నర్తనం దేవయోషితాం ।
బభూవుస్స పురాణాని కీర్తనాని హరే స్తథా॥ 21

ఏవ మాసీత్సు సంతుష్టా సాకేత నగరీ శుభా । 21½

---

1. అనందరా. యాత్రా కాం. 8 సః

[1]అథ రామ స్సభామధ్యే చైకదా గురుమబ్రవీత్ । 22
కుంభోదరమునే ర్వాక్యాత్ తీర్థయాత్రా మయాకృతా ।
ఇదానీం తస్య వాక్యేన వాజిమేధం కరోమ్యహం॥ 23
యజ్ఞోపకరణాదీని లక్ష్మణాయ వదస్వ భోః । 23½
తదా రామవచనం శ్రుత్వా వసిష్ఠో మునిసత్తమః॥ 24
ఆజ్ఞాపయత్స సౌమిత్రిం సభాయాం రామసన్నిధౌ॥ 24½
దశక్రోశమితాయామా బహిః స్సర్వత్ర లక్ష్మణ॥ 25
మంటపశ్చ విధాతవ్య స్సర్వతః ఖండితశ్శుభః ।
సుహృదాం ప్రేషణీయాని పత్రాన్ లేఖ్య సమంతతః॥ 26
శ్యామవర్ణశ్చ శ్యామకర్ణః శ్యామపుచ్ఛ స్సితశ్శుభః ।
మహార్హాభరణై ర్వస్త్రై ర్దివ్యపీతాసనేన చ॥ 27
శోభనీయా శ్చామరాద్యై ర్ముక్తాహారై ర్మనోరమైః ।
హైమీభి శ్శృంఖలాభి శ్చ వేణీబంధవిభూషణైః॥ 28

1. ఆనంద రా. యాగ కాం. 2 స॥

యాగాశ్వస్తు విమోక్తవ్యః స్వలంకృత్యసుపూజ్యచ। 28½
తస్యఫాలే హేమపత్రం లేఖనీయం స్ఫుటాక్షరైః॥ 29

కోసలేంద్రస్య రామస్య యజ్ఞాంగ తురగోహ్యయం।
జ్ఞేయస్సర్వై ర్నృపై ర్ముక్తః కర్తుం భూమ్యాః ప్రదక్షి
ణం॥ 30
యస్యాస్తి సారః తేనాశ్వో బంధనీయోయ ముత్తమః।
నోచేత్కోశాంశ్చ నైజాన్హి పురస్కృత్య బలైస్సహ॥31

స్వకుటుంబై ర్నాగరైశ్చ తథా జనపదైస్సహ।
ఆగంతవ్యం నృపతిభిః యజ్ఞాంగాశ్వానువర్తిభిః॥ 32

ఏవం పత్రం బంధయిత్వా ముక్తామణి విచిత్రితైః।
అవతంసై శ్శోభయిత్వా సిద్ధః కార్యశ్చ మంటపే॥ 33

గంతవ్యంహి స శత్రుఘ్న స్సైన్యేన పరివేష్టితః। 33½
సౌమిత్రేరుద్యదినాద్ జ్ఞేయో ముహూర్త స్సప్తమేహని॥ 34

ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా తథేత్యుక్త్వా నలక్ష్మణః ।
కారయామాస తత్సర్వం గురోర్వాక్యా చ్ఛతాధికం॥ 35

1అథ రామస్ససీతస్తు ముహూర్తే సత్తమేహని ।
నవనీతోద్వర్తనాద్యై స్స్నానం కృత్వాంజనాదికం॥ 36

తూర్యనాదై ర్ద్విజానాంచ వేదఘోషై ర్విశేషతః ।
ఆగత్య మంటపే రమ్యే తస్థౌ సింహాసనోపరి॥ 37

తతో వశిష్ఠవర్యస్తు విఘ్నేశాది ప్రపూజనం ।
పుణ్యాహం వాచయిత్వాసు దదౌ దీక్షాంతత స్తయోః॥ 38

రామేణ వరయామాస ద్విజా షోడశఋత్విజః 38½
వశిష్ఠస్తత్ర సంజాతోఽధ్వర్యు స్సకలకర్మవిత్ । 39

బ్రహ్మభూయా త్స్వయం బ్రహ్మ హోతా గాధిసుతో
హ్యభూత్। 39½
ఉద్గాతాభూ చ్ఛతానందో గురుర్యో జనకస్య చ । 40
యమో బభూవ శమితా కశ్యపాద్యా మునీశ్వరా ।
వృణీతా వాజమేథేహి రాఘవేణ మహాత్మనా॥ 41
శ్యామవర్ణం పూజయిత్వా మోచయామాస భూతలే ।
సవ్యాం ప్రదక్షిణాం కర్తుం తస్య సంకర్షణా యహో॥ 42

1, ఆనంద రా. యాగకాం. 2 స.

శత్రుఘ్నం ప్రేషయిత్వాథ యజ్ఞకార్యే స్థితో గురుః ।
1తథాశ్వపృష్ఠ గమనే వినా నౌకాచ స్వర్ణదీ॥ 43
శత్రుఘ్నాయ దదౌ మార్గం గంగా రామస్య వైభవాత్ । 43½
రాజానశ్చాపి రామస్య శాసనా ద్భయవిహ్వలాః॥ 44
స ప్తద్వీపేశ్వరా స్స్వీయం కోశం సర్వం దదుర్ముదా । 44½
వానరా శ్శతశో గత్వా స ప్తద్వీపేశ్వరాంతికం॥ 45
రామాశ్వమేధ వృత్తాంతం శ్రావయిత్వా ధనాదికం ।
సంగృహ్య చాగతాః క్షిప్రం సాకేతం రాఘవాంతికమ్॥ 46
వత్సరాంతేతు శత్రుఘ్నో ప్రాగా దశ్వేన స్వాం పురీం॥ 46½

ఇతి శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే ఉత్తరకాండే
ప్రథమభాగే పంచమస్సర్గః

1. శివరామాయణం॥

అథ షష్ఠ స్సర్గః

ఏతస్మిన్నంతరే తత్ర సమాయాతా మునీశ్వరాః ।
మార్కండేయో మృకండుశ్చ చ్యవనో ముద్గలో౽సితః॥ 1
జామదగ్న్యశ్చ దేవలశ్చ వ్యాసో నారాయణః క్రతుః ।
విభాండకో నారదశ్చ తుంబురు ర్గాలవో మునిః॥ 2

ధౌమ్యఃకణ్వ శ్చైకపాద శ్చవ్యాసో వృద్ధగౌతమః।
ఋశ్యశృంగో మతంగశ్చ జాబాలిః కుంభసంభవః॥ 3
దధీచి శ్శౌనకస్సూత స్సుతీక్ష్ణో లోమశ స్తథా।
వాల్మీకిశ్చాపి దుర్వాసా ముని ర్వేదనిధి ర్మహాన్॥ 4
ఏతేచాన్యేచ మునయః ప్రశిష్యతనయాదిభిః।
సమాయాతా స్తతో రామ స్తాన్ సర్వాన్ ప్రత్యపూజయత్॥ 5

అథతే ఋత్విజ స్సర్వే మంగళై ర్వివిధై శ్శుభైః।
సమ్యక్ప్రవర్తయామాసు ర్వాజిమేధం యథావిధి॥ 6
ఏతస్మిన్నంతరే తత్ర సురేశసహితస్సురైః।
స్వామినా విఘ్నరాజేన పార్వత్యా వృషభే స్థితః॥ 7
మహేశ్వరో యజ్ఞవాటం రామాహూతో యయౌ గణైః॥
పంచసప్తపదా న్యగ్రే గత్వా రామోపి శంకరం॥ 8
నమస్కృత్వా సమానీయ విశ్వేశం గిరిజాపతిం,
హైమాసనే సన్నివేశ్య హేమపాత్రే స్వహస్తతః॥ 9
1పాదప్రక్షాళనం శంభో శ్చకార సహసీతయా।
అథరామ స్సీతయా తం శంకరం గిరిజామపి॥ 10
స్వయం సంపూజ్య విధివద్వాచయాఽవనతో బ్రవీత్, 10½
అద్యధన్యోస్మ్యహం దేవ దర్శనా త్తవసీతయా॥ 11
అద్యమే సూర్యవంశేస్మిన్ జన్మసాఫల్యతాం గతః, ½

---

1. అనందరా. యాగకాండే 4 స.

విహస్య రాఘవం ప్రాహ శ్రుత్వా స శశిభూషణః॥ 12
కథాం కరోషి లోకానాం వేదత్ర్యవ్యాం చేష్టితం తవ, 12½
ఇతి శ్రుత్వా శంభువాక్యం సీతారామౌ విహస్యచ॥ 13
యజ్ఞకుండసమీపేతు తస్థతు ర్గురుసన్నిధౌ, 13½
తస్మిన్నేవం గతేకాలే సమాయాతో మునీశ్వరః॥ 14
కుంభోదరో రామభక్త స్సంరామః ప్రత్యపూజయత్, 14½
కుంభోదరో మునిశ్శీఘ్రం ననామ రఘునాయకం॥ 15
రామశ్శీఘ్రం కరేణైవం ప్రత్యుత్థాయాహ భో మునే,
నాహం యోగ్యో వందనార్థం త్వయా రావణఘాతుకః॥ 16
కుంభోదర స్తతోవాచ యజ్ఞవాటే రఘూత్తమం,
సమయా స్వార్థసిద్ధ్యర్థం దోషారోపః కృత స్త్వయి॥ 17
లోకానాంచ కృతో యత్న స్త్వయి దోషానుకీర్తనై,
నోచేద్యాత్రా సముద్యోగః కథం రామ భవే త్తవ॥ 18
రామేశ్వరాశ్చ సర్వత్ర రామతీర్థా న్యనేకశః,
కథం రామ భవేదేవ మిత్యుక్త్వా సతు రాఘవం॥ 19
అష్టోత్తరశతం శ్రీమద్రామనామ స్తవేనచ,
స్తుత్వా రామం రాఘవేణ పూజితస్థితవాన్మునిః॥ 20
[1]చైత్రమాసే మహాపుణ్యే ద్వితీయాయాం వసంతకే,

1. ఆనందరా. యాగకాం. 6 స.

ఏవం ప్రవర్తయామాసు ర్వాజిమేధం మునీశ్వరాః॥ 21

1చైత్రమాసే సితేపక్షే నవమ్యాం రామజన్మని,
తథావభృథ స్నానాయ వాజిమేధ ఫలాప్తయే॥ 22

చకార సూచనాం రాజ్ఞే రాఘవాయ స్వయం గురుః,
అథ తే ఋత్విజ శ్చక్రు ర్గమనేష్టిం సవిస్తరం॥ 23
యయు ర్యథాక్రమం సర్వే గీతవాద్యపురస్సరం। 23½
ఆగత్య సరయూతీరే రామగుండం శుభావహం॥ 24
సచకార జలేష్టించ ఋత్విగ్భిః పరివారితః, 24½
పత్నీసంయాజావభృథై శ్చరిత్వాతేత మృత్విజాః॥ 25
అచాంతం స్నాపయాం చక్రు సరయ్వాం సీతయా సహ, 25½
దేవదుందుభిరానేదు ర్నరాణాం దుందుభిస్వనం॥
ముముచుః పుష్పవర్షాణి దేవర్షి పితృ మానవాః, 26½
సస్నుస్తత్ర తతస్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతా నరాః॥ 27
మహాపాతకినశ్చాపి స్నాత్వా ముక్తా స్స్వపాతకాత్, 27½

1. ఆనందరా. యాగకాం, 8 స.

అథ రామోఽపహతే క్షౌమే పరిధాయ స్వలంకృతః॥ 28
శుశుభే నితరాన్ దివ్య కంకణాభ్యాం సుమండితః॥ 28½
హృదిచింతామణియుతః కంఠే కౌస్తుభమండితః 29
తస్థౌ జనకనందిన్యాః బుత్విగ్భిః పరివేష్టితః, 29½
1 రామం హ్యవభృథస్నాతం శివబ్రహ్మాదిభి స్సురాః॥ 30
రామం వేదైః స్తవైః స్తుత్వా ప్రత్యక్షాశ్చ పురస్థితా, 30½
అస్మాకం హర్ష కాలోఽయం దేవదేవ కృపానిధే॥ 31
2 ఉపాయనాని భోరామ స్వీకురు త్వం పరాత్పర, 31½
* ఇత్యుక్త్వాగ్నిమయం దేవో నేత్రం రామమథైక్షయత్॥ 32

---

* ఇత్యుక్త్వేతి 32 శ్లోక మారభ్య 33 శ్లోకపర్యంతం వ్యాఖ్యా :- అతఏవోక్తం శ్రీరామతాపిన్యుపనిషది - శ్లో॥ రామం త్రినేత్రం సోమార్ధం ధారిణం శూలినం పరం। భస్మోద్ధూళిత సర్వాంగం కపర్దిన ముపాస్మహే॥ ఇతి.

---

1. ఆనందరా. యాగకాం. 8 స.
2. శివరామాయణం.

చూడాగ్ర చంద్రశకలం మహేశశ్చార్పయచ్ఛివః,
శూలం దదా వంబికాసా శతచంద్రసమప్రభం॥ 33
1సరిత్సముద్రా మునయో నాగా గావః ఖగామృగాః,
ద్యౌః క్షితి స్సర్వభూతాని సమాజహ్రు రుపాయనం॥ 34
తస్మై దదౌ వైధనదో హైమం విరవతాసనమ్
వరుణస్సలిలస్రావి శ్వేతపత్రం శశిప్రభం॥ 35
వాయుశ్చ వాలవ్యజనం ధర్మఃకీర్తిమయీం స్రజం,
ఇంద్రః కిరీట మదదా ద్దండం సంయమనం యమః॥ 36
బ్రహ్మా బ్రహ్మమయం వర్మ భారతీ హారముత్తమం,
సోమోఽమృతమయా నశ్వా న్త్వష్టా రూపాశ్రయం రథం॥ 37
అగ్ని స్త్వజగవం చాపం సూర్యో రశ్మిమయా నిషూన్,
భూః పాదుకే యోగమయ్యౌ ద్యౌః పుష్పావలిమన్వహం॥ 38
ఋషయ శ్చాశిష స్సర్వా స్సముద్ర శ్శంఖమాత్మనః,
సింధవః పర్వతా నద్యో రథవీథి ర్మహాత్మనః॥ 39
తతో నృపా దదు స్సర్వే స్యందనా న్తురగా న్గజాన్, 39½
సీతాయై దేవపత్న్యశ్చ నృపపత్న్య స్సహస్రశః॥ 40
2వస్త్రాలంకార యానాని మాంగల్యం పార్వతీ దదౌ, 40½
తతో రామో రథే నైవ వేదోక్తై రుత్సవై శ్శనైః॥ 41

---

1. ఆనందరా. యాగకాండే 9 స.

1- దుర్వాప రా-

వివేశ నగరం యాజీ కపిరాక్షస భూమిపైః,
భేరీమృదంగదుందుభినిర్ఘోషై గీతవాదిత్ర నిస్వనైః॥ 42
పూజితో రామచంద్రేణ దేవదేవో మహేశ్వరః।
కైలాసం ప్రాప విశ్వేశో బ్రహ్మేంద్రాదిసురైస్సహ॥ 43
1అనుజ్ఞాప్య మహీపాలాన్ ఋత్విజాన్ కపిరాక్షసాన్
తతో రామో పూర్వవచ్చ శశాస జగతీతలం ॥ 44
వర్షాంతరేణ కాలేన వాజమేధాః పృథక్ పృథక్, 44½
2ఉత్తరోత్తరతశ్రేష్ఠాః ఏకోనశతసంఖ్యయా, 45
చకార సీతయా సార్ధం భ్రాతృభిః పరమేశ్వరః, 45½
కిరణదీక్షాం వాజిమేధ దీక్షాంచ రఘునందనః 46
నిర్వాప్య సీతయా రేమే ఽయోధ్యాయాం బంధుభ
స్సుఖం। 4½
అథ సీతాయుతో రామః పార్వత్యా శంకరో యథా॥ 47
క్రీడాం చకార కైలాసే ఽయోధ్యాయాంస తథా
ఽకరోత్॥ 47½

ఇతి శ్రీరామాయణ సారోద్ధారే ఉత్తరకాండే
ప్రథమభాగే షష్ఠస్సర్గస్సమాప్తః.

1- అనందరా- యాగకాండే 9 స-
2. శివరామాయణం,
3. ఆనందరా. యాత్రా కాం. 6. స॥

యదక్షర పదభ్రష్టం మాత్రాహీనంచ యద్భవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరాఘవ నమోస్తుతే॥ 49
ఆర్ష రామాయణప్రోక్తం పురా ప్రాచేతసా కృతం।
శతకోటి మితగ్రంథం గ్రథితం సంగ్రహేణవై॥ 50
యః పఠేచ్ఛృణుయాల్లోకే నరః పాపాత్ప్రముచ్యతే।
పుత్రకామస్తు పుత్రస్స్యాద్ధనకామో ధనీభవేత్॥ 51
శ్రుత్వా రామాయణ మిదం దీర్ఘమాయుశ్చ విందతి।
శ్రద్ధధానో జితక్రోధో దుర్గాణ్యతితరిష్యతి॥ 52
చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరం।
ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనం॥ 53

ప్రార్థనా శ్లోకః

వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామండపే,
మధ్యే పుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితం,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్,
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామంభజే శ్యామలం॥
ములుకుట్ల పనామేన నారసింహావధానినా।
రామాయణోత్తరే కాండే గ్రథితం భాగమాదిమం॥ 55

మంగళమ్

కృష్ణాతీర నివాసాయ చిత్రకూటాశ్రమాయచ।
నారసింహాత్మరూపాయ సీతారామాయ మంగళం॥ 56
[illegible] కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాత్మనే।
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్॥ 57

శ్రీరామ శ్శరణం మమ.

కేవల సంస్కృత శ్రీ రామాయణ సారోద్ధార

ఉత్తరకాండస్థ భూమికాయాం

దోషాదోష పత్రికా

****

పేజీ	పంక్తి	దోషం	శుద్ధం
2	7	మాళ్వద్ధిం	మళ్విద్ధిం
3	5	విరుద్ధ.	వరుద్ధ.
,,	7	శ్లోకే	శ్లోకా
,,	13	చంద్రైవ	చంద్రస్తు
,,	,,	రాఘవః	రాఘవ
4	2	మధ్యహ్నే	మధ్యాహ్నే
,,	16	కీర్తిస్సు	కీర్తిస్తు
6	15	రామాయణాన్య	చాన్య
7	23	ష్నేపా	ష్యేపా
9	17	క్రానేన	క్రానేక
,,	20	పరనీయ	పరవీయ
,,	,,	ప్రవిష్టా ఇతి	ప్రవిష్టా ఇతిశ్లోకి
10	1	ప్వాయాంభు	ప్స్వాయాంభు

10	12	హోత్స్య	హోతాద్య
”	15	త్యేక	త్వేక
”	17	ప్రిధమాం	ప్రథమం
12	3	ఇతి	ఇతివత్
”	5	మితి.	మితిచ
19	8	త్వాత్తదాదు	త్వాత్తదాద్య
”	16	ఫలమేవ	ఫలమే
”	18	కృత్యేక	కృత్త్వేక
20	4	ద్వాత్ప్రాణ్యాం	యాత్ప్రాణ్యాం
21	8	మేవనా	మేవ
24	2	సమేఇవా	సమేయివా
”	23	సంసారి	సంచారి.
		24 పేజీతరువాత 41 పేజీ నుండి 48 పేజీలను	25 నుండి 32 గా మార్చవలెను.
25	5	పాసాస్తే	పాపస్తే
”	8	త్సపూర్ణ	త్సంపూర్ణ
”	10	శ్రీరామనామ మహాత్మ్యమ్	8. శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యమ్
27	12	ముఖత్వాత్	ముఖ్యత్వాత్
”	15	శ్రీరామచందస్య	9. శ్రీరామచంద్రస్య

28	28	ఇత్యక్త్వా	ఇత్యుత్తు క్త్వా
29	23	దేవైరాగ్ర	దేవ్యైరాగ్ర
30	2	వైత్యుక్తం	వేత్యుక్తం.
8	15	శ్రీరామచంద్రస్య	10. శ్రీరామ చంద్రస్య.
”	16	కర్మం	కర్మః.
32	4	సీతాం.	సీతాంచ.
33	17	శ్రీదేవి	1 శ్రీదేవి
”	2	కేతి కవేతి	కవేతి.
34	5	యథావా	యథాతథావా
35	3	మః శక్యేతర సర్వ స్వమపి శక్యం.	మపిశక్యం.
36	10	విభక	విభక్త
”	17	మాత్రమంతస్మాత్సం	మాత్రమం శివ నామ సహస్రైశ్చ దేవ్యా నామైః మాత్రమం తస్మాత్సం.
37	6	రామోసతు	రామస్నాతు
38	9	బ్రహ్మయా	బ్రహ్మణఃయ
40	13	శ్లోకక్త్వా	శక్త్వా
”	17	మాయయా	మాయయా
41	7	తత్సకాశా	తత్ప్రకాశా

"	17	చైతన్యరహిత	చైతన్యరహిత
44	5	తిపురతా	త్రిపురాతా
"	16	తతదభీష్ట	తత్తదభీష్ట
46	2	భేదసత్య	భేద్నసత్య
"	6	తత్తుమిథ్యా	తత్తుసత్యామిథ్యా
"	10	భవమేవేతి	భవమివేతి
47	19	పత్స్యతి	వత్స్యతి
48	20	సేనభేద	సేనఛేద
"	21	"కాలమార్గ	(కాలమార్గ)
50	7	తథాచకే	తథాచనకే
51	6	ద్విమపిచ	దివ్యపిచ.
"	9	ప్రివృత్త	ప్రివృత్తః
"	8	తద్బ్రాహ్మణంచ	తద్వద్బ్రాహ్మణంచ
52	18	నామకిం	నామ. కిం
"	19	సర్వస్య	సర్వస్వ
57	8	ఇతి అస్మదీయ	ఇతివదంతి తథైవ అస్మదీయ
58	16	భవతీతి తయాసహ	భవతీతి.
"	20	తుఇత్యేవ	తుబ్రహ్మ ఇత్యేవ
61	1	త్రియస్య	త్రియాత్మస్య
"	6	కింతత్తు	కింతుతు
62	14	దీక్షాతథాత్వే	[illegible]. తథాత్వే.
"	15	స్యపరికాళ	స్వ అపపరికాళ

65	15	తత్సహా	సహా.
66	22	భిన్నత్వాస్సాహా	భిన్నత్వ తస్సాహా
69	3	ఇత్యే	ఇత్యేత
71	14	ఇత్యుక్త్వా	ఇత్యుక్త్వా
71	20	శ్రుతి	శ్రుతిః.
72	4	శ్రుతిశ్శ్రావ	శ్రుతిరశ్రావ
”	12	11	12
73	4	శ్లో ౬	శ్లో ౭
”	”	నిష్కీర్ణత్వ	నిష్కీర్ణత
”	6	ఫలమాభూ	ఫలమనుభూ
75	4	పురాణోక్త్యాః	పురాణోక్త్యా
76	22	ప్రధానఃధర్మ	ప్రధానతః అధర్మ
77	20	కర్మకాః	కర్షకాః
78	22	సర్వసిద్ధాంత	సర్వం సిద్ధాంత
79	9	తూక్తమేవ	తూక్తమేవహి
”	11	సశయ	సంశయ
”	18	కకత్వాత్	క్తత్వాత్
80	2	పూర్వపక్ష	పూర్వపక్ష సిద్ధాంత
”	3	భవాన్ రామాయణ	భవాన్ శ్రుణు రామాయణ
”	”	తాత్పర్యార్థ	తాత్పర్యార్థా

,,	7	సమయేతి	సమయేపి
,,	21	అవధత్వ	అవధత్త
81	9	దృశ్యతేవి	దృశ్యతేఽపి
,,	13	చేతోశూ్ర	చేతశ్శూ్ర
,,	14	చతుర్థపూర్వ	చతుర్థం పూర్వ
82	6	తథాలిఖ్యంతు	తథావాలిఖ్యంతు
,,	9	స్వకర్తవ్య	స్వీకర్తవ్య
93	14	నేవేవేనాపి	నవేన కేనాపి
95	5	శ్రోత్పువర్ణ	శ్రోణితవర్ణ
98	14	రేవత్రె	రేవాత్య
,,	18	సామాన్యశాస్త్ర	సామాన్యంశాస్త్ర
100	12	సర్వా	సర్వాణి
101	6	శాస్త్రిసిద్ధాం తిన	శాస్త్రి పునః సిద్ధాంతిన
101	7	వర్య తదీ	వర్య తదనంతరం తదీ
102	2	స్వగృహేఅరణ్య	స్వగృహే వాఅరణ్య
,,	,,	కాలేసర్వ	కాలేవాసర్వ
103	22	రామచంద్రః	రామచంద్రః దత్తవాని త్యర్థ, తతఏవ
104	4	కర్మాసర్వ	కర్మార్థం సర్వ
,,	5	వనవేతా	వనఆహత పదార్థేషు ఏతా
106	6	ఉక్తవ్యా	ఉక్తవాన్

”	7	భకమశ్నాతి	భక్తమశ్నాతి
”	18	వకుమస	వక్తుమస
”	22	సుతరాం సంగచ్ఛ	సతరానసంగచ్ఛ
107	6	వ్యాజ్యేతతి)	వ్యాజ్యేచతతి)
109	23	కలశోదక	కృశోదక
111	13	ముకం తత్స	ముక్తం తత్స
”	22	పిశాచాపి	పిశాచోపి
112	7	స్వర్జునా	స్త్వర్జునా
114	8	భో !	భోః !
”	15	మూలఛణకలా	మూలఛణకళలా
117	1	మత్స్యానీవ	మత్స్యానపి
”	10	తామత్యర్థః	తామిత్యర్థః
119	8	పీఠికయా	పీఠికాయా
129	14	శరా	శర్మా
123	7	విదుః	విదుః ఇతి
”	11	తత్కాల	తత్కారణ
124	3	మానష	మానుష
136	10	స్తాతురా	స్తాతుర
150	19	కృతవా	కృతవాన్
151	15	తం ధ్వస్యర్థా	తత్తు ధ్వస్యర్థా
152	8	శావ్యార్థం	శార్యార్థం

164	1	మహీ తే	మహీపతే
”	4	తతస్తు జా	తతస్తు రాజా
”	5	ఇత్యుక్త్వాచ	ఇత్యుక్త్యాచ
166	3	సల్యాయాన్	సల్యాయాః

-:o:-

శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర కళ్యాణ వైభవః

8	13	నార్హః	నార్హం

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారః ఉత్తరకాండః

27	8	హృదయానంద	హృదయనంద
31	12	అశ్యకంతు	అవశ్యకంతు
33	7	ర్వీదా స్తదా	ర్వీదాం స్తదా
34	18	మహౌజసః	మహౌజసాః
35	5	మయూశ్చితౌ)	మయూశ్చరా
”	7	నానాయోన్యై	నానాయోనైః
36	11	లీల బహు	లీలయా బహు
37	15	వాసక్ర	వాసక్ర

38	10	న్చిరం	శ్చిరం
39	4	వినోదు	వినేదు
40	8	పదాన్సర్వా	పదాన్సర్వా
”	6	వ్యాసా	వ్యా। సా
”	11	మూాలబలే	మూాలబల
41	7	ద్భవైశ్చైవ	ద్భవై శ్చైవ
”	8	క్యా	రోక్యా
45	4	మేధాభ్యం	మేధాభ్యాం
46	1	—	పట్టాభిషేకానంతరం
”	6	భవ న్నశ్చ	భవ న్నంచ
53	8	కంతునా	కంవరం
”	17	ధ్రోసరో	ధ్రోసర్వో
54	2	మంత్రిద్రితా	మాతంద్రికా
”	7	పరిగ్రహేతు	పరిగ్రహేతు - శ్లో।
55	8	పశ్యా	పశ్చా
”	13	సాగరాంధకస్త	సాగరాంధస్సప్త
”	18	ప్రకృతిస్స్పష్టే	ప్రకృతేస్సృష్టే
57	5	కేఖలాత్మని	కేఽఖిలాత్మని
”	9	అధానస్సధ్యా	అధావసదాభ్య
58	9	ఉయాశ్చాపి	దయాశ్చాపి

,,	10	నార్తంతి	నార్హంతి
59	9	భుంజతే	భుంజాతే
65	10	సగుణోపాసన	సగుణోపాసక
70	8	స్నాతుస్త్రి	త్స్న్రి
,,	11	గృహం	గృహాన్
71	6	తామ	రామే
,,	10	వాల్మీకినాకృతం	వాల్మీకినా ప్రాచేత సాకృతం
,,	13	పశ్యాన్యాన్న	పశ్యాన్నాన్య
72	15	చ్యవ వస్తు	చ్యవనస్తు
73	3	చనక వ్యాం	చవక్త వ్యాం
,,	4	తాశ్చ	తాశ్చభిః
78	6	పతిః గమనం	పతేర్గమనం
83	8	స్నుతిష్టోష్ణ	స్నుతిష్ణో
,,	17	వసతో	వఃతో
,,	18	దశ్నవాత	దర్శవాత్త
84	6	సంగామః	సంగ్రామః
,,	12	కైర్నై	కైర్నైః
,,	17	సుత్వా	స్తుత్వా
86	6	స్థితా	స్థితాః

”	12	సోమార్థం	సోమార్థా ।
87	1	చూడాస్థ	చూడస్థ
88	7	వాజమేధా	వాజమేధాన్
”	8	శ్రేష్ఠాః	శ్రేష్ఠానేకో
”	10	తి రణ దీక్షాం	రణదీక్షాం
”	17	శివరామోయణం	శివరామాయణం

G. S. P. Works, Vijayawada-2.